

Міністерство внутрішніх справ України
ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ
КАФЕДРА ЗАГАЛЬНОПРАВОВИХ ДИСЦИПЛІН

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО

*Методичні рекомендації
для самотійної та індивідуальної роботи*

*(для студентів 2 курсу денної форми навчання
юридичного факультету)*

Колектив авторів

*За загальною редакцією
доктора юридичних наук, професора
Л.Р. Наливайко*

Дніпро
2018

УДК 342
К 65

*Схвалено науково-методичною радою Дніпропетровського
державного університету внутрішніх справ.
Протокол №7 від 22.03.2018 року*

РЕЦЕНЗЕНТИ: **Максакова Р.М.** – завідувач кафедри конституційного, адміністративного та трудового права Інституту управління та права Запорізького національного технічного університету, доктор юридичних наук, професор; **Пальченкова В.М.** – завідувач кафедри теорії, історії держави і права та міжнародного права Класичного приватного університету, доктор юридичних наук, професор.

К 65 Конституційне право: методичні рекомендації для самостійної та індивідуальної роботи (для студентів 2 курсу денної форми навчання юридичного факультету) / Уклад.: Л.Р. Наливайко, О.С. Чепік-Трегубенко, Є.В. Касяненко, А.Ф. Орешкова; за заг. ред. д.ю.н., проф. Л. Р. Наливайко. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2018. 328 с.

Укладачі: **Наливайко Л.Р.** – проректор Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України; **Чепік-Трегубенко О.С.** – доцент кафедри загальноправових дисциплін юридичного факультету Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук; **Касяненко Є.В.** – старший викладач кафедри загальноправових дисциплін юридичного факультету Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ; **Орешкова А.Ф.** – викладач кафедри загальноправових дисциплін юридичного факультету Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Викладено методичні рекомендації для самостійної та індивідуальної роботи з дисципліни «Конституційне право».

Для студентів та викладачів юридичних закладів вищої освіти.

УДК 342

© Укладачі, 2018
© ДДУВС, 2018

ЗМІСТ

ВСТУП	5
ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН	9
ПЕРЕЛІК ОСНОВНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ДО КУРСУ	11
ТЕМА 1. КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО УКРАЇНИ – ПРОВІДНА ГАЛУЗЬ НАЦІОНАЛЬНОГО ПРАВА, СКЛАДОВА ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ, НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА	21
ТЕМА 2. КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРОЦЕС В УКРАЇНІ	39
ТЕМА 3. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ В СИСТЕМІ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ	56
ТЕМА 4. ТЕОРІЯ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ	73
ТЕМА 5. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА В УКРАЇНІ	92
ТЕМА 6. ОРГАНІЗАЦІЯ І ЗДІЙСНЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ	116
ТЕМА 7. ВИБОРЧЕ ПРАВО ТА ВИБОРЧИЙ ПРОЦЕС	135
ТЕМА 8. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ЛАДУ УКРАЇНИ	151
ТЕМА 9. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ЇЇ РОБОТИ	169
ТЕМА 10. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ СТАТУСУ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ	187
ТЕМА 11. ОРГАНИ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ: КОНСТИТУЦІЙНО- ПРАВОВИЙ СТАТУС	203
ТЕМА 12. ОРГАНИ СУДОВОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ЇЇ РОБОТИ	221
ТЕМА 13. КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ	238
ТЕМА 14. МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ	256
ТЕМА 15. ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ УСТРІЙ УКРАЇНИ	277

ТЕМА 16. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ УКРАЇНИ.....	296
САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ.....	314
ІНДИВІДУАЛЬНА РОБОТА СТУДЕНТІВ.....	315
ПОРЯДОК ПРОВЕДЕННЯ МОДУЛЬНОГО ТА ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ.....	316
РЕЙТИНГОВА СИСТЕМА ОЦІНЮВАННЯ УСПІШНОСТІ НАВЧАННЯ З ДИСЦИПЛІНИ «КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО».....	318
ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ (ЕКЗАМЕНУ) З КУРСУ «КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО».....	320
ВІДПОВІДІ ДО ТЕСТОВИХ ЗАВДАНЬ.....	326

ВСТУП

Навчальна дисципліна «Конституційне право» є фундаментальною юридичною дисципліною, що посідає важливе місце в системі підготовки майбутніх фахівців-юристів. Сучасне конституційне право – це галузь права, яка закріплює основні засади демократії, правовий статус особи та організацію державної влади і місцевого самоврядування. В умовах становлення України як демократичної, правової, соціальної держави вивчення цієї дисципліни має особливе значення та дає студентам широкий діапазон світоглядних уявлень із найбільш важливих політико-правових проблем розвитку нашої держави: 1) становлення конституціоналізму в Україні на демократичних засадах; 2) забезпечення прав людини та громадянина; 3) реалізація народовладдя; 4) формування дієздатних структур громадянського суспільства.

Конституційне право викладається студентам 2 курсу юридичного факультету Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ протягом 3 та 4 семестрів, що є запорукою глибокого та систематизованого вивчення цієї галузі права. Конституційне право – це провідна галузь національного права. Цей курс є базовим в системі інших навчальних юридичних дисциплін.

Процес становлення та розбудови Української держави збігся з реформуванням політичної системи та виникненням нових демократичних інститутів публічної влади, формуванням громадянського суспільства, утвердженням нових принципів економічної системи, що базуються на ринкових відносинах. Це об'єктивно призвело до підвищення ролі конституційного права України як основи вивчення цих процесів.

Україна знаходиться на шляху розбудови демократичної, соціальної, правової держави. Утвердження реальної, а не лише декларативної демократії як основний напрям розвитку політичної системи сучасної України передбачає серед його складових зміцнення правових засад усього того, що підлягає впливу конституційного права, а саме: державного, економічного, політичного життя, міжособистісних відносин тощо. Усвідомлення цього постулату пояснює значимість і необхідність вивчення відповідних розділів конституційного права України.

Метою цієї дисципліни є надання студентам систематизованого матеріалу в сфері конституційно-правових відносин. Вивчення цієї галузі права передбачає процес усвідомлення студентами значення Конституції України як Основного Закону держави та суспільства, як найвищої політичної та духовної цінності нації. Шляхом детального аналізу питань конституційного права повинні бути підвищені не тільки загальноюридичні знання студентів, а й рівень відчуття себе повноцінними членами українського громадянського суспільства.

Самостійна та індивідуальна робота – це робота студентів, яка планується та виконується по завданню і при методичному керівництві викладача, але без його безпосередньої участі. Викладач лише організовує пізнавальну діяльність студентів, а студенти самі здійснюють пізнання.

Самостійна та індивідуальна робота студента є основним засобом оволодіння навчальним матеріалом у час, вільний від обов'язкових навчальних завдань.

Самостійната індивідуальна робота студентів з навчальної дисципліни «Конституційне право» спрямована на забезпечення:

- ◆ системність знань та засобів навчання;
- ◆ володіння розумовими процесами;
- ◆ мобільність і критичність мислення;
- ◆ володіння засобами обробки інформації;
- ◆ здібність до творчої праці.

Основними функціями самостійної та індивідуальні роботи студентів є:

- **пізнавальна функція** – визначається засвоєнням студентом систематизованих знань з дисциплін;
- **самостійна функція** – формування вмінь і навиків, самостійного їх оновлення і творчого застосування;
- **прогностична функція** – вмінням студента вчасно передбачати й оцінювати як можливий результат, так і саме виконання завдання;
- **коригуюча функція** визначається вмінням вчасно коригувати свою діяльність;
- **виховна функція** – формування самостійності як риси характеру.

Основними принципами організації самостійної та індивідуальні роботи студентів є:

- ✓ **принцип інтерактивності**, що визначає необхідність співробітництва студентів та обміну інформацією не тільки з викладачем, але і з іншими студентами;
- ✓ **принцип індивідуалізації навчання**, що виявляється в обліку викладачем індивідуальних психологічних особливостей студента при здійсненні педагогічного забезпечення самостійної роботи;
- ✓ **принцип регламентації навчання**, що відображає необхідність вибору стратегії навчання і планування організації самостійної та індивідуальної роботи студента (що включає методичні розробки по самостійній роботі студентів);

- ✓ **принцип опори на базові знання та вміння**, що передбачає наявність у студента мінімальних навичок роботи з технічними засобами, а також уміння раціонально використовувати вільний час для організації самостійної та індивідуальної роботи;
- ✓ **принцип випереджального навчання**, що забезпечує спрямованість самостійної та індивідуальної роботи на активізацію, розвиток розумової діяльності студента, формування здатності самостійно прогнозувати, вибирати і вирішувати дидактичні завдання, здобувати знання у співпраці з іншими студентами, з даної дисципліни;
- ✓ **принцип зворотного зв'язку**, що дозволяє своєчасно обговорювати та корегувати проблемні питання по даній дисципліні;
- ✓ **принцип науковості**, що дозволяє вирішувати поставлені завдання на сучасному рівні наукових знань;
- ✓ **принцип наочності**, що передбачає представляти інформацію в доступному вигляді;
- ✓ **принцип зв'язку теорії з практикою**, що надає можливість вирішувати ситуаційні задачі;
- ✓ **принцип доступності і посиленості самостійної та індивідуальної роботи**;
- ✓ **принцип обліку трудомісткості навчальної дисципліни і оптимального планування самостійної та індивідуальної роботи**;
- ✓ **принцип міцності засвоєння знань**.

Контроль самостійної та індивідуальної роботи студентів включає:

- ❖ перевірку мультимедійних презентацій;
- ❖ перевірку схем;
- ❖ перевірку рефератів;
- ❖ перевірку творчого завдання;
- ❖ відповіді на тестові питання;
- ❖ виконання практичних завдань;
- ❖ перевірку словникової роботи;
- ❖ перевірку конспекту.

Основні риси навчальної та науково-творчої діяльності, необхідні для успішної роботи фахівця, а також характер навчально-пізнавальних проблем і завдань, що сприяють формуванню цих рис:

- самостійність;
- організованість;
- творчий підхід;
- дисциплінованість;
- креативність.

Методичні рекомендації для підготовки самостійних та індивідуальних робіт з навчальної дисципліни «Конституційне право» розраховані на студентів денного відділення юридичного факультету Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ (120 годин індивідуальної та самостійної роботи).

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва теми	Всього	Кількість годин, відведених на:		
			Лекції	Семінари	Самостійну та індивідуальну роботу
Перший заліковий кредит (1 семестр) Змістовий модуль I Загальні засади конституційного права. Теорія Конституції України та конституційно-правової відповідальності. Права людини і громадянина. Організація і здійснення державної влади					
	Всього	120	30	28	60
1.	Конституційне право України – провідна галузь національного права, складова юридичної науки, навчальна дисципліна	14	4	4	6
2.	Конституційний процес в Україні	12	2	2	8
3.	Конституційно-правова відповідальність в системі юридичної відповідальності	16	4	4	8
4.	Теорія Конституції України	16	4	4	8
5.	Конституційно-правовий статус людини та громадянина в Україні	18	6	4	8
6.	Організація і здійснення державної влади в Україні	12	2	2	8
7.	Виборче право та виборчий процес	16	4	4	8
8.	Конституційно-правові засади конституційного ладу України	14	4	4	6

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО

	Модульний контроль	2	-	-	-
	Форми підсумкового контролю	Залік			
Другий заліковий кредит (2 семестр) Змістовий модуль II Порядок формування та функціонування органів державної влади					
	Всього	120	20	36	60
9.	Конституційно-правовий статус Верховної Ради України та організація її роботи	20	4	8	8
10.	Конституційно-правові засади статусу Президента України	18	4	4	10
11.	Органи виконавчої влади в Україні: конституційно-правовий статус	16	2	4	10
Змістовий модуль III Судова влада в Україні. Місцеве самоврядування. Територіальний устрій. Національна безпека					
12.	Органи судової влади та організація їх роботи	14	2	4	8
13.	Конституційний Суд України	12	2	4	6
14.	Місцеве самоврядування в Україні	12	2	4	6
15.	Територіальний устрій України	12	2	4	6
16.	Конституційно-правові засади національної безпеки та оборони України	12	2	4	6
	Модульний контроль	4	-	-	-
	Форми підсумкового контролю	Екзамен			

ПЕРЕЛІК ОСНОВНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ДО КУРСУ

- Адміністративно-територіальний устрій країн Європейського Союзу: навч. посіб. / Авт.-упоряд.: М. О. Баймуратов та ін.; за заг. ред. Ю. В. Ковбасюка, М. К. Орлатого. Київ: НАДУ, 2015. 625 с.
- Аніщук Н. В., Афанасьєва М. В., Бакаянова Н. М. Проблеми сучасної конституціоналістики: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 524 с.
- Антошкіна В. К. Інтерпретаційна діяльність Конституційного Суду України: проблеми теорії та практики: навч. посіб. Донецьк: Юго-Восток, 2009. 252 с.
- Багатомовний юридичний словник-довідник / І. О. Голубовська та ін.; відп. ред. І. О. Голубовська, І. Ю. Штиченко. Київ: Київський університет, 2012. 543 с.
- Баймуратова М. А., Батанова А. В. Курс конституционного права Украины: учеб. Харьков: Одиссей, 2008. 672 с.
- Барабаш Ю. Г. Конституційне право України: посіб. Харків: Право, 2012. 303 с.
- Барабаш Ю. Г. Парламентський контроль в Україні: конституційно-правовий аспект. Харків: Легас, 2004. 344 с.
- Барабаш Ю. Г., Дахова І. І., Євсєєв О. П. та ін. Конституційна юрисдикція: підруч. Харків: Право, 2012. 168 с.
- Бараннік Р. В. Судові, правоохоронні та правозахисні органи України: навч. посіб. Київ: КНТ, 2011. 352 с.
- Батанов О. В. Муніципальне право України: підруч. Харків: Одиссей, 2008. 528 с.
- Бисага Ю. М. Права людини. Ужгород: Ліра, 2003. 164 с.
- Бисага Ю. М., Белов Д. М. та ін. Конституційне право України: навч. посіб. Ужгород: Ліра, 2007. 370 с.
- Битяк Ю. П. Правова система України: історія, стан та перспективи: у 5-ти томах. Харків: Право, 2008. Т. 2: Конституційні засади правової системи України і проблеми її вдосконалення. 576 с.
- Боєчко В., Ганжа О., Захарчук Б. Кордони України: історична перспектива та сучасний стан. Київ: Основи, 1994. 168 с.
- Бойкова М. А., Омельченко О. Ф. Діалектична методологія ефективного державотворення і прогнозування розвитку країни: моногр. Київ: К.І.С., 2011. 128 с.
- Боняк В. О. Конституційне право України : навч. посіб. Дніпропетровськ: Дніпр. держ. ун-т внутр. справ, 2013. 295 с.
- Брайченко О. Д., Манжул К. В. Конституція незалежної України: навч. посіб. Кіровоград, 1997. 109 с.

- Бурдяк В. І. Політика і права людини: підруч. Чернівці: Рута, 2011. 536 с.
- Васильченко Г. Планування розвитку територіальних громад: навч. посіб. Київ: ВІ ЕН ЕЙ, 2015. 256 с.
- Велика українська юридична енциклопедія: у 20-ти томах / редкол.: В. Д. Гончаренко (гол.) та ін. Харків: Право, 2016. Том 1: Історія держави і права України. 848 с.
- Велика українська юридична енциклопедія: у 20-ти томах / редкол.: С. І. Максимов (гол.) та ін. Харків: Право, 2017. Том 2: Філософія права. 1128 с.
- Велика українська юридична енциклопедія: у 20-ти томах / редкол.: О. В. Петришин (гол.) та ін. Харків: Право, 2017. Том 3: Загальна теорія права. 952 с.
- Веніславський Ф. В. Конституційне право України в схемах і таблицях: навч. посіб. Харків: Право, 2014. 376 с.
- Витрук Н. В. Конституционное правосудие. Судебно-конституционное право и процесс: учеб. пособ. Москва: Юристъ, 2005. 525 с.
- Волошин Ю. О., Папаяні С. В. Зовнішня політика України в умовах європейської інтеграції: проблеми конституційно-правового забезпечення. Одеса: Фенікс, 2015. 231 с.
- Галуцько В. В. Конституційне право України: темат. словник. Херсон: Херсон. міськ. друк., 2010. 132 с.
- Гапоненко Л. В., Осадча Л. В. Конституційне право України у визначеннях та схемах: навч. посіб. Ірпінь: НУДПСУ, 2012. 130 с.
- Гелей С. Д., Рутар С. М. Політико-правові системи світу: навч. посіб. Київ: Знання, 2006. 668 с.
- Гнилорибов В. В., Тихонов В. М. Державне будівництво й місцеве самоврядування в Україні: навч. посіб. Луганськ: СНУ ім. В. Даля, 2004. 376 с.
- Годованець В. Ф., Головін А. С. Конституційне право України: навч. посіб. Київ: МАУП, 2005. 360 с.
- Головін А. С. Права людини: інтерпретаційна діяльність Конституційного Суду України: підруч. 2-е вид, допов. та перероб. Київ: Логос, 2017. 398 с.
- Голубовська І. О. та ін. Багатомовний юридичний словник-довідник. Київ: Київський університет, 2012. 543 с.
- Гончаренко О. М. Права людини в Україні: навч. посіб. Київ: Знання, 2008. 207 с.
- Горбулін В. П., Качинський А. Б. Засади національної безпеки України: підруч. Київ: Інтертехнологія, 2009. 272 с.
- Григоренко Є. І., Передерій О. С. Конституція та засади конституційного ладу України у питаннях та відповідях: навч. посіб. Харків: ХУПС, 2010. 171 с.

- Гринюк Р. Ф. Ідея правової держави: теоретико-правова модель і практична реалізація: моногр. Київ: Ін Юре, 2004. 386 с.
- Гринюк Р. Ф. Конституційне право України: навч. посіб. Донецьк: ДонНУ, 2014. 281 с.
- Гриценко О. І. Рахункова палата: державно-правова природа, сучасний стан, перспективи розвитку. Запоріжжя: Мотор Січ, 2004. 138 с.
- Губань Р. В. Основи правового регулювання адміністративно-територіального устрою України: навч. посіб. Київ: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2013. 278 с.
- Данільян О. Г., Дзьобань О. П., Панов М. І. Національна безпека України: структура та напрямки реалізації. навч. посіб. Харків: Фоліо, 2002. 285 с.
- Демків Р. Я. Конституційне право України: курс лекцій. Львів: [б.в.], 2012. 331 с.
- Дерещ В. А. Органи виконавчої влади України та управлінські відносини: моногр. Київ: Юридична думка, 2007. 180 с.
- Дягілев О. В. Конституційно-правовий інститут лобізму: вітчизняний та зарубіжний досвід: моногр. Харків: Майдан, 2011. 252 с.
- Євченко В. О., Євченко О. О. Органи виконавчої влади в Україні: навч. посіб. Миколаїв: НУК, 2006. 52 с.
- Єзеров А. Конституційний конфлікт як феномен та процес в Україні: моногр. Одеса: Юридична література, 2008. 240 с.
- Єловських У. О. Конституційне право України: навч.-методолог. посіб. Луганськ: ЛНУ ім. Тараса Шевченка, 2013. 182 с.
- Зіллер Ж., Ховхуна В. (пер. з фр.) Політико-адміністративні системи країн ЄС. Київ: Основи, 1996. 420 с.
- Іваницький С. О. Судова влада та правоохоронні органи України: практикум. Луганськ: ЛДУВС, 2008. 192 с.
- Іванов Ю. Ф. Судова влада та правоохоронні органи України: навч. посіб. Київ: [АМУ ВПЦ], 2010. 172 с.
- Івашова Л. М. Контролінг в органах державної влади й органах місцевого самоврядування: навч. посіб. Миколаїв: НАДУ, 2015. 175 с.
- Карий О. І. Місцеві ініціативи та залучення громадськості до здійснення місцевого самоврядування: навч. посіб. Київ: ВІ ЕН ЕЙ, 2015. 176 с.
- Каркач П. М. Основні конституційні функції прокуратури України: навч. посіб. Харків: Право, 2014. 246 с.
- Каркач П. М. Функції прокуратури України: навч. посіб. Харків: Право, 2015. 247 с.
- Карпачова Н. І. Проблеми реалізації прав і свобод людини та громадянина в Україні. Київ: Юридична думка, 2007. 424 с.

- Кириленко Є. В. Новітня концепція реформування судової влади України: навч. посіб. / За наук. ред. О. А. Кириченка. Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. П. Могили, 2010. 59 с.
- Колісник В. П. Конституційне право України: підруч. Харків: Право, 2008. 416 с.
- Колодій А. М., Олійник А. Ю. Права, свободи та обов'язки людини і громадянина в Україні: підруч. Київ: Правова єдність, 2008. 350 с.
- Конституційне право України: підруч. 8-е вид. перероб. та допов. Ужгород: Гельветика, 2018. 410 с.
- Конституційне право України: посіб. для підгот. до іспитів / [Ю. Г. Барабаш та ін.]. 4-те вид., перероб. та допов. Харків: Право, 2017. 369 с.
- Конституційне право України: прагматичний курс: навч. посіб. / М. В. Афанасьєва, Ю. Ю. Бальцій, Ю. Д. Батан [та ін.]; за заг. ред. М. В. Афанасьєвої, А. А. Єзерова. Одеса: Юридична література, 2017. 256 с.
- Конституційні засади сучасного державотворення: навч. посіб. у питаннях і відповідях / Т. Є. Кагановська та ін.; за ред. Т. Є. Кагановської. Харків: Право, 2017. 303 с.
- Конституційно-правові форми безпосередньої демократії в Україні: проблеми теорії і практики / В. Ф. Погорілко та ін.; ред. В. Ф. Погорілко. Київ: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького, 2001. 356 с.
- Концепція удосконалення інституту юридичної відповідальності держави перед громадянським суспільством та особою в Україні / Н. М. Оніщенко та ін. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2014. 111 с.
- Кормич Б. А. Інформаційна безпека: організаційно-правові основи: навч. посіб. Київ: Кондор, 2004. 384 с.
- Кормич Б. А. Організаційно-правові засади політики інформаційної безпеки України. Харків: Юридична література, 2003. 124 с.
- Костас П. Захист внутрішньо переміщених осіб відповідно до Європейської Конвенції з прав людини та інших стандартів Ради Європи: посіб. Харків: Право, 2017. 151 с.
- Кравченко В. В. Конституційне право України: навч. посіб. 3-тє вид. Київ: Атіка, 2004. 512 с.
- Кравченко В. В., Пітцик М. В. Муніципальне право України: навч. посіб. Київ: Атіка, 2003. 672 с.
- Крегул Ю. І. Права і свободи людини: навч. посіб. Київ: Книга, 2004. 288 с.

- Крегул Ю. І., Орленко В. І., Ладиченко В. В., Зубок М. І., Погарченко В. В. Конституційне право України: навч. посіб. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2003. 418 с.
- Кудрявцев Ю. А. Государственные режимы: моногр. Санкт-Петербург: Юридический центр-Пресс, 2012. 540 с.
- Курило Л. В. Дотримання прав людини (на основі практики Європейського суду з прав людини щодо України): практ. посіб. / За заг. ред. В. К. Грищука. Львів: ЛьвДУВС, 2017. 91 с.
- Кушніренко О. Г. Права і свободи людини та громадянина: навч. посіб. Харків: Факт, 2001. 440 с.
- Лазор Л. І., Михайлюк В. П., Рашидов С. Ф., Дрогозов В. А. Конституційне право України: словник-довідник. Луганськ: Східноукр. нац. ун-т ім. В. Даля, 2008. 215 с.
- Лебідь І. В. Освіта і сучасне суспільство: посіб. Умань: Сочінський, 2012. 98 с.
- Ліпкан В. А. Безпекознавство: навч. посіб. Київ: Вид-во Європейського ун-ту, 2003. 208 с.
- Майданник О. О. Конституційне право України: навч. посіб. Київ: Алерта, 2011. 380 с.
- Мальчин Ю. М. Історія місцевого самоврядування України: навч. посіб. Київ: АМУ, 2015. 296 с.
- Мармазов В. Є., Піляєв І. С. Рада Європи: політико-правовий механізм інтеграції. Київ: Юридична книга, 2000. 472 с.
- Марочкін І. Є., Сібільва Н. В. Організація судової влади в Україні: навч. посіб. Харків: Право, 2009. 184 с.
- Марченко В. В. Електронне урядування в органах виконавчої влади: підруч. Харків: Вид-во ХНАДУ, 2018. 291 с.
- Мельниченко В. І. Інституційний розвиток держави: навч.-метод. посіб. Київ: НАДУ, 2012. 199 с.
- Міхневич Л. В. Конституційне право України: практикум. Київ: КНЕУ, 2013. 266 с.
- Моделі та методи стратегічного управління в органах виконавчої влади України: навч. посіб. Чернігів: ЧНТУ, 2018. 152 с.
- Мушенко В. В. Конституційне право зарубіжних країн: навч. посіб. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2016. 227 с.
- Наливайко Л. Р. Державний лад України: теоретико-правова модель: моногр. Харків: Право, 2009. 600 с.
- Наливайко Л. Р., Беляєва М. В. Політична функція Української держави: теоретико-правові та конституційно-правові засади: моногр. Київ: Хай-Тек Прес, 2013. 316 с.

- Наливайко Л. Р., Грицай І. О. Неурядові правозахисні організації України: навч. посіб. (2-ге вид., перероб. та допов.). Київ: Хай-Тек Прес, 2016. 245 с.
- Наливайко Л. Р., Касяненко Є. В., Обушко В. В., Сеньків О. М., Чепік-Трегубенко О. С. Конституційне право України в тестових завданнях: навч. посіб. Дніпропетровськ: Дніпр. держ. ун-т внутр. справ, 2016. 432 с.
- Наливайко Л. Р., Степаненко К. В., Щербина Є. М. Міжнародний захист прав людини: навч. посіб. Дніпропетровськ: Дніпр. держ. ун-т внутр. справ, 2014. 152 с.
- Наливайко Л.Р., Костицький В. В., Грицай І. О. Науково-практичний коментар до Закону України «Про громадські об'єднання». Київ: АртЕк, 2015. 228 с.
- Нестерович В. Ф. Конституційне право України: навч. посіб. Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2013. 207 с.
- Нестерович В. Ф. Практикум з Конституційного права України: практ. посіб. Київ: Ліра-К, 2018. 640 с.
- О'Коннелл Д. П. Правопреемство государств. Москва: Изд-во иностр. лит., 1957. 589 с.
- Олійник А. Ю. Конституційно-правовий механізм забезпечення основних свобод людини і громадянина в Україні: моногр. Київ: Алтера; КНТ; Центр навч. л-ри, 2008. 472 с.
- Оніщенко Н. М. та ін. Правова система України в умовах сучасних національних та міжнародних тенденцій розбудови державності: моногр. Київ: Кондор, 2012. 614 с.
- Орзіх М. В., Афанасьєва М. В., Барський В. Р. та ін. Проблеми сучасної конституціоналістики: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2011. 272 с.
- Орзіх М. П. Проблеми сучасної конституціоналістики: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2012. Випуск 2: Конституційні перетворення в Україні. 430 с.
- Орленко В. І. та ін. Конституційне право України: навч. посіб. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2012. 527 с.
- Ортинський В. Л. Управління в органах виконавчої влади України: навч. посіб. Київ: Центр навчальної літератури, 2008. 296 с.
- Ославський М. І. Виконавча влада в Україні: організаційно-правові засади: навч. посіб. Київ: Вид-во Знання, 2008. 216 с.
- Павликов С. Г., Умнова И. А. Конституционное право: учеб. пособ. Москва: Альфа-М; ИНРФА-М, 2015. 575 с.
- Палант Б. Білль про права (практика застосування): наук.-попул. вид. Харків: Право, 2018. 264 с.
- Паліюк В. П. Міжнародні судові установи і захист прав людини та основних свобод: навч.-практ. посіб. Миколаїв: Атол, 2006. 178 с.

- Перепелюк В. Г. Конституційні процедури: державне процесуальне право: навч. посіб. Чернівці: Рута, 2004. 349 с.
- Петришин О. В., Шевчук О. В., Дашковська О. Р. та ін. Проблеми теорії права і конституціоналізму у працях М. В. Цвіка. Харків: Право, 2010. 272 с.
- Погорілко В. Ф., Ставнійчук М. І. Виборче право України: навч. посіб. Київ, 2003. 383 с.
- Погорілка В. Ф., Фрицько О. Ф. Муніципальне право України: підруч. Київ: Юрінком Інтер, 2006. 592 с.
- Погорілко В. Ф. Основи конституційного ладу України: підруч. Київ: Ін Юре, 1997. 40 с.
- Погорілко В. Ф., Федоренко В. Л. Конституційне право України: підруч. Київ: Ліра-К, 2012. 576 с.
- Погорілко В. Ф., Федоренко В. Л. Референдне право України: навч. посіб. Київ: Ліра-К, 2006. 366 с.
- Постовой Н. В. Муниципальное управление. Планирование, собственность, компетенция: учеб. Москва: Юриспруденция, 2014. 141 с.
- Потапова А. А. Муниципальное право: конспект лекций. Москва: Проспект, 2014. 101 с.
- Рабінович П. М., Хавронюк М. І. Права людини і громадянина: навч. посіб. Київ: Атіка, 2004. 464 с.
- Рижков Г. Принцип правової держави в Основному Законі (Конституції) ФРН і судова практика Федерального Конституційного суду ФРН: підруч. Київ: Книга для бізнесу, 2008. 112 с.
- Рудик П. А. Конституційна реформа в Україні: проблеми та перспективи: моногр. Київ: Атіка, 2006. 256 с.
- Рудич Ф. М. Політична система сучасної України: особливості становлення, тенденції розвитку: навч. посіб. Київ: Парламентське вид-во, 2002. 327 с.
- Румянцев О. Г., Додонов В. Н. Юридический энциклопедический словарь. Москва: ИНФРА М, 1997. 384 с.
- Савич С. С., Попов А. А., Пащук Т. В. Судочинство у Європейському суді з прав людини: навч. посіб. Луцьк: Вежа-Друк, 2017. 163 с.
- Сарторі Дж. Порівняльно-конституційна інженерія: Дослідження структур мотивів і результатів. Київ, 2001. 224 с.
- Свирский Б. М. Государственное строительство и местное самоуправление в Украине: учеб. пособ. Харьков: Эспада, 2001. 487 с.
- Селіванов А. О. Конституційне правосуддя в Україні (авторський спецкурс): навч.-метод. посіб. Харків; Київ: Логос, 2017. 91 с.
- Селіванов А. О. Теорія і практика застосування конституційного права України. Київ: Логос. 2016. 174 с.

- Серьогін В. О. Конституційне право України: навч. посіб. Харків: Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2010. 368 с.
- Серьогін С. Г. Державне будівництво і місцеве самоврядування в Україні: підруч. Харків: Право, 2005. 256 с.
- Сиренко В. Ф. Государство: демократическое, правовое, социальное: очерки. Дискуссионные вопросы. Киев: Институт государства и права им. В. М. Корецкого НАН Украины, 2013. 340 с.
- Ситник Г. П., Олуйко В. М., Вавринчук М. П. Національна безпека України: теорія і практика. Київ: Кондор, 2007. 616 с.
- Скрипнюк О. В. Конституційне право України: академічний курс: підруч. Київ: Ін Юре, 2010. 669 с.
- Скрипнюк О. В. Конституція України та її функції: проблеми теорії та практики реалізації: до десятої річниці прийняття Конституції. Київ: Акад. прав. наук України, 2005. 167 с.
- Словник юридичних термінів і понять: навч. посіб. / [В. Г. Гончаренко та ін.]; за ред. В. Г. Гончаренка та З. В. Ромовської. Київ: Юстініан, 2013. 597 с.
- Совгиря О. В., Шукліна Н. Г. Конституційне право України. Повний курс: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 556 с.
- Станкус Т. Бюджетний процес. Державні закупівлі в органах місцевого самоврядування: практ. посіб. Харків: Фактор, 2016. 107 с.
- Стасус державного службовця органів прокуратури в Україні: посіб. Київ: [б. в.], 2018. 290 с.
- Стрижак А. А. Конституція України в актах Конституційного Суду України (аналіт. огляд та комент.). Київ: Ін Юре, 2010. 631 с.
- Тацій В. Я., Петришин О. В., Барабаш Ю. Г. та ін. Конституція України: наук.-практ. коментар. Харків: Право, 2011. 1128 с.
- Тацій В. Я., Тодика Ю. М., Данильян О. Г. Конституційно-правові засади становлення української державності: моногр. Харків: Право, 2003. 328 с.
- Тацій В. Я. та ін. Правова доктрина України: у 5-ти томах. Харків: Право, 2013. Битяк Ю. П. та ін. Т. 2: Публічно-правова доктрина України 2013. 863 с.
- Тлумачний термінологічний словник з конституційного права (Explanatory Terminological Dictionary on Constitutional law) / Кол. авт.; за заг. ред. Л. Р. Наливайко. Київ: Хай-Тек Прес, 2016. 628 с.
- Тодика Ю. М. Конституційні засади формування правової культури: моногр. Харків: РАЙДЕР, 2001. 160 с.
- Тодика Ю. М. Конституція України – Основний Закон держави і суспільства: навч. посіб. Харків: Факт, 2001. 328 с.
- Тодика Ю. М. Основи конституційного ладу України: моногр. Харків: Факт, 2000. 176 с.

- Тодика Ю. М., Журавський В. С. Конституційне право України: підруч. Київ: Ін Юре, 2002. 544 с.
- Тодика Ю. М., Тодика О. Ю. Конституційно-правовий статус людини і громадянина в Україні: моногр. Київ: Ін Юре, 2004. 368 с.
- Участь громадян у здійсненні місцевого самоврядування: навч. посіб. / За ред. В. В. Кравченка. Київ: Атіка, 2004. 264 с.
- Федоренко В. Л. Конституційне право України: підруч. Київ: Ліра-К, 2016. 615 с.
- Філонов О. В., Субботін В. М., Пашутін В. В., Тодоров І. Я. Основи демократії. Права людини та їх забезпечення в умовах суспільних змін: навч. посіб. 2-ге вид., випр. Київ: Знання, 2008. 215 с.
- Фрицький О. Ф. Конституційне право України: підруч. Київ: Юрінком Інтер, 2006. 512 с.
- Халипов В. Ф. Кратология – наука о власти: концепция. Москва: Экономика, 2002. 367 с.
- Чайковська, Н. П. Захист права людини на безпечні умови життєдіяльності: основні завдання та повноваження державних органів: навч.-практ. посіб. Київ: Національна академія прокуратури України, 2017. 198 с.
- Чижмарь К. І., Лавринович О. В. Конституція України: наук.-практ. коментар. Київ: Центр навчальної літератури, 2018. 290 с.
- Чушенко В. І., Заяц І. Я. Конституційне право України: підруч. Київ: Ін Юре, 2009. 547 с.
- Шаповал В. М. Конституційне право зарубіжних країн. Академічний курс: підруч. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 480 с.
- Шаповал В. М. Конституція і виконавча влада. Київ: Юрінком Інтер, 2004. 80 с.
- Шаповал В. Н., Корнеев А. В. История Конституции Украины: Днепропетровськ: Акцент, 2012. 127 с.
- Шаптала Н. К., Задорожня Г. В. Конституційне право України: навч. посіб. Дніпропетровськ: Лізунов Прес, 2012. 472 с.
- Шемшученко Ю. С. Великий енциклопедичний юридичний словник. А-Я. Київ: Юридична думка, 2012. 1017 с.
- Шемшученко Ю. С. Конституційне право України. Академічний курс: підруч. Київ: Юридична думка, 2008. 800 с.
- Шемшученко Ю. С. Правові системи сучасності: навч. посіб. Київ: Юридична думка, 2012. 490 с.
- Шемшученко Ю. С. Проблеми теорії конституційного права України. Київ: Парламентське вид-во, 2013. 616 с.
- Шемшученко Ю. С. Український парламентаризм: минуле і сучасне. Київ: Парламентське вид-во, 1999. 368 с.

- Шемшученко Ю. С., Шаповал В. М., Кресіна І. О. та ін. Правове забезпечення державного суверенітету України. Київ: Юридична думка, 2011. 300 с.
- Шляхтун П. П. Конституційне право України: підруч. Київ: Освіта України; КНТ, 2008. 592 с.
- Шугрина Е. С., Нарутто С. В., Заболотских Е. М. Ответственность органов публичной власти: правовое регулирование и правоприменительная практика: учеб. Москва: Юрайт, 2014. 346 с.
- Юридична енциклопедія: в 6-ти томах / редкол.: Ю. С. Шемшученко (гол.) та ін. Київ: Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 1998. Том 1: А-Г. 672 с.
- Юридична енциклопедія: в 6-ти томах / редкол.: Ю. С. Шемшученко (гол.) та ін. Київ: Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 1999. Том 2: Д-Й. 744 с.
- Юридична енциклопедія: в 6-ти томах / редкол.: Ю. С. Шемшученко (гол.) та ін. Київ: Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 2001. Том 3: К-М. 792 с.
- Юридична енциклопедія: в 6-ти томах / редкол.: Ю. С. Шемшученко (гол.) та ін. Київ: Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 1998. Том 4: Н-П. 720 с.
- Юридична енциклопедія: в 6-ти томах / редкол.: Ю. С. Шемшученко (гол.) та ін. Київ: Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 1998. Том 5: П-С. 736 с.
- Юридична енциклопедія: в 6-ти томах / редкол.: Ю. С. Шемшученко (гол.) та ін. Київ: Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 1998. Том 6: Т-Я. 768 с.
- Юринець Ю. Л. Конституційне право України: навч. посіб. Ужгород: Бреза, 2014. 367 с.
- Ющик О. І., Бошицький Ю. Л., Риндюк В. І. Конституційні основи розвитку законодавства України: навч. посіб. Київ: Юридична думка, 2015. 155 с.

**ТЕМА 1. КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО УКРАЇНИ –
ПРОВІДНА ГАЛУЗЬ НАЦІОНАЛЬНОГО ПРАВА,
СКЛАДОВА ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ,
НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА**

**I. Підготувати мультимедійні презентації
на запропоновані теми:**

- ❖ Поняття конституційного права України як галузі права. Місце конституційного права в системі національного права України.
- ❖ Конституційне право України як навчальна дисципліна: поняття, система, функції.
- ❖ Конституційно-правові відносини: поняття, види, ознаки. Умови виникнення, зміни та припинення конституційно-правових відносин.

II. Скласти схеми:

- ✓ Система конституційного права України.
- ✓ Класифікація конституційно-правових норм.
- ✓ Класифікація конституційно-правових інститутів.
- ✓ Конституційно-правові інститути: поняття, специфіка, види.
- ✓ Зв'язок науки конституційного права з суспільними та галузевими юридичними науками.
- ✓ Сутність конкретизації сучасного права.
- ✓ Правова традиція: розуміння у контексті співвідношення з правовою системою і правовою культурою.

III. Тематика рефератів:

- ◆ «Конституційне право України як провідна галузь національного права».
- ◆ «Місце конституційного права України в системі галузевих юридичних наук».
- ◆ «Християнська мораль як визначальне світоглядне джерело українського права».
- ◆ «Правовий звичай серед форм (джерел) права України».
- ◆ «Громадські об'єднання – суб'єкти конституційно-правових відносин».
- ◆ «Установча влада Українського народу як конституційний феномен».
- ◆ «Місце правового звичаю серед форм (джерел) права України».
- ◆ «Системний підхід та його застосування в дослідженні державно-правових явищ».
- ◆ «Місцеве самоврядування як суб'єкт конституційних правовідносин».
- ◆ «Проблеми процесуальної форми в конституційному праві України».

- ◆ «Проблеми правового регулювання внесення змін до Конституції України».
- ◆ «Конституційно-правові засади здійснення впливу громадськості на прийняття нормативно-правових актів в Україні».

IV. Творче завдання
(на запропоновані теми зробити підбір літератури
та підготувати анотацію):

- Джерела конституційного права України: поняття, види та їх характеристика.
- Конституційно-правові відносини в Україні: історія розвитку.
- Суб'єкти конституційно-правових відносин в Україні та їх система.
- Джерела міжнародного права в системі конституційного права України.
- Утвердження процесуального конституційного права в Україні.

V. Вирішити тестові завдання:

1. Конституційне право України відноситься до публічних галузей права, оскільки:

- а) регулює відносини у сфері публічної адміністрації;
- б) метод правового регулювання здійснюється на імперативних засадах;
- в) має специфічний метод правового регулювання;
- г) предмет правового регулювання цієї галузі пов'язаний із публічним здійсненням влади народом;
- д) предметом є найважливіші суспільні відносини.

2. Суспільні відносини, які виникають і діють в процесі здійснення влади народом України, – це:

- а) правовідносини;
- б) конституційні правовідносини;
- в) об'єкт конституційно-правового регулювання;
- г) предмет конституційно-правового регулювання;
- д) суб'єкт конституційно-правового регулювання.

3. Політичні та інші найважливіші суспільні відносини в Україні, зміст яких полягає в утвердженні та гарантуванні конституційних прав і свобод людини, реалізації публічної влади Українським народом, Українською державою та територіальними громадами, а також забезпеченні взаємодії громадянського суспільства з державою на паритетних засадах – це:

- а) конституційне право України;
- б) предмет конституційного права;
- в) метод конституційного права;

- г) конституційне право як наука;
- д) конституційне право як навчальна дисципліна.

4. Метод правового регулювання, який є традиційним у конституційному праві України:

- а) діалектичний;
- б) імперативний;
- в) соціологічний;
- г) універсальний;
- д) децентралізації;

5. До загальних методів конституційного права належить:

- а) метод конституційного зобов'язання;
- б) метод ліцензування;
- в) метод квотування;
- г) метод заохочення;
- д) установчий метод.

6 «Кожен зобов'язаний не заподіювати шкоду природі, культурній спадщині, відшкодувати завдані ним збитки» (ст. 66 Конституції України) – це:

- а) охоронювальний метод;
- б) метод конституційного зобов'язання;
- в) заборонювальний метод;
- г) метод заохочення;
- д) установчий метод.

7. «Кожен має право володіти, користуватися й розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності» (ч. 1 ст. 41 Конституції України) – це:

- а) охоронювальний метод;
- б) метод конституційного зобов'язання;
- в) заборонювальний метод;
- г) метод дозволу;
- д) установчий метод.

8. До спеціальних методів конституційно-правового регулювання не належить:

- а) установчий метод;
- б) регулятивний метод;
- в) метод заборон;

- г) охоронювальний метод;
- д) заборонювальний метод.

9. За структурою конституційно-правові норми повинні містити:

- а) гіпотезу та санкцію;
- б) гіпотезу, диспозицію та санкцію;
- в) диспозицію та санкцію;
- г) лише гіпотезу;
- д) будь-який з елементів, або всі елементи.

10. Нормам конституційного права України притаманна особлива система гарантій – це означає, що:

- а) на норми конституційного права України поширюється дія особливих гарантій національної системи права;
- б) на норми конституційного права України поширюється все коло загальних і спеціальних гарантій, що існують в Україні;
- в) норми конституційного права України належать до публічного права, їх гарантіями виступає примус та переконання як методи влади;
- г) норми конституційного права України мають вищу юридичну силу;
- д) галузь конституційного права містить у своєму складі багато різновидів правових норм, що зумовлює формування особливої системи гарантій на всіх рівнях.

11. До видів норм конституційного права України в залежності від предмету (змісту) правового регулювання не належать:

- а) норми, що регулюють основи конституційного ладу України;
- б) норми, що містять оптимальне правило поведінки суб'єктів права з метою реалізації ними матеріальних норм;
- в) норми, що регулюють громадянство України;
- г) норми, що регулюють права, свободи та обов'язки людини і громадянина;
- д) норми, що регулюють парламентаризм в Україні.

12. Норми конституційного права України, які є правилами поведінки, що набувають сили імперативної норми, призупиняючи повно або частково дію інших конституційних норм за умови введення в Україні або в окремих її місцевостях надзвичайного стану – це:

- а) зобов'язуючі норми;
- б) диспозитивні норми;
- в) виключні норми;
- г) постійні норми;
- д) норми-дефініції.

13. *Норми конституційного права України, які належать до норм загального змісту – це:*

- а) імперативні і диспозитивні норми;
- б) процесуальні норми;
- в) уповноважуючі і забороняючі норми;
- г) норми-принципи і норми-дефініції;
- д) матеріальні норми.

14. *Розділ Конституції України, який закріплює положення, сформовані як норми-принципи політико-правового значення, що забезпечують найбільш загальний рівень регулювання суспільних відносин – це:*

- а) прикінцеві положення;
- б) загальні засади;
- в) перехідні положення;
- г) преамбула;
- д) додаткові положення.

15. *Ст. 98 Конституції України: «Контроль за використанням коштів Державного бюджету України від імені Верховної Ради України здійснює Рахункова палата» відображає:*

- а) диспозитивну норму;
- б) конкретну за змістом норму;
- в) норму-принцип;
- г) загальну за змістом норму;
- д) декларативну норму.

16. *Елемент структури конституційно-правової норми, що визначає саму модель правил вольової поведінки або діяльності суб'єктів конституційного права, незалежно від їх волі, і містить правовий припис про їх діяльність в умовах, передбачених гіпотезою – це:*

- а) структура конституційного права;
- б) норма конституційного права;
- в) санкція норми конституційного права;
- г) диспозиція норми конституційного права;
- д) гіпотеза норми конституційного права.

17. *Санкції конституційного права України, які виражаються у формулах: «обмежуються законом», «захищаються законом», «захищаються державою» – це:*

- а) прямі санкції;

- б) абсолютно-визначені санкції;
- в) альтернативні санкції;
- г) відносно-визначені санкції;
- д) бланкетні санкції.

18. Основний складовий елемент системи конституційного права України, який об'єднує відносно обособлену групу взаємообумовлених та взаємопов'язаних норм конституційного права, що регулюють конкретні сторони чи елементи суспільних відносин, врегульованих конституційним правом – це:

- а) галузь права;
- б) підгалузь права;
- в) система конституційного права;
- г) інститут конституційного права;
- д) структура конституційного права.

19. До інститутів конституційного права України із нижче перелічених належить:

- а) інститут власності;
- б) парламентське право;
- в) муніципальне право;
- г) інститут глави держави;
- д) інститут державної служби.

20. До генеральних інститутів у конституційному праві України можна віднести:

- а) інститут основ конституційного ладу України;
- б) інститут парламентаризму;
- в) інститут виконавчої влади;
- г) інститут фінансування виборів та референдумів;
- д) інститут державного герба.

21. До комплексних інститутів у конституційному праві України можна віднести:

- а) інститут глави держави;
- б) інститут безпосередньої демократії;
- в) інститут законодавчої влади;
- г) інститут юридичної відповідальності;
- д) інститут складання присяги.

22. До первинних інститутів у конституційному праві України можна віднести:

- а) інститут глави держави;
- б) інститут безпосередньої демократії;
- в) інститут законодавчої влади;
- г) інститут юридичної відповідальності;
- д) інститут складання присяги.

23. Нормативне закріплення принципу конституційного права України означає, що:

- а) принцип конституційного права не є основою, на якій базуються всі інші норми конституційного права як галузі права;
- б) кожен принцип конституційного права повинен міститись у тій чи іншій конституційно-правовій нормі;
- в) норма конституційного права буде принципом тільки у тому разі, коли вона повністю незалежна від усіх інших принципів;
- г) принципи конституційного права не обов'язково закріплюються у конституційно-правових нормах;
- д) принципи конституційного права відмежовуються від інших норм цієї галузі, які за своєю суттю є принципами інших галузей українського права.

24. Структура конституційно-правових відносин складається з:

- а) суб'єкта, об'єкта, та юридичного факту;
- б) суб'єкта, об'єкта, суб'єктивних прав та обов'язків, об'єктивних прав та обов'язків;
- в) суб'єкта, об'єкта, суб'єктивної сторони, об'єктивної сторони;
- г) суб'єкта, об'єкта, змісту, юридичного факту;
- д) суб'єкта, об'єкта та змісту.

25. Конституційно-правові відносини за змістом бувають:

- а) матеріальні;
- б) установчі;
- в) правовстановлюючі;
- г) строкові;
- д) правоохоронні.

26. Функції науки конституційного права:

- а) політична, методологічна, ідеологічна, прогностична, комунікативна та експертна;
- б) політична, методологічна, прогностична, комунікативна та експертна;

- в) методологічна, прогностична, комунікативна та експертна;
- г) політична, методологічна, ідеологічна, прогностична;
- д) прогностична, експертна, ідеологічна.

27. *Наука конституційного права України є системою:*

- а) ідей, концепцій, теорій, вчень про конституційне право України як галузь національного права;
- б) ідей, концепцій, теорій, вчень про основні права та обов'язки громадян;
- в) ідей, концепцій, теорій, вчень про становлення української державності;
- г) політичних ідей, концепцій, теорій та вчень;
- д) ідей, концепцій, теорій, вчень стосовно становлення державної влади України.

28. *Зовнішня форма об'єктивації встановлених чи санкціонованих Українським народом, Українською державою, територіальними громадами чи громадською спільнотою Автономної Республіки Крим конституційно-правових норм, які мають належну юридичну силу – це:*

- а) конституційне право;
- б) предмет конституційного права;
- в) метод конституційного права;
- г) конституційне право як наука;
- д) джерела конституційного права.

29. *Джерелами науки конституційного права України не є:*

- а) нормативно-правові акти;
- б) конституційно-правова практика;
- в) праці вітчизняних учених;
- г) праці закордонних учених;
- д) релігійно-правова норма.

30. *До джерел конституційного права України як галузі права відносяться, крім:*

- а) Конституції України;
- б) конституційних законів;
- в) указів Президента України;
- г) науково-практичного коментаря до Конституції України;
- д) постанов Кабінету Міністрів України

VI. Виконати практичні завдання:

Практичне завдання №1

Народні депутати подали законопроект, в якому пропонується внести зміни до ч. 2 ст. 5 та інших статей Конституції, зокрема, замість терміна «народ» слід уживати «електорат (дієздатні громадяни України, які досягли 18 років)» у відповідних відмінках. На думку авторів законопроекту, це більше відповідатиме реальному стану речей, оскільки такого суб'єкта конституційного права, як народ, не існує. Це зніме всі питання, пов'язані з відповідністю норм виборчих законів Конституції України, згідно з якими вибори вважаються такими, що відбулися, якщо в них взяв участь навіть один виборець.

Висловіть Вашу позицію з приводу цього законопроекту. Дайте розгорнуту характеристику статусу (поняття, об'єм правосуб'єктності, відносини, в які вступає суб'єкт, тощо) такого суб'єкта конституційного права, як народ.

Практичне завдання №2

Вставте замість трьох крапок пропущені слова у нижче наведеному фрагменті тексту та вкажіть, з якого нормативно-правового акта його наведено:

«закони України, інші акти Верховної Ради України, акти Президента України, Кабінету Міністрів України не пізніш як у ... строк після їх прийняття у встановленому порядку і підписання підлягають ... державною мовою в офіційних друкованих виданнях. Офіційними друкованими виданнями є: ...; газета «Урядовий кур'єр».

Офіційними друкованими виданнями, в яких здійснюється офіційне оприлюднення законів та інших актів Верховної Ради України, є також ..., «Відомості Верховної Ради України». Офіційним друкованим виданням, в якому здійснюється офіційне оприлюднення законів, актів Президента України, є також інформаційний бюлетень ...».

Варіація. Вкажіть видання, у яких також офіційно оприлюднюються чинні міжнародні договори України, правові акти органів державної влади, які не визначені у вище наведеному фрагменті тексту нормативно-правового акта (не менше п'ятьох видань).

Практичне завдання №3

Визначте, які елементи конституційної норми закріплено в нижче наведених статтях Конституції України. Завдання виконується письмово:

а) у невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину, можливий інший, встановлений законом, порядок проникнення до жи-тла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду і обшуку;

б) ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом;

в) громадянам, які потребують соціального захисту, житло надається державою та органами місцевого самоврядування безоплатно або за доступну для них плату відповідно до закону;

г) відмова скласти присягу має наслідком втрату депутатського мандата;

г) у разі скасування вироку суду як неправосудного держава відшкодовує матеріальну і моральну шкоду, завдану безпідставним засудженням;

д) Президент України може бути усунений з поста Верховною Радою України в порядку імпічменту у разі вчинення ним державної зради або іншого злочину;

е) матеріальна чи моральна шкода, завдана фізичним або юридичним особам актами і діями, що визнані неконституційними, відшкодовується державою у встановленому законом порядку.

Практичне завдання №4

На основі аналізу нормативних положень Конституції України віднайдіть у її тексті нижче наведені види конституційних норм. Встановіть, за якими критеріями їх класифіковано? Завдання виконується письмово:

а) диспозитивні та імперативні;

б) матеріальні та процесуальні;

в) уповноважуючі, зобов'язуючі та забороняючі;

г) постійні та тимчасові;

г) норми-принципи, норми-декларації, норми-цілі, норми-дефініції;

д) повні, посилкові та бланкетні;

е) регулятивні та охоронні;

є) загальні, спеціальні та виняткові;

ж) казуїстичні та абстрактні.

VII. Словникова робота:

конституційне право України як галузь права, державне право, соціальний зміст конституційного права України, юридичний зміст конституційного права України, функції конституційного права України, предмет правового регулювання, суверенітет народу, потенційний суверенітет, реальний суверенітет, влада, метод правового регулювання, система конституційного права України, принципи конституційного права України, конституційно-правова норма, матеріальні норми, процесуальні норми, регулятивні норми, охоронні норми, імперативні норми, диспозитивні норми, факультативні норми, ситуаційні норми, спеціалізовані норми, дефінітивні норми, загальні норми, норми-принципи,

установчі норми, гарантуючі норми, оперативні норми, колізійні, конституційно-правовий інститут, загальні інститути, головні інститути, початкові інститути, суб'єкти конституційно-правових відносин, об'єкти конституційно-правових відносин, юридичні факти, правоздатність, дієздатність, джерела конституційного права України, наука конституційного права України, функції науки конституційного права України, предмет науки конституційного права України, методологія науки конституційного права України, система науки конституційного права України, джерела науки конституційного права України, навчальна дисципліна конституційного права України.

Нормативні акти:

- ❖ Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02 червня 2016 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 28. Ст. 532).
- ❖ Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 року. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1990. № 31. Ст. 429.
- ❖ Про правонаступництво України: Закон України від 12 вересня 1991 року. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1991. № 46. Ст. 617.
- ❖ Про проголошення незалежності України: Постанова Верховної Ради УРСР від 24 серпня 1991 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 38. Ст. 502.
- ❖ Декларація прав національностей України від 1 листопада 1991 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 53. Ст. 799.
- ❖ Конституційний договір між Верховною Радою України та Президентом України про основні засади організації та функціонування державної влади і місцевого самоврядування в Україні на період до прийняття нової Конституції України від 08 червня 1995 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 18. Ст. 133.
- ❖ Про заснування поста Президента Української РСР і внесення змін та доповнень до Конституції (Основного Закону) Української РСР: Закон УРСР від 5 липня 1991 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1991. № 33. Ст. 445.
- ❖ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 252 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 року № 2222–IV. *Офіційний вісник України*. 2010. № 72/1. Спеціальний випуск. С. 7. Ст. 2597.

- ❖ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо офіційного тлумачення положення «на наступній черговій сесії Верховної Ради України», яке міститься у статті 155 Конституції України від 15 березня 2016 року № 1-рп/2016. *Офіційний вісник України*. 2016. № 28. С. 289. Ст. 1137.

Спеціалізована література:

1. Андрущакевич Ю. Сутність конкретизації сучасного права. *Вісник Академії правових наук України*. 2012. № 2. С. 269-276.
2. Антонов В. О. Методологія дослідження принципів системи забезпечення національної безпеки України. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2013. Вип. 62. С. 104-108.
3. Багрій О. Сутність принципу верховенства Конституції України. *Підприємництво, господарство і право*. 2013. № 9. С. 83-87.
4. Баймуратов М. Нормативно-правовой договор как источник конституционного права Украины. *Юридический вестник*. 1998. № 1. С. 88-91.
5. Бариська Я. О., Попович Т. П. Джерела права у зарубіжній правовій доктрині. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 6. С. 15-17.
6. Батанов О. Б. Інавгурація президента як інститут конституційного права: аксіологічні та онтологічні засади. *Часопис Київського університету права*. 2011. № 4. С. 114-119.
7. Батанов О. В. Територія як інститут конституційного права. *Часопис Київського університету права*. 2015. № 2. С. 49-53.
8. Берназюк Я. Методологія проведення наукових досліджень у сфері конституційного права на сучасному етапі: визначення основних завдань. *Право України*. 2014. № 11. С. 136-144.
9. Белов Д. М., Туряниця О. О. Реформа інституційної системи в Україні: конституційно-правові засади. *Конституційно-правові академічні студії*. 2015. Вип. 2. С. 51-60.
10. Бисага Ю. М., Дешко Л. М. Методологія дослідження конституційного права звертатися до міжнародних судових установ і міжнародних організацій. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2016. Вип. 21. С. 14-16.
11. Білоус О. Ю. Конвенції міжнародної організації праці як джерела трудового права України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2017. 20 с.
12. Богданевич Т. Теоретичні аспекти інституту тлумачення в системі конституційного права. *Юридична наука*. 2016. № 12. С. 4-10.
13. Болокан І. В. Реалізація норм права як інтеграційна категорія. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2016. Вип. 24. С. 4-8.

14. Боняк В. О. «Конституційно-правові засади», «конституційно-правові основи» та «конституційно-правові принципи»: співвідношення понять. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2015. № 2. С. 64-76.
15. Борщевський І. В. Правовий звичай як джерело сучасного права в Україні. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2016. № 5. С. 3-6.
16. Васильченко О. Сучасний зміст конституційного принципу рівності прав і свобод людини та громадянина. *Право України*. 2017. № 7. С. 47-55.
17. Гайова О. В. Закон як джерело сучасного континентального права (загальнотеоретичні та порівняльно-правові аспекти): дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2011. 204 с.
18. Гречко О. Територіальний устрій України як конституційно-правовий інститут: сутність, структура і зміст. *Юридична Україна*. 2015. № 6. С. 17-23.
19. Гримич М. К. Судові акти як джерело адміністративного процесуального права України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Тернопіль, 2017. 20 с.
20. Данилюк Ю. В. Конституційні правовідносини в Україні: питання теорії та практики: моногр. Київ: Інститут законодавства Верховної Ради України, 2015. 190 с.
21. Данилюк Ю. В. Конституційно-правові аспекти інституту глави держави: вітчизняний та зарубіжний досвід. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2015. № 4. С. 21-26.
22. Данилюк Ю. В. Суб'єкти конституційно-правових відносин: проблемні питання. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2013. № 4. С. 39-44.
23. Дахова І. І., Чуб О. О. Багатоаспектність принципу правової визначеності щодо сучасних конституційно-правових відносин. *Форум права*. 2017. № 4. С. 59-68.
24. Дерев'янка С. М. Конституційно-правовий інститут референдуму в системі ціннісних орієнтацій сучасного українського суспільства. *Актуальні проблеми держави і права*. 2008. Вип. 40. С. 236-241.
25. Джерела конституційного права України: моногр. / Ю. С. Шемшученко та ін.; відп. ред.: Ю. С. Шемшученко, О. І. Ющик. Київ: Наукова думка, 2010. 711 с.
26. Джунь В. Про предмет соціології конституційного права. *Право України*. 2013. № 10. С. 194-202.
27. Євсєєв О. П. Процедури в конституційному праві України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2008. 19 с.
28. Євсєєв О. Проблеми процесуальної форми в конституційному праві України. *Підприємництво, господарство і право*. 2007. № 10. С. 37-39.

29. Забоклицький І. І. Міжнародно-правові акти як джерела конституційного права: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Ужгород, 2015. 18 с.
30. Ільков В. В. Джерела права в адміністративному судочинстві: теорія та правозастосування: моногр. Дніпро: Ліра, 2017. 379 с.
31. Ісмаїлов К. Ю. Акти судової влади в системі джерел національного права України: моногр. Донецьк: Ноулідж, Донец. від-ня, 2014. 116 с.
32. Капінус Р. Ю. Акти глав держав як джерела адміністративного права: моногр. Київ: Юридична думка, 2016. 179 с.
33. Кармазіна К. Ю. Механізм взаємодії джерел континентального та загального права: дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2011. 204 с.
34. Конончук І. Історичні та політико-правові аспекти виникнення і розвитку інституту конституційного контролю. *Історико-правовий часопис*. 2017. № 1. С. 73-77.
35. Корейба Ю. В. Джерела інформаційного права України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2015. 20 с.
36. Корейба Ю. Конституція України як визначальне джерело інформаційного права. *Підприємництво, господарство і право*. 2013. № 9. С. 48-52.
37. Коструба А. Норми права і правоприпиняючі юридичні факти в механізмі правового регулювання. *Право України*. 2011. № 3. С. 202-207.
38. Кравчук В. Інститут основ конституційного ладу у системі конституційного права України. *Історико-правовий часопис*. 2015. № 1. С. 55-61.
39. Куненко І. Проблеми правового регулювання внесення змін до Конституції України. *Підприємництво, господарство і право*. 2014. № 2. С. 90-93.
40. Львова Є. О. Еволюція функцій принципів міжнародного права з урахуванням його конституціоналізації та фрагментації. *Публічне право*. 2015. № 3. С. 235-241.
41. Малишко В. М. Джерела конституційного права в релігійній сфері. Київ: УНА, 2006. 39 с.
42. Мельничук О. Аксиологічні основи права. *Право України*. 2010. № 4. С. 220-224.
43. Минченко О. Герменевтика как философско-правовая основа юридической лингвистики. *Leges si Viata*. 2018. № 3, ч. 2. С. 97-100.
44. Місевич С. В. Джерела канонічного права (теоретико-правовий аналіз): дис. ... канд. юрид. наук. Чернівці, 2005. 212 с.
45. Морозюк С. М. Зв'язок конституційно-правової норми та конституційних правовідносин у процесі реалізації Основного Закону. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 6. Т. 2. С. 15-19.
46. Москалюк О. В. Особливості застосування принципів права при подоланні змістових колізій. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 2. С. 37-42.

47. Назаренко О. А. Міжнародні договори України в системі джерел конституційного права України: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2006. 230 с.
48. Наумова К. І. Правові акти органів і посадових осіб місцевого самоврядування в системі джерел муніципального права в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2017. 20 с.
49. Нелін О. Конституційна доктрина України: проблеми концептуалізації основних підходів. *Юридична Україна*. 2015. № 9. С. 20-25.
50. Нестерович В. Ф. Конституційно-правові засади здійснення впливу громадськості на прийняття нормативно-правових актів в Україні. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2011. № 3. С. 32-40.
51. Нікольська О. Конкретизація норм Конституції України як необхідна передумова їх застосування. *Юридична Україна*. 2012. № 11. С. 29-35.
52. Новіцький В. В. Судовий прецедент як джерело права в контексті захисту прав і свобод людини. *Альманах права*. 2017. Вип. 8. С. 232-236.
53. Носенко О. В. Сучасні інститути конституційного права України: поняття, види і сутнісні ознаки. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2014. № 8. С. 73-80.
54. Омельченко Н. Л. Джерела парламентського права України: проблеми систематизації та перспективи розвитку. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2017. Вип. 30 (1). С. 36-39.
55. Орзіх М. Конституційна модернізація та реформування: методологія співвідношення науково-прикладне значення. *Право України*. 2012. № 8. С. 43-49.
56. Орловська І. Г., Фаст О. О. Значення принципу верховенства права для сучасного демократичного суспільства. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 2. С. 30-33.
57. Погорілко В. Джерела права України (загальна теорія джерел конституційного права). *Вісник Академії правових наук України*. 2002. № 1. С. 46-59.
58. Погорілко В. Поняття, ознаки, види і структура конституційно-правових норм. *Право України*. 2001. № 11. С. 9-14.
59. Погорілко В. Правова система – система права, система законодавства суверенної України. *Право України*. 1993. № 9-10. С. 10-13.
60. Погорілко В. Ф. Конституційно-правові відносини в Україні. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2005. № 7. С. 12-25.
61. Погорілко В. Ф. Об'єкти конституційного права України: поняття, ознаки та види. *Право України*. 2004. № 2. С. 9-16.
62. Подорожна Т. Дотримання принципу конституційності – основа функціонування правової системи. *Юридичний вісник*. 2014. № 1. С. 17-21.

63. Подорожна Т. Конституційно-правові категорії в системі понятійно-категоріального апарату конституційного права. *Підприємництво, господарство і право*. 2012. № 12. С. 15-17.
64. Рабінович П. Верховенство права: доктринальні інтерпретації в Україні. *Право України*. 2013. № 9. С. 162-175.
65. Рабінович П. Інтерпретація верховенства права: основні вітчизняні підходи та їх діалектична взаємодоповнюваність. *Право України*. 2013. № 1-2. С. 296-309.
66. Рабінович П. Проблема формування універсальної теорії права як спільної концептуальної основи теорій національного права і міжнародного права. *Право України*. 2013. № 5. С. 240-244.
67. Радченко О. І. Конституційно-правова характеристика інституту присяги народного депутата України. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2015. Вип. 3. С. 44-50.
68. Рябовол Л. Т. Гарантії конституційного ладу України як предмет дослідження: реалізація системного підходу. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 4. С. 29-32.
69. Савчин М. Конституційні принципи та їх інтерпретація. *Право України*. 2017. № 7. С. 30-38.
70. Саннікова М. В. Декларація та акти декларативно-рекомендаційного характеру в системі джерел права: моногр. Харків: Друкарня Мадрид, 2014. 154 с.
71. Сердюк І. А. Норма права, правова норма і юридична норма: співвідношення понять. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 1. С. 129-135.
72. Скрипнюк О. Академічна школа конституційного права. *Право України*. 2014. № 5. С. 213-223.
73. Скрипнюк О. Методологічні проблеми теорії конституційного права. *Право України*. 2013. № 5. С. 253-261.
74. Скрипнюк О. Специфіка конституційно-правових відносин в Україні. *Вісник Академії правових наук України*. 2010. № 3. С. 59-68.
75. Скрипнюк О., Батанов О. Актуальні проблеми теорії джерел конституційного права України (аксіологічні, гносеологічні та онтологічні аспекти). *Право України*. 2017. № 6. С. 39-52.
76. Смирнова К. В. Джерела права Європейського Союзу: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2005. 228 с.
77. Совгіря О. Конституційно-процесуальне право України як навчальна дисципліна: перспективи формування. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 4. С. 142-146.

78. Стадник Р. І. Джерела права: методологія дослідження. *Наука і правоохорона*. 2016. № 4. С. 270-279.
79. Стеценко С. Біоюриспруденція – фундаментальна частина сучасного загальнотеоретичного правознавства. *Право України*. 2013. № 9. С. 194-216.
80. Стецюк П. Надзвичайний стан як інститут польського конституційного права. *Вісник Конституційного Суду України*. 2013. № 1. С. 110-112.
81. Стрибко Т. І. Юридична природа конституційного нормативно-правового договору та особливості його договірнього процесу. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2017. Вип. 4. С. 15-25.
82. Тарануха В. Прогалини в праві: поняття, сутність, способи їх усунення та подолання. *Юридична Україна*. 2009. № 2. С. 15-14.
83. Теплюк М. Введення в дію конституційних законів: проблемні питання. *Право України*. 2012. № 8. С. 132-138.
84. Теплюк М., Ющик О. До проблеми якості закону України як джерела права. *Право України*. 2017. № 6. С. 17-26.
85. Тополевський Р. Система джерел права України: сучасний стан і перспективи розвитку. *Право України*. 2017. № 6. С. 27-33.
86. Тягнирядно Є. В., Яворська Г. Х. Риторичні вміння правників: теорія і практика: моногр. Одеса: ОДУВС, 2009. 188 с.
87. Фаловська І. М. Генеза відображення принципу рівності в конституційних актах України. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 6. С. 61-64.
88. Федіна Н. В. Правова справедливість як засіб забезпечення соціальної цінності правових норм. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2016. № 6. С. 20-24.
89. Федоренко В. Л. Питання теорії конституційного права і модернізації Конституції України: моногр. Ліра-К, 2013. 192 с.
90. Федоренко В. Система конституційного права України: поняття, генезис і структура. *Право України*. 2017. № 5. С. 18-26.
91. Федоренко В. Теоретико-методологічні проблеми системи сучасного конституційного права. *Право України*. 2007. № 2. С. 21-25.
92. Федоренко В. Утвердження процесуального конституційного права як запорука дієвості принципу верховенства права в Україні. *Право України*. 2010. № 3. С. 89-97.
93. Хряпченко В. П. Різноманітні моделі галузей права як прояв креативності в сучасній юриспруденції. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2016. Вип. 20. С. 12-16.

94. Цоклан В. І., Федоренко В. Л. Система сучасних джерел конституційного права України: моногр. Київ: Ліра-К, 2009. 400 с.
95. Чернолуцький Р. В. Феноменологія нормопроектної діяльності в конституційному праві України: питання теорії і практики: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Ужгород, 2018. 35 с.
96. Чернолуцький Р. Нормопректування в конституційному праві України: парадигма процесуально-стадійного забезпечення актуальних питань. *Evropský politický and law diskurz*. 2017. № 4, ч. 2. С. 54-60.
97. Чудик Н. О. Статут територіальної громади як джерело конституційного права в Україні: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2011. 228 с.
98. Шалінська І. В. Акти «м'якого права» у системі джерел права: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2015. 20 с.
99. Шигаль Д. А. Джерельна база порівняльного історико-правового дослідження: питання методики. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2017. № 4. С. 78-88.
100. Щокін Ю. Конституційна норма щодо міжнародно-правових звичаїв: обґрунтування доцільності і змісту. *Право України*. 2017. № 6. С. 98-105.
101. Ярмиш О. Темпоральна дія конституційно-правових норм: проблеми теорії та практики. *Вісник Академії правових наук України*. 2010. № 3. С. 69-82.

ТЕМА 2. КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРОЦЕС В УКРАЇНІ

I. Підготувати мультимедійні презентації на запропоновані теми:

- ❖ Основні етапи розвитку вітчизняного конституціоналізму.
- ❖ Розвиток національної конституційної думки та спроби її втілення у державотворчі процеси у ХІХ на початку ХХ століть.
- ❖ Розвиток конституційної реформи на основі Конституції України. Основні напрями, мета, засоби конституційного реформування держави та суспільства.

II. Скласти схеми:

- ✓ Етапи розвитку вітчизняного конституціоналізму.
- ✓ Конституційний розвиток Української РСР.
- ✓ Конституція України 1978 року: порівняльно-правовий аналіз із Конституцією України 1996 року.
- ✓ Принципи українського конституціоналізму.
- ✓ Проблеми і перспективи конституційної реформи в Україні.
- ✓ Проблеми змін в політичній системі України.

III. Тематика рефератів:

- ◆ «Конституція П. Орлика 1710 року та розвиток українського конституціоналізму».
- ◆ «Актуальні проблеми сучасного конституційного процесу».
- ◆ «Конституційна реформа: теоретичні та практичні проблеми реалізації».
- ◆ «Конституційний процес в Україні та вплив на нього Ради Європи».
- ◆ «Декларація про державний суверенітет України та її роль в історії творення незалежної Української держави».
- ◆ «Конституційна реформа в аспекті забезпечення стабільності».
- ◆ «Основні риси та принципи судового процесу в Гетьманщині другої половини ХVІІ століття».
- ◆ «Проблеми державотворення та правотворення в період реформ в Україні».
- ◆ «Гарантії прав і свобод людини в Україні та шляхи їх удосконалення в контексті модернізації Конституції України».
- ◆ «Конституційні перетворення в Україні: доктринально-правові основи та практика».
- ◆ «Сучасний український парламентаризм: особливості розвитку».
- ◆ «Конституційний процес в Україні та вплив на нього Ради Європи».

IV. Творче завдання
(на запропоновані теми зробити підбір літератури
та підготувати анотацію):

- Державний суверенітет у міжнародному праві: роль та зміст у сучасних умовах.
- Конституціоналізм, демократія і державний суверенітет.
- Державний суверенітет і права людини: питання співвідношення і пріоритету.
- Конституційна держава і конституційна реформа в Україні.
- Конституційна реформа судової гілки влади: історія та сучасність.

V. Вирішити тестові завдання:

1. Конституційний процес – це:

- а) система конституційних проступків;
- б) система підходів, за допомогою яких забезпечується виконання всіх встановлених в Конституції норм та режиму конституційної законності у всіх сферах суспільного життя;
- в) сукупність процедурних стадій розробки, прийняття, зміни Конституції України;
- г) сукупність змін до Конституції України;
- д) сукупність юридичних засобів.

2. Предметом конституційного процесу є:

- а) правові відносини з приводу охорони Конституції України;
- б) конституційні відносини;
- в) конституційно-процесуальні відносини;
- г) дипломатичні відносини;
- д) сукупність змін до Конституції України.

3. Головною функцією конституційної реформи на сучасному її етапі можна вважати:

- а) економічну функцію;
- б) соціально-економічну функцію;
- в) політичну функцію;
- г) виховну функцію;
- д) функцію інституціоналізації.

4. Складний процес, що полягає у внутрішньому структурно-предметному перевлаштуванні найважливіших правових категорій: права як сукупності норм, установлених або санкціонованих державою; системи права як складної, ієрархічно впорядкованої підпорядкованості правових норм, їх групування за інститутами, галузями тощо – це:

- а) розбудова політичних структур;
- б) стабілізація економіки;
- в) формування громадянського суспільства;
- г) органічне входження України до світової спільноти;
- д) інституціоналізація.

5. До загальних рис інституціоналізації не входить:

- а) зумовленість змін відносинами власності;
- б) зміни соціального устрою суспільства;
- в) впровадження нових принципів облаштування правової субстанції;
- г) предметна переорієнтація в структурі суспільних відносин;
- д) обумовленість виникнення і узгодженості дії процесуальних норм з матеріальними нормами.

6. Виходячи з визначення конституційного процесу як встановленого конституційними нормами порядку здійснення діяльності зі створення, тлумачення та реалізації конституційно-правових та інших юридичних норм, спрямованого на досягнення певного соціального чи правового результату, доцільно класифікувати конституційний процес за видами правової діяльності на:

- а) правотворчий та правозастосовчий;
- б) правотлумачний та правороз'яснювальний;
- в) правотворчий, правотлумачний та правореалізаційний;
- г) правозастосовчий;
- д) правозастосовний та правореалізаційний

7. Найважливішим принципом конституційного процесу, що характеризується як режим відповідності суспільних відносин у конституційній сфері вимогам діючих конституцій і конституційних законів:

- а) принцип законності;
- б) принцип рівності;
- в) принцип публічності;
- г) принцип гласності;
- д) принцип гуманізму

8. У розвитку змісту конституційного процесу найбільш характерною його ознакою, що означає наявність вимог суворої регламентації черговості дій, що обумовлює досконалість, оптимальність і ефективність конституційного процесу, є:

- а) системний характер;
- б) реальність;
- в) послідовність;
- г) систематичність;
- д) гласність.

9. Конституціоналізм – це:

- а) форма реалізації конституційного права, при якій суб'єкт здійснює активні дії з метою здійснення своїх конституційних обов'язків;
- б) нормативно-організаційний вплив на суспільні відносини, в сфері конституційного права з метою їх захисту та реалізації;
- в) система ідей, доктрин та уявлень про політико-правові цінності сучасного державно-організованого суспільства в органічній єдності з теорією і практикою здійснення керівництва державою на основі і у відповідності з конституцією;
- г) сукупність якісно однорідних, найбільш важливих суспільних відносин в сфері державного та суспільного ладу, в сфері реалізації конституційних прав та свобод, а також формування і функціонування органів державної влади і місцевого самоврядування;
- д) сукупність суспільних відносин, що виникають в процесі здійснення державної влади, що регулюються нормами конституційного права.

10. Вихідним елементом поняття конституціоналізму є вчення:

- а) про державну владу;
- б) про державу і право в конституційному праві;
- в) про позитивне право;
- г) про сутність конституції та її функціональне призначення;
- д) про співвідношення природного і позитивного права.

11. Історичні передумови розвитку конституційного процесу в Україні сягають часів Київської Русі і біля його витоків лежить збірка стародавнього українського права:

- а) «Українська Правда»;
- б) «Російська Правда»;
- в) «Правда»;
- г) «Руська Правда»;
- д) «Середньовічна Правда».

12. Початком історії української Конституції є:

- а) Декларація про державний суверенітет України 1990 р.;
- б) Акт проголошення незалежності України 1991 р.;
- в) Конституція Пилипа Орлика 1710 р.;
- г) Декларація прав національностей 1991 р.;
- д) національно визвольна війна 1645 р.

13. Найвідомішим політико-правовим документом часів гетьманства

П. Орлика є:

- а) «Закон Війська Запорозького»;
- б) «Пакти й Конституції законів та вольностей Війська Запорозького»;
- в) Глухівська конституція;
- г) Коломацька конституція;
- д) «Дух законів».

14. Період відродження національної Української держави припадає на:

- а) 1920-1923 рр.;
- б) 1917-1920 рр.;
- в) 1921-1923 рр.;
- г) 1922-1924 рр.;
- д) 1921-1924 рр.

15. За радянського періоду існування української державності було прийнято чотири конституції:

- а) 1920, 1930, 1940, 1980 рр.;
- б) 1919, 1929, 1937, 1978 рр.;
- в) 1921, 1931, 1941, 1980 рр.;
- г) 1922, 1932, 1942, 1980 рр.;
- д) 1923, 1933, 1941, 1980 рр.

16. Відповідно до підходу Л. Наливайко, перший етап становлення та розвитку конституційного процесу в Україні 1990-1995 рр. розпочався з моменту прийняття:

- а) Декларації про державний суверенітет України;
- б) Акту проголошення незалежності України;
- в) Конституції України;
- г) Декларації прав національностей України;
- д) Закону України «Про правонаступництво України».

17. З юридичної точки зору УРСР припинила своє існування після прийняття:

- а) Декларації про державний суверенітет України;
- б) Акту проголошення незалежності України;
- в) Конституції Пилипа Орлика;
- г) Декларації прав національностей України;
- д) Закону України «Про правонаступництво України».

18. Декларацію про державний суверенітет України було прийнято:

- а) 16 липня 1990 р. Верховною Радою УРСР;
- б) 19 липня 1990 р. Верховною Радою України;
- в) 16 липня 1991 р. Верховною Радою УРСР;
- г) 16 липня 1990 р. Верховною Радою України;
- д) 19 липня 1991 р. Верховною Радою України.

19. Акт проголошення незалежності України було прийнято:

- а) 24 квітня 1990 р. Верховною Радою України;
- б) 24 серпня 1991 р. Верховною Радою УРСР;
- в) 24 грудня 1991 р. Верховною Радою УРСР;
- г) 24 липня 1990 р. Верховною Радою України;
- д) 24 червня 1992 р. Верховною Радою УРСР.

20. Дія законів, ухвалених Верховною Радою УРСР, на території України забезпечується:

- а) Декларацією про державний суверенітет України;
- б) Актом проголошення незалежності України;
- в) Конституцією України;
- г) Декларацією прав національностей України;
- д) Законом України «Про правонаступництво України».

21. Органи державної влади і управління, органи прокуратури, суди та арбітражні суди, сформовані на підставі Конституції УРСР, здійснювали свою діяльність на території незалежної України до:

- а) розпаду СРСР;
- б) прийняття Акту проголошення незалежності України;
- в) прийняття Конституції України;
- г) прийняття Закону України «Про правонаступництво України»;
- д) створення відповідних органів на підставі нової Конституції України.

22. Відповідно до підходу Л. Наливайко, другий етап в еволюції конституційного процесу України 1995-1996 рр. пов'язаний із:

- а) підписанням Закону «Про місцеве самоврядування в Україні»;
- б) обранням складу Конституційної комісії;
- в) визнанням кризової ситуації в Україні;
- г) підписанням Конституційного Договору;
- д) обранням складу Тимчасової спеціальної комісії.

23. На думку В. Погорілка, конституційним договором між Верховною Радою України та Президентом України «Про основні засади організації та функціонування державної влади та місцевого самоврядування в Україні на період до прийняття нової Конституції України» Україна проголошувалась:

- а) президентсько-парламентською республікою;
- б) парламентсько-президентською республікою;
- в) президентською республікою;
- г) парламентською республікою;
- д) автономною республікою.

24. Відповідно до підходу Л. Наливайко, третій етап становлення та розвитку конституційного процесу 1996-2004 рр. в Україні розпочався з прийняттям:

- а) Декларації про державний суверенітет України;
- б) Акту проголошення незалежності України;
- в) Конституції України;
- г) Декларації прав національностей України;
- д) Закону України «Про правонаступництво України».

25. Згідно з підходом Л. Наливайко, четвертий етап становлення та розвитку конституційного процесу в Україні 2004-2010 рр. ознаменувався:

- а) прийняттям Декларації про державний суверенітет України;
- б) прийняттям Акта проголошення незалежності України;
- в) підписанням Конституційного договору між Верховною Радою України та Президентом України «Про основні засади організації та функціонування державної влади та місцевого самоврядування в Україні на період до прийняття нової Конституції України»;
- г) прийняттям Конституції України від 28 червня 1996 р.;
- д) внесенням змін до чинної Конституції України від 28 червня 1996 р..

26. Після внесення змін до Конституції України у 2004 р. Україна стала:

- а) президентсько-парламентською республікою;
- б) парламентсько-президентською республікою;
- в) президентською республікою;
- г) парламентською республікою;
- д) автономною республікою.

27. Останні зміни до Конституції України було внесено:

- а) 02 червня 2017 р.;
- б) 30 вересня 2016 р.;
- в) 02 червня 2015 р.;
- г) 02 квітня 2016 р.;
- д) 02 грудня 2016 р.

28. Сукупність процесуальних норм, що визначають конкретний порядок здійснення (виконання) передбачених законом дій, прийняття відповідними суб'єктами рішень, які забезпечують реалізацію прав і обов'язків учасників конституційних правовідносин на відповідних стадіях конституційного процесу – це:

- а) конституційні процедури;
- б) конституційна реформа;
- в) реалізація положень Конституції;
- г) правотлумачний процес;
- д) немає правильної відповіді.

29. Правовою охороною Конституції України є:

- а) наявність консенсусу різноманітних політичних сил щодо шляхів ефективного виконання і реалізації конституційно-правових норм щодо попередження дій, спрямованих на захоплення державної влади, якщо передбачені Конституцією способи та заходи не можуть бути використані;
- б) наявність консенсусу різноманітних політичних сил щодо шляхів ефективного виконання і реалізації конституційно-правових норм;
- в) система органів державної влади загальної та спеціальної компетенції, які забезпечують охорону і захист Конституції України;
- г) наявність загальнонаціональної ідеології як теоретичної форми обґрунтування необхідності ефективного виконання і реалізації Конституції України;
- д) сукупність юридичних засобів, за допомогою яких забезпечується виконання всіх встановлених в Конституції норм та режиму конституційної законності у всіх сферах суспільного життя.

30. Конституційний договір 1995 р. не вирішував проблему:

- а) прийняття «Передвступного договору»;
- б) прийняття та підписання документів Української Головної Визвольної Ради (УГВР) 1940-1950 рр.;
- в) прийняття Акту проголошення незалежності України;
- г) підписання Акту проголошення незалежності України;
- д) прийняття нової Конституції України.

VI. Виконати практичні завдання:

Практичне завдання №1

З метою врегулювання суперечностей між Верховною Радою України, Президентом та Прем'єр-міністром, що, на думку політиків, виникають через недосконалість Конституції України в частині врегулювання діяльності вищих органів влади, Голова Верховної Ради України запропонував Президентові та Прем'єр-міністру укласти між трьома владними інституціями тимчасовий договір про розподіл владних повноважень, в якому на період до внесення в установленому порядку змін до Основного Закону по-новому необхідно виписати статус цих вищих органів влади.

Дайте правову оцінку такій пропозиції. Чи є договір джерелом конституційного права України (проаналізуйте Розділ IV Конституції України, Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації», Закон України «Про стимулювання розвитку регіонів»)?

Практичне завдання №2

Після проголошення в 1991 році Україною державної незалежності постало питання про державні символи. В 1991-92 рр. було прийнято постанову Президії Верховної Ради України «Про Прапор України», «Про державний Герб України».

Дайте відповідь на запитання:

1. Чи мають право вказані органи приймати подібні акти?
2. Що необхідно відносити до державних символів? Чи можна віднести до державних символів столицю держави? Чим є в державно-правовому розумінні «столиця»?

Практичне завдання №3

У 1669 році англійський філософ Джон Локк на прохання графа Шефтсбері склав проект адміністративного устрою для колонії Нова Каледонія в Північній Америці. Цей устрій виявився настільки тяжким для переселенців, що через 20 років вони добилися його відміни.

Як ви думаєте, в чому полягає реальна причина невдалого проекту «Конституції» для Нової Каледонії? Дайте відповідь на це запитання з точки зору процедури прийняття Конституції. Які найбільш типові процедури прийняття Конституції існують на сьогодні?

Практичне завдання №4

При розробці Конституції України від 28 червня 1996 року в ній було записано чимало програмних положень.

Як ви вважаєте, до чого і кого зобов'язують програмні положення в конституціях? Чи є необхідними програмні положення в Конституції?

VII. Словникова робота:

конституційний процес, етапи історичного розвитку Конституції України, акти конституційного характеру, генезис конституціаналізму, Зборівський договір, Білоцерківський договір, Переяславські статті, національна ідеологія, Кирило-Мефодіївське товариство, звичаєве право, віче, «Руська Правда», гетьманські статті – конституція, Конституція П. Орлика, Універсали Центральної Ради, українські радянські конституції, декларація, державний суверенітет, незалежність, державна влада, територіальне верховенство, економічна самостійність, національний суверенітет, конституційна реформа, політична реформа, політична (конституційна) криза.

Нормативні акти:

- ❖ Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02 червня 2016 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 28. Ст. 532).
- ❖ Конституція (Основний Закон) України від 20 квітня 1978 року. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1978. № 18. Ст. 286.
- ❖ Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 року. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1990. № 31. Ст. 429.
- ❖ Про проголошення незалежності України: Постанова Верховної Ради УРСР від 24 серпня 1991 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 38. Ст. 502.

- ❖ Про правонаступництво України: Закон України від 12 вересня 1991 року. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1991. № 46. Ст. 617.
- ❖ Декларація прав національностей України від 1 листопада 1991 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 53. Ст. 799.
- ❖ Конституційний договір між Верховною Радою України та Президентом України про основні засади організації та функціонування державної влади і місцевого самоврядування в Україні на період до прийняття нової Конституції України від 08 червня 1995 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 18. Ст. 133.
- ❖ Про заснування поста Президента Української РСР і внесення змін та доповнень до Конституції (Основного Закону) Української РСР: Закон УРСР від 5 липня 1991 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1991. № 33. Ст. 445.

Спеціалізована література:

1. Агафонова Н. В. Президент України як суб'єкт конституційної реформи і гарант додержання Конституції України. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 4. С. 12-17.
2. Актуальні проблеми сучасного конституціоналізму (на прикладі України та Республіки Польща): колектив. моногр. Київ: Талком, 2017. 392 с.
3. Андреев Д., Вовк В. Природне право у працях Лейбніца. *Юридична Україна*. 2012. № 5. С. 12-15.
4. Андропова І. Ф. Еволюція політичної культури в незалежній Україні (гендерний аспект): дис. ... канд. іст. наук. Київ, 2005. 176 с.
5. Аніщук Н. В. Тенденції розвитку інституту конституційно-правового статусу жінок в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2001. 19 с.
6. Бабенко К. Участь парламенту у формуванні уряду: проблеми і перспективи конституційної реформи в Україні. *Юридична Україна*. 2012. № 1 (109). С. 12-17.
7. Барабаш Ю. Г. Державно-правові конфлікти в теорії та практиці конституційного права: моногр. Харків: Право, 2008. 220 с.
8. Барабаш Ю. Конституційна реформа і стабільність конституційного ладу: конфліктологічно-правовий аналіз системного взаємозв'язку. *Право України*. 2012. № 1-2. С. 77-96.
9. Барабаш Ю. Модернізація держави як конституціоналізм у дії*. *Віче*. 2014. № 3. С. 26-27.
10. Берназюк Я. О. Конституційний процес в Україні: сучасний стан та основні кроки на шляху до прийняття нової Конституції. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 1. С. 48-51.

11. Берченко Г. В. Відновлення дії тексту конституції в аспекті концепції установчої влади. *Форум права*. 2016. № 4. С. 25-34.
12. Берченко Г. В. Декомунізація в Україні: конституційно-правові аспекти. *Форум права*. 2017. № 4. С. 13-23.
13. Бехруз Х. Конституціоналізм в ісламських державах: становлення, сучасний стан і напрями трансформації. *Право України*. 2012. № 11-12. С. 349-356.
14. Бондаренко О. В. Конституційна модернізація: поняття та співвідношення з суміжними категоріями. *Наше право*. 2015. № 3. С. 31-37.
15. Бондаренко О. В. Принципи проведення конституційної модернізації в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2016. Вип. 40 (1). С. 36-39.
16. Бориславська О. Сутність конституціоналізму: конституціоналізм як ідеологія, доктрина та практика обмеженого правління. *Вісник Львівського університету. Серія: Юридична*. 2015. Вип. 61. С. 247-256.
17. Бровар О. Історико-правові аспекти євроатлантичної інтеграції України у 90-х роках ХХ ст. *Підприємництво, господарство і право*. 2012. № 6. С. 119-121.
18. Буроменський М., Закоморна К. До питання про методологію дослідження проблеми конституційного розвитку постсоціалістичних країн Східної Європи (на прикладі пострадянської доктрини). *Вісник Академії правових наук України*. 2013. № 1. С. 100-113.
19. Васецький В. Ю. Історичні передумови виникнення правової ідеології в Стародавньому світі та в період Середньовіччя. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2015. № 2. С. 55-61.
20. Вовк О. Й. Закон про міста 1791 року: пам'ятка міського права України. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 4. С. 43-51.
21. Волинець В. Роль правоохоронної функції держави у державотворчому і правотворчому процесах в Україні. *Юридична Україна*. 2012. № 7. С. 4-10.
22. Габінет Д. А. Унітарна форма державного устрою України у поглядах представників вітчизняної політико-правової думки в період між світовими війнами. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: право*. 2012. Вип. 19. С. 14-18.
23. Гончаренко В. Бікамералізм у контекст конституційної реформи в Україні. *Вісник Академії правових наук України*. 2012. № 3. С. 67-77.
24. Гончаренко В. Конституція Української РСР 1937 р. *Вісник Академії правових наук України*. 2012. № 2. С. 75-83.
25. Городовенко А. Конституционная модернизация судебной системы в условиях европейской межгосударственной интеграции: проблемы теории и практики. *Leges si Viata*. 2018. № 4, ч. 2. С. 31-34.

26. Гультай М. Вітчизняний конституціоналізм радянської доби та його трансформація після здобуття Україною незалежності. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 5. С. 59-77.
27. Гультай М. Засади вітчизняного конституціоналізму за козацької доби. *Вісник Конституційного Суду України*. 2016. № 6. С. 198-207.
28. Даниляк О. Шляхи вдосконалення механізму контрасигнації в межах конституційної модернізації. *Актуальні проблеми державного управління*. 2013. Вип. 4. С. 51-54.
29. Евдокимов В. Галицька традиція українського парламентаризма. *Leges si Viata*. 2018. № 5, ч. 2. С. 56-59.
30. Єрмолаєв В. Богдан Хмельницький про проблеми і перспективи українського державотворення (до 365-річчя Національної революції 1648 р.). *Вісник Академії правових наук України*. 2013. № 1. С. 66-79.
31. Журавель М. В. Основні риси та принципи судового процесу в Гетьманщині другої половини XVII століття. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 1. С. 33-40.
32. Журавель М. В. Судове провадження при розгляді кримінальних справ у Гетьманщині в другій половині XVII ст. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 5. С. 33-43.
33. Жученко Я. Європейський вимір конституційної модернізації та реформування в Україні за науковими поглядами М. П. Орзіха. *Юридичний вісник*. 2015. № 3. С. 135-140.
34. Захарчук А. С. Вітчизняне державотворення періоду Центральної Ради крізь призму доктрини прав людини: теоретико-методологічний аспект. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 5. С. 23-30.
35. Івченко Ю. Конституційний патріотизм як фактор консолідації народу і гарант захисту прав громадянина. *Leges si Viata*. 2018. № 6, ч. 2. С. 32-36.
36. Кагадій М. І. Конституції зарубіжних країн близького зарубіжжя як об'єкт порівняльного правознавства. *Журнал східноєвропейського права*. 2016. № 31. С. 53-59.
37. Калініченко О. Ф. Конституційний процес як основа державного будівництва. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2016. № 1. С. 44-49.
38. Калінкін А. С. Вплив процесів децентралізації на функціонування державної влади в умовах конституційної реформи. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 1. С. 64-66.
39. Квелиашвили І. Реформи: декларація намерень или способ оновлення. *Leges si Viata*. 2018. № 4, ч. 2. С. 63-66.

40. Коваленко В. В. Гарантії прав і свобод людини в Україні та шляхи їх удосконалення в контексті модернізації Конституції України. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 7. С. 57-65.
41. Коваленко В. В. Модернізація конституційних засад національної безпеки і оборони України – пріоритет діяльності Конституційної Асамблеї. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 10. С. 39-46.
42. Коваленко В. В. Проблеми державотворення та правотворення в період реформ в Україні. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 6. С. 35-43.
43. Колісник В. Сприйняття ідей конституціоналізму на тлі штучної міфологізації масової свідомості. *Вісник Конституційного Суду України*. 2016. № 4-5. С. 132-138.
44. Колодій А. Конституційний процес та сучасна конституційна реформа в Україні: етапи розвитку. *Право України*. 2012. № 8. С. 114-121.
45. Колюх В. В. Сучасний конституційний процес в Україні (політологічний аналіз): автореф. дис. ... д-ра політ. наук. Київ, 2016. 32 с.
46. Комзюк Л. Т. Драгоманівська конституційно-правова концепція політичної самостійності України і ХХ століття: дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 1998. 181 с.
47. Коцюба Р. О. Геополітичні аспекти конституційних засад політики ядерної безпеки України. *Правові системи*. 2016. № 1, ч. 2. С. 3-15.
48. Крусс В. И. Конституционализация права: основы теории: моногр. Москва: НОРМА; Инфра-М, 2016. 239 с.
49. Крусян А. Конституція в науково-практичній парадигмі сучасного українського конституціоналізму (у контексті актуальних питань конституційних перетворень). *Право України*. 2016. № 6. С. 70-78.
50. Крусян А. Р. Модернізація Конституції України: досвід, сучасність та перспективи. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2012. Т. 11. С. 235-247.
51. Кушніренко А. Ценности конституционного строя: понятие, сущность и соотношение с конституционными принципами. *Leges si Viata*. 2016. № 6, ч. 2. С. 59-62.
52. Лемак В. Технологія конституційної реформи: основні вимоги європейського досвіду для України. *Право України*. 2016. № 6. С. 44-51.
53. Летнянчин Л. І. Конституційна судова реформа: проблеми та перспективи. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2016. № 3 (86). С. 194-203.
54. Литвин В. Життя вимагає модернізації Основного Закону України. *Право України*. 2012. № 8. С. 16-18.

55. Львов Б. Вдосконалення національного законодавства у сфері міжнародного комерційного арбітражу і третейського розгляду спорів у процесі судової та конституційної реформ в Україні. *Право України*. 2016. № 5. С. 12-18.
56. Мамонтова Е. В. Фактор преси у конституційному процесі в Україні: дис. ... канд. політ. наук. Одеса, 2000. 241 с.
57. Мартинюк Р. Поновлення чинності положень редакції Конституції України від 8 грудня 2004 р.: питання конституційності та легітимності. *Право України*. 2016. № 2. С. 144-121.
58. Марцеляк О. Роль науки конституційного права в конституціоналізації правової системи України. *Право України*. 2016. № 6. С. 79-87.
59. Морозюк С. М. Зв'язок конституційно-правової норми та конституційних правовідносин у процесі реалізації Основного Закону. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 6. Т. 2. С. 15-19.
60. Морозюк С. М. Особливості дії індивідуальних принципів реалізації Конституції України. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 2. С. 43-46.
61. Моткова О. Д. Дія норм Конституції: доктринальний аспект. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. № 1. Т. 1. С. 31-34.
62. Нонко О. Конституційний процес в Україні та вплив на нього Ради Європи. *Право України*. 2006. № 9. С. 21-24.
63. Носенко О. В. Особливості конституційно-правового розвитку Автономної Республіки Крим на сучасному етапі державотворення. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 8. С. 28-33.
64. Оніщенко Н. Конституційний процес: до питання про термінологічну визначеність і сутнісну спрямованість. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 4. С. 130-135.
65. Оніщенко Н. М. До питання про авторитет діючого законодавства (теоретичні засади, практичні передумови, перспективі зміцнення). *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 1. С. 27-32.
66. Орзіх М. Новая Конституция действует. Конституционная реформа продолжается. *Юридический вестник*. 1996. № 3. С. 42-46.
67. Орзіх М. Конституційна модернізація та реформування: методологія співвідношення та науково-прикладне значення. *Право України*. 2012. № 8. С. 43-49.
68. Орзіх М. П. Державний устрій України: концепція конституційної моделі. *Вісник Академії правових наук України*. 1993. № 1. С. 16-20.
69. Павко А. Концепція конституціоналізму Б. Кістяківського в контексті модернізації сучасної конституційно-правової системи в Україні. *Віче*. 2015. № 16. С. 13-16.

70. Пересада О. М. Конституційна модернізація як засіб конституційної інтеграції України в контексті глобалізаційних процесів забезпечення прав та свобод людини: досвід пострадянських держав. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Право.* 2015. Вип. 9-10. С. 33-42.
71. Погорілко В. Конституційні основи українського державотворення і розвиток безпосереднього народовладдя в Україні. *Вісник Академії правових наук України.* 2005. № 3. С. 54-65.
72. Подорожна Т. С. Теоретико-прикладні засади конституціоналізації правової системи та модернізації Конституції України: моногр. / [за ред., передм. Н. М. Пархоменко]. Львів: ПАІС, 2014. 307 с.
73. Поляков С. Етапи реформування законодавства України про Збройні Сили. *Юридична Україна.* 2013. № 3. С. 16-20.
74. Приходько Х. До визначення історичних і змістовно-пізнавальних коренів формалізації конституційного процесу. *Юридична Україна.* 2012. № 7. С. 16-24.
75. Пушкіна О. Правове регулювання внесення змін до Конституції. *Юридична Україна.* 2013. № 3. С. 27-32.
76. Різник С. Реформа конституційного правосуддя в Україні: сучасний етап. *Evropský politický and law diskurz.* 2016. № 3, ч. 1. С. 159-164.
77. Рябовол Л. Т. Гарантії конституційного ладу України як предмет дослідження: реалізація системного підходу. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2017. № 4. С. 29-32.
78. Рябовол Л. Т. Засади конституційного ладу України як предмет дослідження: обґрунтування необхідності впорядкування термінологічного апарату. *Порівняльно-аналітичне право.* 2017. № 2. С. 49-52.
79. Селіванов А. Конституційність як критерій суспільної довіри до судової влади. *Право України.* 2014. № 5. С. 92-96.
80. Селіванов А. Конституція України у правоутворенні сучасного публічного права. *Вісник Конституційного Суду України.* 2016. № 4-5. С. 239-245.
81. Селіванов А. Судовий конституціоналізм як ціннісна категорія інтеграційного напрямку конституціоналізації. *Вісник Конституційного Суду України.* 2015. № 3. С. 116-119.
82. Середюк В. «Украинский вопрос» в программных документах украинских политических партий начала XX ст. *Leges si Viata.* 2018. № 3, ч. 2. С. 144-148.
83. Скоморовський В. Союзний договір радянських республік та його роль в історії розпаду СРСР. *Юридична Україна.* 2012. № 11. С. 19-22.
84. Скрипнюк О. Демократизація політичної системи України як фактор європейської інтеграції: проблеми і перспективи. *Юридична Україна.* 2013. № 2. С. 26-30.

85. Скрипнюк О. Конституційний лад в Україні: методологічні проблеми розвитку та вдосконалення в конспекті конституційної модернізації. *Вісник Академії правових наук України*. 2012. № 4 (71). С. 123-134.
86. Скріль С. Конституційні принципи реформування політичних систем країни Центральної та Східної Європи. *Evropský politický and law diskurz*. 2016. № 3, ч. 2. С. 33-37.
87. Смолій В. А. «Пакти і Конституції» Української козацької держави (до 300-річчя укладення): моногр. Львів: Світ, 2011. 440 с.
88. Ставнійчук М. Окремі проблеми новітнього конституційного процесу у світлі висновків Європейської Комісії «За демократію через право» (Венеціанська Комісія). *Право України*. 2012. № 8. С. 146-153.
89. Стефанчук М. М. Концептуальні засади теорії функцій прокуратури. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2015. № 10. С. 61-68.
90. Стрельцова О. В. Конституціоналізація процесу асоціації України з Європейським Союзом: теорія та практика: моногр. Київ: Правова єдність; Алерта, 2017. 531 с.
91. Стрельцова О. В. Механізм секторальної гармонізації законодавства України з правом ЄС у сферах свободи, безпеки і юстиції. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 5. С. 5-14.
92. Тацій В. Наукові засади конституційного реформування в Україні. *Право України*. 2009. № 11. С. 12-14.
93. Томенко М. В. Конституційний процес як пошук стратегічних пріоритетів України: моногр. Київ: ВПЦ «Київ. ун-т», 2010. 299 с.
94. Федоренко В. Л. Конституція України: від прийняття до Конституційної Асамблеї. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 6. С. 15-21.
95. Федоренко В. Л. Парламенти і парламентаризм – пріоритетний напрямок конституційно-правових досліджень в Україні. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 5. С. 129-133.
96. Шаповал В. Виконавча влада в контексті форм державного правління (теорія і практика світового конституціоналізму). *Право України*. 2015. № 11. С. 77-88.
97. Яковлев А. А. Конституційний Суд України і його роль у конституційному процесі: досвід доби незалежності. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2016. № 2 (85). С. 47-58.
98. Яковлев А. А. Конституційні акти початку ХХ століття в історії конституційного процесу в Україні. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2016. № 4 (87). С. 96-106.
99. Яковюк І., Чапала Г. Огляд регіональної наукової конференції «Конституція Пилипа Орлика 1710 р. і розвиток українського конституціоналізму». *Вісник Академії правових наук України*. 2006. № 1. С. 229-232.

ТЕМА 3. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ В СИСТЕМІ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

I. Підготувати мультимедійні презентації на запропоновані теми:

- ❖ Поняття конституційно-правової відповідальності: характеристика підходів. Співвідношення конституційно-правової відповідальності з конституційною, державно-правовою відповідальністю. Місце конституційно-правової відповідальності в системі соціальної відповідальності.
- ❖ Ознаки конституційно-правової відповідальності (2 групи): їх характеристика.
- ❖ Конституційне правопорушення (делікт): поняття, склад (характеристика), класифікація.

II. Скласти схеми:

- ✓ Класифікація видів конституційно-правової відповідальності.
- ✓ Функції конституційно-правової відповідальності.
- ✓ Ознаки конституційно-правової відповідальності: їх характеристика.
- ✓ Конституційно-правова відповідальність та конституційний контроль, їх співвідношення.
- ✓ Місце конституційно-правової відповідальності в системі соціальної відповідальності.
- ✓ Співвідношення конституційно-правової відповідальності та політичної відповідальності.
- ✓ Види конституційно-правової відповідальності за її суб'єктами та підставами.
- ✓ Проблеми конституційної відповідальності в Україні.

III. Тематика рефератів:

- ◆ «Теоретичні та практичні проблеми реалізації конституційно-правової відповідальності в Україні».
- ◆ «Конституційно-правова відповідальність як самостійний вид юридичної відповідальності».
- ◆ «Співвідношення конституційно-правової відповідальності та політичної відповідальності».
- ◆ «Конституційно-правова відповідальність в Україні: критерії класифікації та види».
- ◆ «Позитивний та ретроспективний аспекти конституційно-правової відповідальності».
- ◆ «Особливості формування інституту юридичної відповідальності в Україні».

- ◆ «Особливості конституційно-правової відповідальності громадських організацій та політичних партій в Україні».
- ◆ «Поділ влади і конституційно-правова відповідальність як гарантії реалізації прав і свобод людини в Україні».
- ◆ «Юридична відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування».
- ◆ «Дисциплінарна відповідальність та службове розслідування щодо державних службовців».
- ◆ «Конституційна відповідальність глави держави».
- ◆ «Державна влада в контексті конституційної відповідальності».

IV. Творче завдання
(на запропоновані теми зробити підбір літератури
та підготувати анотацію):

- Історичні аспекти застосування конституційно-правової відповідальності.
- Політико-правові засади відповідальності уряду в Україні.
- Проблеми конституційно-правової відповідальності за порушення законодавства про вибори.
- Особливості конституційно-правової відповідальності громадських організацій.
- Механізм процедури імпічменту (теоретичний та практичний досвід).

V. Вирішити тестові завдання:

1. Конституційно-правова відповідальність – це:

- а) різновид політичної відповідальності;
- б) відповідальність, що об'єднує політичну, кримінальну, адміністративну та інші види юридичної відповідальності;
- в) вид моральної відповідальності;
- г) відповідальність суб'єктів конституційних правовідносин, що витікає з інших видів юридичної відповідальності;
- д) самостійний вид юридичної відповідальності.

2. Підстава настання «ретроспективної» конституційно-правової відповідальності:

- а) скоєння державної зради;
- б) вихід з громадянства;
- в) скоєння конституційно-правового делікту;
- г) рішення Конституційного Суду України;
- д) указ Президента України.

3. На думку О. Совгирі, поняття «конституційно-правової відповідальності» та «відповідальність за порушення норм конституційного права» співвідносяться наступним чином:

- а) «конституційно-правова відповідальність» є більш широким поняттям;
- б) «відповідальність за порушення норм конституційного права» є більш широким поняттям;
- в) ці поняття є тотожними;
- г) ці поняття є складовими елементами поняття «державно-правова відповідальність»;
- д) ці поняття позначають різні види юридичної відповідальності у конституційно-правовій сфері.

4. Сутність конституційно-правової відповідальності полягає:

- а) в обмеженні здійснення певного виду діяльності суб'єктами конституційно-правової відповідальності;
- б) у позбавленні політичної підтримки;
- в) у позбавленні осіб державно-владних повноважень, зміщенні з посади;
- г) у компенсації шкоди, заподіяної посадовими особами;
- д) у догані, суровій догані.

5. В чому полягає системоутворюючий характер конституційно-правової відповідальності:

- а) конституційно-правова відповідальність має розгалужену структуру;
- б) конституційно-правова відповідальність визначає загальні принципи для інших видів юридичної відповідальності;
- в) конституційно-правова відповідальність є функціональним інститутом конституційного права;
- г) конституційно-правова відповідальність утворює інші види юридичної відповідальності;
- д) конституційно-правова відповідальність у поєднанні з політичною відповідальністю утворює специфічну систему юридичної відповідальності.

6. Нормативні підстави конституційно-правової відповідальності полягають в:

- а) можливості юридичної відповідальності;
- б) дійсності відповідальності;
- в) застосуванні відповідальності;
- г) здійсненні неправомірної поведінки;
- д) підконтрольності суб'єктів конституційно-правової відповідальності.

7. Основне призначення засобів конституційно-правової відповідальності полягає у:

- а) захисті законів України;
- б) захисті Конституції України;
- в) захисті суверенітету;
- г) захисті конституційного законодавства;
- д) захисті населення від протиправних діянь посадових осіб.

8. За формами реалізації конституційно-правова відповідальність поділяється на:

- а) безпосередню та опосередковану;
- б) позитивну та негативну;
- в) формальну та фактичну;
- г) основну та додаткову;
- д) колективну та індивідуальну.

9. Моментом настання позитивної юридичної відповідальності є:

- а) вчинення конституційного делікту;
- б) набрання законної сили рішення суду;
- в) відкриття конституційного провадження;
- г) отримання державними органами та посадовими особами державно-владних повноважень;
- д) прийняття рішення органом конституційного контролю.

10. Функція конституційно-правової відповідальності, в якій знаходить вияв ретроспективний аспект, яка реалізується шляхом заборон і санкцій – це:

- а) правоохоронна функція;
- б) стимулююча функція;
- в) правозабезпечувальна функція;
- г) онтологічна функція;
- д) регулятивна функція.

11. Функція конституційно-правової відповідальності, в якій знаходить вияв позитивний аспект, який реалізується шляхом добровільної правомірної поведінки суб'єкта:

- а) правоохоронна функція;
- б) стимулююча функція;
- в) правозабезпечувальна функція;
- г) онтологічна функція;
- д) регулятивна функція.

12. У науці конституційного права конституційне правопорушення визначається, як:

- а) делікт;
- б) злочин;
- в) проступок;
- г) конституційний злочин;
- д) казус.

13. До елементів юридичного складу конституційно-правового делікту належать:

- а) спеціальний суб'єкт, об'єкт, об'єктивна сторона;
- б) суб'єкт, об'єкт, юридичний факт;
- в) суб'єкт, суб'єктивна сторона, об'єкт, юридичний факт;
- г) суб'єкт, суб'єктивна сторона, об'єкт, об'єктивна сторона;
- д) суб'єкт, суб'єктивна сторона, об'єкт, об'єктивна сторона, юридичний факт;

14. Яка з названих санкцій є мірою конституційно-правової відповідальності:

- а) позбавлення волі;
- б) усунення з посади в порядку імпічменту;
- в) пеня;
- г) сувора догана;
- д) догана.

15. Зовнішня сторона конституційно-правового делікту – це:

- а) існування органу конституційно-правової відповідальності;
- б) існування норми конституційного права, що закріплює обов'язкову поведінку;
- в) порушення вираженої в нормах конституційного права обов'язкової поведінки;
- г) існування закріпленої в нормах конституційного права санкції за скоєння конституційно-правового делікту;
- д) некомпетентність суб'єкту конституційно-правової відповідальності

16. Основним суб'єктом конституційно-правової відповідальності є:

- а) народ;
- б) індивід;
- в) державні органи;
- г) громадяни;
- д) громадські організації.

17. До суб'єктів конституційно-правової відповідальності не належать:

- а) органи державної влади та місцевого самоврядування;
- б) держава;
- в) громадські об'єднання;
- г) посадові особи;
- д) апатриди, біпатриди.

18. Позбавлення звання Президента України в разі усунення його з поста в порядку імпичменту, на думку В. Погорілка та інших, є:

- а) основною санкцією;
- б) додатковою санкцією;
- в) головною санкцією;
- г) допоміжною санкцією;
- д) фіктивною санкцією.

19. Н. Батанова та інші вчені визначають, що конституційні делікти за своїм складом належать до:

- а) формальних;
- б) матеріальних;
- в) усічених;
- г) простих;
- д) складних.

20. Порушення суверенітету народу полягає в:

- а) відмові проведення референдуму;
- б) відмові призначати референдуму;
- в) обмеженні права народу здійснювати свою владу;
- г) обмеженні суб'єктивного права народу здійснювати владу безпосередньо;
- д) обмеженні прав громадян на формування органів місцевого самоврядування.

21. Верховна Рада України достроково припиняє повноваження Верховної Ради Автономної Республіки Крим за наявністю:

- а) подання Голови Верховної Ради АРК;
- б) висновку Генеральної прокуратури;
- в) звернень населення АРК (певна кількість);
- г) висновку Конституційного Суду України;
- д) постанови Верховної Ради України, прийнятого на пленарному засіданні.

22. Вид впливу, який не застосовуються до народних депутатів України:

- а) попередження;
- б) догана;
- в) суворя догана;
- г) позбавлення депутатів права брати участь протягом певного часу в засіданнях парламенту;
- д) арешт.

23. Депутатський запит як форма реалізації конституційно-правової відповідальності – це:

- а) вотум недовіри;
- б) інтерпеляція;
- в) резолюція засудження;
- г) абдикація;
- д) інвеститура

24. Відповідальність Президента України за вчинення ним державної зради або іншого злочину регулюється:

- а) ст. 105 Конституції України;
- б) Законом України «Про Президента України»;
- в) в чинному законодавстві відсутня норма права, яка встановлює відповідальність Президента;
- г) ст. 110 Конституції України;
- д) ст. 111 Конституції України.

25. Яка кількість народних депутатів ініціюють питання про усунення Президента України з поста:

- а) не менш як 221 народних депутатів;
- б) не менш як 223 народних депутатів;
- в) не менш як 224 народних депутатів;
- г) не менш як 225 народних депутатів;
- д) не менш як 226 народних депутатів.

26. Яка кількість парламентаріїв приймають рішення про усунення Президента України з поста:

- а) не менш як 334 парламентаріїв;
- б) не менш як 335 парламентаріїв;
- в) не менш як 336 парламентаріїв ;
- г) не менш як 337 парламентаріїв;
- д) не менш як 338 парламентаріїв.

27. Яким критеріям має відповідати особа, яка під час процедури імпичменту може бути обрана на посади спеціального прокурора, спеціальних слідчих:

а) є громадянином України, який вільно володіє державною мовою, має не менш як десятирічний стаж роботи на посаді атестованого прокурора чи слідчого правоохоронних органів України;

б) є громадянином України, який проживає на її території не менше десяти років, вільно володіє державною мовою, має вищу юридичну освіту, не має судимості;

в) є громадянином України, який проживає на її території не менше десяти років, вільно володіє державною мовою, має не менш як десятирічний стаж роботи на посаді атестованого прокурора чи слідчого правоохоронних органів України, не має судимості;

г) є громадянином України, який проживає на її території не менше десяти років, вільно володіє державною мовою, має не менш як п'ятирічний стаж роботи на посаді атестованого прокурора чи слідчого правоохоронних органів України, не має судимості;

д) є громадянином України, який проживає на її території не менше п'яти років, вільно володіє державною мовою, має не менш як п'ятирічний стаж роботи на посаді атестованого прокурора чи слідчого правоохоронних органів України, не має судимості.

28. Юридичною підставою усунення Президента з поста в порядку імпичменту є:

а) висновок Верховного Суду України;

б) висновок Конституційного Суду України;

в) прийняття Верховною Радою України рішення про усунення Президента України в порядку імпичменту;

г) прийняття Верховною Радою України резолюції недовіри Президенту України;

д) прийняття Спеціальною тимчасовою слідчою комісією відповідного рішення.

29. Строк провадження процедури імпичменту:

а) 3 місяця з моменту виявлення відповідних підстав;

б) 1 місяць з моменту початку дослідження обставин щодо вчинення Президентом України державної зради або іншого злочину;

в) 2 місяця з моменту початку дослідження обставин щодо вчинення Президентом України державної зради або іншого злочину;

г) 1 рік;

д) законодавством не передбачено.

30. Конституційний контроль здійснює:

- а) Верховна Рада України;
- б) Президент України;
- в) Генеральна прокуратура України;
- г) Конституційний Суд України;
- д) Верховний Суд України

VI. Виконати практичні завдання:

Практичне завдання №1

На засіданні наукового гуртка, де обговорювалась проблема конституційно-правової відповідальності, один із студентів заявив, що йому незрозуміло, чому настає така відповідальність навіть в тих випадках, коли суб'єкти взагалі не порушують вимог Конституції та законодавства.

Дайте відповідь на запитання:

1. В чому полягає особливість конституційно-правової відповідальності?
2. Які види конституційно-правової відповідальності ви знаєте?
3. Назвіть конституційно-правові санкції.

Практичне завдання №2

Народний депутат України Коденко на сесії Верховної Ради України звернувся із депутатським запитом до Президента України, попередньо підтриманий у формі підписів під ним 1/3 від конституційного складу парламенту. Після того як зміст цього запиту було заявлено на сесії Верховної Ради України, його невідкладно направили Главі держави. Депутатський запит був заявлений стосовно негайного вжиття заходів щодо стабілізації роботи паливно-енергетичного комплексу України, недопущення знищення підприємств галузі та поглиблення енергетичної кризи. Президент України отримавши запит, відмовився його розглядати на підставі порушення процедури направлення депутатського запиту, яка встановлена чинним конституційним законодавством України.

Скажіть будь ласка, чи вірною є позиція Глави держави, щодо відмови розглядати депутатський запит, направлений у вище вказаний спосіб?

Практичне завдання №3

За ініціативою 160 народних депутатів України у Верховній Раді України було створено спеціальну тимчасову слідчу комісію щодо перевірки інформації про причетність Голови Адміністрації Президента України Бондаря до низки корупційних схем у земельній галузі. За результатами розгляду звіту даної слідчої комісії, Верховна Рада України 2/3 народних депутатів України від її кон-

ституційного складу, прийняла Постанову «Про висловлення недовіри Голові Адміністрації Президента України Бондарю», яку одразу ж Голова ВРУ надіслав Президентові України.

Скажіть, будь ласка, чи зобов'язаний Глава держави звільняти з посади Голову Адміністрації Президента України виходячи з вище викладених фактів та обставин?

Варіація. Верховною Радою України 2/3 народних депутатів України від її конституційного складу було прийнято Постанову «Про висловлення недовіри Голові Служби безпеки України Бондарю», яку одразу ж Голова ВРУ надіслав Президентові України.

Практичне завдання №4

Двісті тридцятьма народними депутатами України було ініційовано у Верховній Раді України питання про усунення Президента України з поста в порядку імпичменту. Підставою для цього стала відмова Глави держави виконувати низку судових рішень, що набрали законної сили. Гарант Конституції України коментуючи дане рішення парламенту у засобах масової інформації наголосив, що судові рішення він не виконував свідомо, оскільки з точки зору закону вони є сумнівними. А сам факт ініціювання усунення його з поста у порядку імпичменту є не більше чим політичним шантажем опозиційної парламентської більшості. Президент України також спрогнозував, що у Висновку Конституційного Суду України рішення Верховної Ради України про ініціювання його відставки буде визнане безпідставним.

Скажіть будь ласка, наскільки обґрунтованими є підстави для ініціювання усунення Президента України з поста в порядку імпичменту у даному разі?

VII. Словникова робота:

юридична відповідальність (ретроспективна та позитивна), конституційно-правова відповідальність, конституційна відповідальність, державно-правова відповідальність, соціальна відповідальність, політична відповідальність, загальні ознаки конституційно-правової відповідальності, спеціальні ознаки конституційно-правової відповідальності, функції конституційно-правової відповідальності, ретроспективна конституційно-правова відповідальність, позитивна конституційно-правова відповідальність, конституційне правопорушення (делікт), юридичний склад конституційного правопорушення, об'єкт конституційного правопорушення, об'єктивна сторона конституційного правопорушення, суб'єкт конституційного правопорушення, суб'єктивна сторона конституційного правопорушення, конституційний контроль.

Нормативні акти:

- ❖ Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02 червня 2016 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 28. Ст. 532).
- ❖ Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 35, 35-36, 37. Ст. 446
- ❖ Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1984. № 51. Ст. 1122.
- ❖ Кримінальний кодекс України від 4 квітня 2001 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25. Ст. 131.
- ❖ Про місцеві вибори: Закон України від 14 липня 2015 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 37-38. Ст. 366.
- ❖ Про вибори народних депутатів України: Закон України від 17 листопада 2011 року. *Офіційний вісник України*. 2011. № 97.
- ❖ Про вибори Президента України: Закон України від 5 березня 1999 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 14. Ст. 81.
- ❖ Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27 лютого 2014 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 13. Ст. 222.
- ❖ Про центральні органи виконавчої влади: Закон України від 17 березня 2011 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 38. Ст. 385.
- ❖ Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 24. Ст. 170.
- ❖ Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 9 квітня 1999 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 20-21. Ст. 190.
- ❖ Про Центральну виборчу комісію: Закон України від 30 червня 2004 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 36. Ст. 448.

Спеціалізована література:

1. Авдеенкова М. П. Конституционно-правовые санкции и конституционно-правовая ответственность. *Государство и право*. 2005. № 7. С. 85-89.
2. Авилов В. В. Конституционно-правовая ответственность органов и должностных лиц местного самоуправления: дис. ... канд. юрид. наук. Елец, 2011. 185 с.
3. Аземша І. Особливості формування інституту юридичної відповідальності в Україні права. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 2. С. 44-47.

4. Андрієвська О. Конституційно-правовий механізм обмеження прав та свобод людини і громадянина: питання окремих елементів. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 4, ч. 1. С. 54-59.
5. Антонова О. Р. Система конституційно-правових принципів регулювання шлюбу і сім'ї. *Журнал східноєвропейського права*. 2017. № 45. С. 46-53.
6. Балан С. В. Співвідношення політичної та конституційно-правової відповідальності у здійсненні державної влади: дис. ... канд. політ. наук. Київ, 2007. 223 с.
7. Батанова Н. М. Конституційно-правова відповідальність політичних партій у світлі міжнародного досвіду. *Правова держава*. 2017. Вип. 28. С. 198-205.
8. Батанова Н. М. Конституційно-правова відповідальність у контексті взаємодії держави та громадянського суспільства. *Альманах права*. 2017. Вип. 8. С. 102-106.
9. Батанова Н. М. Принципи конституційно-правової відповідальності: понятійна та видова характеристика. *Правова держава*. 2016. Вип. 27. С. 211-218.
10. Батанова Н. М. Співвідношення конституційно-правової відповідальності та політичної відповідальності. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2011. № 3. С. 24-30.
11. Берназюк І. Еволюція конституційно-правового регулювання стратегічної правотворчості в Україні. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 5, ч. 1. С. 7-12.
12. Бобровник С. Специфіка прояву компромісу і конфлікту в межах соціальних інститутів. *Право України*. 2009. № 12. С. 144-150.
13. Бойчук А. Понятие и признаки юридической ответственности. *Leges si Vita*. 2018. № 1, ч. 2. С. 11-16.
14. Бондарчук І. Особливості конституційно-правової відповідальності громадських організацій та політичних партій в Україні. *Юридична Україна*. 2009. № 10. С. 28-33.
15. Бориславська О. Верховенство конституції чи верховенство права: деякі питання відновлення дії окремих положень Конституції України. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 6. С. 48-57.
16. Віхров О. П. Актуальні питання захисту прав людини в контексті правозастосування. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 10. С. 99-101.
17. Волинка К. Поділ влади і конституційно-правова відповідальність як гарантії реалізації прав і свобод людини в Україні. *Нова політика*. 1998. № 4. С. 14-18.
18. Волощук О. Відповідальність уряду у сучасних демократичних державах (політико-правовий аналіз). *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 9. С. 32-41.

19. Волощук О. Т. Поняття та сутність конституційно-правової відповідальності вищих органів державної влади. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2014. № 12. С. 77-84.
20. Гецько В. В. Правові позиції Конституційного Суду України з питань конституційно-правової відповідальності депутатів. *Часопис Київського університету права*. 2015. № 2. С. 67-72.
21. Гревцов Ю. Методологічні проблеми пізнання відповідальності суб'єкта права. *Право України*. 2014. № 1. С. 187-194.
22. Григор'єва В. Логічна сторона судового рішення. *Підприємництво, господарство і право*. 2013. № 6. С. 6-8.
23. Дашковська О. Ідея взаємодії відповідальності держави й особи в європейській політико-правовій думці. *Вісник Академії правових наук України*. 2012. № 2. С. 105-113.
24. Єзеров А. Конституційна конфліктологія як перспективна доктринальна концепція. *Право України*. 2009. № 6. С. 167-170.
25. Загурський В. Посилення відповідальності – основна умова дії закону. *Право України*. 1996. № 12. С. 45-46.
26. Задніпряна М. Ю. Гармонізація принципів юридичної відповідальності України та Європейського Союзу: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2015. 20 с.
27. Закриницька В. Омбудсмен з прав дитини в механізмі державного захисту прав, свобод і законних інтересів дітей: зарубіжний досвід. *Вісник Академії правових наук України*. 2012. № 4. С. 346-356.
28. Зимовець А. В. Правове регулювання взаємної відповідальності держави та людини (конституційно-правовий аспект): дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2009. 214 с.
29. Калініченко О. Ф. Конституційний процес як основа державного будівництва. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2016. № 1. С. 44-49.
30. Кампо В. Методологія досліджень конституційної юстиції в Україні: науковий огляд. *Право України*. 2014. № 6. С. 158-170.
31. Капітаненко Н. П. Особливості юридичної відповідальності громадських об'єднань за правопорушення у сфері публічного управління та адміністрування. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2017. № 2. С. 68-73.
32. Кірмач А. Дисциплінарна відповідальність та службове розслідування щодо державних службовців. *Підприємництво, господарство і право*. 2010. № 12 (169). С. 37-41.
33. Клименко О. До проблеми визначення суспільної необхідності як конституційно-правової категорії. *Право України*. 2011. № 8. С. 282-289.

34. Книш В. В. Аналіз позитивного досвіду конституційно-правової відповідальності (на підґрунті конституціоналізму зарубіжних країн). *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького*. 2013. № 7. С. 146-149.
35. Книш В. В. Принципи конституційно-правової відповідальності суб'єктів державно-політичних відносин. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького*. 2013. № 8. С. 117-121.
36. Книш В. В. Теоретико-правове дослідження інституту конституційно-правової відповідальності в Україні: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Івано-Франківськ, 2018. 40 с.
37. Книш В. В. Теоретико-правовий аналіз законодавства України про конституційно-правову відповідальність. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. Серія: Право*. 2017. № 3. С. 61-71.
38. Ковальов Д. В. Конституційні засади корпоративної соціальної відповідальності в Україні. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2017. № 2. С. 60-69.
39. Колісник В. Конституційна реформа в контексті посилення політичної відповідальності. *Вісник Академії правових наук України*. 2005. № 1. С. 38-44.
40. Колосова Н. М. Теория конституционной ответственности: природа, особенности, структура: дис. ... д-ра юрид. наук. Москва, 2006. 368 с.
41. Колпаков В. Принцип офіційного з'ясування всіх обставин у справі в системі принципів адміністративного судочинства. *Право України*. 2014. № 3. С. 47-56.
42. Колюх В. В. Політична відповідальність Конституційного Суду України. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. Серія: Політологія. Соціологія. Право. 2016. № 3-4. С. 158-163.
43. Коновейчук Х. Б. Конституційно-правова відповідальність за порушення законодавства у сфері благодійної діяльності в Україні. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2013. Вип. 62. С. 159-164.
44. Корнієнко А. А. Невідворотність як принцип юридичної відповідальності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2014. 20 с.
45. Кравець М. О. Поняття, сутність та місце юридичної кваліфікації у процесі правозастосування. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 3. С. 110-115.
46. Кравець М. О. Порядок реалізації конституції в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 5. С. 20-23.

47. Кравчук В. Забезпечення права на доступ до адміністративного суду осіб, які перебувають під вартою або в місцях позбавлення волі. *Право України*. 2014. № 3. С. 57-63.
48. Краснікова О. В. Конституційна відповідальність в системі захисту правового статусу суб'єктів місцевого самоврядування: дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2004. 197 с.
49. Крисань Т. Розмежування державного (правового) примусу й юридичної гарантії. *Підприємництво, господарство і право*. 2013. № 3. С. 24-27.
50. Крысанов А. В. Конституционно-правовая ответственность выборных и должностных лиц федеральных органов государственной власти: дис. ... канд. юрид. наук. Челябинск, 2014. 196 с.
51. Кучма О. Л. Юридична відповідальність у теорії та конституції України. *Соціальне право*. 2017. № 1. С. 28-36.
52. Кучук А. Конституційно-правова відповідальність: міф чи реальність? *Підприємництво, господарство і право*. 2006. № 12. С. 26-30.
53. Левченко Т. Г. Конституционно-правовая ответственность в избирательном праве: сравнительно-правовой аспект: на примере России, Великобритании и США: дис. ... канд. юрид. наук. Москва, 2008. 203 с.
54. Ліпський Д. Касаційне оскарження в адміністративному судочинстві України: аналіз сучасних наукових досліджень. *Право України*. 2014. № 3. С. 64-74.
55. Марцеляк О. В. Конституційно-правовий механізм боротьби з корупцією в Україні (загальнотеоретична характеристика). *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 5. С. 70-74.
56. Марченко М. В. Конституційно-правова природа права вето глави держави. *Форум права*. 2017. № 4. С. 141-146.
57. Матат А. В. Верховенство Конституції та захист прав людини як пріоритет діяльності Конституційного Суду України. *Форум права*. 2016. № 1. С. 186-194.
58. Мельник М., Різник С. Про межі конституційної юрисдикції та пряму дію норм Конституції України при здійсненні правосуддя. *Вісник Конституційного Суду України*. 2016. № 4-5. С. 149-159.
59. Мельник О. В. Конституційно-правова відповідальність вищих органів державної влади: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2000. 175 с.
60. Мельниченко В. Вертикаль управління. Повноваження і відповідальність. *Віче*. 2001. № 4. С. 16-29.
61. Митягин Ю. В. Конституционно-правовые аспекты ответственности депутата, члена выборного органа местного самоуправления, выборного должностного лица органа местного самоуправления: вопросы теории и практики: дис. ... канд. юрид. наук. Челябинск, 2010. 190 с.

62. Морозюк С. М. Зв'язок конституційно-правової норми та конституційних правовідносин у процесі реалізації Основного Закону. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 6, Т. 2. С. 15-19.
63. Морозюк С. М. Особливості дії індивідуальних принципів реалізації Конституції України. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 2. С. 43-46.
64. Муртіщева А. О. Система санкцій конституційно-правової відповідальності уряду в державах – членах ЄС. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2017. Вип. 33. С. 171-181.
65. Наливайко Л. Р. Види конституційно-правової відповідальності за її суб'єктами та підставами. *Законодавство України: проблеми та перспективи розвитку*. 2002. С. 47-51.
66. Наливайко Л. Р. Види конституційно-правової відповідальності за мірами відповідальності за конституційні правопорушення. *Вісник Одеського інституту внутрішніх справ*. 1999. № 4. С. 156-159.
67. Наливайко Л. Р. Деякі проблеми конституційної відповідальності в Україні. *Концепція формування законодавства України*. 1999. С. 86-89.
68. Наливайко Л. Р. Історичні аспекти застосування конституційно-правової відповідальності. *Політика і час*. 1999. № 9-10. С. 67-72.
69. Наливайко Л. Р. Конституційний контроль та конституційно-правова відповідальність. *Нова політика*. 1999. № 5. С. 48-52.
70. Наливайко Л. Р. Конституційно-правова відповідальність в Україні: критерії класифікації та види. *Віче*. 1999. № 10. С. 25-32.
71. Наливайко Л. Р. Конституційно-правова відповідальність: питання теорії та практики: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2000. 180 с.
72. Наливайко Л. Р. Місце конституційно-правової відповідальності в системі юридичної відповідальності. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2001. Вип. 11. С. 182-186.
73. Наливайко Л. Р. Позитивний та ретроспективний аспекти конституційно-правової відповідальності. *Нова політика*. 1999. № 3. С. 54-58.
74. Наливайко Л. Р. Проблеми визначення поняття, специфічних ознак та функцій відповідальності в сучасній конституційній теорії. *Науковий вісник ЗДУ. Серія: Юридичні науки*. 2001. № 1. С. 18-27.
75. Наливайко Л. Р. Проблеми визначення поняття, специфічних ознак та функцій конституційної відповідальності в сучасній конституційній теорії. *Право України*. 1999. № 10. С. 45-50.
76. Наливайко Л. Р. Теоретичні аспекти конституційного делікту. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2001. № 13. С. 3-8.
77. Никифорова Н. В. Конституционно-правовая ответственность в правовых позициях Конституционного Суда Российской Федерации: проблемы реализации и развития: дис. ... канд. юрид. наук. Тюмень, 2010. 246 с.

78. Олійник А. Ю. Конституційні основи правопорядку у сфері господарювання. *Журнал східноєвропейського права*. 2016. № 27. С. 48-54.
79. Олькіна О. Функції конституційного інституту дострокового припинення повноважень вищих посадових осіб України. *Підприємництво, господарство і право*. 2012. № 2 (194). С. 11-14.
80. Павловська Н. В. Конституційно-правова відповідальність народних депутатів України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2015. Вип. 16 (1). С. 22-24.
81. Павловська Н. Механізм процедури імпичменту (теоретичний та практичний досвід). *Право України*. 2010. № 3. С. 115-119.
82. Паришкура В. В. Юридична відповідальність суддів в Україні та країнах Європейського Союзу: порівняльно-правовий аналіз: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2017. 20 с.
83. Пасенюк О. Розмежування конституційної та адміністративної юрисдикції. *Право України*. 2016. № 2. С. 38-44.
84. Пилипишин П. Б. Конституційно-правова відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 21 с.
85. Полевий В. І. Конституційна відповідальність політичних партій в Україні: моногр. Київ: НА СБУ, 2007. 184 с.
86. Польовий О. Л. Місце інституту відповідальності суддів у системі юридичної відповідальності органів публічної влади України. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2009. № 12 (98). С. 105-110.
87. Полянський Т. Позитивістсько-правові критерії оцінки дотримання заборони зловживання правом. *Юридична Україна*. 2013. № 9. С. 16-22.
88. Рижук І. В. Конституційно-правова модель відповідальності парламентаріїв: порівняльно-аналітичне дослідження: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Ужгород, 2016. 17 с.
89. Руднева О. Правова природа відповідальності органів місцевого самоврядування. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 3. С. 81-86.
90. Рустамзаде А. Х. Конституційно-правові основи організації судової влади в Україні та Азербайджанській Республіці. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 6, Т. 2. С. 23-26.
91. Селіванов О. А. Конституційний судовий контроль за актами органів державної влади України (науково-практичний аналіз): [моногр.]. Київ: Парламентське вид-во, 2018. 182 с.
92. Цимбалістий Т. О. Інститут імпичменту в системі конституційно-правової відповідальності. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 1. С. 42-44.
93. Штурнева М. В. Конституционно-правовая ответственность за подкуп избирателей: моногр. Иркутск: БГУЭП, 2013. 183 с.

ТЕМА 4. ТЕОРІЯ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

I. Підготувати мультимедійні презентації на запропоновані теми:

- ❖ Класифікація конституцій: мета та критерії класифікації. Види конституцій в Україні.
- ❖ Додержання та охорона Конституції України: гарантії, механізм захисту та охорони. Суб'єкти захисту.
- ❖ Поняття, структура механізму реалізації Конституції України. Фактори, що визначають реалізацію та ефективність дії Конституції України, проблеми її реалізації.

II. Скласти схеми:

- ✓ Поняття та ознаки (юридичні властивості) Конституції України.
- ✓ Функції конституції та її характеристика.
- ✓ Форма і структура Конституції України.
- ✓ Об'єкти конституційного регулювання
- ✓ Порядок внесення змін і доповнень в Конституцію України.
- ✓ Співвідношення громадянського суспільства та держави.

III. Тематика рефератів:

- ◆ «Конституція України 1996 року: юридична та фактична».
- ◆ «Конституція України як фундаментальна основа розвитку законодавства та правової системи України».
- ◆ «Правовий механізм трансформації української Конституції».
- ◆ «Проблема внесення змін до Конституції».
- ◆ «Властивості Конституції як основного закону та конституційна регламентація змісту і реалізації суб'єктивних прав і свобод».
- ◆ «Доктрина верховенства Конституції України у конституційному правосудді».
- ◆ «Принцип верховенства Конституції України у контексті застосування практики Європейського суду з прав людини».
- ◆ «Конституція в системі чинників обмеження державної влади».
- ◆ «Обмежувальна роль Конституції у забезпеченні функціонування правової держави».
- ◆ «Конституційно-правові підстави для прийняття нової Конституції України».
- ◆ «Правовий механізм трансформації української Конституції».
- ◆ «Проблема внесення змін до Конституції у контексті еволюції державного режиму сучасної України».
- ◆ «Функція правової охорони Конституції України».

IV. Творче завдання
(на запропоновані теми зробити підбір літератури
та підготувати анотацію):

- Українська Конституція у світлі проблеми гармонізації національного та європейського права.
- Охорона Конституції України засобами конституційного судочинства.
- Конформне тлумачення Конституції та забезпечення єдності правової системи в діяльності Конституційного Суду України.
- Конституція і конституційне регулювання.

V. Вирішити тестові завдання:

1. Конституція – це :

а) система правових норм, які мають вищу юридичну силу та регулюють основи відносин між людиною і суспільством, з одного боку, та державою – з іншого, а також основи організації самої держави;

б) доктринальні положення, що визначають засади конституційного ладу, основи народовладдя, засади організації та функціонування органів публічної влади;

в) система нормативно-правових актів, що визначають порядок організації держави та суспільства;

г) система конституційних звичаїв, які мають вищу юридичну силу;

д) судові прецеденти, що регулюють основи відносин між людиною і суспільством, з одного боку, та державою – з іншого, а також основи організації самої держави.

2. Термін «конституція» в Стародавньому Римі вживали для позначення:

а) декларацій;

б) вимог-прохання;

в) нормативних актів;

г) номоканонів;

д) угод.

3. Вперше ідея створення конституції виникла у:

а) Великій Британії;

б) Польщі;

в) Японії;

г) УРСР;

д) Італії.

4. Прихильники природно-правової теорії походження конституції стверджують, що вона є:

- а) проявом волі народу, його суверенітету;
- б) втіленням божественних приписів суспільства про правила життя;
- в) суспільним договором, що встановлює принципові основи існування суспільства та правила, за якими воно функціонує;
- г) проявом державної влади, що обмежує її;
- д) вираженням волі не всього суспільства, а економічно панівного класу.

5. Договірна теорія походження конституції передбачає, що:

- а) конституція – це прояв волі народу, його суверенітету;
- б) усі члени суспільства укладають між собою договір щодо принципів застосування та функціонування суспільства, який знаходить свій вияв у конституції;
- в) конституція – це прояв божественних настанов суспільству щодо правил життя, ідей вищої справедливості та розуму;
- г) конституція виражає волю не всього суспільства, а лише економічно панівного класу, тобто має класовий характер;
- д) конституція виникла внаслідок органічного розвитку суспільства – його поділу за достатком та спеціалізацією.

6. Природно-правова теорія походження конституції передбачає, що:

- а) конституція – це прояв божественних настанов суспільству щодо правил життя, ідей вищої справедливості та розуму;
- б) конституція виникла внаслідок органічного розвитку суспільства – його поділу за достатком та спеціалізацією;
- в) у конституції виражається воля народу, а також його суверенітету;
- г) усі члени суспільства укладають між собою договір, який знаходить свій вияв у конституції про те, на яких принципах засновується та функціонує суспільство;
- д) конституція виражає волю не всього суспільства, а лише економічно панівного класу, тобто має класовий характер.

7. Теологічна теорія походження конституції передбачає, що:

- а) конституція – це прояв божественних настанов суспільству щодо правил життя, ідей вищої справедливості та розуму;
- б) у конституції виражається воля народу, а також його суверенітету;
- в) усі члени суспільства укладають між собою договір щодо принципів застосування та функціонування суспільства, який знаходить свій вияв у конституції;
- г) конституція виражає волю не всього суспільства, а лише економічно панівного класу, тобто має класовий характер;

д) конституція виникла внаслідок розвитку суспільства – його поділу за достатком та спеціалізацією.

8. *Марксистсько-ленінська теорія походження конституції передбачає, що:*

- а) у конституції виражається воля народу, а також його суверенітету;
- б) конституція виражає волю не всього суспільства, а лише економічно панівного класу, тобто має класовий характер;
- в) даний акт – це прояв божественних настанов суспільству щодо правил життя, ідей вищої справедливості та розуму;
- г) усі члени суспільства укладають між собою договір, який знаходить свій вияв у конституції про те, на яких принципах засновується та функціонує суспільство;
- д) конституція виникла внаслідок того, що кожна окрема людина неспроможна задовольнити свої потреби, а тому люди «збираються» разом і виробляють основні правила поведінки, що знаходять свій вияв у конституційно-правових нормах.

9. *Початком історії української Конституції є:*

- а) Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р.;
- б) Акт проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 р.;
- в) 1710 р. – час появи Конституції Пилипа Орлика;
- г) Декларація прав національностей 1890 р.;
- д) національно-визвольна війна 1645 р.

10. *Першою Конституцією України вважають:*

- а) «Руська правда» (XI ст.);
- б) Статті Богдана Хмельницького (1654 р.);
- в) Декларація про державний суверенітет (1990 р.);
- г) Конституція Пилипа Орлика (1710 р.);
- д) Конституція УНР (1918 р.).

11. *Ознака конституції, яка полягає в тому, що вона як документ тривалої дії у часі не повинна постійно підлягати змінам є:*

- а) стабільність;
- б) системність;
- в) суспільність;
- г) народність;
- д) реальність.

12. Однією з рис конституції, яка полягає в тому, що вона регулює не всі суспільні відносини, а лише найбільш важливі і має загальний характер, є стрижнем правової системи будь-якої держави. Усі інші суспільні відносини повинні регламентуватися законами та підзаконними актами, які приймаються на основі конституції і не можуть їй суперечити є:

- а) основоположний характер;
- б) народність;
- в) суспільність;
- г) реальність;
- д) стабільність.

13. Установчий характер Конституції України полягає у:

- а) властивості створювати загальноправові установки;
- б) властивості наділяти певні суб'єкти (органи, організації, посадові особи) конкретними правами та обов'язками;
- в) закріпленні в узагальненому вигляді положень, які мають найбільш важливе значення для життя суспільства на даному етапі;
- г) гарантованості та здатності сприяти розвитку прогресивних тенденцій у суспільстві та державі;
- д) особливому порядку прийняття, доповнення і зміни.

14. Нормативність Конституції України означає, що:

- а) у Конституції закріплюються найважливіші права, свободи та обов'язки громадян, система й основні принципи діяльності органів державної влади і місцевого самоврядування;
- б) Конституція має свій особливий предмет правового регулювання, унормовує найважливіші суспільні відносини, а саме: основи правового статусу людини і громадянина, територіальний устрій, виборчу систему, референдуми, систему і принципи діяльності органів державної влади, їх компетенцію тощо;
- в) Конституція обов'язкова до виконання всіма суб'єктами права та є актом постійної і прямої дії;
- г) Конституція містить норми, за допомогою яких забезпечується непорушність Основного Закону;
- д) Конституція визначає перспективи розвитку держави і суспільства, тенденції та напрями розвитку, основні цілі соціального прогресу, містить основні принципи здійснення влади, є орієнтиром розвитку всієї правової системи держави.

15. Загальнонормативні якості норм Конституції України, посилюються:

- а) загальнообов'язковістю для виконання на всій території держави;
- б) нормативністю;
- в) формальною визначеністю, що має суттєве значення для розкриття регулятивного потенціалу;
- г) високою захищеністю її норм;
- д) верховенством її норм в правовій системі держави.

16. Сутність Конституції України полягає:

- а) в утвердженні демократичних цінностей, гуманізму, забезпеченні прав і свобод людини та громадянина, законності та правопорядку;
- б) в тому, що вона виступає продуктом класової боротьби, засобом, за допомогою якого той чи інший клас закріплює своє панівне політичне становище;
- в) в тому, що вона виступає як форма прояву народних (національних), а не класових інтересів, як результат високого ступеня політичного та юридичного консенсусу;
- г) у співвідношенні конституційно-правового механізму забезпечення дотримання, охорони і захисту Конституції України з конституційними гарантіями (загальними та спеціальними);
- д) у співвідношенні конституційного контролю та конституційного правосуддя з повноваженнями та функціями різноманітних державних і недержавних структур з охорони та захисту Конституції України.

17. Політико-правова категорія, яка опосередковує місце і роль конституції у правовій системі, суспільстві і державі, що знаходять вияв у її верховенстві та характері впливу на суспільні відносини – це:

- а) конституційний лад;
- б) конституційний процес;
- в) конституціоналізм;
- г) парламентаризм;
- д) формалізм.

18. До конституційно-правових принципів функціонування держави та суспільства, що закріплені в Конституції України, не належить:

- а) Україна – суверенна, незалежна, демократична, соціальна, правова держава, визнається та діє принцип верховенства права;
- б) людина, її життя та здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю;
- в) носієм суверенітету та єдиним джерелом влади є народ;

г) держава сприяє консолідації і розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій та культури, а також розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України;

д) поділ державної влади на законодавчу, виконавчу, судову, контрольно-наглядову гілки влади.

19. Організаційна функція конституції знаходить свій вияв:

а) у її покликанні здійснювати важливі зовнішньополітичні завдання, встановлювати рамки державних національних інтересів;

б) у закріпленні нею системи органів державної влади і місцевого самоврядування в Україні, визначенні основ взаємодії і взаємовідносин між гілками влади, встановленні форм правління, основ повноважень різноманітних державних органів;

в) виступає як невичерпний перелік прав і свобод людини та громадянина, який базується на міжнародних актах про права людини і громадянина;

г) у встановленні основ правового статусу різноманітних суб'єктів державно-правових відносин і насамперед, органів державної влади, забезпеченні необхідних зв'язків між ними;

д) виступає інструментом державної політики, проведення загальносоціальних заходів, встановлення основ політичного режиму, принципів організації і діяльності політичної системи суспільства.

20. Соціальна функція конституції обумовлена тим, що:

а) предмет регулювання конституції складають фундаментальні суспільні відносини, пов'язані з такими соціально-політичними явищами та категоріями, як суверенітет народу, громадянське суспільство, правовий статус особи, основи конституційного устрою;

б) у відповідності з її нормами будується система національного законодавства, а закони та інші правові акти, які їй суперечать не мають юридичної сили;

в) конституція визнає і юридично оформлює найважливіші соціально-економічні і політичні інститути, виступає політико-правовою основою розвитку суспільства і держави;

г) конституція встановлює правовий статус різноманітних суб'єктів державно-правових відносин і насамперед, органів державної влади та забезпечує необхідний зв'язк між ними;

д) конституція покликає здійснювати важливі зовнішньополітичні завдання, встановлювати рамки державних національних інтересів.

21. Обмежувальна функція конституції проявляється у тому, що вона:

- а) виконує роль обмежувача необґрунтованого вторгнення держави в особисте життя особи, у питання організації і функціонування суспільних формувань, в тому числі політичних партій, релігійних організацій;
- б) визнає і юридично оформлює найважливіші соціально-економічні і політичні інститути, виступає політико-правовою основою розвитку суспільства і держави;
- в) у встановленні правового статусу різноманітних суб'єктів державно-правових відносин і насамперед, органів державної влади, забезпеченні необхідних зв'язків між ними;
- г) у спрямованості її норм на захист конституційного устрою, вказує на механізм її «самозабезпечення», «самозахисту»;
- д) являє собою стабілізуючий чинник розвитку суспільних відносин та розглядається як результат консенсусу різноманітних політичних сил.

22. Стабілізуюча функція Конституції України проявляється у тому, що:

- а) вона виконує роль обмежувача необґрунтованого вторгнення держави в особисте життя особи, у питання організації і функціонування суспільних формувань, в тому числі політичних партій, релігійних організацій;
- б) будучи результатом консенсусу різних політичних сил і угруповань, вона є фактором стабілізації суспільних відносин, їх подальшого розвитку на демократичних засадах;
- в) вона встановлює правових статус різноманітних суб'єктів державно-правових відносин і насамперед, органів державної влади, забезпечення необхідних зв'язків між ними;
- г) у відповідності з її нормами будується система національного законодавства, володіє верховенством у системі джерел права, вищою юридичною силою, застосуванням специфічних форм захисту конституції, а закони та інші нормативно-правові акти, які їй суперечать, юридичної сили не мають;
- д) її норми спрямовані на захист конституційного устрою, вказує на механізм її «самозабезпечення», «самозахисту».

23. Зовнішньополітична функція Конституції України проявляється у тому, що вона:

- а) відіграє значну роль в правовому забезпеченні зовнішньої діяльності України, визначає основи взаємовідносин України з іншими державами світу, встановлює основні принципи зовнішньої політики України, що впливає на її авторитет в світовому співтоваристві;

б) виступає фактором стабілізації суспільних відносин, їх подальшого розвитку на демократичних засадах;

в) спрямована на забезпечення широкого переліку прав і свобод людини та громадянина, механізму їх реалізації;

г) встановлює правовий статус різноманітних суб'єктів державно-правових відносин і, насамперед, органів державної влади, забезпечення необхідних зв'язків між ними;

д) закріплює демократичну спрямованість розвитку держави та суспільства, сприяє формуванню нових демократичних інститутів.

24. Охоронна функція Конституції України проявляється у:

а) спрямованості її норм на захист конституційного ладу, що вказують на механізм її «самозабезпечення» і «самозахисту»;

б) встановленні правового статусу різноманітних суб'єктів державно-правових відносин і, насамперед, органів державної влади, забезпечення необхідних зв'язків між ними;

в) правовому забезпеченні зовнішньої діяльності України, забезпеченні основ взаємовідносин України з іншими країнами світу;

г) закріпленні демократичної спрямованості розвитку держави та суспільства, сприянні формуванню нових демократичних інститутів;

д) встановленні принципів економічного плюралізму, рівного захисту всіх форм власності, свободи підприємницької діяльності, непорушності приватної власності тощо.

25. Виховна функція Конституції України проявляється у тому, що вона:

а) закріплює такі принципи і цінності, які ще необхідно буде втілити в життя, які є орієнтиром для всієї законотворчої діяльності;

б) виступає, як основа для формування та розвитку конституційно-правової свідомості;

в) закріплює демократичну спрямованість розвитку держави та суспільства, сприяє формуванню нових демократичних інститутів;

г) встановлює основи взаємовідносин України з іншими країнами світу, гарантує основні принципи зовнішньої політики України, що впливає на її авторитет у світовій спільноті;

д) встановлює принципи економічного плюралізму, рівного захисту всіх форм власності, свободи підприємництва, непорушності приватної власності тощо.

26. Конституції, які складаються з багатьох законів, судових прецедентів, правових звичаїв, конституційних угод – це:

- а) писані конституції;
- б) неписані конституції;
- в) кодифіковані конституції;
- г) гнучкі конституції;
- д) жорсткі конституції.

27. Октройована конституція – це:

- а) конституція, яка має складну процедуру внесення змін та доповнень до неї;
- б) єдиний правовий акт, складений у формі Основного Закону держави;
- в) конституція, яка вводиться в дію актом глави держави, проект якої розробляється під контролем глави держави без залучення представницького органу або виборчого корпусу і ним же затверджується;
- г) сукупність конституційних актів, звичаїв, традицій та судових прецедентів, що являють собою Основний Закон держави та не потребують ускладненої процедури щодо внесення і доповнень до нього;
- д) конституція, норми якої відображають реально існуючі суспільні відносини та адекватно реалізуються в системі суспільних відносин.

28. Легітимність конституції – це:

- а) реалізація в процесі її прийняття установчої влади народу, що забезпечує визнання конституції з боку суспільства;
- б) відповідність її норм загальноновизнаним принципам міжнародного права;
- в) прийняття її відповідно до процедури, визначеної попередньою конституцією (редакцією конституції);
- г) наявність дієвої системи гарантування дотримання її положень з боку суспільства;
- д) визнання її найвищим актом у системі законодавства держави.

29. Конституція України не містить розділу з назвою:

- а) Територіальний устрій України;
- б) Рахункова Палата України;
- в) Місцеве самоврядування;
- г) Правосуддя;
- д) Прикінцеві положення.

30. Конституцію України можна охарактеризувати як:

- а) некодифіковану, гнучку, федеративну, тимчасову, тоталітарну, монархічну;
- б) некодифіковану, гнучку, федеративну, октройовану, тимчасову, тоталітарну;
- в) некодифіковану, гнучку, федеративну, тимчасову, авторитарну, монархічну;
- г) некодифіковану, гнучку, федеративну, октройовану, тимчасову, авторитарну;
- д) кодифіковану, жорстку, унітарну, народну, постійну, демократичну, республіканську.

VI. Виконати практичні завдання:

Практичне завдання №1

На пленарному засіданні Конституційного Суду України під час розгляду конституційного подання Президента України щодо офіційного тлумачення Основного Закону України суддя-доповідач заявив, що «єдиною причиною, що викликає, необхідність тлумачення Конституції, є недосконалість юридичної техніки, пов'язана з неточними й неконкретними формулюваннями конституційного тексту. Якби текст цього акта був написаний чіткою й зрозумілою мовою, не допускав подвійного розуміння і не містив протиріч, усі суб'єкти державно-владних повноважень діяли б у чіткій відповідності до Конституції і жодних протиріч і суперечностей не виникало б».

Чи згодні Ви з таким твердженням?

Наскільки обґрунтованою є висловлена позиція?

Практичне завдання №2

У своєму зверненні до Міністерства освіти і науки України громадянин А., посилаючись на підручник з конституційного права, запропонував «з огляду на те, що Конституції притаманна виховна функція, запровадити з наступного року вивчення головних положень Основного Закону України у старших групах дошкільних виховних закладів та видати привабливо оформлений навчальний посібник «Конституція в малюнках».

Дайте розгорнуту характеристику виховної функції Конституції.

Знайдіть найбільш вдалий синонім до цієї функції та обґрунтуйте свій вибір.

Підготуйте обґрунтовану відповідь на звернення.

Практичне завдання №3

До Окружного адміністративного суду надійшов адміністративний позов про визнання незаконним рішення районної державної адміністрації, яким було затверджено перелік вулиць та майданів, на яких забороняється проводити мітинги. Розглядаючи цей позов, суддя П. дійшов висновку, що рішення районної державної адміністрації, яке оскаржується, є неправовим. Враховуючи, що ст. 8 Конституції України закріпила принцип верховенства права, суддя П. виніс постанову про задоволення адміністративного позову й визнав рішення районної державної адміністрації неправовим. Аргументуючи своє рішення в мотивувальній частині постанови суду, П. навів низку визначень поняття «право» відомих філософів й правознавців, які, на його думку, підтверджують неправовий характер рішення, що оскаржувалося.

Дайте кваліфікований аналіз описаній вище ситуації.

VII. Словникова робота:

конституціоналізм, конституція у матеріальному значенні, конституція у формальному значенні, юридична конституція, фактична конституція, фіктивна конституція, Конституція як Основний Закон держави або система правових актів, зміст конституції, правовий зміст конституції, суспільний зміст конституції, форма конституції, функції конституції, система Конституції України, структура Конституції України, преамбула, соціально-психологічний механізм реалізації Конституції України, писані конституції, неписані конституції, кодифіковані (консолідовані) конституції, некодифіковані (неконсолідовані) конституції, народні конституції, октройовані конституції, гнучкі конституції, жорсткі конституції, змішані конституції, постійні конституції, тимчасові конституції, демократичні конституції, авторитарні конституції, тоталітарні конституції, констатуючі конституції, програмні конституції, унітарні конституції, федеративні конституції, республіканські конституції, монархічні конституції, правова охорона Конституції України, суб'єкти захисту Конституції, гарантії дотримання Конституції України, механізм реалізації Конституції України, конституційний контроль, конституційний нагляд.

Нормативні акти:

- ❖ Конституція України від від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02 червня 2016 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 28. Ст. 532).
- ❖ Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 року. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1990. № 31. Ст. 429.
- ❖ Про проголошення незалежності України: Постанова Верховної Ради УРСР від 24 серпня 1991 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 38. Ст. 502.
- ❖ Про Конституційний Суд України: Закон України від 13 липня 2017 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 35. Ст. 376.
- ❖ Про затвердження Конституції Автономної Республіки Крим: Закон України від 23 грудня 1998 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 5-6. Ст. 43.

Спеціалізована література:

1. Андреев Д. Правосвідомість у структурі соціально-правової комунікації. *Юридична Україна*. 2013. № 5. С. 11-16.
2. Бабенко К. Розвиток конституціоналізму як елемент сучасної правової культури в Україні. *Вісник Конституційного Суду України*. 2010. № 4. С. 99-106.
3. Бабенко К. Форми конституційного контролю і гарантії стабільності системи конституційного регулювання в Україні. *Вісник Конституційного Суду України*. 2010. № 2. С. 123-129.
4. Багрій О. І. Доктрина верховенства Конституції України (за матеріалами практики Конституційного Суду України): дис. ... канд. юрид. наук. Ужгород, 2016. 239 с.
5. Багрій О. Принципи верховенства Конституції України у контексті застосування практики Європейського суду з прав людини. *Юридична Україна*. 2012. № 3. С. 37-42.
6. Бариська Я. О. Форма державного правління: загальнотеоретичне дослідження: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2010. 23 с.
7. Бехруз Х. Конституціоналізм в ісламських державах: становлення, сучасний стан і напрями трансформації. *Право України*. 2012. № 11-12. С. 349-356.
8. Бичков І. Конституція в системі чинників обмеження державної влади. *Вісник Академії правових наук України*. 2012. № 1. С. 242-249.

9. Білоскурська О. Цінність Конституції. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 1. С. 105-108.
10. Бондаренко О. В. Способи модернізації конституцій: у площині пошуку оптимального варіанта для України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2016. Вип. 37 (1). С. 51-55.
11. Боняк В. О. Щодо відповідності проекту Кримінального процесуального кодексу України Основному закону держави. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 1. С. 61-68.
12. Бориславська О. Верховенство конституції чи верховенство права: деякі питання відновлення дії окремих положень Конституції України. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 6. С. 48-57.
13. Бориславська О. Сутність конституціоналізму: конституціоналізм як ідеологія, доктрина та практика обмеженого правління. *Вісник Львівського університету. Серія: Юридична*. 2015. Вип. 61. С. 247-256.
14. Буткевич В. Конституція України: проблеми вироблення нового проекту. *Право України*. 2014. № 7. С. 85-110.
15. Валькова А. І. Правова природа конституційного контролю та його місце в державно-правовому механізмі. *Право і суспільство*. 2015. № 3. ч. 2. С. 9-12.
16. Веремієнко С., Шестак Л. До питання про структуру Конституції України. *Підприємництво, господарство і право*. 2010. № 12. С. 144-148.
17. Волошин Ю. О., Пересада О. М. Конституційна реформа та модернізація в сучасній державі в умовах європейської інтеграції: проблеми теорії та практики: моногр. Одеса: Фенікс, 2013. 206 с.
18. Галус О. О. Форми безпосереднього народовладдя в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2012. 21 с.
19. Генадій Ш. Авторитарний політичний режим: теоретико-методологічні підходи до визначення. *Вісник Львівського університету. Серія: Філософсько-політологічні студії*. 2014. Вип. 5. С. 329-338.
20. Гетьман І. Розвиток громадянського суспільства в умовах інформаційно-глобалізаційних процесів. *Вісник Академії правових наук України*. 2011. № 2. С. 46-54.
21. Горячшов Д. О. Система надзвичайних засобів захисту конституції: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Ужгород, 2016. 20 с.
22. Грабчук Я. І. Роль прем'єр-міністра України у забезпеченні правової охорони конституції України. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. Вип. 5. С. 47-50.

23. Гринюк Р., Багрій О. До питання про доцільність визнання презумпції конституційності нормативно-правових актів у контексті забезпечення верховенства Конституції України. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 4. С. 92-102.
24. Євграфова Є. Щодо ідеальної конституції, її виконання і вітчизняного досвіду проектування. *Право України*. 2014. № 7. С. 121-129.
25. Єзеров А. Конфліктологічна експертиза актів конституційного законодавства. *Право України*. 2013. № 1-2. С. 275-283.
26. Задорожня Г. Аксіологічний вимір Конституції України: проблеми теорії та практики. *Юридичний журнал*. 2012. № 7-8 (121-122). С. 98-102.
27. Заєць А. Концепції правової держави і верховенства права в українській правовій доктрині. *Право України*. 2013. № 9. С. 243-269.
28. Зубчик Ю. Щодо сутності суб'єктивного права. *Юридична Україна*. 2012. № 2. С. 14-19.
29. Клименко О. М. Конституційно-правова сутність принципу непорушності права власності. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 2. С. 49-54.
30. Князевич Р. Конституційно-правові підстави для прийняття нової Конституції України. *Право України*. 2007. № 6. С. 9-14.
31. Коваленко В. Гарантії прав і свобод людини в Україні та шляхи їх удосконалення в контексті модернізації Конституції України. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 7. С. 57-65.
32. Колісник В. Відновлення дії Конституції України та зміна форми правління як засіб поновлення конституційного ладу. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 4. С. 103-108.
33. Колісник В. Правовий механізм трансформації української Конституції. *Вісник Академії правових наук України*. 2010. № 1. С. 59-67.
34. Конституція України: основа консолідації суспільства і держави. Київ: Ін-т законодавства Верхов. Ради України, 2017. 364 с.
35. Корейба Ю. Конституція України як визначальне джерело інформаційного права. *Підприємництво, господарство і право*. 2013. № 9. С. 48-52.
36. Косілова О. Правозахисні функції громадянського суспільства. *Підприємництво, господарство і право*. 2011. № 10. С. 10-13.
37. Косович В. До визначення поняття «нормативно-правовий акт»: практична необхідність і теоретична можливість уточнення. *Право України*. 2012. № 9. С. 274-280.
38. Кравець М. О. Порядок реалізації конституції в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 5. С. 20-23.
39. Кравець М. О. Проблеми реалізації конституції в Україні. *Право і суспільство*. 2017. № 1. ч. 2. С. 14-17.

40. Кравчук Г. Сфера застосування Віденської конвенції. Виключення застосування Віденської конвенції: правозастосовна практика. *Право України*. 2016. № 5. С. 19-28.
41. Крусян А. Р. Сучасний український конституціоналізм: моногр. Київ: Юрінком Інтер, 2010. 560 с.
42. Кузнєцова З. В. Дотримання конституційних норм в механізмі реалізації Конституції України. *Правова держава*. 2012. № 15. С. 52-56.
43. Куненко І. Проблеми правового регулювання внесення змін до Конституції України. *Підприємництво, господарство і право*. 2014. № 2. С. 90-93.
44. Куненко І. С. Види конституційного процесу: поняття та особливості реалізації. *Часопис Київського університету права*. 2013. № 4. С. 104-108.
45. Кучук А. М. Моделі розвитку юридичної науки: філософсько-правовий дискурс. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 2. С. 62-67.
46. Лавринович О. В. Національна доповідь щодо питань верховенства права на міжнародному та національному рівнях (засідання ГА ООН 24 вересня 2012 року). *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 10. С. 5-6.
47. Легка О. В. Юридична техніка законодавчих та правозастосовних актів. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 1. С. 101-106.
48. Лотюк О. Конституційний контроль в зарубіжних країнах. *Погляд науковця*. 2008. № 5. С. 52-58.
49. Луньо П. Є. Термінологія конституційного права України: історія становлення та системна організація: автореф. дис. ... канд. філол. наук. Львів, 2014. 20 с.
50. Малишев Б. В. Природні права людини: загальнотеоретична характеристика. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 2. С. 23-29.
51. Мартинюк Р. Нормативне визначення порядку розробки і прийняття нової Конституції України. *Право України*. 2011. № 6. С. 113-121.
52. Марчук Р. П. Поняття конституції та її види: політико-юридичний аспект. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2015. № 4. С. 11-16.
53. Матаг А. В. Верховенство Конституції та захист прав людини як пріоритет діяльності Конституційного Суду України. *Форум права*. 2016. № 1. С. 186-194.
54. Махніцький О. І. Конституційний принцип верховенства права та його реалізація судовою владою в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. 2014. 22 с.

55. Мацюк А. Конституція – правова основа суспільного ладу, формування, організації та здійснення влади народу. *Публічне право*. 2014. № 1 (13). С. 223-230.
56. Мірошниченко Ю. Р. Конституційно-правове забезпечення народовладдя в Україні: моногр. Київ: Фенікс, 2012. 360 с.
57. Морозюк С. Загальна характеристика гарантій реалізації конституції України. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 13. С. 168-172.
58. Морозюк С. М. Місце конституційної правової норми в механізмі реалізації основного закону. *Форум права*. 2015. № 5. С. 154-159.
59. Морозюк С. М. Особливості структури механізму реалізації Конституції України. *Науковий Вісник публічного та приватного права*. 2016. Вип. 5. С. 32-36.
60. Морозюк С. М. Принципи реалізації Конституції України: поняття, ознаки, місце в системі принципів права. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 3. С. 26-30.
61. Нікольська О. Конкретизація Конституції України як необхідна умова її застосування. *Юридична Україна*. 2012. № 11 (119). С. 29-35.
62. Нікольська О. Пряма дія норм Конституції України як її юридична властивість. *Юридична Україна*. 2009. № 7. С. 40-44.
63. Нонко О. Конституційний процес в Україні та вплив на нього Ради Європи. *Право України*. 2006. № 9. С. 21-27.
64. Оніщенко Н. М. Гласність в праві: деякі аспекти вивчення та розгляду. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 2. С. 25-30.
65. Опришко В. Конституція – фундаментальна основа подальшого розвитку законодавства і правової системи України. *Право України*. 1996. № 9. С. 45-48.
66. Орзих М. Конституційна реформа в Україні: пошук шляхів (до 4-ої річниці Конституції України). *Юридический вестник*. 2000. № 3. С. 78-84.
67. Павшук К. О. Демократичні засади конституційного ладу України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2014. 20 с.
68. Пелих Н. Конституція України в умовах сьогодення. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 1. С. 51-56.
69. Петришин О. Демократичні основи правової соціальної державності. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2014. № 1 (76). С. 32-41.
70. Погребняк С. Прогалини в законодавстві та засоби їх подолання. *Вісник Академії правових наук України*. 2013. № 1. С. 44-56.
71. Подорожна Т. Дефінітивна специфіка Конституції як Основного Закону держави. *Підприємництво, господарство і право*. 2010. № 11. С. 39-42.

72. Подорожна Т. С. Конституція України – правова основа становлення громадянського суспільства. *Право і громадянське суспільство*. 2014. № 1. С. 26-39.
73. Подорожна Т. С. Теоретико-прикладні засади конституціоналізації правової системи та модернізації Конституції України: моногр. Львів: ПАІС, 2014. 307 с.
74. Проблеми реалізації Конституції України: теорія і практика: моногр. / відп. ред. В. Ф. Погорілко. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; А.С.К., 2003. 652 с.
75. Пушкіна О. Правове регулювання внесення змін до Конституції України. *Юридична Україна*. 2013. № 3. С. 27-32.
76. Рабінович С. Фактична конституція: перспективи соціолого-правового осмислення. *Право України*. 2014. № 3. С. 161-170.
77. Реньов Є. В. Цінності конституційного ладу України та їх правова регламентація: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2017. 20 с.
78. Риндюк В. І. Проблеми законодавчої техніки в Україні: теорія та практика: моногр. Київ: Юридична думка, 2012. 272 с.
79. Рудик П. А. Суб'єкти внесення змін до Конституції України. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2013. Вип. 62. С. 90-97.
80. Селіванов О. А. Конституційний судовий контроль за актами органів державної влади України (науково-практичний аналіз): [моногр.]. Київ: Парламентське вид-во, 2018. 182 с.
81. Серьогіна С. Г. Форма правління в Україні: конституційно-правовий аспект: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Харків, 2013. 45 с.
82. Сінкявічюс В. Конституція: від основного закону до вищого права. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 6. С. 74-80.
83. Сухонос В. В. Монархія як державна форма: історико-теоретичний та конституційно-правовий аспекти: моногр. Суми: Мрія-1, 2010. 368 с.
84. Таран Д. П. Форми захисту конституції на сучасному етапі: порівняльно-правовий аспект: дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2016. 23 с.
85. Тацій В., Тодика Ю. Конституція України і правосвідомість юристів. *Вісник Академії правових наук України*. 1998. № 4. С. 44-48.
86. Тацій В., Тодика Ю. Проблеми реалізації Конституції України. *Вісник Академії правових наук України*. 2000. № 2. С. 20-24.
87. Тененбаум А. Конституція – правовий фундамент законності. *Право України*. 1994. № 5-6. С. 3-6.
88. Теплюк М., Кельзена Г. Чинність і дія норм права в теорії «чистого правознавства». *Юридична Україна*. 2012. № 3. С. 4-8.
89. Тесленко М. «Непорушність» Конституції як особлива гарантія її правової охорони. *Право України*. 2006. № 11. С. 10-15.

90. Тесленко М. В. Судебный конституционный контроль в Украине: природа, полномочия, решения: моногр. Киев: Институт государства и права им. В. М. Корещко НАН Украины, 2001. 344 с.
91. Тимчук О. Л. Політико-правові особливості сучасних авторитарних політичних режимів. *Вісник Запорізького національного університету*. 2009. № 2. С. 48-54.
92. Ткачова Н. Закономірності зростання прогресивної ролі права як загально-соціального феномена. *Підприємництво, господарство і право*. 2013. № 5. С. 29-32.
93. Тодика Ю. Способи тлумачення Конституції і законів України Конституційним Судом. *Вісник Академії правових наук України*. 2001. № 2. С. 51-58.
94. Толстенко В. Форма держави і засоби її конституційно-правового закріплення. *Юридична Україна*. 2013. № 8. С. 37-45.
95. Томенко М. Конституція України як неосновний закон держави. *Віче*. 2004. № 7. С. 37-38.
96. Шаповал В. Конституція і міжнародне право: до питання про взаємозв'язок і взаємовплив. *Право України*. 2009. № 7. С. 88-93.
97. Шаповал В. Феномен конституції як основного закону. *Право України*. 2014. № 7. С. 64-84.
98. Шестопалова Л. М. Форма державного устрою як матриця соціального розвитку. *Форум права*. 2014. № 1. С. 526-531.
99. Юзьков Л. Конституційні закони: утвердження концепції і становлення практики. *Право України*. 1991. № 5. С. 12-14.
100. Ющик О. Перехідні положення Конституції України (теоретико-правові питання). *Юридична Україна*. 2005. № 1. С. 12-17.
101. Яригін А. Створення і ухвалення Конституції США у 1787-1789 рр.: формування політико-правових принципів та ідеалів. *Зовнішні справи*. 2016. № 7. С. 28-31.

ТЕМА 5. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА В УКРАЇНІ

I. Підготувати мультимедійні презентації на запропоновані теми:

- ❖ Поняття та конституційні принципи правового статусу людини та громадянина в Україні. Класифікація конституційних прав і свобод людини і громадянина в Україні.
- ❖ Громадянство України: законодавство; міжнародні акти; зміст права на громадянство; документи, які підтверджують громадянство України. Принципи та способи набуття громадянства України. Територія держави. Умови прийняття до громадянства України (порядок розгляду заяв громадян з питань громадянства України). Зміна громадянства України.
- ❖ Конституційно-правові засади статусу іноземних громадян, осіб без громадянства та біженців в Україні.

II. Скласти схеми:

- ✓ Механізм захисту прав і свобод людини.
- ✓ Міжнародний захист прав людини: особливості регламентації.
- ✓ Умови прийняття до громадянства України.
- ✓ Умови прийняття до громадянства України.
- ✓ Конституційні обов'язки громадян: поняття, види та їх характеристика.

III. Тематика рефератів:

- ◆ «Конституція України та міжнародні стандарти в сфері прав і свобод людини».
- ◆ «Гарантії правового захисту прав і свобод людини і громадянина».
- ◆ «Право на свободу та особисту недоторканність».
- ◆ «Роль Президента України в забезпеченні культурних прав громадян».
- ◆ «Конституційне право громадянина на звернення до суду».
- ◆ «Правове забезпечення економічних гарантій права людини на свободу світогляду і віросповідання».
- ◆ «Право на свободу та особисту недоторканність: відповідність українського законодавства євро стандартам».
- ◆ «Конвенція про захист прав людини і основних свобод у судах Європейських держав та перспективи її застосування в Україні».
- ◆ «Регламентація захисту прав людини у системі права Європейського Союзу: організаційно-правовий аспект».

- ◆ «Правові гарантії забезпечення прав і свобод людини та громадянина в Україні».
- ◆ «Судові органи в системі реалізації конституційного права людини та громадянина на соціальний захист в Україні».
- ◆ «Конституційне право громадянина на звернення до суду за захистом своїх прав».

IV. Творче завдання
(на запропоновані теми зробити підбір літератури
та підготувати анотацію):

- Конституційно-правові гарантії економічних прав людини і громадянина.
- Нормативно-правові гарантії конституційного права людини і громадянина на свободу наукової творчості в Україні.
- Захист прав і свобод в світлі положень Конституції України та конвенції про захист прав людини і основних свобод.
- Теоретичні та практичні проблеми правового статусу біженців в Україні.
- Права людини як головний об'єкт національної безпеки України.

V. Вирішити тестові завдання:

1. *Зміст ліберальної концепції прав людини полягає у тому, що:*

- а) права людини встановлюються державою;
- б) людина має певні невід'ємні від її буття права, реалізація яких залежить від держави;
- в) права людини не мають своєї реалізації окремо від держави;
- г) кожна людина від моменту її народження наділена невід'ємними правами;
- д) кожний громадянин держави є суб'єктом певних правовідносин, у процесі яких він набуває суб'єктивні права та юридичні обов'язки.

2. *Юридично закріплене становище особи як соціального суб'єкта в суспільстві, тобто це сукупність прав та обов'язків особи, які визначені та гарантовані Конституцією і законами України – це:*

- а) права, свободи і обов'язки як основи конституційного статусу особи;
- б) правовий статус особи;
- в) юридичні гарантії як умови реалізації прав, свобод та обов'язків;
- г) принципи правового статусу особи як вихідні засади;
- д) політичний абсентеїзм.

3. *Права людини – це:*

- а) суб'єктивні права;
- б) об'єктивні права;
- в) законні права;
- г) демократичні права;
- д) конституційні права.

4. *Права, свободи та обов'язки людини та громадянина регламентує:*

- а) 1 розділ Конституції України;
- б) 10 розділ Конституції України;
- в) 12 розділ Конституції України;
- г) 2 розділ Конституції України;
- д) 7 розділ Конституції України.

5. *Відповідно до ст. 2 Закону України «Про громадянство України» законодавство України про громадянство ґрунтується на таких принципах:*

- а) принцип територіального верховенства держави;
- б) принцип колегіальності;
- в) принцип єдиного громадянства;
- г) принцип суверенності;
- д) принцип безпосередньої участі народу в здійсненні правосуддя.

6. *Кількість статей Конституції України, що закріплюють права, свободи та обов'язки людини і громадянина:*

- а) 27 статей;
- б) 31 стаття;
- в) 44 статті;
- г) 13 статей;
- д) 48 статей.

7. *Стаття Конституції України, що закріплює невід'ємне право на життя – це:*

- а) стаття 21;
- б) стаття 29;
- в) стаття 27;
- г) статті 42;
- д) статті 58.

8. Кількість статей Конституції України, що встановлює основні обов'язки громадянина:

- а) 8 статей Конституції України;
- б) 14 статей Конституції України;
- в) 6 статті Конституції України;
- г) 4 статті Конституції України;
- д) 10 статей Конституції України.

9. Певне коло дій, покладених на особу Конституцією України та безумовних для виконання – це:

- а) конституційні обов'язки;
- б) конституційні права;
- в) конституційні свободи;
- г) конституційні гарантії;
- д) конституційна відповідальність.

10. Конституцією України не передбачено обов'язок:

- а) сплачувати податки та інші збори;
- б) приймати участь у виборах та референдумах;
- в) проходити військову службу;
- г) неухильно додержуватись Конституції та законів України;
- д) не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей.

11. Наслідком порушення обов'язку шанувати державні символи України є:

- а) притягнення до конституційної відповідальності;
- б) притягнення до адміністративної відповідальності;
- в) притягнення до кримінальної відповідальності;
- г) притягнення до дисциплінарної відповідальності;
- д) притягнення до цивільної відповідальності.

12. Альтернативна військова служба існує для тих громадян, які:

- а) за станом свого здоров'я не можуть проходити військову службу;
- б) не мають бажання служити в армії;
- в) не досягли 18 річного віку, але мають бажання здобути військову спеціальність;
- г) за своїми світоглядними та релігійними переконаннями не можуть нести військову службу;
- д) знаходяться поза межами України.

13. Принцип безпосередньої дії прав і свобод людини і громадянина передбачає, що:

- а) конституційні права і свободи людини і громадянина поширюються на кожного безпосередньо;
- б) конституційні права і свободи людини і громадянина діють незалежно від того, чи конкретизовані вони у відповідних нормативних актах;
- в) конституційні права і свободи людини і громадянина діють, якщо для них передбачено конкретний механізм реалізації;
- г) конституційні права і свободи людини і громадянина здійснюються особою особисто;
- д) конституційні права і свободи людини і громадянина завжди конкретизовані у відповідних нормативних актах.

14. Вихідним у забезпеченні правової справедливості і стабільності конституційного ладу України є принцип:

- а) верховенства Конституції України;
- б) принцип демократизму;
- в) верховенства закону;
- г) верховенства права;
- д) наукового обґрунтування.

15. Безперервне проживання на території України – це проживання в Україні особи, якщо:

- а) її разовий виїзд за кордон у приватних справах не перевищував 80 днів, а в сумі за рік – 170 днів;
- б) її разовий виїзд за кордон у приватних справах не перевищував 90 днів, а в сумі за рік – 180 днів;
- в) її разовий виїзд за кордон у приватних справах не перевищував 60 днів, а в сумі за рік – 180 днів;
- г) її разовий виїзд за кордон у приватних справах не перевищував 85 днів, а в сумі за рік – 210 днів;
- д) її разовий виїзд за кордон у приватних справах не перевищував 70 днів, а в сумі за рік – 160 днів.

16. Право на громадянство є невід'ємним правом кожної людини, це визначено у:

- а) статті 15 Загальної Декларації прав людини від 10 грудня 1948 р., у статті 24 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 р.;
- б) статті 27 Конституції України;

- в) статті 17 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права;
- г) статті 28 Конституції України;
- д) статті 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

17. Відповідно до ст. 3 Закону України «Про громадянство України» громадянами України є:

а) усі громадяни колишнього СРСР, які на момент проголошення незалежності України (24 серпня 1991 р.) постійно проживали на території Росії;

б) особи, які прибули в Україну на постійне проживання після 13 листопада 1991 р. і яким у паспорті громадянина колишнього СРСР зразка 1974 р. органами внутрішніх справ України внесено напис «громадянин України», а також діти таких осіб, які прибули разом із батьками в Україну, якщо на момент прибуття в Україну вони не досягли повноліття, якщо зазначені особи подали заяви про оформлення належності до громадянства України;

в) усі громадяни колишнього СРСР, які на момент проголошення незалежності України (24 серпня 1991 р.) проживали за межами території України;

г) особи, незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних чи інших ознак, які на момент набрання чинності Законом України «Про громадянство України» (13 листопада 1991 р.) були громадянами інших держав;

д) усі громадяни колишнього СРСР, які на момент проголошення незалежності України (24 серпня 1991 р.) тимчасово проживали на території України.

18. Відповідно до ст. 17 Закону України «Про громадянство України» підставою припинення громадянства є:

а) одруження з іноземцем;

б) клопотання особи, якій повідомлено про підозру у вчиненні кримінального правопорушення;

в) тимчасовий виїзд за кордон;

г) смерть особи;

д) втрата громадянства України.

19. Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» було прийнято:

а) 8 вересня 2005 року;

б) 8 жовтня 2005 року;

в) 8 вересня 2006 року;

г) 8 жовтня 2006 року;

д) 18 вересня 2005 року.

20. Виходячи зі змісту ч. 1 ст. 21 Конституції України вірним є положення:

- а) усі громадяни є вільні і рівні у своїх правах та обов'язках;
- б) усі люди є вільні і рівні у своїх правах та обов'язках;
- в) усі громадяни є вільні у своїй гідності та правах;
- г) усі громадяни є рівні у своїй гідності та правах;
- д) усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах.

21. Особисті права і свободи людини і громадянина:

- а) створюють юридичні умови для активної участі громадянина в сфері соціально-економічного та культурного життя суспільства;
- б) пов'язані з участю громадянина в сфері політичного життя суспільства, наданням йому можливості для участі в управлінні державою, суспільним життям;
- в) забезпечують рівноправність громадян перед судом і законом;
- г) гарантують недоторканність особи та її гідності;
- д) гарантують індивідуальний розвиток кожної особи.

22. До особистих конституційних прав і свобод людини і громадянина не належить:

- а) право на вільний розвиток своєї особистості;
- б) право на повагу до гідності;
- в) право на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції;
- г) право на свободу пересування й вільний вибір місця проживання;
- д) право мирно, без зброї збиратися та проводити збори, мітинги, походи й демонстрації.

23. Право на свободу думки та слова закріплене в ст. 34 Конституції України належить до групи:

- а) політичних прав і свобод;
- б) соціально-економічних прав і свобод;
- в) соціально-політичних прав і свобод;
- г) особистих прав і свобод;
- д) соціально-культурних прав і свобод.

24. Вік, якого необхідно досягти громадянину України, щоб бути обраним на посаду народного депутата України:

- а) 18 років;
- б) 25 років;
- в) 32 років;
- г) 28 років;
- д) 21 року.

25. Закон України «Про політичні партії в Україні» був прийнятий:

- а) 25 грудня 1996 року;
- б) 16 липня 1991 року;
- в) 11 вересня 1995 року;
- г) 5 квітня 2001 року;
- д) 19 червня 2001 року.

26. Членами (учасниками) громадської організації, крім молодіжної та дитячої, можуть бути особи:

- а) які досягли 14 років;
- б) які досягли 16 років;
- в) які досягли 18 років;
- г) які досягли 21 років;
- д) які досягли 25 років.

27. У ст. 46 Конституції України закріплено:

- а) право на об'єднання в політичні партії;
- б) право на соціальний захист;
- в) право збиратися мирно без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації;
- г) право брати участь в управлінні державними справами;
- д) право на свободу світогляду і віросповідання.

28. Політичні партії, що створюються і діють в Україні, мають статус:

- а) державних;
- б) виборчих;
- в) національних;
- г) всеукраїнських;
- д) юридичних організацій незалежності від наявності реєстрації.

29. *Право на громадянство закріплено в:*

- а) ст. 24 Конституції України;
- б) ст. 58 Конституції України;
- в) ст. 42 Конституції України;
- г) ст. 25 Конституції України;
- д) ст. 32 Конституції України.

30. *У ст. 59 Конституції України закріплено право:*

- а) на правову допомогу;
- б) знати свої права та обов'язки;
- в) на недоторканість житла;
- г) на особисту недоторканість;
- д) на свободу слова.

VI. Виконати практичні завдання:

Практичне завдання №1

Громадянин О. направив звернення до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. У зазначеному документі О. просив Уповноваженого звернутися до Конституційного Суду України з конституційним поданням щодо відповідності ст. 51 Основного Закону ч. 1 ст. 199 Сімейного кодексу України (далі – СК України). Адже, на його думку, ч. 1 ст. 199 СК України, згідно з якою «якщо повнолітні дочка, син продовжують навчання і у зв'язку з ним потребують матеріальної допомоги, батьки зобов'язані утримувати їх до досягнення двадцяти трьох років за умови, що вони можуть надавати матеріальну допомогу», покладає на нього додатковий обов'язок, не передбачений Конституцією України.

Дайте правову оцінку даному зверненню.

Які обов'язки людини і громадянина передбачені Конституцією України?

Практичне завдання №2

До Верховної Ради України було подано проект щодо внесення змін до Розділу II Конституції України, а саме виключити такі соціальні права, як право на достатній життєвий рівень, право на житло, право на працю тощо й передбачити право на соціальний захист для людей похилого віку (на гідне та незалежне життя, участь у соціальному та культурному житті) та людей з фізичними вадами (на заходи, призначені для забезпечення їх незалежності, соціальної та професійної інтеграції і участі в суспільному житті). Також запропоновано доповнити нормою наступного змісту: «Держава зобов'язується в індивідуальному порядку і в порядку міжнародної допомоги та співробітництва, зокрема, в еко-

номічній і технічній галузях, задіяти усі наявні ресурси і використати можливість для того, щоб поступово забезпечити повне здійснення соціально-економічних прав усіма належними способами».

Наскільки доцільними з конституційної точки зору є такі зміни?

Дайте розгорнуту характеристику другому поколінню прав людини.

Практичне завдання №3

Основоположник доктрини природних невідчужуваних прав людини Джон Локк основним правом громадян вважав право на життя, свободу та майно. Декларація незалежності США 1776 р. проголосила право на життя, свободу і прагнення до щастя. Французька Декларація прав людини і громадянина 1789 р. основними назвала право на свободу, власність, безпеку та опір пригнобленню.

Конституція України 1996 р. у ст. 21 закріпила принцип, згідно з яким права і свободи людини визнані невідчужуваними і непорушними, а право людини на життя – невід’ємним правом кожної людини (ст. 27).

Чи можна всі закріплені в Конституції України права і свободи вважати невідчужуваними, непорушними, природними?

Які, на Вашу думку, права людини і громадянина, крім закріплених у Конституції України, є найбільш актуальними для нашої країни в сучасних умовах? Своє рішення аргументуйте політичними і юридичними доводами.

Практичне завдання №4

Громадянка України А., депутат Харківської міської ради, після укладання шлюбу з громадянином Італії Т. автоматично набула громадянства чоловіка, хоча й бажала надалі виконувати функції депутата міської ради відповідно до вимог Закону України «Про статус депутатів місцевих рад» і не мала наміру змінювати громадянство Україна. У зв’язку з наявністю одночасно громадянства двох держав А. висловила занепокоєння та звернулася за консультацією.

Проаналізуйте ситуацію, що склалася, підготуйте і обґрунтуйте відповідь на звернення А.

VII. Словникова робота:

абсолютне суб’єктивне право, відносне суб’єктивне право, свобода людини і громадянина, конституційний обов’язок громадянина і людини, правовий статус, індивідуальний статус особи, родовий (спеціальний) статус особи, галузевий статус особи, конституційно-правовий (базовий) статус особи, конституційно-правовий статус людини і громадянина як конституційно-правовий інститут, принципи конституційно-правового інституту прав і свобод людини і громадянина, конституційні права, свободи та обов’язки, загальна правоздатність, дієздатність, громадянство, принципи громадянства, філіація, принцип

«права крові», принцип «права ґрунту», натуралізація, індивідуальна натуралізація, натуралізація внаслідок правонаступництва держав, іноземець, імміґрація, імміґрант, міґрація, апатриди, біпатриди, біженці, природні права і свободи людини, громадянські права, економічні права, соціальні права, культурні права, політичні права і свободи, конституційні обов'язки людини і громадянина, механізм реалізації прав і свобод людини і громадянина, система гарантій конституційних прав, свобод та обов'язків, організаційні гарантії, юридичні гарантії, механізм захисту прав і свобод людини і громадянина, право на захист, право на звернення, адвокат, первинна правова допомога, вторинна правова допомога, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини.

Нормативні акти:

- ❖ Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02 червня 2016 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 28. Ст. 532).
- ❖ Про правонаступництво України: Закон України від 12 вересня 1991 року. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1991. № 46. Ст. 617.
- ❖ Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 року. *Офіційний вісник України*. 2008. № 93.
- ❖ Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року. *Офіційний вісник України*. 1998. № 13.
- ❖ Європейська конвенція про громадянство від 7 листопада 1997 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2008. № 13. Ст. 359.
- ❖ Конвенція про статус біженців від 28 липня 1951 року. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_011
- ❖ Конвенція про статус апатридів. Міжнародний договір від 28 вересня 1954 року. *Офіційний вісник України*. 2013. № 51 / № 12. ст. 450. Стор. 447. Ст. 1875.
- ❖ Конвенція про кіберзлочинність 23 листопада 2001 року. *Офіційний вісник України*. 2007. № 65. Стор. 107. Ст. 2535.
- ❖ Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18, 19-20, 21-22. Ст. 144.
- ❖ Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40-44. Ст. 356.
- ❖ Про освіту: Закон України від 5 вересня 2017 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 38-39. Ст. 380.
- ❖ Про загальну середню освіту: Закон України від 13 травня 1999 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 28. Ст. 230.

- ❖ Про вищу освіту: Закон України від 7 липня 2014 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 37-38. Ст. 2004.
- ❖ Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 5 липня 2012 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 27. Ст. 282.
- ❖ Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 6 червня 2011 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 51. Ст. 2136.
- ❖ Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту: Закон України від 8 липня 2011 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 16. Ст. 146.
- ❖ Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23 лютого 2006 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 30. Ст. 260.
- ❖ Про громадянство України: Закон України від 18 січня 2001 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 13. Ст. 65.
- ❖ Про громадські об'єднання: Закон України від 22 березня 2012 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 1. Ст. 1.
- ❖ Про основні засади забезпечення кібербезпеки України: Закон України від 05 жовтня 2017 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 45. Ст. 403.
- ❖ Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус: Закон України від 20 листопада 2012 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 51. Ст. 716.
- ❖ Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 8 вересня 2005 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 52. Ст. 561.
- ❖ Про закордонних українців: Закон України від 4 березня 2004 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 25. Ст. 343.
- ❖ Про звернення громадян: Закон України від 2 жовтня 1996 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 47. Ст. 256.
- ❖ Про імміграцію: Закон України від 7 червня 2001 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 41. Ст. 19.
- ❖ Про інформаційні агентства: Закон України від 28 лютого 1995 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 13. Ст. 83.
- ❖ Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20 жовтня 2014 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 1. Ст. 1.
- ❖ Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон України від 15 квітня 2014 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 26. Ст. 892.

- ❖ Про підприємництво: Закон України від 7 лютого 1991 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 14. Ст. 168.
- ❖ Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України: Закон України від 21 січня 1994 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 18. Ст. 101.
- ❖ Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства: Закон України від 22 вересня 2011 року. *Офіційний вісник України*. 2011. № 83.
- ❖ Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні: Закон України від 11 грудня 2003 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 15. Ст. 232.
- ❖ Про свободу совісті та релігійні організації: Закон України від 23 квітня 1991 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 25. Ст. 283.
- ❖ Про телебачення і радіомовлення: Закон України від 21 грудня 1993 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 10. Ст. 43.
- ❖ Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України від 23 грудня 1997 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 20. Ст. 99.
- ❖ Про комісію при Президенті України з питань громадянств: Указ Президента України від 30 квітня 2005 року (зі змінами і допов.). *Урядовий кур'єр*. 2005. № 85.
- ❖ Про затвердження зразків довідок про подання особою заяви про надання їй статусу біженця, про особу стосовно якої прийнято рішення про оформлення документів для вирішення питання щодо надання їй статусу біженця, про прийняття скарги до розгляду, про звернення до суду: Наказ Державного комітету України у справах еміграції від 14 квітня 2004 року № 21. *Офіційний вісник України*. 2004. № 18. С. 68-74.
- ❖ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 57 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про засади державної мовної політики» 28 лютого 2018 № 2-р/2018. *Вісник Конституційного Суду України*. 2018. № 2. Стор. 102.

Спеціалізована література:

1. Hromivchuk I., Subbotina N. The European Court of Human Rights: the prospects for protection of human rights in the Autonomous Republic of Crimea. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2017. № 1, ч. 1. С. 32-36.
2. Iacob I. Dreptul fundamental la viață: între garantare constituțională și restrângere legală. *Верховенство Права*. 2017. № 1 (30). С. 48-53.

3. Krakhmalova K. Zakaz dyskryminacji przy realizacji przez osoby wewnątrznie przesiedlone ich praw i wolności na Ukrainie. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 1, ч. 1. С. 109-114.
4. Nurcan O. Limitele și caracterul efectiv al dreptului de acces la justiție. *Legea si Viata*. 2017. № 5, ч. 1. С. 53-58.
5. Panina T. Legal and non – legal ways of realization of human rights provide. *Sciences of Europe*. 2017. № 18, ч. 2. С. 57-59.
6. Аблякімова Е. Е. Реалізація права на доступ по публічній інформації в законодавстві Європейського Союзу. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2013. Вип. 62. С. 164-171.
7. Аврамова О. Право народу на протест. *Юридична Україна*. 2010. № 12 (96). С. 11-16.
8. Адашис Л. І., Дробко О. А. Конституційне право громадян на мирні зібрання: сучасний стан правового регулювання в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 6. С. 54-57.
9. Ажнюк Б. Мовні права: колективні й індивідуальні. *Право України*. 2016. № 3. С. 84-93.
10. Альонкін О. Правове забезпечення економічних гарантій права людини на свободу світогляду і віросповідання. *Право України*. 2010. № 1. С. 92-95.
11. Андрієвська О. Конституційно-правовий механізм обмеження прав та свобод людини і громадянина: питання окремих елементів. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 4, ч. 1. С. 54-59.
12. Антонович М. Міжнародна система захисту прав людини: крізь призму України. *Право України*. 2007. № 3. С. 37-41.
13. Асірян С. Р. Рада ООН з прав людини (інституційно-організаційний аспект): автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2016. 20 с.
14. Бабак М. А. Індивідуалістичні форми захисту прав та свобод людини Конституційним Судом України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 1. С. 18-21.
15. Базов О. В. Юрисдикція Європейського суду з прав людини. Доктрина та практика: моногр. Київ: Істина, 2017. 422 с.
16. Баймуратов М. Муніципальні права людини: теоретико-аксіологічні підходи до визначення та розуміння. *Юридичний журнал*. 2012. № 7-8 (121-122). С. 76-83.
17. Бакумов О. С. Правові пропозиції Європейського суду з прав людини щодо прав на вільні вибори: спірні питання практики. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2016. № 3 (86). С. 183-193.
18. Барабаш О. О. Право, людина, антропологія. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 3. С. 12-15.

19. Баран С. О. Конституційне право людини і громадянина на відшкодування шкоди та його забезпечення в Україні: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2012. 236 с.
20. Барчук В. Б. Роль і місце Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини в юридичному механізмі закріплення прав людини. *Підприємництво, господарство і право*. 2010. № 10. С. 134-137.
21. Бедь В. В. Право людини на свободу совісті: конституційно-правове регулювання: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2011. 36 с.
22. Бережанська В. В. Поняття та зміст конституційного права особи не давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. № 6, Т. 1. С. 33-39
23. Бехруз Х. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод та ісламські міжнародно-правові документи (компаративістський аналіз). *Право України*. 2010. № 10. С. 114-118.
24. Бисага Ю. М. Право на судовий захист: конституційно-правовий аспект: моногр. Ужгород: Гельветика, 2015. 207 с.
25. Біла-Кисельова А. Від антидемократичних тенденцій до сучасної концепції прав людини в Україні. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 1, ч. 1. С. 43-48.
26. Білоскурська О. Питання типології конституційних обов'язків людини і громадянина. *Юридична Україна*. 2010. № 9 (93). С. 21-24.
27. Блаживская Н. Содержание принципа законности в соответствии со статьей 1 Первого Протокола к Конвенции о защите прав человека и основных свобод. *Leges si Viata*. 2018. № 1, ч. 2. С. 7-10.
28. Богачов С. В. Теоретико-правові засади правової освіти в Україні: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2010. 227 с.
29. Богашева Н. Об'єднання громадян у контексті свободи об'єднання. *Право України*. 2011. № 6. С. 122-126.
30. Богдан І. А. Вплив природно-правової доктрини на зміст права на творчість. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 12. С. 115-121.
31. Богданевич Т. С. Тлумачення положень Європейської конвенції з прав людини та рішень Європейського суду з прав людини в діяльності Конституційного Суду України. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 1. С. 52-54.
32. Боднар О. Юридичні гарантії права людини на безпеку. *Вісник Запорізького юридичного інституту Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2011. № 1. С. 159-168.
33. Бойко В. Б. Забезпечення доступу до правосуддя на стадії пред'явлення позову. *Форум права*. 2016. № 2. С. 11-17.

34. Бойко В. І. Застосовність статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод при розгляді справ про адміністративні правопорушення. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2016. № 2 (85). С. 59-71.
35. Борщевська Г. Європейська система гарантій і захисту соціально-економічних прав працівників-мігрантів. *Підприємництво, господарство і право*. 2013. № 6. С. 156-159.
36. Бочарова Н. Права человека и права интеллектуальной собственности: современные доктринальные подходы. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 1, ч. 1. С. 49-54.
37. Бреус С. М. Механізми реалізації права на безоплатну професійну правничу допомогу в Молдові: досвід для України. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 4. С. 52-54.
38. Буайя Ф. Захист прав людини на національному та наднаціональному рівні. *Право України*. 2012. № 11-12. С. 196-199.
39. Букач В. В., Шевченко А. О. Люстрація як інститут захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 3. С. 59-61.
40. Буроменський М. Європейський кодекс свободи та демократії. *Право України*. 2010. № 10. С. 89-93.
41. Васильченко О. Ограничение свободы выражения мнения в целях национальной безопасности Украины: конституционный-правовой анализ. *Верховенство Права*. 2017. № 3. (30). С. 59-66.
42. Васильченко О. Сучасний зміст конституційного принципу рівності прав і свобод людини та громадянина. *Право України*. 2017. № 7. С. 47-55.
43. Великоречанін П. О. Правове регулювання множинного громадянства: моногр. Одеса: Юридична література, 2015. 179 с.
44. Верланов С. Практика Страсбурзького суду як інструмент захисту соціально-економічних прав людини. *Право України*. 2010. № 10. С. 173-177.
45. Верланов С. Соціальні права людини і громадянина у практиці Конституційного Суду України: межі захисту. *Право України*. 2010. № 2. С. 108-111.
46. Вільчик Т. Б. Конституційне право на правову допомогу адвоката у країнах Європейського Союзу та в Україні: моногр. Харків: Право, 2015. 399 с.
47. Вітів В. А. Інформаційні права людини у сфері охорони навколишнього природного середовища: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2018. 21 с.
48. Віткова В. С. Суб'єкти конституційного права на медичну допомогу. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2016. № 2. С. 17-20.

49. Власенко О. Конституційно-правовий механізм реалізації права громадян на свободу мирних зборів. *Підприємництво, господарство і право*. 2010. № 5. С. 111-113.
50. Волинець В. Правове забезпечення державної підтримки науки, освіти і культури в Україні. *Юридична Україна*. 2013. № 3. С. 9-15.
51. Гаврилова І. О. Правовий статус фізичних осіб-підприємців як суб'єктів адміністративної відповідальності. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 2. С. 116-120.
52. Гаврильців М. Т. Організаційно-правові гарантії конституційного права людини та громадянина на судовий захист у сфері публічних правовідносин. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2016. Вип. 22. С. 38-41.
53. Галич Р. В. Реалізація конституційного права працівника на захист: моногр. Дніпропетровськ: Форест, 2015. 176 с.
54. Ганзицька Т. С. Роль принципів права в механізмі забезпечення гендерної рівності. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 3. С. 85-91.
55. Головка О. М. Інформаційно-правова політика України у сфері безпеки людини у медіапросторі: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2018. 19 с.
56. Голяк Л. В. Спеціалізовані омбудсмани у механізмі утвердження гендерної рівності: конституційно-правові аспекти організації. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2010. № 3. С. 126-133.
57. Гончаренко В. Аспекти забезпечення прав і свобод особи в системі місцевої публічної влади. *Підприємництво, господарство і право*. 2010. № 5. С. 118-122.
58. Гончаренко О. Питання конституційного закріплення права на життя ненародженої дитини. *Право України*. 2010. № 5. С. 90-94.
59. Горбова Н. А. Правова культура та культура прав людини: співвідношення понять та шляхи імплементації. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 1. С. 16-18.
60. Гориславський К. О. Право людини та громадянина на самозахист життя і здоров'я від протиправних посягань: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2003. 17 с.
61. Гоша І. О. Розвиток права на освіту в умовах євроінтеграційних процесів. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. № 1. С. 14-17.
62. Грабовська О. Застосування положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у цивільному процесі України. *Юридична Україна*. 2014. № 8. С. 64-70.

63. Грицай И. Обеспечение политических прав и свобод человека и гражданина в Украине в контексте гендерного паритета. *East European Science Journal*. 2016. № 3, ч. 4. С. 156-161.
64. Громовчук М. В. Право людини на життя: теоретичні та практичні засади. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 2. С. 37-41.
65. Гула І. Л. Адміністративно-правове забезпечення примусового видворення іноземців та осіб без громадянства з України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2017. 20 с.
66. Дахова І. І. Обмеження реалізації права на свободу віросповідання. *Форум права*. 2017. № 3. С. 27-32.
67. Добренька Н. В. Проблеми реалізації прав особами з особливими потребами. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2016. № 2. С. 26-29.
68. Дорофеева В. І. Конституційні засади участі громадських об'єднань в системі захисту прав людини: Україна та зарубіжний досвід: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Ужгород, 2018. 16 с.
69. Дробуш І. В. Проблеми класифікації конституційно-правових гарантій політичних прав громадян України. *Часопис Київського університету права*. 2005. № 4. С. 100-105.
70. Дроздова О. Репродуктивні права: міжнародно-правовий аспект. *Право України*. 2016. № 5. С. 183-189.
71. Дученко А. Ю. Свобода слова в Україні: стан, гарантії, перспективи. *Журнал східноєвропейського права*. 2017. № 39. С. 54-58.
72. Євстіфеев М. До питання про природу люстраційних заходів у контексті конституційних гарантій прав і свобод людини і громадянина. *Вісник Конституційного Суду України*. 2016. № 1. С. 88-97.
73. Єрмакова Г. С. Релігійний фактор і його вплив на закріплення релігійних прав і свобод людини в правовому полі Європейського Союзу. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2016. Вип. 22. С. 19-23.
74. Жаровська І. М., Грень Н. М. Реалізація права людини на справедливий суд. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 5. С. 3-6.
75. Жупанова Е. Конституционные гарантии обеспечения прав, свобод и законных интересов личности в уголовном производстве. *Leges si Viata*. 2017. № 12, ч. 2. С. 58-62.
76. Завгородний В. Понятие и сущность практики Европейского суда по правам человека. *Leges si Viata*. 2018. № 1, ч. 2. С. 30-35.
77. Заворотченко Т. М. Конституційно-правові гарантії прав і свобод людини й громадянина в Україні: моногр. Дніпропетровськ: Дніпр. нац. ун-т, 2007. 255 с.

78. Закриницька В. Омбудсмен з прав дитини в механізмі державного захисту прав, свобод і законних інтересів дітей: зарубіжний досвід. *Вісник Академії правових наук України*. 2012. №4 (71). С. 346-356.
79. Залізник В. Міжнародно-правове регулювання права на інформацію. *Підприємництво, господарство і право*. 2010. № 8. С. 69-72.
80. Заросило В. Щодо формування сучасного сприйняття прав людини. *Верховенство Права*. 2017. № 1 (30). С. 20-23.
81. Захист конституційних прав і свобод людини у процесі проведення біомедичних досліджень: моногр. Ужгород: Гельветика, 2018. 177 с.
82. Іванченко О. П. Систематизація законодавства: особливості сучасного етапу розвитку. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2015. № 11. С. 39-46.
83. Ірха Ю. Обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина в інтересах національної безпеки України в сучасних умовах. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 5. С. 78-87.
84. Іщук С. Завчасне сповіщення при реалізації конституційного права на проведення мирних зібрань. *Право України*. 2016. № 1. С. 136-143.
85. Калашнікова С. Європейська політика модернізації вищої освіти: ключові орієнтири. *Вища освіта України*. 2012. № 2. С. 80-84.
86. Капінус Л. Право на доступ до інформації як елемент правового статусу людини та громадянина. *Підприємництво, господарство і право*. 2014. № 1. С. 53-57.
87. Касмінін О. Актуальні питання захисту права на працю та права на соціальний захист громадян Конституційним Судом України. *Вісник Конституційного Суду України*. 2016. № 4-5. С. 123-131.
88. Катаева Э. Защита прав и интересов физических и юридических лиц как результат решения публично-правовых споров административными судами Украины. *Leges et Viata*. 2016. № 8, ч. 2. С. 50-54.
89. Кириченко Ю. В. Актуальні проблеми конституційно-правового регулювання прав, свобод та обов'язків людини і громадянина в Україні в контексті європейського досвіду: моногр. Київ: Центр учбової літератури, 2017. 538 с.
90. Китайка О. Основные аспекты конституционного статуса ребенка в ЕС. *Leges et Viata*. 2017. № 2, ч. 2. С. 54-57.
91. Ключковський Ю. Суб'єктивні права, похідні від основних виборчих прав. *Право України*. 2015. № 10. С. 122-130.
92. Кобрусєва Є. А., Соколенко О. Л., Кононець В. П. Адміністративно-правовий захист прав та свобод людини і громадянина на мирні зібрання: моногр. Дніпропетровськ: Крос-Принт, 2016. 236 с.

93. Коваль В. Забезпечення прав іноземців та осіб без громадянства в адміністративних справах про їх видворення за межі України. *Право України*. 2016. № 3. С. 269-276.
94. Коваль Н., Кайдаш Л. К вопросу о понятии решений Европейского суда по правам человека в международном и украинском законодательстве. *Leges si Viata*. 2016. № 8, ч. 2. С. 65-69.
95. Козинець І. Г., Козинець О. Г. Права біженців в контексті прав людини в сучасному світі. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 2. Т. 2. С. 21-24.
96. Комзюк В. Т. Адміністративне видворення за межі України іноземців та осіб без громадянства: правове регулювання та місце в системі заходів державного примусу. *Форум права*. 2017. № 4. С. 105-110.
97. Кондратенко В. М. Адміністративно-правові засоби забезпечення прав і свобод осіб з інвалідністю: шляхи перейняття зарубіжного досвіду. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2017. Вип. 28. С. 36-38.
98. Кравченко Т. А. Права людини як основний критерій легітимності державної влади. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. № 4. С. 13-17.
99. Кудрявцева О. Класифікація та систематизація конституційних прав і свобод дитини в Україні. *Юридична Україна*. 2014. № 2. С. 47-52.
100. Кулабухова А. В. Інститут громадянства Європейського Союзу (загально-теоретичне дослідження): автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2016. 20 с.
101. Куліцька С. Ефективні засоби захисту права на справедливий суд (у частині дотримання розумних строків) в Україні: місія здійсненна? *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 1, ч. 1. С. 121-126.
102. Куракін О. М. Право на мирні зібрання: від авторитаризму до демократії. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2016. № 1. С. 39-42.
103. Курко М. Н. Адміністративно-правове регулювання вищої освіти в Україні: моногр. Харків: Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2010. 376 с.
104. Курко М. Право громадян на проведення масових заходів в Україні та його застосування. *Верховенство Права*. 2017. № 1 (30). С. 16-19.
105. Куц Ю. Реалізація прав людини і націй. *Юридический вестник*. 2002. № 1. С. 82-85.
106. Кучук А. М. Гендерна рівність і рівність чоловіка і жінки: правовий дискурс. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 3. С. 24-26
107. Кушнір І. В. Поняття та ознаки конституційного права фізичної особи на доступ до публічної інформації. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2015. № 7 С. 58-64.

108. Легін Л. М. Право на інформацію про нові закони та інші правові акти. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2016. № 71. С. 338-349.
109. Любашенко В. І. Концепція «обов'язок захищати» як гарантія захисту основоположних прав людини в міжнародному праві: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2017. 22 с.
110. Ляшенко Н. А. Застосування практики Європейського суду з прав людини при розгляді цивільних справ: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 20 с.
111. Маркерт Т. Роль Верховного Суду України в механізмі виконання зобов'язань держави у сфері захисту прав людини. *Право України*. 2012. № 11-12. С. 207-211.
112. Мармазов В. Чи існує право на справедливий арбітражний розгляд справ, гарантований Європейською Конвенцією з прав людини? *Право України*. 2011. № 1. С. 37-49.
113. Марущак Н. В. Щодо питання співвідношення міжнародного й національного права у сфері забезпечення прав людини. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 2. С. 11-13.
114. Масленко О. Конституційні вимоги щодо права власності на землю. *Віче*. 2004. № 3. С. 18-22.
115. Матат А. В. Верховенство Конституції та захист прав людини як пріоритет діяльності Конституційного Суду України. *Форум права*. 2016. № 1. С. 186-194.
116. Мацькевич М. М. Конституційно-правові засади забезпечення культурних прав і свобод людини та громадянина в Україні: моногр. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2012. 462 с.
117. Мельничук О. Ф. Право людини на освіту: моногр. Вінниця: Меркьюрі-Поділ, 2013. 283 с.
118. Мендеграл Т. І. Конституційно-правовий статус осіб без громадянства в Україні: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2011. 225 с.
119. Мисюк Ю. І. Право на здобуття вищої освіти осіб з особливими потребами. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 6, Т. 1. С. 13-15.
120. Митник О. В. Питання вдосконалення механізму захисту прав і свобод людини у зв'язку з конституційними перетвореннями в Україні. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 1. С. 70-74.
121. Мойсей Г. Г. Право на людську гідність: поняття та гарантії. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 4. С. 59-61.
122. Нагорний Є. В. Становлення та розвиток інституту громадянства України (1917-2007 рр.): [моногр.]. Київ: Інститут законодавства Верховної Ради України, 2015. 186 с.

123. Наливайко Л. Р. Гарантування трудових прав державних службовців в умовах очищення влади в Україні. *Право і суспільство*. 2016. № 2 С. 83-88.
124. Наливайко Л. Р. Захист прав і свобод в світлі положень Конституції України та конвенції про захист прав людини і основних свобод. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2003. Спецвипуск. С. 343-345.
125. Наливайко Л. Р. Конституційно-правова регламентація права людини на життя в Україні. *Влада. Людина. Закон*. 2003. № 4. С. 102-106.
126. Наливайко Л. Р. Міжнародний контроль за дотриманням прав і свобод національних меншин в Україні. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2002. № 7-8. С. 25-29.
127. Наливайко Л. Р., Вітвіцький С. С. Право на доступ до публічної інформації в контексті контролю громадян за діяльністю держави. *Право і суспільство*. 2014. № 5. С. 28-33.
128. Негодченко О. В. Забезпечення прав і свобод людини органами внутрішніх справ: організаційно-правові засади: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Харків, 2004. 36 с.
129. Онишко О. Б. Гарантії забезпечення конституційного права громадянина на невторгання в особисте і сімейне життя. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 1. С. 115-120.
130. Опольська Н. Зміст суб'єктивного права на творчість. *Підприємництво, господарство і право*. 2013. № 5. С. 17-20.
131. Павлишин С. Я. Захист прав і свобод людини в умовах збройного конфлікту: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Ужгород, 2017. 15 с.
132. Папарига Д. Ю. Правове підґрунтя обов'язковості членства в професійних асоціаціях. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 8. С. 26-31.
133. Петришин О. О. Євроінтеграція України: аспекти прав людини. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. № 1. С. 25-28.
134. Писаренко Н. Б. Застосовність гарантій права на справедливий суд в адміністративному судочинстві: практика Європейського суду з прав людини та українські реалії. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2016. № 3 (86). С. 214-228.
135. Погорілко В. Ф. Конституційно-правове регулювання прав і свобод людини і громадянина в Україні (проблеми теорії і практики). *Право України*. 2005. № 8. С. 144-146.
136. Подковенко Т. О., Бобер С. Ю. Право на життя як найвища цінність. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 3. С. 34-38.
137. Політанський В. С. Право на інформацію як фундаментальне право людини: моногр. Харків: Право, 2017. 206 с.
138. Права людини в контексті сучасного суспільствотворення: моногр. / [М. Г. Вербенський та ін.]. Київ; Вінниця: Нілан, 2016. 260 с.

139. Протопопова Я. С. Компенсація моральної шкоди у разі порушення конституційного права та завдання шкоди репутації працівника. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. № 1. С. 29-35.
140. Пряміцин В. Ю. Зміст права на вищу освіту. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. Спеціальний випуск, ч. 2. С. 27-30.
141. Пугач С. Положення про рівноправ'я загальної декларації прав людини й їх юридичні гарантії в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2010. № 2. С. 22-26.
142. Пучкова В. Особенности реализации конституционного права на охрану здоровья и медицинскую помощь для иностранных граждан. *East European Science Journal*. 2016. № 9, ч. 2. С. 119-122.
143. Пушкіна О. В., Чебикіна Т. С. Правовий аналіз статусу біженців та іноземних громадян в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 2, Т. 1. С. 35-38.
144. Рабінович А. Основоположні споживчі права людини та їх зв'язок з її правом на достатній рівень життя. *Підприємництво, господарство і право*. 2010. № 9. С. 7-8.
145. Рабінович П. Конституційно-правовий статус людини і громадянина: можливості оптимізації. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2014. № 1 (76). С. 19-31.
146. Рабінович П. М. Конституційне забезпечення прав і свобод людини і громадянина в Україні: можливості ефективізації. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2014. № 5. С. 68-78.
147. Рабінович П. М. Міжнародні стандарти прав людини: властивості, загальне поняття, класифікація. *Вісник Національної академії наук України*. 2016. № 1. С. 19-29.
148. Рабінович П. Права людини у сучасній православній інтерпретації (у світлі міжнародних стандартів). *Право України*. 2015. № 2 (81). С. 7-16.
149. Рабінович С. Принцип рівності прав людини у практиці Конституційного Суду України: проблеми методики застосування. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 5. С. 97-111.
150. Рабінович С. Природно-правові підходи в інтерпретаційній практиці Страсбурзького суду. *Право України*. 2010. № 10. С. 166-170.
151. Рабінович С. Проблеми застосування принципу рівності в захисті прав людини (за матеріалами практики Конституційного суду України). *Вісник Національної академії наук України*. 2015. № 3. С. 7-20.
152. Резнік Г. Право дітей з обмеженими можливостями здоров'я на освіту. *Україна*. 2012. № 12. С. 75-81.

153. Романяк М. М. До питання про вдосконалення правового регулювання процедури захисту прав громадян у позасудовому порядку. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 1, Т. 1. С. 98-101.
154. Слабан М. М. Правові позиції Європейського суду з прав людини щодо права на повагу до сімейного життя (загальнотеоретичний аспект): автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2017. 18 с.
155. Слабко С. М. Правове забезпечення та особливості реалізації прав осіб з інвалідністю. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 6. С. 44-46.
156. Слинько Т. Еволюція права на свободу слова: сравнительно-правовой аспект. *Leges si Viata*. 2017. № 9, ч. 2. С. 110-114.
157. Сопільник Р. Л. Судовий захист фундаментальних прав людини: євроінтеграційний вектор розвитку: моногр. Львів: Вид-во Львів. політехніки, 2016. 406 с.
158. Сорока О. С. Конституційне право людини на вільний розвиток своєї особистості: проблеми забезпечення у контексті світового досвіду: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 19 с.
159. Софінська І. Д. Ефект консюмеризму в концепції громадянства. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2016. Вип. 71. С. 203-204.
160. Сурженко О. А. Право дитини на житло. *Форум права*. 2016. № 4. С. 291-295
161. Тацій В. Імплементация європейських стандартів у галузі прав людини – важливий напрям правової політики України. *Право України*. 2010. № 10. С. 48-53.
162. Тітко Е. В. Правомірне обмеження свободи вираження поглядів: досвід Європейського суду з прав людини: моногр. Вінниця: Нілан, 2016. 167 с.
163. Томкіна О. О. Принцип партнерства у відносинах між інститутами громадянського суспільства і держави: конституційно-правовий аспект. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 6. С. 62-65.
164. Чехович С. Б. Безгромадянство в Україні: конституційно-правові аспекти: моногр. Київ: Ін-т зак-ва Верховної Ради України, 2016. 231 с.
165. Чехович Т. В. Правові та історичні передумови закріплення конституційного принципу рівності громадян перед законом у Конституції України. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. № 2. С. 17-23.
166. Шалабай А. В. Поняття конституційного права громадян на участь в управлінні державними справами та визначення його складників. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 5. С. 79-81.
167. Шаповал В. Генезис регламентации права граждан на профессиональную юридическую помощь в Украине. *Leges si Viata*. 2017. № 11, ч. 2. С. 154-157.

ТЕМА 6. ОРГАНІЗАЦІЯ І ЗДІЙСНЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ

І. Підготувати мультимедійні презентації на запропоновані теми:

- ❖ Поняття та особливості органів державної влади. Види органів державної влади: критерії класифікації та види.
- ❖ Принцип єдності та розподілу державної влади та його реалізація.
- ❖ Місце прокуратури в системі органів державної влади: система і структура прокуратури; функції і повноваження прокуратури; акти органів прокуратури.

Скласти схеми:

- ✓ Класифікація органів державної влади.
- ✓ Конституційне регулювання організації і функціонування державної влади в Україні.
- ✓ Функції Української держави.
- ✓ Принцип єдності та розподілу державної влади.
- ✓ Система і структура прокуратури.

Тематика рефератів:

- ◆ «Проблеми легалізації та легітимації державної влади в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку».
- ◆ «Державна влада і муніципальна влада: питання взаємодії».
- ◆ «Уряд у механізмі поділу влади».
- ◆ «Роль та місце прокурорської влади в системі державних органів».
- ◆ «Реформування механізму держави в контексті євроінтеграційної орієнтованості зовнішньої політики України».
- ◆ «Принцип верховенства права у сфері виконавчої влади: питання теорії та практика реалізації».
- ◆ «Конституційно-правовий вимір реалізації принципу поділу державної влади».
- ◆ «Проблема забезпечення цілісності державної влади в контексті розвитку системи конституційно-правового регулювання в Україні».
- ◆ «Конституція в системі чинників обмеження державної влади».
- ◆ «Державний механізм держави як система органів державної влади та органів місцевого самоврядування та фактори його цілісності».
- ◆ «Зловживання правом у публічно-правовій сфері як державно-правова проблема».

- ◆ «Правове обмеження державної влади – необхідна передумова стабільності конституційного ладу».
- ◆ «Механізми реалізації Регламенту Верховної Ради України».

IV. Творче завдання
(на запропоновані теми зробити підбір літератури
та підготувати анотацію):

- Теоретичні основи поділу влади.
- Конституційні основи єдності державної влади.
- Державний контроль – особлива функція органів державної влади.
- Конституційно-правові основи механізму Української держави.
- Соціальні проблеми державної влади в сучасній Україні.

V. Вирішити тестові завдання:

1. Влада – це:

- а) здатність, право і можливість, вирішальним чином впливати на діяльність і поведінку людей за допомогою волі, права та авторитету;
- б) визнання свободи дій підлеглих суб'єктів з обмеженням її таким чином, щоб захистити від свавільних дій інших осіб;
- в) контрольно-наглядова діяльність, яка виражається в здійсненні юридичних дій щодо спостереження над виконанням підконтрольними суб'єктами правових приписів;
- г) організаційно-управлінська форма діяльності уповноважених суб'єктів;
- д) вплив уповноважених посадових осіб держави на особу;

2. Легітимність державної влади, означає, що влада:

- а) концентрується в апараті, системі органів держави та здійснюється через ці органи;
- б) виступає від імені всього суспільства, має «публічну» основу своєї діяльності;
- в) юридично обґрунтована і визнана народом, а також світовою спільнотою;
- г) має монопольне право видавати закони і спиратися на апарат примусу;
- д) відділена від інших видів влади усередині країни.

3. Джерелом легітимності державної влади в Україні є:

- а) Верховна Рада України;
- б) Конституція України;
- в) народ України;
- г) Президент України;
- д) Закони України.

4. Відносно самостійна, організаційно та структурно відокремлена частина державного механізму, утворена відповідно до Конституції та Законів України, наділена державно-владними повноваженнями, а також правовими та матеріальними ресурсами, необхідними для здійснення функцій і завдань держави – це:

- а) орган держави;
- б) механізм держави;
- в) апарат держави;
- г) інститут держави;
- д) апарат управління.

5. Найвищу юридичну силу в правовій системі сучасної Української держави має:

- а) Конституція України;
- б) міжнародний договір;
- в) кодифікований законодавчий акт;
- г) постанова Верховної Ради України;
- д) закон України.

6. Форма легітимації державної влади, яка передбачає підтримку державної влади населенням, що керується власною оцінкою заходів цієї влади:

- а) онтологічна легітимація;
- б) ідеологічна легітимація;
- в) харизматична легітимація;
- г) раціональна легітимація;
- д) демократична легітимація.

7. Установлена державою можливість існування, лише тих органів держави, що передбачені конституцією, а також у необхідності прийняття цими органами рішень, що ґрунтуються на Конституції, являє собою принцип:

- а) представницької демократії;
- б) державного суверенітету;
- в) законності;
- г) поділу державної влади;
- д) конституціоналізму.

8. Незалежність державної влади від всякої іншої влади усередині країни і поза нею, виражена в її винятковому, монопольному праві самостійно і вільно вирішувати усі свої справи, складає поняття:

- а) національний суверенітет;

- б) безпосередня демократія;
- в) державний суверенітет;
- г) представницька демократія;
- д) народний суверенітет.

9. Певний вид діяльності органів держави, що має виконавчий і розпорядчий характер і полягає в організуючому впливі на суспільні відносини в політичній, соціально-економічній, духовно-культурній та інших сферах, шляхом застосування державно-владних повноважень – це:

- а) виконавча влада;
- б) державне управління;
- в) апарат держави;
- г) механізм держави;
- д) законодавча влада.

10. Мета поділу державної влади полягає:

- а) щоб припустити зосередження влади в руках особи або невеликої групи осіб і тим самим була можливість зловживати владою;
- б) щоб не припустити зосередження влади в руках однієї особи або невеликої групи осіб і тим самим запобігти можливості зловживання владою;
- в) щоб не зосереджувати владу в руках однієї особи і тим самим була можливість зловживати владою;
- г) щоб припустити зосередження влади невеликої групи осіб і тим самим була можливість зловживання владою;
- д) щоб легше було керувати державою.

11. Органи держави здійснюють свої повноваження за принципом:

- а) «дозволено лише те, що визначено законом»;
- б) «дозволено все, що не карається Кримінальним кодексом України»;
- в) «дозволено все, що не заборонено законом»;
- г) «заборонено все, що карається Кримінальним кодексом України»;
- д) «дозволено лише те, що прямо передбачено в Конституції України».

12. Вперше конституційне закріплення теорії поділу влади було закріплене на законодавчому рівні у:

- а) Конституція Алжиру 1976 року;
- б) Конституції США 1787 року;
- в) Конституції України 1710 року;
- г) Конституції Франції 1791 року;
- д) Конституції Німецької імперії 1871 року.

13. До контрольно-наглядових органів належить:

- а) Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Рахункова палата України, Державна аудиторська служба України;
- б) Служба безпеки України, Міністерство внутрішніх справ України, Збройні Сили України;
- в) Кабінет Міністрів України;
- г) Президент України;
- д) Рада національної безпеки і оборони України.

14. До органів виконавчої влади належить:

- а) Верховна Рада України;
- в) Генеральна прокуратура України;
- б) Міністерство закордонних справ;
- г) Національний банк України;
- д) Конституційний Суд України.

15. До органів виконавчої влади належить:

- а) Верховна Рада України;
- б) Міністерство соціальної політики України;
- в) Генеральна прокуратура України;
- г) Національний банк України;
- д) Конституційний суд України.

16. До правоохоронних органів державної влади належить:

- а) Конституційний Суд України;
- б) Верховна Рада України;
- в) Міністерство внутрішніх справ України;
- г) Генеральна прокуратура України;
- д) Кабінет Міністрів України.

17. Публічна влада існує у:

- а) двох формах;
- б) трьох формах;
- в) чотирьох формах;
- г) шести формах;
- д) єдиній формі.

18. Поняття державна та публічна влада співвідносяться наступним чином:

- а) державна влада є видом публічної політичної влади;
- б) публічна влада є ширшим поняттям ніж державна влада;

- в) публічна влада спирається в своїй побудові на своєрідну «державну» основу;
- г) державна та публічна влада є тотожними за суб'єктивним складом;
- д) публічна влада є видом державної влади.

19. Суспільний лад – це:

а) встановлений Основним Законом порядок організації і функціонування інститутів держави і суспільства, система суспільних відносин, що гарантуються, забезпечуються і регулюються законами, прийнятими відповідно до Конституції;

б) система основних політико-правових, економічних, соціальних відносин, які закріплюються державно-правовими (конституційно-правовими) нормами і визначають особливості організації держави та її відносин з іншими суб'єктами суспільних відносин;

- в) форма організації державної влади в країні;
- г) система господарювання в суспільстві;
- д) система організаційних і правових форм соціальних відносин у політичній, економічній, соціальній, культурній та інших сферах, передбачених і закріплених конституцією та законами України.

20. Поняття державна та соціальна влада співвідносяться наступним чином:

- а) державна влада є видом соціальної влади;
- б) соціальна влада є вужчим поняттям ніж державна влада;
- в) державна влада охоплює поняття соціальної влади;
- г) державна та соціальна влада є тотожними поняттями;
- д) соціальна влада є видом державної влади.

21. Ознака, що відрізняє державну владу від соціальної влади:

- а) виробляє загальні інтереси та цілі для суспільства;
- б) складається природно-історичним шляхом;
- в) владний суб'єкт має монопольне право приймати рішення;
- г) можливість застосування державного примусу;
- д) здійснює керівництво різними засобами і методами.

22. Поняття державна та політична влада співвідносяться наступним чином:

- а) політична влада є засобом здійснення державної влади;
- б) політична влада вужча за змістом, ніж державна влада;
- в) політична діяльність вичерпується державною діяльністю;

- г) політична і державна влада мають однакові механізми здійснення;
- д) державна влада є засобом здійснення політичної влади.

23. За способом формування органи держави поділяються:

- а) виборні і призначувані;
- б) загальнодержавні і локальні;
- в) постійно діючі і тимчасові;
- г) колегіальні і одноособові;
- д) законодавчі, виконавчі і судові.

24. Головна риса, що характеризує державну владу та відмежовує від політичної, проявляється у:

- а) моноцентричності, тобто існуванні загальнодержавного центра прийняття рішень;
- б) домінуванні владної волі;
- в) виконанні функції розвитку держави;
- г) здійсненні влади уповноваженими суб'єктами – державними органами;
- д) можливості примусу щодо суспільства та особи.

25. Одна із основних рис державної влади, що уособлює загальнообов'язкову волю всього суспільства, має у своєму розпорядженні монопольне право видавати закони і спиратися на апарат примусу:

- а) універсальність влади;
- б) верховенство влади;
- в) публічність влади;
- г) легітимність влади;
- д) суверенність влади.

26. Універсальна репрезентативність, яка властива державній владі означає:

- а) що нормою для держави є одна державна влада;
- б) що державна влада поширює свою дію на всю територію держави і всіх індивідів, які проживають та перебувають на ній;
- в) що державна влада представляє все суспільство, виступає від його імені у внутрішніх і зовнішніх загальних справах;
- г) що державна влада відокремлена від суспільства, стоїть над ним, і матеріально втілена в державному апараті;
- д) що державна влада є самостійною і незалежною від будь-якої іншої влади усередині країни і поза нею.

27. Ознака державного суверенітету, яка виражає відсутність іншої більш високої суспільної влади на території країни:

- а) самостійність;
- б) універсальність;
- в) верховенство (прерогатива влади);
- г) неподільність влади держави в межах її території;
- д) незалежності у зовнішніх відносинах.

28. Однією із властивих державній владі характеристик, що вказує на відокремленість державної влади від суспільства та матеріальну втіленість в державний апарат є:

- а) суверенність;
- б) універсальна репрезентативність;
- в) організаційне оформлення;
- г) єдність;
- д) загальність.

29. Функція органів державної влади, яка проявляється у тому, що кожна з гілок державної влади і відповідні органи здійснюють правотворчу та правозастосовну роботу:

- а) юридична;
- б) представницька;
- в) організаційна;
- г) правозахисна;
- д) контрольна.

30. Одною із основних правових форм здійснення державної влади, яка забезпечує безперервність процесу здійснення нормативно-правових приписів шляхом наділення одних учасників правових відносин суб'єктивними правами, а інших – юридичними обов'язками, є:

- а) правотворча діяльність;
- б) правоохоронна діяльність;
- в) правозастосовна діяльність;
- г) установча діяльність;
- д) контрольно-наглядова діяльність.

VI. Виконати практичні завдання:

Практичне завдання №1

На парламентських слуханнях, присвячених удосконаленню системи організації державної влади, народний депутат А. наголосив, що «оскільки у ст. 6 Конституції України закріплено, що державна влада здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу і судову, то існування в Україні інших органів державної влади Основний Закон не передбачає. Саме тому з метою забезпечення стабільності конституційного ладу України необхідно терміново ліквідувати всі державні органи, які не належать до жодної з гілок державної влади, передбачених ст. 6, передавши їх владні повноваження легітимним органам».

Проаналізуйте таку пропозицію народного депутата.

Про які органи влади може йти мова?

Практичне завдання №2

Вкажіть органи державної влади України за нижче наведеними родовими найменуваннями, а також встановіть, за якими критеріями їх класифіковано. Завдання виконується письмово у формі таблиці:

- а) виборні та призначувані;
- б) загальнодержавні, регіональні та місцеві;
- в) постійно діючі та тимчасово діючі;
- г) колегіальні та одноособові;
- г) загальної компетенції та спеціальної компетенції;
- д) законодавчі, виконавчі та судові;
- е) правотворчі, правозастосовні, правоохоронні та контрольно-наглядові.

Практичне завдання №3

Класифікуйте за відомими Вам гілками влади нижче наведені органи державної влади. Завдання виконується письмово у формі таблиці або схеми:

- а) Антимонопольний комітет України;
- б) Генеральна прокуратура України;
- в) Житомирська обласна державна адміністрація;
- г) Конституційний Суд України;
- г) Верховна Рада України;
- д) Президент України;
- е) Міністерство юстиції України;
- е) Національний банк України;
- ж) Служба безпеки України;
- з) Центральна виборча комісія;

- и) Вища рада правосуддя України;
- і) Рахункова палата;
- ї) Уповноважений Верховної Ради України з прав людини;
- й) Кабінет Міністрів України;
- к) Вищий адміністративний суд України.

VII. Словникова робота:

влада, соціальна влада, політична влада, публічна влада, державна влада, державна влада як конституційно-правовий інститут, принципи організації і діяльності державної влади, принцип єдності державної влади, принцип розподілу державної влади, форми здійснення державної влади, методи здійснення державної влади, державний апарат, моноцефальна система державних органів державної влади, централізовано-сегментна система органів державної влади, державний орган України, ознаки органу державної влади, центральні органи державної влади, компетенція державного органу, посадова особа, державна програма, система стримувань і противаг, легалізація державної влади, легітимація державної влади, форми легітимації державної влади, раціональна легітимація державної влади, ідеологічна легітимація державної влади, державний суверенітет, конституціоналізм, конституційні засади організації і здійснення державної влади, конституційно-правовий статус органу державної влади, функції Української держави, функції державних органів, структура державної влади в Україні, прокуратура, неурядові організації, державне управління, механізм здійснення державної влади, верховенство державної влади, парламент, функції парламенту, парламентський контроль, глава держави, президент України, уряд, функції уряду, виконавчо-розпорядча діяльність, Кабінет Міністрів України, державна служба, державні службовці, урядові органи державного управління, органи місцевого самоврядування, управлінські послуги, правосуддя, функції судової влади.

Нормативні акти:

- ❖ Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02 червня 2016 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 28. Ст. 532).
- ❖ Конституційний договір між Верховною Радою України та Президентом України про основні засади організації та функціонування державної влади і місцевого самоврядування в Україні на період до прийняття нової Конституції України від 08 червня 1995 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 18. Ст. 133.
- ❖ Про Автономну Республіку Крим: Закон України від 17 березня 1995 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 11. Ст. 69.

- ❖ Про Верховну Раду Автономної Республіки Крим: Закон України від 10 лютого 1998 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 29. Ст. 191.
- ❖ Про Вищу раду правосуддя: Закон України від 21 грудня 2016 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 7-8. Ст. 50.
- ❖ Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27 лютого 2014 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 13. Ст. 222.
- ❖ Про комітети Верховної Ради України: Закон України від 4 квітня 1995 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 19. Ст. 134.
- ❖ Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 9 квітня 1999 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 20-21. Ст. 190.
- ❖ Про прокуратуру: Закон України від 14 жовтня 2014 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 2-3. Ст. 12.
- ❖ Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 2 червня 2016 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 31. Ст. 545.
- ❖ Про центральні органи виконавчої влади: Закон України від 17 березня 2011 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 38. Ст. 385.
- ❖ Про Регламент Верховної Ради України: Закон України від 10 лютого 2010 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 14-15, №16-17. Ст. 133.

Спеціалізована література:

1. Arnaut V. Competența legislativă a parlamentului și limitele acesteia. *Legea si Viata*. 2017. № 9, ч. 1. С. 22-28.
2. Arnaut V. Procesul legislativ și procedura legislativă. (Partea I). *Legea si Viata*. 2017. № 11, ч. 1. С. 24-28.
3. Boguta E., Bogomolova V. Definirea conceptului de autoritate judecătoreasca în contextul reglementărilor constituționale. *Legea si Viata*. 2016. № 11, ч. 1. С. 23-26.
4. Cozna D. Unele reflecții asupra statutului de funcționar public al magistratului. *Legea si Viata*. 2017. № 6, ч. 1. С. 41-45.
5. Moldovean B. Mecanismul puterii în stat: istorie și actualitate. *Legea si Viata*. 2016. № 11, ч. 1. С. 51-53.
6. Nalyvaiko L. R., Oreshkova A. F. Mass Media as Actors of Public Control over the Activities of Judicial Authorities. *Журнал східноєвропейського права*. 2018. № 47. С. 16-24.
7. Ondrová D. Public administration, ethical integration and globalization. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 4, ч. 1. С. 22-30.

8. Railean P. Unele reflecții pe marginea autonomiei puterii judecătorești în cadrul unui stat de drept. *Верховенство Права*. 2017. № 2 (27). С. 104-108.
9. Sidorenko N. Conceptual foundations of modelling of the institution of public service. *Legea si Viata*. 2017. № 1, ч. 2. С. 162-165
10. Tataru G. Demiterea – o măsură veritabilă de răspundere constituțională a șefului de stat. *Верховенство Права*. 2017. № 2 (27). С. 74-82.
11. Tataru G. Imunitatea șefului de stat: evoluție, continut și forme. *Верховенство Права*. 2016. № 1 (33). С. 51-57.
12. Tataru G. Răspunderea șefului de stat în spațiul European. *Legea si Viata*. 2017. № 6, ч. 1. С. 51-54
13. Turcan O. Puterea judecătorească în statul de drept: concept și valoare. *Legea si Viata*. 2017. № 6, ч. 1. С. 55-58.
14. Артеменко І. В. Взаємодія органів державної влади та інститутів громадянського суспільства у формуванні й реалізації молодіжної політики: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Дніпро, 2017. 20 с.
15. Афанасьєва М. В., Стоянов М. М. Зняття депутатського імунітету: правова природа, проблеми та перспективи визначення юрисдикції. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 4. С. 47-51.
16. Байрачная Л. Политическая власть и легитимность: к вопросу о соотношении. *Legea si Viata*. 2017. № 8, ч. 2. С. 8-12.
17. Барабаш Ю. Г. Державно-правові конфлікти в теорії та практиці конституційного права: моногр. Харків: Право, 2008. 220 с.
18. Белей Є. Н. Публічне правонаступництво органів державної влади. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 2. Т. 2. С. 65-67.
19. Беріша Ф. Контроль за діяльністю адміністративних органів та носії державного управління. *Evropský politický and law diskurz*. 2016. № 3, ч. 3. С. 100-111.
20. Берназюк І. М. Державні цільові програми як стратегічні акти Кабінету Міністрів України. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 2. Т. 2. С. 17-20.
21. Берназюк І. Планування законотворчої діяльності Верховної Ради України: сучасний стан та шляхи розвитку. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 6, ч. 2. С. 13-18.
22. Бриль К. І. Адміністративно-правове забезпечення децентралізації державної влади в Україні: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2017. 39 с.
23. Буличев А. Проблемні питання встановлення взаємозв'язку понять «публічний службовець», «державний службовець» і «військовослужбовець». *Підприємництво, господарство і право*. 2013. № 8. С. 138-142.
24. Бульба О. Європейська інтеграція України та питання реалізації принципу розподілу влад. *Право України*. 2004. № 12. С. 8-12.

25. Бурбика В. Понятие и особенности взаимодействия органов местного самоуправления с правоохранительными органами. *Legea si Viata*. 2017. № 1, ч. 2. С. 21-24.
26. Вандін Є. В. Організаційно-правові засади діяльності спеціалізованої антикорупційної прокуратури України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2017. 20 с.
27. Веклич В. О. Взаємодія органів державної влади і громадянського суспільства при впровадженні концепції правової політики щодо подолання корупції в Україні. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2018. № 1. С. 47-52.
28. Возний С. О. Механізми взаємодії органів місцевого самоврядування з органами державної виконавчої влади щодо формування дієздатних територіальних громад: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Київ, 2017. 20 с.
29. Галай А. Умови взаємодії органів місцевої влади та недержавних організацій у контексті децентралізації влади в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2011. № 7. С. 30-33.
30. Гілін Є. О. Нормативно-правові засади впровадження інноваційних технологій управління в діяльність органів місцевого самоврядування. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. № 1. С. 12-16.
31. Глуховець В. А. Адміністративно-правовий статус МВС України: шляхи удосконалення окремих структурних елементів. *Форум права*. 2017. № 2. С. 36-40.
32. Глуховець В. А. Вплив світових стандартів на сучасний статус поліцейського в Україні. *Право і суспільство*. 2016. № 2. С. 114-120.
33. Гнатенко Н. Політична корупція у діяльності українського парламенту: теорія і практика. *Evropský politický and law diskurz*. 2016. № 3, ч. 6. С. 140-146.
34. Данко В. Й. Про дослідження природи та місця Конституційного Суду України в системі органів державної влади. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 1. С. 60-64.
35. Дем'янчук В. Правовые основы реализации антикоррупционной политики в Украине. *Legea si Viata*. 2017. № 8. ч. 2. С. 42-46.
36. Діденко С. В. Адміністративно-правовий статус національної поліції у сфері забезпечення обігу та застосування зброї в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 3. С. 88-92.
37. Діденко С. В. Методи адміністративної діяльності публічної адміністрації у сфері забезпечення обігу та застосування зброї в Україні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2016. Вип. 20. С. 46-49.
38. Добровольський Д. М. Незалежність як засада організації та діяльності органів прокуратури: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2017. 20 с.

39. Загорулько Є. О. Контроль та нагляд за застосуванням заходів адміністративного примусу органами державної виконавчої служби. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 4. С. 77-80.
40. Зозуля О. Место в государственном механизме и цель деятельности комитетов и временных комиссий Верховной Рады Украины. *Legea si Viata*. 2017. № 11, ч. 2. С. 51-55.
41. Зубрицький М. І. Особливості адміністративної відповідальності державних службовців. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. № 1. Т. 1. С. 280-284.
42. Зуй В. В. Правове регулювання адміністративно-юрисдикційної діяльності Національної поліції України. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 5. С. 107-111.
43. Ізотова М. О. Правовий статус керівника місцевої прокуратури: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2018. 20 с.
44. Калінкін А. С. Вплив процесів децентралізації на функціонування державної влади в умовах конституційної реформи. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 1. С. 64-66.
45. Калінкін А. С. Конституційна реформа у сфері децентралізації державної влади: проблеми теорії та практик: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Ужгород, 2016. 17 с.
46. Карпунець А. С. Механізм реформування державної служби України: соціокомунікативний аспект: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Чернігів, 2018. 20 с.
47. Карпунцов В. В. Процесуальна компетенція органів прокуратури України: адміністративно-правовий аспект. Київ: Логос, 2018. 376 с.
48. Карпунцов В. В. Функціонування спеціалізованих антикорупційних інституцій в Україні: сучасний стан та шляхи вдосконалення. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2017. № 2. С. 74-78.
49. Катрич Д. Классификация функций полиции сквозь призму законодательных актов Украины и Республики Молдова. *Legea si Viata*. 2017. № 12. ч. 2. С. 72-76.
50. Качний О. С. Інноваційні механізми державного управління соціально-економічним розвитком регіонів України: теорія, методологія, практика: моногр. Київ: [б. в.], 2018. 626 с.
51. Квітка С. А. Державне управління формуванням партнерських відносин між владою та бізнесом в умовах соціальних перетворень: моногр. Дніпро: Грані, 2017. 266 с.
52. Кіріка Д. В. Вплив місцевого самоврядування на демократичну трансформацію державної влади в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 3. С. 32-36.

53. Кічмаренко С. Адміністративно-правовий статус суб'єктів, які посягають на незалежність судової влади в Україні. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 6. ч. 1. С. 66-72.
54. Кічмаренко С. М. Адміністративно-правові аспекти місця і ролі судової влади в механізмі держави. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. № 1. Т. 2. С. 34-39.
55. Кобрин В. С. Конституційно-правове регулювання статусу глав урядів держав Вишеградської групи. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 3. С. 61-64.
56. Ковалёв Я. Электронное правительство – будущее уже сегодня. *Leges si Viata*. 2018. № 5, ч. 2. С. 86-88.
57. Козак Ю. М. Р. Народ як системоутворюючий суб'єкт легітимаційних процесів державної влади. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 4. С. 7-10.
58. Козак Ю. М. Р. Правові засади легітимації державної влади в Україні. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 2. С. 15-19.
59. Козачук О. С. Військові прокуратури в Україні: організаційно-правові засади функціонування: моногр. Київ: [б. в.], 2018. 242 с.
60. Котюк І. Ідея «потрійного поділу державної влади» є хибною. *Юридичний вісник України*. 2018. № 10/11. С. 14-15.
61. Кошова О. В. Судова влада як соціокультурний феномен: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2016. 193 с.
62. Крыжановская А. Соотношение принципа гласности с другими принципами организации деятельности Президента Украины. *Leges si Viata*. 2016. № 7, ч. 2. С. 70-73.
63. Кубаенко А. Общественное доверие к органам Национальной полиции как ключевой фактор эффективности правоохранительной системы. *Leges si Viata*. 2018. № 3, ч. 2. С. 80-84.
64. Курусь Т. В. Теоретико-правові засади нормотворчої діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування у їх взаємодії: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Запоріжжя, 2017. 20 с.
65. Куян І. А. Суверенітет: проблеми теорії і практики: конституційно-правовий аспект: моногр. Київ: Академія, 2013. 560 с.
66. Лучко М. О. Поняття та сутність децентралізації публічної влади. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. № 3. С. 29-34.
67. Мазурик С. В. Інформаційно-правове забезпечення діяльності органів прокуратури: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Тернопіль, 2017. 20 с.
68. Мартинюк О. Г. Адміністративна діяльність органів прокуратури: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Тернопіль, 2018. 20 с.

69. Миколенко В. А. Правова модернізація органів прокуратури України в умовах європейської міждержавної інтеграції: загальнотеоретичне дослідження: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Івано-Франківськ, 2017. 36 с.
70. Мусієнко О. П. Адміністративно-правові заходи запобігання виникнення корупційних ризиків в органах місцевого самоврядування. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2016. Вип. 20. С. 81-84.
71. Мусієнко О. П. Органи, що здійснюють адміністративні заходи запобігання та протидії корупції за новим антикорупційним законодавством України. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 2. С. 105-108.
72. Наливайко Л. До питання про визначення поняття «механізм Української держави». *Підприємництво, господарство і право*. 2005. № 10. С. 92-96.
73. Наливайко Л. Конституційно-правові основи механізму Української держави та його принципів. *Підприємництво, господарство і право*. 2005. № 11. С. 8-11.
74. Наливайко Л. Р. Державний лад України: поняття, система, гарантії: дис. ... д-ра юрид. наук. Запоріжжя, 2010. 535 с.
75. Наливайко Л. Р. Державний лад України: теоретико-правова модель: моногр. Харків: Право, 2009. 600 с.
76. Наливайко Л. Р. Європейський досвід забезпечення транспарентності державної влади. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2014. Спецвипуск. С. 51-58.
77. Наливайко Л. Р. Реформування механізму держави в контексті євроінтеграційної орієнтованості зовнішньої політики України. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2007. № 2. С. 48-53.
78. Наливайко Л. Р. Структурованість як невід'ємний атрибут конституційного механізму Української держави. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2005. № 8. С. 5-15.
79. Наливайко Л. Співвідношення категорій «конституційний лад» та «державний лад» в умовах конституційної модернізації. *Право України*. 2014. № 9. С. 32-44.
80. Наливайко Л., Чепік-Трегубенко О. Децентралізація влади в Україні в умовах розбудови демократичного громадянського суспільства. *Підприємництво, господарство і право*. 2015. № 10. С. 44-47.
81. Німченко В. Референдум як форма народовладдя потребує конституційного врегулювання. *Право України*. 2013. № 6. С. 235-241.
82. Новак А. Принципы делегирования органам местного самоуправления отдельных полномочий органов исполнительной власти в Украине. *Leges si Viata*. 2016. № 8, ч. 2. С. 120-124.

83. Новак А. Теоретические основы исследования особенностей формирования национальной антикоррупционной политики: публично-правовой аспект. *Leges si Viata*. 2017. № 8, ч. 2. С. 108-112.
84. Новосад Ю. О некоторых потенциальных возможностях прокуратуры, связанных с выявлением, устранением и блокировкой причин и условий преступности в Украине. *Leges si Viata*. 2017. № 3, ч. 2. С. 91-94.
85. Носик О. А. Розвиток служби управління персоналом державного органу на засадах компетентнісного підходу: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Київ, 2018. 20 с.
86. Оксенчук І. Сучасне визначення наукових підходів до формування пенітенціарної політики України. *Підприємництво, господарство і право*. 2012. № 2. С. 112-114.
87. Олійник В. Принципи взаємодії судової влади з інститутами громадянського суспільства в Україні: види та їх характеристика. *Верховенство Права*. 2017. № 3 (30). С. 20-26.
88. Осауленко С. В. Конституційні норми про політичні партії в Україні. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2016. № 5. С. 16-19.
89. Остапенко О. Г. Децентралізація чи федералізація – оптимальний шлях реформування публічної влади в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2016. № 4. С. 26-29
90. Остропілець В. Р. Форми взаємодії органів досудового розслідування міністерства внутрішніх справ України з іншими правоохоронними органами. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 3. С. 110-114.
91. Піонтковська О. О. Проблематика процесу децентралізації державної влади і розвитку місцевого самоврядування в Україні. *Журнал східноєвропейського права*. 2018. № 46. С. 207-216.
92. Погорілка В.Ф. Органи державної влади України: моногр. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького, 2002. 592 с.
93. Поклад О. В. Поняття та зміст громадського контролю за діяльністю поліції в Україні. *Право і суспільство*. 2016. № 2. С. 139-145.
94. Политанский В. Доктрина понятия электронного управления. *Leges si Viata*. 2018. № 1, ч. 2. С. 98-101.
95. Предместников О. Г. Адміністративно-правове регулювання організаційної структури Міністерства юстиції України. *Форум права*. 2016. № 5. С. 157-167.
96. Пузирний В. Ф. Адміністративна діяльність Служби безпеки України. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 5. С. 121-123.
97. Радченко О. О. Генезис легітимації інститутів публічної влади в Україні: державно-управлінський аспект: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Київ, 2017. 20 с.

98. Ременяк О. Децентралізація публічної влади в українській правовій мислі новішого часу. *Legea si Viata*. 2017. № 11, ч. 2. С. 134-137.
99. Резнік О. М. Реформування правоохоронних органів в аспекті забезпечення фінансово-економічної безпеки держави. *Право і суспільство*. 2016. № 2 С. 145-151.
100. Різак М. В. Діяльність уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо захисту персональних даних. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. № 6, Т. 1. С. 45-49.
101. Родченко І. Ю. Розвиток механізмів самовпорядкування в системі державного управління: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Київ, 2018. 21 с.
102. Роман В. Ф. Механізми державного управління процесами децентралізації влади: досвід країн ЄС для України: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Львів, 2017. 20 с.
103. Рудниченко С. Адміністративно-правовий статус Державної судової адміністрації України. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 5, ч. 1. С. 143-149.
104. Савченко О. В. Теоретико-правові засади громадського контролю за діяльністю органів державної влади: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Запоріжжя, 2016. 20 с.
105. Самбор М. Поліція та органи внутрішніх справ: роздуми про співвідношення понять. *Право України*. 2016. № 4. С. 149-156.
106. Саунін Р. Д. Адміністративні процедури в системі реалізації владної компетенції публічної адміністрації. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. № 3. С. 182-186.
107. Свірський Б. М. Становлення парламенту України як вищого законодавчого та представницького органу державної влади. *Право і суспільство*. 2010. № 5. С. 73-76.
108. Селіванов О. А. Конституційний судовий контроль за актами органів державної влади України: моногр. Київ: Парлам. вид-во, 2018. 184 с.
109. Сіренко Д. О. Становлення та розвиток інституту протидії адміністративним правопорушенням, пов'язаним із корупцією, у національному законодавстві України. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. № 2. С. 91-95.
110. Стефанчук М. М. Теоретико-методологічні та організаційно-правові засади реалізації прокуратурою України представницької функції: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2018. 40 с.
111. Стефанчук М. Праксеологічні засади організації діяльності прокуратури щодо реалізації нею представницької функції. *Право України*. 2017. № 5. С. 148-160.

112. Ткаченко О. В. Форми адміністративної діяльності публічної адміністрації Національної гвардії України. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. № 6. Т. 2. С. 48-51.
113. Толстенко В. Принцип поділу влади в генезі форми сучасної держави. *Юридична Україна*. 2014. № 5. С. 15-21.
114. Томкіна О. О. Принцип партнерства у відносинах між інститутами громадянського суспільства і держави: конституційно-правовий аспект. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 6. С. 62-65.
115. Торяник О. Ю. Компетенція органів прокуратури України як основи її конституційно-правового статусу. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 3. С. 64-66.
116. Тулик І. І. Основні повноваження органів державної влади у сфері місцевого самоврядування. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 1. С. 85-87.
117. Усаченко О. О. Розвиток системи базових механізмів державного управління: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Київ, 2018. 20 с.
118. Фейзула Б. Судовий контроль за адміністративною діяльністю. *Evropský politický and law diskurz*. 2016. № 3, ч. 3. С. 148-156.
119. Циганок С. В. Адміністративно-правовий статус регіональної прокуратури в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 18 с.
120. Цимбалістий Т. О. Інститут імпідменту в системі конституційно-правової відповідальності. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 1. С. 42-44.
121. Чернописький П. Б. Конституційні реформи в Литві і Грузії у сфері місцевого самоврядування та децентралізації влади як приклад для України. *Форум права*. 2017. № 4. С. 282-293.
122. Шаповал В. Виконавча влада в Україні у контексті форми державного управління. *Право України*. 2016. № 4. С. 72-88.
123. Шарий В. Державне управління ризиками у фінансовій сфері виконавчої гілки влади України. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2010. № 3. С. 135-142.
124. Шихненко Д. Институционализация инновационного лидерства на пути к демократизации государственного управления в Украине. *Leges si Viata*. 2018. № 4, ч. 2. С. 178-181
125. Щавінський В. Р. Проблеми адміністративно-судового захисту інтересів держави. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2016. № 4. С. 154-156.
126. Яковлев А. Принцип разделения государственной власти и его обеспечение в конституционном процессе современной Украины. *Leges si Viata*. 2016. № 11, ч. 2. С. 164-168
127. Ярош Я. Взаємодія молодіжних громадських організацій з політичними партіями в Україні. *Evropský politický and law diskurz*. 2017. № 4, ч. 5. С. 89-93.

ТЕМА 7. ВИБОРЧЕ ПРАВО ТА ВИБОРЧИЙ ПРОЦЕС

I. Підготувати мультимедійні презентації на запропоновані теми:

- ❖ Поняття, ознаки та принципи виборів в Україні. Класифікація виборів в Україні. Виборча система в Україні.
- ❖ Референдний процес: предмет всеукраїнського референдуму, учасники та їх конституційно-правовий статус. Відповідальність за порушення порядку проведення референдуму.
- ❖ Місцеві референдуми в Україні: поняття, види, основні засади організації і проведення.

II. Скласти схеми:

- ✓ Види відповідальності за порушення виборчого законодавства України.
- ✓ Гарантії виборів в Україні.
- ✓ Відповідальність за порушення порядку проведення референдуму.
- ✓ Правові проблеми фінансування виборів.
- ✓ Місцеві референдуми в Україні: поняття, види.
- ✓ Еволюція виборчої системи в Україні.
- ✓ Проблеми призначення виборів до органів місцевого самоврядування.

III. Тематика рефератів:

- ◆ «Гарантії всеукраїнського референдуму».
- ◆ «Всеукраїнський референдум 16 квітня 2000 року: проблеми імплементації».
- ◆ «Становлення інституту виборів в Україні».
- ◆ «Запровадження пропорційної виборчої системи в практиці українського парламентаризму: позитивні та негативні аспекти».
- ◆ «Реалізація захисту виборчих прав громадян в Україні».
- ◆ «Конституційно-правове регулювання і розвиток виборчого права України».
- ◆ «Проблеми зловживання правами громадян у процесі реалізації форм безпосередньої демократії».
- ◆ «Конституційно-правові принципи як елементи механізму забезпечення виборчих прав громадян».
- ◆ «Механізм забезпечення виборчих прав громадян України та його основні елементи».
- ◆ «Принцип рівного виборчого права громадян у рішеннях Конституційного Суду України».
- ◆ «Права громадян на народне волевиявлення: історичні та теоретико-правові аспекти виборів».

- ◆ «Перспектива розвитку громадянського контролю за виборами і референдумами в Україні».
- ◆ «Вибори народних депутатів України як ключовий процес державотворення і право творення».

IV. Творче завдання
(на запропоновані теми зробити підбір літератури
та підготувати анотацію):

- Проблема недійсності парламентських виборів.
- Перспектива розвитку громадянського контролю за виборами і референдумами в Україні.
- Акти прямого народовладдя у механізмі правового регулювання.
- Референдум в Україні – головний прояв безпосередньої демократії.
- Механізм забезпечення виборчих прав громадян України та його основні елементи.

V. Вирішити тестові завдання:

1. Першим нормативним актом писаного виборчого права України вважається:

- а) Конституція України П. Орлика 1710 р.;
- б) Універсали УНР 1917-1918 рр.;
- в) Конституція УНР 1918 року;
- г) Конституція УРСР 1937 р.;
- д) «Положення про вибори до Верховної Ради УРСР» від 21 лютого 1938 р.

2. Виходячи з поділу гарантій актів прямого народовладдя на загальні і спеціальні, основною загальною гарантією актів прямого народовладдя є:

- а) умови волевиявлення;
- б) засоби волевиявлення;
- в) усвідомлення особою свого волевиявлення;
- г) контроль за здійсненням волевиявлення;
- д) забезпечення реалізації рішення, прийнятого безпосередньо народом.

3. Основною політичною гарантією актів прямого народовладдя є:

- а) існування розвинутої суспільної системи;
- б) стійкі історичні традиції;
- в) фінансово-матеріальне забезпечення їх реалізації;
- г) існування демократичного правового режиму в державі;
- д) існування високої правової культури суспільства.

4. До допоміжних інститутів прямої демократії не належить:

- а) петиція;
- б) всенародне обговорення;
- в) опитування;
- г) відкликання;
- д) абдикація.

5. Мажоритарна виборча система абсолютної більшості передбачає, що:

а) обраним вважається кандидат, який отримав найбільшу кількість голосів виборців, що взяли участь у голосуванні, а у випадку рівності голосів питання вирішується шляхом жеребкування або проведенням повторних виборів;

б) обраним вважається кандидат, за якого проголосувало не менше 70% виборців, що прийшли на вибори;

в) обраним вважається кандидат, за якого проголосувало більше половини виборців, що прийшли на вибори, тобто 50 % + 1 голос, у разі, якщо жоден кандидат не набрав необхідної кількості голосів, організуються повторні вибори, в яких беруть участь два кандидати, що набрали найбільшу кількість голосів;

г) обраним вважається кандидат або список, який отримав певну кваліфіковану більшість голосів виборців, яка є більшою за абсолютну;

д) обраним вважається кандидат, який отримав найбільшу кількість голосів виборців.

6. Класифікація пропорційних виборчих систем за впливом виборців на розташування кандидатів у списку для голосування не передбачає існування:

- а) пропорційної виборчої системи з жорсткими списками;
- б) пропорційної виборчої системи з напівжорсткими списками;
- в) пропорційної виборчої системи з преференціями;
- г) пропорційної виборчої системи з системою панаширування;
- д) пропорційної виборчої системи з системою розшарування.

7. Різновид виборчої системи, за допомогою якої визначаються результати виборів Президента України:

- а) пропорційна виборча система;
- б) мажоритарна виборча система абсолютної більшості;
- в) мажоритарна виборча система відносної більшості;
- г) мажоритарна виборча система кваліфікованої більшості;
- д) змішана виборча система.

8. Різновид виборчої системи, за допомогою якої відбуваються вибори народних депутатів України:

- а) пропорційна виборча система;
- б) мажоритарна виборча система абсолютної більшості;
- в) мажоритарна виборча система відносної більшості;
- г) мажоритарна виборча система кваліфікованої більшості;
- д) змішана виборча система.

9. Виборча квота – це:

- а) кількість голосів, необхідних для вибору хоча б одного депутата з того чи іншого списку депутатів;
- б) кількість депутатів у виборчому бюлетені;
- в) кількість голосів, що може віддати виборець за одного депутата;
- г) кількість голосів, що має виборець;
- д) грошова застава, яку повинен внести кандидат, щоб зареєструватися.

10. Відсоток голосів, який необхідно набрати партійним спискам для участі у розподілі місць після голосування – це:

- а) виборча квота;
- б) виборчий метр;
- в) виборчий поріг;
- г) виборчий коефіцієнт;
- д) виборчий дільник.

11. Виборчий поріг в Україні складає:

- а) 1 % голосів;
- б) 2 % голосів;
- в) 3 % голосів;
- г) 4 % голосів;
- д) 5 % голосів.

12. Згідно зі ст. 71 Конституції України вибори до органів державної влади та органів місцевого самоврядування є:

- а) рівноправними;
- б) гуманними;
- в) відкритими;
- г) вільними;
- д) незалежними.

13. Зміст принципу прямих виборів полягає у тому, що:

- а) виборець має належати до певної територіальної громади;
- б) громадянам забезпечуються умови для вільного формування своєї волі;
- в) громадяни України обирають депутатів безпосередньо шляхом голосування за кандидатів у депутати;
- г) на день виборів виборець має бути громадянином України;
- д) кожен виборець бере участь у виборах на рівних засадах.

14. Принцип таємності голосування передбачає, що:

- а) розповсюдження інформації про вибори забороняється;
- б) на виборчому бюлетені зазначається лише дата народження та домашня адреса виборців;
- в) кожен виборець бере участь у виборах на засадах анонімності;
- г) громадянам забезпечуються умови для відкритого формування своєї волі;
- д) контроль за волевиявленням виборців забороняється.

15. «Ценз осілості» як вимога до кандидатів в народні депутати України означає, що кандидатом може бути особа, яка проживає на території України:

- а) протягом останніх трьох років;
- б) протягом останніх п'яти років;
- в) протягом останніх семи років;
- г) протягом п'яти років;
- д) протягом останніх десяти років.

16. До проживання в Україні за Законом України «Про вибори народних депутатів України» від 17 листопада 2011 р. не належить:

- а) проживання на міжнародній космічній станції за згодою державних органів України;
- б) перебування на судні, що перебуває у плаванні під Державним Прапором України;
- в) перебування громадян України у встановленому законодавством порядку у відрядженні за межами України в закордонних дипломатичних установах України, міжнародних організаціях та їх органах;
- г) перебування на полярній станції України;
- д) перебування у складі формування Збройних Сил України, дислокованого за межами України.

17. Віковий ценз, що встановлюється до кандидата на виборну посаду міського голови:

- а) 18 років;
- б) 21 рік;
- в) 25 років;
- г) 30 років;
- д) 35 років.

18. Документом, який не може підтверджувати особу та громадянство України виборця на виборах є:

- а) службовий паспорт;
- б) паспорт громадянина для виїзду за кордон;
- в) дипломатичний паспорт;
- г) військовий квиток;
- д) службова перепустка.

19. Абсентеїзм – це:

- а) порушення законодавства про вибори;
- б) відсутність активного права на участь у виборах;
- в) відсутність пасивного права на участь у виборах;
- г) неприйняття участі у виборах виборцями;
- д) порушення законодавства про вибори.

20. До стадій виборчого процесу не належить:

- а) утворення виборчих округів;
- б) утворення виборчих дільниць;
- в) формування складу територіальних виборчих комісій, утворення дільничних виборчих комісій;
- г) повідомлення громадянам України про дату проведення виборів;
- д) проведення передвиборної агітації.

21. Одномандатні виборчі округи в Україні формуються:

- а) урядом;
- б) органами місцевого самоврядування;
- в) Верховною Радою України за поданням Президента України;
- г) дільничними виборчими комісіями;
- д) Центральною виборчою комісією.

22. Кількість одномандатних виборчих округів визначається:

- а) територіальною виборчою комісією;
- б) Центральною виборчою комісією;
- в) урядом;
- г) органами місцевого самоврядування;
- д) Верховною Радою України.

23. Члени Центральної виборчої комісії призначаються на посади:

- а) Верховною Радою України за поданням Президента України;
- б) Президентом України за поданням Голови Верховної Ради України;
- в) Головою Верховної Ради України;
- г) Президентом України;
- д) органами місцевого самоврядування.

24. Територіальна виборча комісія утворюється:

- а) Верховною Радою України;
- б) Центральною виборчою комісією;
- в) Кабінетом Міністрів України;
- г) органами місцевого самоврядування
- д) Президентом.

25. Способом висування депутатів в багатомандатному виборчому окрузі є:

- а) самовисування;
- б) висування групами виборців;
- в) висування громадськими об'єднаннями;
- г) висування політичними партіями;
- д) виборчими посадовими особами.

26. Суб'єктами передвиборчої агітації не мають права бути:

- а) громадяни України;
- б) політичні партії;
- в) громадські організації та трудові колективи;
- г) масові рухи;
- д) органи державної влади та органи місцевого самоврядування.

27. Момент, з якого відбувається завершення передвиборчої агітації:

- а) о 18 годині останньої п'ятниці напередодні виборів;
- б) о 19 годині останньої п'ятниці напередодні виборів;

- в) о 20 годині останньої п'ятниці напередодні виборів;
- г) о 21 годині останньої п'ятниці напередодні виборів;
- д) о 24 годині останньої п'ятниці напередодні виборів.

28. *Складовими виборчого бюлетеня є:*

- а) текстова частина і протокол;
- б) контрольний талон і протокол;
- в) текстова частина і контрольний талон;
- г) текстова частина і реєстраційний лист;
- д) текстова частина і реєстраційний акт.

29. *Під час голосування за пропорційною системою з преференціями виборець:*

- а) голосує за списки партії, що обирає, робить помітку навпроти номеру того кандидата від партії, якому від віддає свій голос;
- б) голосує за партію, що обирає;
- в) голосує за список у цілому, позначає чи вписує прізвище 1-го або кількох кандидатів;
- г) голосує за певну кількість кандидатів у партійних списках;
- д) голосує за певного кандидата, незалежно від його належності до визначеної партії.

30. *Кумулятивне голосування передбачає, що:*

- а) виборець має стільки голосів, скільки мандатів в окрузі і може їх розподілити між всіма кандидатами, а може віддати тільки за одного;
- б) виборці можуть обрати кількох кандидатів з одного бюлетеня, але їх має бути менше, ніж кількість місць для заповнення;
- в) в одномандатному окрузі виборець голосує за одного кандидата;
- г) виборець має стільки голосів, скільки мандатів в окрузі і розподіляє їх між декількома депутатами;
- д) в багатомандатному виборчому окрузі виборець голосує лише за одного кандидата.

VI. Виконати практичні завдання:

Практичне завдання №1

Політична партія розпочала кампанію з проведення референдуму щодо змін до Конституції України. У 18 областях України було проведено збори ініціативних груп щодо проведення референдуму. Учасниками зборів схвалено пропозиції про проведення всеукраїнського референдуму за народною ініціативою щодо змін до Конституції та затверджено формулювання тих питань, які запропоновано винести на всеукраїнський референдум: 1. Чи підтримуєте Ви президентську форму правління, за якої Президент України обирається всенародно, є главою держави і очолює уряд України? 2. Чи підтримуєте Ви парламентську форму правління, за якої посада Президента України скасовується, уряд України призначається і звільняється Верховною Радою України, а Прем'єр-міністр України є главою держави? 3. Чи підтримуєте Ви обрання та відкликання суддів народом? 4. Чи підтримуєте Ви розширення прав місцевого самоврядування з наданням усім органам місцевого самоврядування права формувати власні виконавчі органи? 5. Чи підтримуєте Ви встановлення дієвого контролю за владою через надання конституційного статусу парламентській опозиції? 6. Чи підтримуєте Ви скасування недоторканності вищих керівників держави, народних депутатів України та суддів? 7. Чи підтримуєте Ви позбавлення мандатів депутатів усіх рівнів, які порушили обіцянки перед народом? 8. Чи підтримуєте Ви спрощення процедур проведення всеукраїнських і місцевих референдумів для залучення народу до безпосереднього здійснення влади?

Чи всі з цих питань можуть бути предметом всеукраїнського референдуму?

Чи може бути прийнята нова редакція або внесені зміни до Конституції України на всеукраїнському референдуму?

Які мають бути дії Центральної виборчої комісії?

Практичне завдання №2

Уповноважений Верховної Ради України з прав людини звернувся до Конституційного Суду України з конституційним поданням, у якому просив визнати неконституційними Закони України «Про вибори народних депутатів України» та «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів», якими встановлено пропорційну систему виборів. На думку суб'єкта права на конституційне подання, пропорційний тип виборчої системи суперечить конституційним принципам рівного і прямого виборчого права, закріпленим ст. 71 Конституції України, оскільки за такої виборчої системи, по-перше, виборці голосують не безпосередньо за кандидатів, а за виборчі списки політичних партій, а по-друге, позапартійний

громадянин чи член політичної партії, яка не бере участі у виборах, не можуть реалізувати своє пасивне виборче право.

Складіть проект рішення Конституційного Суду України за результатами розгляду такого подання.

Яке значення мають конституційні принципи участі громадян у виборах?

Практичне завдання №3

Визначте за такими видами виборчих систем: 1) мажоритарна виборча система відносної більшості; 2) мажоритарна виборча система абсолютної більшості; 3) пропорційна виборча система жорстких списків нижче наведені вибори до органів влади в Україні. Встановіть також, які з них проводяться в одномандатних, а які в багатомандатних округах. Завдання виконується письмово у формі таблиці або схеми:

- а) вибори депутатів районних рад;
- б) вибори голів міських рад;
- в) вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим;
- г) вибори депутатів міських рад;
- ґ) вибори Президента України;
- д) вибори депутатів сільських рад;
- е) вибори народних депутатів України;
- є) вибори депутатів районних рад у містах;
- ж) вибори депутатів селищних рад;
- з) вибори депутатів обласних рад;
- и) вибори голів селищних, сільських рад.

VII. Словникова робота:

народовладдя, безпосередня демократія, народне волевиявлення, вибори, принципи виборів, виборчий корпус, суб'єктивне виборче право, загальне виборче право, активне виборче право, пасивне виборче право, рівне виборче право, пряме виборче право, вільне виборче право, виборче право як конституційно-правовий інститут, виборчі цензи, необраність, несумісність, легітимні вибори, вільні вибори, загальні вибори, справедливі вибори, парламентські вибори, регіональні вибори, муніципальні вибори, прямі вибори, непрямі вибори, виборча система (в широкому та вузькому значенні), мажоритарна виборча система, пропорційна виборча система, виборча квота, змішана виборча система, виборчий процес, стадії виборчого процесу, суб'єкти виборчого процесу, виборчі округи, уніномінальні виборчі округи, поліномінальні виборчі округи, виборчі дільниці, виборчі органи, Центральна виборча комісія, грошова застава, передвиборна агітація, принципи передвиборної агітації, таємне голосування, інформація, інформаційне забезпечення, інформаційні відносини, фінансування виборів, фінансові операції, референдум, плебіс-

цит, предмет референдуму, формула референдуму, конституційний референдум, вирішальний референдум, консультативний референдум, обов'язковий референдум, факультативний референдум, місцевий референдум.

Нормативні акти:

- ❖ Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02 червня 2016 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 28. Ст. 532).
- ❖ Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 35, 35-36, 37. Ст. 446.
- ❖ Про місцеві вибори: Закон України від 14 липня 2015 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 37-38. Ст. 366.
- ❖ Про вибори народних депутатів України: Закон України від 17 листопада 2011 року (зі змінами і допов.). *Офіційний вісник України*. 2011. № 97.
- ❖ Про вибори Президента України: Закон України від 5 березня 1999 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 14. Ст. 81.
- ❖ Про Державний реєстр виборців: Закон України від 22 лютого 2007 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2007. № 20. Ст. 282.
- ❖ Про Центральну виборчу комісію: Закон України від 30 червня 2004 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 36. Ст. 448.
- ❖ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини дев'ятої статті 61, частини третьої статті 105 Закону України «Про вибори народних депутатів України», пункту 3 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про вибори народних депутатів України» щодо виключення кандидатів у народні депутати України з виборчого списку партії у багатомандатному окрузі» (справа про виключення кандидатів у народні депутати України з виборчого списку політичної партії) від 21 грудня 2017 року № 3-р/2017. *Вісник Конституційного Суду України*. 2018. № 1. Стор. 46.
- ❖ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 57 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про всеукраїнський референдум» від 26 квітня 2018 року № 4-р/2018. *Офіційний вісник України*. 2018. № 41. Стор. 77. Ст. 1460.

Спеціалізована література:

1. Адашис Л. І. Політичні партії як суб'єкти виборчого процесу на виборах народних депутатів України: дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2010. 232 с.
2. Афанасьєва М. В. Конституційно-правове забезпечення виборчих технологій в Україні: дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2004. 203 с.
3. Бабін Б. Проблема національних квот у виборчому праві України. *Вісник Центральної виборчої комісії*. 2005. № 2. С. 58-64.
4. Баймуратов М. О., Кофман Б. Я. Міжнародні виборчі стандарти: правова природа, змістовна та системна характеристика, актуальні питання імплементації в законодавство України: моногр. Суми: Університетська книга, 2012. 227 с.
5. Баймуратов М. Проблема становлення єдиної системи міжнародних виборчих стандартів. *Право України*. 2013. № 5. С. 63-76.
6. Бакумов О. Проблеми зловживання правами громадян у процесі реалізації форм безпосередньої демократії. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 4. С. 125-132.
7. Бакумов О. С. Конституційне право громадян України на участь у виборах і референдумах та проблеми його реалізації: моногр. Харків: Право, 2015. 245 с.
8. Барабаш Ю. Окремі питання модернізації конституційних засад виборчого права України. *Право України*. 2013. 5. С. 46-53.
9. Барабаш Ю. Установча влада Українського народу як конституційний феномен. *Право України*. 2009. № 11. С. 73-77.
10. Берченко Г. В. Внутрішня організація політичних партій як предмет конституційного регулювання. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2009. № 12 (98). С. 111-117.
11. Білан С. В. Доктринальні підходи до поняття референдуму у науці конституційного права. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 6. С. 33-36.
12. Білан С. В. Конституційно-правові засади референдуму, як форми прямої демократії: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 20 с.
13. Білоус А. Пропорційні вибори в Україні: ілюзії чи реалії. *Нова політика*. 2001. № 1. С. 2-5.
14. Богачов С. В. Про стан та завдання щодо правової просвіти громадян у сфері виборчого законодавства. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2009. № 12 (98). С. 118-127.
15. Богашева Н. Еволюція виборчої системи в Україні. *Вісник Центральної виборчої комісії*. 2005. № 1. С. 42-50.
16. Богашов О. А. Виборчі комісії в системі органів публічної влади України: конституційно-правовий аспект: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2009. 18 с.

17. Богашов О. Електоральна гілка влади як потенційний напрям розвитку системи виборчих комісій України. *Підприємництво, господарство і право*. 2007. № 3. С. 110-114.
18. Боголюбов С. А. Референдуми по екологическим проектам. *Государство и право*. 1999. № 11. С. 31-37.
19. Бондар М. Ю. Конституційний референдум: теорія та практика: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2017. 20 с.
20. Бурда С. Я. Адміністративно-правовий захист учасників виборів і референдумів в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2010. 16 с.
21. Бучин М. А. Демократичні вибори в Україні: принципи, механізми та технології реалізації: моногр. Львів: Вид-во Львів. політехніки, 2016. 448 с.
22. Бучковський Є. Виборчий кодекс: вибрані зміни, впроваджені до польського виборчого права. *Право України*. 2013. № 5. С. 77-85.
23. Гудзь Л. Механізм забезпечення виборчих прав громадян України та його основні елементи. *Підприємництво, господарство і право*. 2010. № 7. С. 129-131.
24. Журавель Я. Проблеми призначення виборів до органів місцевого самоврядування. *Підприємництво, господарство і право*. 2007. № 8. С. 100-101.
25. Заворотченко Т. М. Виборче законодавство та право на референдум: теоретико-правовий аналіз. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 1. С. 69-78.
26. Задорожня Г. В. Принцип рівного виборчого права громадян у рішеннях Конституційного Суду України. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 9. С. 42-49.
27. Кампо В. М. Конституційні засади виборів у практиці Конституційного Суду України. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2009. № 12 (98). С. 17-28.
28. Кириченко Л. Народовладдя і місцеве самоврядування в Україні. *Право України*. 2001. № 6. С. 99-101.
29. Клименко О. І. Права громадян на народне волевиявлення: історичні та теоретико-правові аспекти виборів. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2010. № 10. С. 145-150.
30. Ключковський Ю. Б. Виборчі системи та українське виборче законодавство: моногр. Київ: Час Друку, 2011. 132 с.
31. Ключковський Ю. Деякі проблеми конституційного регулювання виборів України. *Право України*. 2012. № 8. С. 86-92.
32. Ключковський Ю. Суб'єктивні права, похідні від основних виборчих прав. *Право України*. 2015. № 10. С. 122-130.
33. Ключковський Ю. Виборчий процес: правова природа і суб'єктний аспект. *Право України*. 2014. № 7. С. 157-166.
34. Книгін К. Правове визначення референдуму як форми народовладдя (проблеми теорії і практики). *Право України*. 2001. № 11. С. 28-31.

35. Князев С. Д. Предмет современного российского избирательного прав. *Государство и право*. 2000. № 5. С. 31-40.
36. Князевич Р. П. Конституційно-правові засади виборів Президента України: проблеми теорії і практики: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2002. 18 с.
37. Коваль О. Я. Підходи до розуміння легітимності влади в історії політичних і правових учень. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 5. С. 21-24.
38. Коваль О. Я. Проблеми легітимності влади в сучасному інформаційному суспільстві. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2016. № 5. С. 11-15.
39. Коваль О. Я. Теоретико-правові засади легітимності державної влади. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2016. Вип. 23. С. 32-35.
40. Ковальчук В. Всенародний референдум як одна з форм легітимації державної влади: зарубіжний та вітчизняний досвід. *Право України*. 2009. № 12. С. 151-160.
41. Колісник В. Голосування та встановлення результатів виборів: проблеми правового регулювання. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2014. № 1 (76). С. 93-102.
42. Корольова-Борсоді Н. В. Правове регулювання виборів депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2005. 254 с.
43. Костишин Р. В. Поняття та зміст принципів передвиборчої агітації. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2006. № 34. С. 192-199.
44. Кресіна І. О., Перегуда Є. В. Парламентські вибори в Україні: правові і політичні проблеми: моногр. Київ: Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького НАН України, 2003. 368 с.
45. Кривенко Л. Конституційні основи референдуму. Проблеми демократизації. *Віче*. 2001. № 2. С. 96-108.
46. Лавринович О. В. Всеукраїнський референдум 1 грудня 1991 року: досвід визначальних рішень вітчизняного державотворення. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2010. № 12. С. 5-10.
47. Лавринович О. Місце суду у правовій інфраструктурі виборчих кампаній в Україні. *Право України*. 1999. № 5. С. 23-25.
48. Лавринович О. Проблема недійсності виборів. *Право України*. 2000. № 6. С. 84-85.
49. Лавринович О. Реформа виборчої системи і Парламент України. *Право України*. 2000. № 1. С. 97-98.
50. Левіна Ю. Інститути демократії в умовах розвитку громадянського суспільства. *Вісник Академії правових наук України*. 2010. № 1. С. 265-271.
51. Лізунова О. Д. Актуальні питання законодавчого регулювання інформаційного забезпечення виборів. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2015. № 12. С. 31-37.

52. Логачова В. В. Конституційно-правові засади громадського контролю в проведенні виборів та референдумів в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2016. 19 с.
53. Логачова В. Перспектива розвитку громадянського контролю за виборами і референдумами в Україні. *Юридична Україна*. 2012. № 3 (111). С. 43-47.
54. Лук'янов Д. Правова і політична оцінка загороджувального бар'єру як інституту виборчого права. *Право України*. 2005. № 12. С. 10-18.
55. Мазур О. Виборча система України: у пошуках оптимального варіанту. *Нова політика*. 2001. № 1. С. 6-8.
56. Максакова Р. Дострокове припинення повноважень представницьких органів влади як предмет всеукраїнського референдуму: позиція народу. *Підприємництво, господарство і право*. 2011. № 9. С. 6-10.
57. Максакова Р. М. Вибори до органів місцевого самоврядування: проблеми теорії і практики: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2003. 223 с.
58. Максакова Р. М. Вибори як форма реалізації установчої влади в Україні: актуальні питання сьогодення. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2010. № 1 (99). С. 52-58.
59. Марцеляк О. Конституційні засади виборчого права України (загальнотеоретична характеристика). *Право України*. 2013. № 5. С. 38-45.
60. Молчанова Ю. Інститут місцевого референдуму: опыт зарубешных стран, перспективы для Украины. *Leges si Viata*. 2018. № 6, ч. 2. С. 62-65.
61. Мурашин О. Акти прямого народовладдя: проблеми ефективності. *Право України*. 1999. № 10. С. 3-7.
62. Мурашин О. Сучасне дослідження проблем законодавства про вибори народних депутатів. *Право України*. 2001. № 7. С. 138-139.
63. Наливайко Л. Р., Пізнюр І. В. Процедура імпичменту: проблемні питання. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 3. С. 17-21.
64. Натуркач Р. П. Виборче право в системі права України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Ужгород, 2014. 16 с.
65. Неліна Н. Вибори як форма волевиявлення українського народу. *Підприємництво, господарство і право*. 2013. № 7. С. 15-18.
66. Неліпа Н. Проблеми визначення конституційно-правового статусу українського народу. *Юридична Україна*. 2013. № 1. С. 29-33.
67. Петришин О. Народовладдя – основа демократичної, правової, соціальної держави. *Право України*. 2009. № 6. С. 4-9.
68. Погорілко В. Основні засади теорії безпосередньої демократії. *Право України*. 2001. № 8. С. 26-32.
69. Пономарьова Г. Змішана виборча система (досвід виборів народних депутатів України у 2002 р.). *Вісник Національної академії наук України*. 2015. № 3. С. 48-58.

70. Розум І. О. Теоретичні та практичні аспекти провадження у справах щодо оскарження рішень, дій або бездіяльності виборчих комісій та комісій з референдуму: моногр. Київ: Славутич-Дельфін, 2015. 198 с.
71. Селіванов А. Суверенітет народу і його забезпечення публічною владою. *Право України*. 2009. № 11. С. 66-70.
72. Скрипнюк О. Категорії «народний університет», «народне волевиявлення», «безпосередня демократія», «форма безпосередньої демократії»: теоретико-методологічні аспекти. *Право України*. 2012. № 9. С. 281-290.
73. Скрипнюк О. Політичні та організаційні фактори в системі гарантій принципу народного суверенітету в Україні. *Юридична Україна*. 2015. № 7-8. С. 22-28.
74. Смокович М. І. Правове регулювання розгляду виборчих спорів: теоретичний і практичний аспекти: моногр. Київ: Юрінком Інтер, 2014. 575 с.
75. Смуk М. М. Сучасний стан законодавчого регулювання теми народної законодавчої ініціативи. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2016. № 71. С. 257-268.
76. Співаков І. Виборчі (електоральні) відносини як об'єкт адміністративно-правового регулювання. *Підприємництво, господарство і право*. 2015. № 10. С. 20-23.
77. Співаков І. Теоретичні аспекти адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері виборчих відносин. *Підприємництво, господарство і право*. 2015. № 12. С. 32-35.
78. Ставнійчук А. П. Місцевий референдум як форма безпосереднього здійснення муніципальної влади територіальною громадою: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 18 с.
79. Ставнійчук М. Вибори як ключовий інститут демократичного конституційного ладу сучасної України. *Право України*. 2013. № 5. С. 18-29.
80. Тимошенко І. В. Юридична відповідальність за порушення виборчого законодавства України: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2010. 215 с.
81. Федоренко В. Л. Запровадження окремих міжнародних стандартів виборчого права в контексті модернізації Конституції України. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 12. С. 12-19.
82. Цимбалістий Т. О. Інститут імпічменту в системі конституційно-правової відповідальності. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 1. С. 42-44.
83. Шумляк О. П. Інститут реєстрації виборців у виборчому процесі України: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2010. 214 с.
84. Юрах В. М. Про перспективу кодифікації законодавства стосовно фінансування виборчого процесу. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2013. Вип. 62. С. 108-114.
85. Янчук А. О. Теоретичні засади референдумного процесу в Україні: моногр. Київ: Київ. ун-т, 2010. 207 с.

ТЕМА 8. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ЛАДУ УКРАЇНИ

I. Підготувати мультимедійні презентації на запропоновані теми:

- ❖ Поняття, ознаки, структура, особливості конституційного ладу України.
- ❖ Поняття, принципи, ознаки державного ладу України.
- ❖ Поняття, ознаки, принципи суспільного ладу України.

II. Скласти схеми:

- ✓ Поняття, ознаки, структура конституційного ладу України.
- ✓ Система гарантій конституційного ладу України.
- ✓ Державний лад України: теоретичні та практичні засади.
- ✓ Об'єктні функції держави.
- ✓ Принципи суспільного ладу України.
- ✓ Парламентарна форма державного правління: особливості та видові ознаки.
- ✓ Правові основи розвитку громадянського суспільства в Україні.

III. Тематика рефератів:

- ◆ «Економічна система України: конституційно-правові засади».
- ◆ «Соціальна система: сучасний стан».
- ◆ «Сучасні функції Української держави».
- ◆ «Співвідношення природного і позитивного права та розвиток правової держави».
- ◆ «Абсолютність і обмеженість суверенітету держави».
- ◆ «Проблеми регулювання принципів правової держави в Україні та шляхи їх вирішення».
- ◆ «Регламентация політичної функції держави в конституційному законодавстві України».
- ◆ «Реалізація принципу верховенства права у сучасній Україні».
- ◆ «Взаємодія гілок державної влади як принцип основ конституційного ладу України».
- ◆ «Правове обмеження державної влади – необхідна передумова стабільності конституційного ладу».
- ◆ «Реалізація демократії як принципу конституціоналізму в Європейському Союзі».
- ◆ «Західноєвропейський досвід соціальної держави».

IV. Творче завдання
(на запропоновані теми зробити підбір літератури
та підготувати анотацію):

- Реалізація принципу верховенства права у сучасній Україні.
- Правові основи розвитку громадянського суспільства в Україні.
- Політична система сучасної України: становлення, розвиток та особливості.
- Проблема меж державної влади в умовах формування громадянського суспільства.
- Демократія як форма політичного режиму.

V. Вирішити тестові завдання:

1. Конституційний лад України – це:

- а) сукупність суспільних (економічних, соціальних, політичних) відносин формальних і неформальних структур;
- б) зовнішня форма об'єктивізації встановлених чи санкціонованих Українським народом;
- в) устрій і система всіх суспільних відносин;
- г) сукупність процедурних стадій розробки, прийняття та зміни конституції;
- д) закріплена в Конституції України форма організації держави і система суспільних відносин, яка охоплює багатогранні аспекти її соціально-економічного, духовного, політичного розвитку.

2. За формою конституційний лад є:

- а) системою соціального забезпечення та охорони здоров'я та забезпечення права;
- б) системою підпорядкованої влади під волю суверенного народу;
- в) системою основних організаційних і правових форм суспільних відносин, передбачених Конституцією України, тобто основних видів організації та діяльності держави, суспільства та інших учасників конституційно-правових відносин;
- г) системою захисту прав і свобод людини від обмежень з боку держави;
- д) системою багатоманітності у політичній сфері суспільства.

3. Змістом конституційного ладу є:

- а) забезпечення права та підпорядкування влади під волю суверенного народу;
- б) створення системи соціального забезпечення та охорони здоров'я та забезпечення права;

в) підпорядкування влади під волю суверенного народу та створення системи соціального забезпечення та охорони здоров'я та захист свобод людини від обмежень з боку держави;

г) підпорядкування влади під волю суверенного народу;

д) передбачені і гарантовані конституційними нормами державний та суспільний лад, основи національної безпеки, система безпосереднього народовладдя, правовий статус людини і громадянина, територіальний устрій, організація та діяльність органів державної влади і місцевого самоврядування, статус української мови як державної та інші виключно важливі інститути конституційно-правових відносин.

4. Під гарантіями конституційного ладу України слід розуміти:

а) систему захисту свобод людини від обмежень з боку держави;

б) систему загальносоціальних і спеціальних юридичних умов і засобів матеріального та процесуального характеру, які забезпечують дієвість основних принципів та інститутів суспільного і державного ладу України;

в) систему багатоманітності у політичній сфері суспільства;

г) систему соціального забезпечення та охорони здоров'я та забезпечення права;

д) систему основних організаційних і правових форм суспільних відносин, передбачених Конституцією України.

5. Суспільний лад, в якому відносини між людьми регулюють «мононорми» – це:

а) рабовласницький лад;

б) феодалський лад;

в) первісний лад;

г) буржуазний лад;

д) демократичний лад.

6. Свобода вибору суспільного ладу і форми правління, право народу визначати і змінювати конституційний лад, забезпечення захисту прав людини – це:

а) рівноправна участь всього народу, а не тільки його частини в правлінні справами у суспільстві і державі;

б) проголошення і реальна гарантованість основоположних прав людини і громадянина;

в) політична свобода;

г) правова законність як режим суспільно-політичного життя;

д) взаємна відповідальність держави і громадянина.

7. Гуманізм конституційного ладу полягає в:

- а) існуванні необмеженої влади народу;
- б) закріпленні і гарантуванні Конституцією України такого порядку, який ґрунтується на реальній і всебічній повазі до особи, людини і громадянина, забезпеченні прав і свобод особи, їх гарантуванні;
- в) організації публічної влади;
- г) забезпеченні громадянам гідних умов існування;
- д) підпорядкуванні влади.

8. Відповідно до статті 1 Конституції України:

- а) Україна є суверенна і світська, соціальна, правова держава;
- б) Україна є світська і незалежна, суверенна і соціальна, правова і демократична держава;
- в) Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава;
- г) Україна є суверенна і незалежна, демократична, правова держава;
- д) Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова і світська держава.

9. Які три характеристики набула в процесі своєї еволюції сучасна держава:

- а) демократизм, становий характер, правові сутності;
- б) становий характер, тоталітаризм, нестійкість;
- в) демократизм, соціальний захист, правові сутності;
- г) соціальний захист, нечисленність, становий характер;
- д) правові сутності та демократизм.

10. Демократична держава – це:

- а) тип держави, в якій народ є джерелом влади;
- б) держава, в якій панує право, де діяльність держави, її органів та посадових осіб здійснюється на підставі і в межах, визначених правом, де держава відповідає перед особою за свою діяльність;
- в) держава, в якій церква і релігія відокремлені від держави;
- г) держава, лідери якої прагнуть повного контролю над країною та народом;
- д) держава, в якій її голова є одночасно і главою церкви.

11. Свідченням демократизму держави є:

- а) нечисленність, наявність конкуренції у сфері державотворчої діяльності, забезпечення ефективності в її функціонуванні;
- б) нестійкість, встановлення рівноваги в суспільстві, високий рівень довіри до інститутів держави;
- в) забезпечення ефективності в її функціонуванні, наявність конкуренції у сфері державотворчої діяльності, встановлення рівноваги в суспільстві та гармонійних відносин між державою і громадянами, високий ступінь довіри населення до інститутів держави;
- г) нечисленність, нестійкість, високий ступінь довіри населення до інститутів держави;
- д) комерційні організації, встановлення рівноваги в суспільстві та гармонійних відносин між державою і громадянами.

12. Світська держава – це:

- а) держава, яка вільна у міжнародних відносинах;
- б) держава, у якій гарантуються права і свободи людини і громадянина;
- в) держава, у якій є взаємовідповідальність людини і громадянина;
- г) держава, у якій церква і релігія відокремлені від держави;
- д) держава, у якій її голова є одночасно і главою церкви.

13. Правова держава – це:

- а) держава, територія якої складається з державних утворень, наділених юридичною і певною політичною самостійністю;
- б) держава, в якій панує право, де діяльність держави, її органів та посадових осіб здійснюється на підставі і в межах, визначених правом, де держава відповідає перед особою за свою діяльність;
- в) держава, у якій церква і релігія відокремлені від держави;
- г) держава, лідери якої прагнуть повного контролю над країною та народом;
- д) держава, у якій її голова є одночасно і главою церкви.

14. Ознаки правової держави:

- а) протистояння інтересів різних соціальних груп, які створюють політичні партії як інструмент для реалізації власних інтересів;
- б) верховенство закону, вищість представницьких органів влади, поділ влади, гарантія прав і свобод особи, високий рівень громадських структур, контроль державної влади з боку суспільства;

в) контроль державної влади, протистояння інтересів різних соціальних груп;

г) акумуляція та вираження соціальних інтересів, мобілізація ресурсів, визначення цілей і завдань суспільства;

д) верховенство права, вищість представницьких органів влади, поділ влади, гарантія прав і свобод особи, високий рівень громадських структур, контроль державної влади з боку суспільства.

15. До формальних ознак правової держави належить:

а) врегулювання відносин між особою і державою на основі загальнодозволеного принципу «особі дозволено робити все, що прямо не заборонено законом»;

б) наявність органу конституційної юрисдикції;

в) нерегламентованість в законах основних прав людини;

г) панування в суспільному та державному житті розпоряджень та вказівок керівництва;

д) неухильне і повсюдне виконання законів і підзаконних нормативних актів усіма учасниками суспільного життя.

16. Правова держава забезпечує:

а) верховенство права та закону;

б) мінімальну гарантію прав і свобод людини;

в) нерівність усіх перед законом і судом;

г) відповідальність громадян;

д) безкоштовний захист особи некваліфікованими службовцями.

17. Принцип верховенства права регламентовано в:

а) статті 1 Конституції України;

б) статті 5 Конституції України;

в) статті 8 Конституції України;

г) статті 32 Конституції України;

д) статті 10 Конституції України.

18. Держава, яка надає підтримку незахищеним верствам населення – це:

а) світська держава;

б) правова держава;

в) союзна держава;

г) соціальна держава;

д) клерикальна держава.

19. Соціальна держава прагне:

- а) врегулювати економіку;
- б) планування свавілля;
- в) мінімізувати гарантії прав і свобод людини;
- г) забезпечити громадянам гідні умови існування;
- д) підпорядкувати владу.

20. До основних ознак соціальної держави належить:

- а) зрівняння всіх громадян у соціальному статусі;
- б) визнання людини найвищою соціальною цінністю;
- в) відсутність соціальної політики;
- г) відсутність системи соціального захисту вразливих верств населення;
- д) нерозвинуте соціальне законодавство.

21. Соціально-правовою ознакою правової держави є:

- а) незакріплення в конституційному законі основних прав людини;
- б) юридична захищеність особи;
- в) панування в суспільному та державному житті законів, які виражають волю більшості або всього населення країни, втілюють основні права людини, загальнолюдські цінності та ідеали;
- г) самостійне врегулювання відносин між особою і державою на основі загальнодозволеного принципу «особі дозволено робити все, що прямо не заборонено законом»;
- д) відповідальність лише особи перед державою.

22. До основних ознак сучасної демократії належить:

- а) визнання вождя вищим джерелом влади;
- б) жорстокий контроль з боку органів державної влади;
- в) дотримання прав людини, пріоритет прав людини над правами держави, конституційне обмеження влади більшості над меншістю, повага прав меншості до власної думки і її вільне вираження;
- г) система єдності влади;
- д) наявність цензури, культ вождя.

23. За сферами суспільного життя демократію поділяють на:

- а) пряму, непряму, змішану;
- б) внутрішню, зовнішню;
- в) особисту, правову, політичну;
- г) соціальну, культурну, політичну;
- д) регуляторну, охоронну, контрольну.

24. Співвідношення понять «демократія» і «самоврядування» полягає у наступному:

- а) ці поняття тотожні;
- б) ці поняття не пов'язані між собою;
- в) «демократія» є формою здійснення «самоврядування»;
- г) «самоврядування» виступає формою «демократії»;
- д) «демократія» та «самоврядування» є формами реалізації народовладдя.

25. До імперативних інститутів демократії належать:

- а) вибори, референдуми;
- б) профспілки, страйки;
- в) консультативний референдум, мітинги;
- г) право вето, імпічмент;
- д) парламентські сесії та місцеве самоврядування.

26. Функціональними інститутами демократії є:

- а) парламентські сесії, політичні партії, парламентські комітети;
- б) депутатські запити, накази виборців, вибори, громадська думка;
- в) місцеве самоврядування, парламентські сесії;
- г) безпосередні та представницькі інститути демократії;
- д) імперативні та консультативні інститути демократії.

27. Основними принципами демократії є:

а) політична свобода, рівноправність громадян, плюралізм, виборність органів державної влади, поділ влади, прийняття рішень в інтересах більшості з урахуванням інтересів меншості;

б) політична свобода, рівноправність громадян, плюралізм, гуманізм, соціальна рівність громадян, гласність, відсутність плюралізму;

в) політична свобода, рівноправність громадян, соціальна рівність громадян, поділ влади, прийняття рішень в інтересах більшості з урахуванням інтересів меншості, толерантність, призначення вищих органів влади;

г) політична свобода, рівноправність громадян, плюралізм, виборність органів державної влади, поділ влади, прийняття рішень в інтересах меншості з урахуванням інтересів більшості;

д) політична свобода, рівноправність громадян, плюралізм, виборність органів державної влади, наявність цензури, принцип загального виборчого права.

28. Принцип демократії, який полягає в тому, що держава гарантує існування різних ідей, думок, ідеологічних підходів, можливість їх вільного висловлення, різного тлумачення окремих явищ суспільного життя – це:

- а) політичний плюралізм;
- б) побудова влади в державі на засадах її поділу на різні гілки;
- в) гласність;
- г) конституційна закріплення прав, свобод і обов'язків людини та їх реальна гарантованість;
- д) ідеологічний плюралізм.

29. Стаття 2 Конституції України закріплює, що:

- а) Україна є унітарною державою;
- б) Україна є республікою;
- в) Україна є змішаною республікою;
- г) Україна є демократичною державою;
- д) Україна є президентської республікою.

30. Унітарна держава – це

- а) держава, яка вільна у міжнародних зносинах;
- б) держава, у якій гарантуються права і свободи людини і громадянина;
- в) держава, у якій є взаємовідповідальність людини і громадянина;
- г) держава, у якій всі або переважна більшість вищих територіальних одиниць не мають державно-подібного статусу;
- д) держава, у якій її голова є одночасно і головою церкви.

VI. Виконати практичні завдання:

Практичне завдання №1

До Конституційного Суду України надійшло конституційне подання, підписане 43 народними депутатами, щодо офіційного тлумачення ст. 8 Конституції України. У поданні зазначалося, що «хоча в ч. 1 ст. 8 Конституції України проголошено принцип верховенства права, однак у ч. 2 закріплено принцип юридичного верховенства Конституції України. А оскільки, як записаного в Преамбулі, Конституція України – це Основний Закон, то фактично в Україні діє принцип верховенства закону, а не верховенства права». На підставі такого аналізу ст. 8 Основного Закону народні депутати вимагали від Конституційного Суду України офіційно визнати, що наведене конституційне положення слід розуміти як верховенство закону.

Складіть і обґрунтуйте проект відповідного рішення Конституційного Суду України.

Практичне завдання №2

На парламентських слуханнях, присвячених удосконаленню системи організації державної влади, народний депутат З. наголосив: що оскільки у ст. 6 Конституції України закріплено, що державна влада здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу і судову (а це положення відносять до основ конституційного ладу), то існування в Україні інших органів державної влади Основний Закон не передбачає. Саме тому з метою забезпечення стабільності конституційного ладу України необхідно терміново ліквідувати всі державні органи, які не належать до жодної з гілок державної влади, передбачених ст. 6, передавши їх владні повноваження легітимним органам.

Проаналізуйте таку пропозицію народного депутата. Про які органи влади може йти мова?

VII. Словникова робота:

конституційний лад України, принципи конституційного ладу, демократія, демократична держава, правова держава, соціальна держава, світська держава, громадянське суспільство, політичний плюралізм, ідеологічний плюралізм, економічний плюралізм, верховенство права, верховенство закону, гарантії конституційного ладу, нормативно-правові гарантії конституційного ладу, організаційно-правові гарантії конституційного ладу, гарантії конституційного ладу України, державний лад України, принципи державного ладу, суверенітет, державний суверенітет, національний суверенітет, форма держави, механізм держави, державний апарат, функції держави, об'єктні функції держави, технологічні функції держави, система державних органів, державний орган, суспільний лад України, принципи суспільного ладу, система суспільного ладу України, політична система суспільства, суб'єкти політичної системи, політичні партії, громадські об'єднання, економічна система суспільства, власність, форми власності, підприємницька діяльність, фінансова система, податки, бюджетний процес, банківська система, соціальна система суспільства, духовно-культурна система суспільства, релігійні організації, концепція відкритої держави, концепція відкритого суспільства.

Нормативні акти:

- ❖ Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02 червня 2016 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 28. Ст. 532).
- ❖ Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 року. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1990. № 31. Ст. 429.

- ❖ Про проголошення незалежності України: Постанова Верховної Ради УРСР від 24 серпня 1991 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 38. Ст. 502.
- ❖ Про правонаступництво України: Закон України від 12 вересня 1991 року. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1991. № 46. Ст. 617.
- ❖ Декларація прав національностей України від 1 листопада 1991 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 53. Ст. 799.
- ❖ Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40-44. Ст. 356.
- ❖ Про громадські об'єднання: Закон України від 22 березня 2012 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 1. Ст. 1.
- ❖ Про Державний Гімн України: Закон України від 6 березня 2003 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 24. Ст. 163.
- ❖ Про державний кордон України: Закон України від 4 листопада 1991 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 2. Ст. 5.
- ❖ Про державні символи України: Постанова Верховної Ради України від 3 вересня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 45. Ст. 241.
- ❖ Про економічну самостійність Української РСР: Закон Української Радянської Соціалістичної Республіки від 3 серпня 1990 року. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1990. № 34. Ст. 499.
- ❖ Про молодіжні та дитячі громадські організації: Закон України від 1 грудня 1998 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 1. Ст. 2.
- ❖ Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України від 26 листопада 2015 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 3. Ст. 25.
- ❖ Про національні меншини в Україні: Закон України від 25 червня 1992 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 36. Ст. 529.
- ❖ Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 року. *Голос України*. 2018. № 122.
- ❖ Про політичні партії в Україні: Закон України від 5 квітня 2001 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 23. Ст. 118.
- ❖ Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності: Закон України від 15 вересня 1999 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 45. Ст. 397.
- ❖ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 57 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про засади державної мовної політики» 28 лютого 2018 № 2-р/2018. *Вісник Конституційного Суду України*. 2018. № 2. Стор. 102.

Спеціалізована література:

1. Nalivayko L. R. Performance problems of the Ukrainian state in social. *European Journal Of Natural History*. 2006. № 5. P. 85-86.
2. Акрамова А. Т. Учение И. Берлина о политической свободе, либерализме и плюрализме: дис. ... канд. полит. наук. Уфа, 2009. 145 с.
3. Андрушко І. П. Особливості застосування категорії «інтерес» у конституційному праві: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2012. 19 с.
4. Баклан О. Громадський контроль і громадська думка у сфері підприємництва: теоретично-прикладні питання. *Підприємництво, господарство і право*. 2012. № 4. С. 58-60.
5. Бакумов О. С. Проблеми зловживання правами громадян у процесі реалізації форм безпосередньо. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 4. С. 125-132.
6. Баликіна Л. І. Парламентаризм – система політичної організації держави. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 2. С. 100-106.
7. Бедрій Р. Б. Об'єкти комунальної власності в Україні: конституційно-правовий аспект. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2015. № 4. С. 75-83.
8. Беха В. П. Громадські організації у дискусії демократизації суспільства: моногр. Київ: Видавництво НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. 680 с.
9. Белов Д. Реформування конституційного ладу: позитиви та негативи. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 1. С. 101-104.
10. Борисова В. Релігійна організація – функціональний вид непідприємницьких організацій. *Право України*. 2014. № 2. С. 123-130.
11. Бутинський В. Я. Особливості цивільно-правового статусу релігійних організацій в Україні. *Юридичний вісник*. 2012. № 2. С. 75-79.
12. Василенко В. Юридична регламентація статусу офіційної (державної) мови у практиці європейських держав. *Право України*. 2016. № 3. С. 74-83.
13. Веніславський Ф. Правове обмеження державної влади – необхідна передумова стабільності конституційного ладу. *Право України*. 2010. № 6. С. 108-116.
14. Вінцукевич К. В. Теоретико-правові основи організації та діяльності політичних партій в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2010. 15 с.
15. Войналович В. Релігійні чинники у процесах націє- та державотворення: досвід сучасної України: моногр. Київ: Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2012. 272 с.
16. Гаєва Н. П. Закон України «Про громадські об'єднання»: деякі актуальні проблеми. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2013. Вип. 62. С. 97-104.

17. Ганьба Б. Причини існування та засоби подолання елітарного правового нігілізму в умовах сучасних суспільств перехідного типу. *Юридична Україна*. 2011. № 5. С. 10-15.
18. Георгіца А. Парламентарна форма державного правління: особливості та видові ознаки. *Право України*. 2009. № 10. С. 67-70.
19. Головатий С. Тріада європейських цінностей – верховенство права, демократія, права людини – як основа українського конституційного ладу. *Право України*. 2011. № 5. С. 159-174.
20. Головатий С. Україна – «соціальна» держава: що це? *Право України*. 2014. № 7. С. 199-233.
21. Гонюкова Л. Політичні партії як інститут державної політики та управління: теоретико-методологічний аналіз: моногр. Київ: Національна академія державного управління при Президентові України, 2009. 392 с.
22. Горбунова Л. М. Правові основи розвитку громадянського суспільства в Україні. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2010. № 10. С. 6-11.
23. Гудзь Т. І. Конституційне закріплення суспільного ладу: основні підходи. *Право і безпека*. 2015. № 3. С. 21-25.
24. Дзевелюк М. Номенклатура функції сучасної держави. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. Вип. 11. С. 171-176.
25. Длугопольський О. В. Сучасні соціально-економічні проблеми теорії та практики розвитку економічних систем: моногр. Тернопіль: Осадца Ю. В., 2016. 204 с.
26. Дроботов С. Поняття ідеологічної функції права і специфіка її реалізації у демократичній державі. *Юридична Україна*. 2011. № 2. С. 10-17.
27. Журенок Т. В. Особливості правової процедури припинення громадських організацій. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 2. С. 107-114.
28. Залізнюк В. В. Деякі аспекти дефініції поняття «політична партія» в наукових працях та національному законодавстві України як відображення її функцій та ролі в суспільстві. *Часопис Київського університету права*. 2015. № 3. С. 99-103.
29. Заславська О. Органи державної влади України як відкрита інформаційна система. *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2009. Вип. 13. С. 190-194.
30. Захарова Т. Приватна власність у сучасному українському суспільстві: соціологічний вимір. *Вісник Кіровоградського національного технічного університету*. 2011. № 3. С. 117-128.
31. Захарчук А. Політична система сучасної України: становлення, розвиток та особливості трансформації. *Юридична Україна*. 2006. № 4. С. 26-30.

32. Зварич Р. Національна держава в контексті глобалізації. *Юридична Україна*. 2009. № 2. С. 8-11.
33. Зінченко Ю. Принцип пропорційності як складова верховенства права. *Підприємництво, господарство і право*. 2010. № 7. С. 14-17.
34. Зюзь Д. В. Сутність та чинники розвитку економічної системи. *Державне будівництво*. 2016. № 2. С. 1-12.
35. Ільницький М. С. Становлення конституційного ладу в Україні. *Право.иа*. 2017. № 3. С. 10-15.
36. Іщук С. І. Концептуальні засади реалізації права на свободу об'єднань в Україні. *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. 2012. № 2. С. 1-12.
37. Кабанець О. С. Демократія як явище правової дійсності (теоретико-правовий аналіз): автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2016. 20 с.
38. Кашуба О. М. Підприємництво в Україні: проблеми і перспективи розвитку. *Економіка та держава*. 2015. № 6. С. 103-106.
39. Кельман М. Аспекти аналізу методологічних проблем співвідношення держави та права. *Право України*. 2009. № 2. С. 60-67.
40. Кельман М. Десять засад демократії. *Право України*. 1996. № 8. С. 7-10.
41. Кісель В. Й. Генезис уявлень про сутність права власності: історія та сучасність. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2015. № 1. С. 115-118.
42. Клименко О. І. Поняття конституційного права громадян на мирні зібрання. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 6. С. 134-141.
43. Ковальчук В. Б., Панчук І. О. Правосвідомість як фактор утвердження демократичних основ державного та суспільного ладу України: моногр. Острог: Вид-во Нац. ун-ту «Остроз. акад.», 2016. 209 с.
44. Колісник В. Відновлення дії Конституції України та зміна форми правління як засіб поновлення конституційного ладу. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 4. С. 103-108.
45. Колодій А. Громадянське суспільство: ознаки, структурні елементи, співвідношення із державою. *Право України*. 2014. № 4. С. 9-16.
46. Коломоєць О. В. Функції держави у сучасному державознавстві: теоретичні проблеми. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2013. № 5. С. 41-44.
47. Константинова Т. В. Плюралізм політичних груп як основа демократичного політичного вибору. *Актуальні проблеми політики*. 2012. Вип. 47. С. 49-56.
48. Костицький В. Політичні партії в системі «громадянське суспільство і держава». *Право України*. 1995. № 12. С. 32-34.
49. Кохановська О. Інформаційно-правова основа громадянського суспільства. *Право України*. 2015. № 4. С. 35-42.

50. Краковська А. Є. Поняття соціальної функції держави в сучасній юридичній науці. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2015. Вип. 31. С. 14-19.
51. Кресіна І. О. Держава і громадянське суспільство: проблеми взаємодії. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2013. Вип. 62. С. 378-383.
52. Кройтор А. В. Роль, місце та функції політичних партій у процесі формування паритетної демократії. *Актуальні проблеми політики*. 2012. Вип. 47. С. 108-113.
53. Крусян А. Громадянське суспільство в Україні як передумова сучасного українського конституціоналізму: поняття і тенденції розвитку. *Право України*. 2014. № 4. С. 17-25
54. Кудрявцева О. Класифікація та систематизація конституційних прав і свобод дитини в Україні. *Юридична Україна*. 2014. № 2. С. 47-52.
55. Куракін О. М. Співвідношення верховенства права та закону в розрізі соціологічної концепції право розуміння. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки*. 2015. Вип. 2. С. 33-36.
56. Лазор К. П. Релігійні об'єднання в Україні: організаційно-правові основи діяльності. *Актуальні проблеми політики*. 2013. Вип. 50. С. 282-287.
57. Литвиненко Н. І. Інституціональні чинники розвитку сучасної соціально-економічної системи: дис. ... д-ра економ. наук. Дніпропетровськ, 2016. 487 с.
58. Литвинов О. М. Республіканська форма правління як засада конституційного ладу України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2014. 20 с.
59. Лошихін О. М., Якубовський Д. Г., Янішевський А. В. Реформування місцевої влади як одна з засад і гарантій конституційного ладу України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 1. С. 77-81.
60. Луцький Р. П. Соціально-економічне середовище як визначальний фактор формування та розвитку позитивного права. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 6. С. 39-44.
61. Макаренко О. Ознаки права відкритого суспільства: концептуальний підхід. *Юридична Україна*. 2012. № 11 С. 12-19.
62. Макаренко О. Співвідношення генетичного і структурно-функціонального методів у дослідженні напрямів трансформації права відкритого суспільства. *Юридична Україна*. 2012. № 8 С. 12-19.
63. Малкіна Я. Д. Економічний зміст податків, їх роль та сучасний стан податкової системи України. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. № 6. С. 854-858.
64. Наливайко Л. Р. Верховенство права як принцип основ державного ладу України. *Актуальні проблеми політики*. 2006. Вип. 28. С. 117-122.

65. Наливайко Л. Р. Гарантії державного ладу України: проблеми визначення поняття. *Науковий вісник юридичної академії міністерства внутрішніх справ*. 2005. № 4. С. 153-159.
66. Наливайко Л. Р. Державний лад України: поняття, система, гарантії: дис. ... д-ра юрид. наук. Запоріжжя, 2010. 535 с.
67. Наливайко Л. Р. Державний лад України: теоретико-правова модель: моногр. Харків: Право, 2009. 600 с.
68. Наливайко Л. Р. До питання про визначення поняття «механізм Української держави». *Підприємництво, господарство і право*. 2005. № 10. С. 92-96.
69. Наливайко Л. Р. Історія становлення державного ладу України. *Підприємництво, господарство і право*. 2009. № 10. С. 31-35.
70. Наливайко Л. Р. Конституційно-правові засади та зміст екологічної функції Української держави. *Університетські наукові записки. Часопис Хмельницького університету управління та права*. 2006. № 1. С. 181-185.
71. Наливайко Л. Р. Конституційно-правові основи економічної функції Української держави. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2007. Вип. XVIII. С. 29-34.
72. Наливайко Л. Р. Конституційно-правові основи механізму Української держави та його принципів. *Підприємництво, господарство і право*. 2005. № 11. С. 8-11.
73. Наливайко Л. Р. Концепції і підходи до розуміння поняття «державний лад». *Юридичні і політичні науки*. 2005. Спецвипуск, т. 1. С. 176-181.
74. Наливайко Л. Р. Нормативно-правові гарантії державного ладу України. *Університетські наукові записки. Часопис Хмельницького університету управління та права*. 2009. № 1. С. 24-27.
75. Наливайко Л. Р. Регулююча роль Української держави в економічній сфері. *Вісник Запорізького юридичного інституту*. 2007. № 2. С. 3-9.
76. Наливайко Л. Р. Реформування механізму держави в контексті євроінтеграційної орієнтованості зовнішньої політики України. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2007. № 2 (33). С. 48-53.
77. Наливайко Л. Р. Роль принципів державного ладу у розбудові демократичної, соціальної і правової держави *Університетські наукові записки. Часопис Хмельницького університету управління та права*. 2008. № 1. С. 11-15.
78. Наливайко Л. Р. Система організаційно-правових гарантій державного ладу України. *Вісник Запорізького юридичного інституту Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2009. № 1. С. 3-12.
79. Наливайко Л. Р. Системний взаємозв'язок категорій «державний лад» та «суспільний лад». *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2007. Спецвипуск. С. 78-83.

80. Наливайко Л. Р. Системний взаємозв'язок категорій конституційний та державний лад: теоретико-методологічний підхід. *Вісник Запорізького юридичного інституту*. 2006. № 4. С. 3-13.
81. Наливайко Л. Р. Содержание экологической функции современного государства: конституционно-правовые основы. *Российское право в Интернете*. 2006. № 2. URL: http://rli.consultant.ru/magazine/2006/const_law.
82. Наливайко Л. Р. Соціальна функція Української держави та її конституційно-правові основи. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2006. № 2. С. 155-159.
83. Наливайко Л. Р. Співвідношення категорій «державний лад» і «політична система» в аспекті розробки загальної концепції розбудови Української держави. *Вісник Запорізького юридичного інституту*. 2006. № 3. С. 17-24.
84. Наливайко Л. Р. Форми здійснення політичної функції Української держави. *Підприємництво, господарство і право*. 2006. № 8. С. 3-7.
85. Наливайко Л. Р., Беляєва М. В. Політична функція Української держави: теоретико-правові та конституційно-правові засади: моногр. Київ: Хай-Тек Прес, 2013. 316 с.
86. Оніщенко Н. М. Нормотактика як складова державної правової політики. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 4. С. 37-42.
87. Опришко В. Державно-правова реформа в Україні: основні напрями. *Право України*. 1998. № 1. С. 11-15.
88. Орзіх М. Президентська республіка – різновид республіканської форми правління. *Право України*. 2009. № 10. С. 72-75.
89. Остапенко М. Політичний плюралізм: багатогранність змісту. *Політичний менеджмент*. 2011. № 6. С. 29-36.
90. Палінчак М. М. Мережа релігійних організацій в Україні: стан та перспективи розвитку. *Актуальні проблеми політики*. 2015. Вип. 55. С. 205-214.
91. Панчук І. О. Правосвідомість як фактор утвердження демократичних основ державного та суспільного ладу України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2015. 20 с.
92. Пархоменко Н. Роль громадянського суспільства у захисті прав і свобод людини та громадянина. *Право України*. 2014. № 4. С. 116-125.
93. Пацурківський Ю. П. Основні підходи до визначення поняття та природи власності в цивільних правовідносинах. *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2013. № 628. С. 59-64.
94. Погорілко В. Функції Української держави та їх правові основи. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2004. № 1. С. 9-14.
95. Прієшкіна О. В. Конституційний лад України та його роль у становленні та розвитку місцевого самоврядування: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2009. 40 с.

96. Прієшкіна О. В. Конституційний лад України: актуальні питання становлення, інституціоналізації та розвитку: моногр. Одеса: Фенікс, 2008. 280 с.
97. Прудов Ю. Соціальні виплати та пільги в українському законодавстві. *Юридична Україна*. 2006. № 1. С. 49-53.
98. Реньов Є. В. Цінності конституційного ладу України та їх правова регламентація: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2017. 20 с.
99. Рибчак В. І. Аналіз сучасних підходів до державного регулювання підприємницької діяльності. В Україні. *Науковий вісник Мукачівського державного університету*. 2015. № 1. С. 41-45.
100. Рябовол Л. Т. Засади конституційного ладу України як предмет дослідження: обґрунтування необхідності впорядкування термінологічного апарату. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 2. С. 49-52.
101. Савчин М. В. Сучасні тенденції конституціоналізму у контексті глобалізації та правового плюралізму: моногр. Ужгород: Право, 2018. 440 с.
102. Святоцька В. Основоположні стандарти і принципи організації та діяльності адвокатури у міжнародному просторі. *Право України*. 2015. № 12. С. 83-91.
103. Серьогін С. В. Верховенство права в Україні: проблеми розуміння та застосування: моногр. Дніпропетровськ: Середняк Т. К, 2014. 124 с.
104. Таран Д. П. Форми захисту конституції на сучасному етапі: порівняльно-правовий аспект: дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2016. 217 с.
105. Толстенко В. Інститути безпосереднього народовладдя у визначенні форми сучасної держави: правові аспекти. *Право України*. 2014. № 3. С. 171-179.
106. Торяник В. М. Інформаційна безпека як складова національної безпеки держави. Роль ЗМІ в забезпеченні інформаційного суверенітету України. *Право і суспільство*. 2016. № 2 С. 151-156.
107. Устименко В. А. Публічна власність: проблеми теорії і практики: моногр. Київ: Інститут економіко-правових досліджень НАН України, 2014. 308 с.
108. Француз А. Інститути громадянського суспільства у заходах запобігання і протидії корупції в Україні. *Право України*. 2014. № 4. С. 141-149.
109. Хрідочкін А. В. Особливості адміністративно-правового статусу контролюючих державних органів охорони інтелектуальної власності України. *Право і суспільство*. 2016. № 2 С. 156-161.
110. Черничко В. В. Конституційне право на об'єднання у політичні партії в Україні та країнах ЄС: порівняльно-правовий аналіз: дис. ... канд. юрид. наук. Ужгород, 2016. 235 с.
111. Чорна А. Підприємницька діяльність як об'єкт адміністративно-правового регулювання. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 5. 128-132.
112. Юрчишена Л. В. Податок на доходи фізичних осіб: механізм стягнення та джерело доходу бюджету України. *Фінанси. Учет. Банки*. 2016. № 1. С. 215-224.

ТЕМА 9. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ЇЇ РОБОТИ

I. Підготувати мультимедійні презентації на запропоновані теми:

- ❖ Поняття та ознаки Верховної Ради України як органу законодавчої влади. Склад Верховної Ради України. Функції Верховної Ради України: поняття, зміст.
- ❖ Засідання Верховної Ради України. Ведення пленарних засідань: прийняття рішень; порядок надання слова; організація розгляду питань; протокол, стенографічний бюлетень, стенографічний звіт; розробка проектів законів.
- ❖ Зовнішньополітична діяльність Верховної Ради України і міжпарламентські зв'язки: засади зовнішньої політики України; законодавство з питань зовнішньої політики України; ратифікація міжнародних договорів; приєднання до міжнародних договорів; співробітництво України з Організацією Об'єднаних Націй; співробітництво Верховної Ради України з парламентами інших країн.

II. Скласти схеми:

- ✓ Внутрішня структура Верховної Ради України.
- ✓ Функції Верховної Ради України: поняття, зміст.
- ✓ Стадії законодавчого процесу.
- ✓ Рахункова палата: поняття, завдання, функції повноваження, структура.
- ✓ Ратифікація міжнародних договорів Україною.
- ✓ Принцип відкритості і прозорості парламентських процедур.
- ✓ Парламент України: шляхи розвитку і вдосконалення функцій.
- ✓ Проблеми вдосконалення діяльності парламенту України.

III. Тематика рефератів:

- ◆ «Негативні та позитивні риси законодавчого процесу в Україні».
- ◆ «Теоретичні та практичні питання депутатської етики в Україні».
- ◆ «Дострокове припинення повноважень народного депутата України».
- ◆ «Конституційно-правовий статус Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини».
- ◆ «Конституційно-правовий статус Рахункової палати України».
- ◆ «Конституційне регулювання участі громадян у процесі реалізації парламентом контрольної функції: питання теорії і практики».
- ◆ «Конституційні підвалини генезису парламентаризму в Україні в контексті запровадження політичної реформи».

- ◆ «Політична реформа в контексті демократизації системи державної влади : конституційні аспекти».
- ◆ «Роль і місце уповноваженого Верховної Ради України, з прав людини в юридичному механізмі закріплення прав людини».
- ◆ «Депутатська недоторканість як гарантія діяльності представницького органу державної влади».
- ◆ «Двопалатний парламент в Україні: проблеми формування».
- ◆ «Правове регулювання статусу та діяльності комітетів та комісій парламенту».
- ◆ «Конституційно-правовий статус народних депутатів та їх парламентських об'єднань».

IV. Творче завдання
(на запропоновані теми зробити підбір літератури
та підготувати анотацію):

- Теоретичні засади розвитку українського парламентаризму.
- Про державно-правову природу влади парламенту України в системі розподілу влад.
- Поняття, сутність та зміст функцій Верховної Ради України.
- Законотворчий процес – його основні риси і особливості.
- Поняття і сутність парламентського контролю.

V. Вирішити тестові завдання:

1. Термін «парламент» французького походження і в перекладі означає:

- а) «верховенство», «верховна влада»;
- б) «говорити», «місце, де говорять»;
- в) «устрій», «встановлення»;
- г) «угода», «узгодження»;
- д) «законодавчий орган».

2. Легіслатура парламенту – це:

- а) період, в який повинні відбутися вибори;
- б) період повноважень парламенту;
- в) парламентський орган, що забезпечує організацію його роботи;
- г) проміжок часу між сесіями Верховної Ради України;
- д) проміжок часу, в який проводяться сесії Верховної Ради.

3. Маргінальний парламент – це:

- а) парламент, який при взаємодії з виконавчою владою домінує;
- б) парламент, при взаємодії якого з виконавчою владою домінує остання;

- в) парламент, що відіграє вирішальну роль при прийнятті законів, у формуванні чи відставці уряду;
- г) парламент, який існує лише для того, щоб забезпечити легальність режиму;
- д) парламент, який контролюється виконавчою владою.

4. Бікамеральний парламент – це:

- а) однопалатний парламент;
- б) двопалатний парламент;
- в) парламент, що представляє інтереси певної групи населення;
- г) парламент, до складу якого входять дві домінуючі партії;
- д) парламент, що містить дві депутатські фракції

5. Конституційно-правовий акт, що став основою для зміни природи, функцій і повноважень Верховної Ради УРСР:

- а) Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р.;
- б) Акт проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 р.;
- в) Конституція України від 28 червня 1996 р.;
- г) Закон України «Про вибори народних депутатів» від 18 жовтня 2001 р.;
- д) Закон України «Про статус народного депутата України» від 25 вересня 1997 р.

6. Народним депутатом України може бути:

- а) громадянин України, який на день виборів досяг 21 року, має право голосу і проживає на території України протягом останніх 10-ти років;
- б) особа, яка на день виборів досягла 21 року, має право голосу і проживає на території України протягом останніх 5-ти років;
- в) громадянин України, який на день виборів досяг 21 року, має право голосу і проживає на території України протягом останніх 10-ти років;
- г) громадянин України, який на день виборів досяг 30 років, має право голосу і проживає на території України протягом останніх 10-ти років;
- д) громадянин України, який на день виборів досяг 21 року, має право голосу і проживає на території України протягом останніх 5-ти років.

7. За Конституцією України чергові вибори до Верховної Ради України проводяться:

- а) в останню неділю березня останнього року повноважень;
- б) в останню неділю жовтня п'ятого року повноважень;

- в) в останню неділю жовтня останнього року повноважень;
- г) в останню неділю квітня останнього року повноважень;
- д) в останню неділю серпня останнього року повноважень.

8. *Виборча система, за якою проводяться вибори народних депутатів Верховної Ради України:*

- а) мажоритарно-пропорційна;
- б) преференційна;
- в) пропорційна;
- г) мажоритарна;
- д) кваліфікована.

9. *Позачергові вибори до Верховної Ради України може призначати:*

- а) Кабінет Міністрів України;
- б) Верховний Суд України;
- в) Конституційний Суд України;
- г) Президент України;
- д) Генеральний прокурор України.

10. *Кількісний склад Верховної Ради України відповідно до Конституції України становить:*

- а) 250 народних депутатів;
- б) 350 народних депутатів;
- в) 400 народних депутатів;
- г) 450 народних депутатів;
- д) 500 народних депутатів

11. *Повноваження народного депутата України починаються з моменту:*

- а) складання присяги;
- б) виявлення результатів виборів;
- в) видачі тимчасового посвідчення народного депутата України;
- г) реєстрації в Центральній виборчій комісії;
- д) проведення першого засідання.

12. *Народний депутат України не має права:*

- а) порушувати питання про перевірку діяльності підприємств, установ, організацій, розташованих на території України, щодо яких є дані про порушення ними законодавства;
- б) ставити питання про недовіру складу органів, утворених Верховною Радою України;

- в) займатися адвокатською діяльністю;
- г) вносити пропозиції щодо порядку голосування;
- д) звертатись із запитами, ставити запитання доповідачам, головуючому на засіданні, вимагати відповідей на запит.

13. Народний депутат України має право:

- а) залучатись як експерт органами у кримінальному провадженні, а також займатись адвокатською діяльністю;
- б) входити до складу керівництва, правління чи ради юридичної особи, що має на меті одержання прибутку;
- в) одержувати від іноземних урядів винагороду;
- г) використовувати свій депутатський мандат у цілях, не пов'язаних з депутатською діяльністю;
- д) одержувати заробітну плату за викладацьку діяльність.

14. Згідно з Конституцією України засідання Верховної Ради України проводяться:

- а) гласно;
- б) у закритому режимі;
- в) усно;
- г) відкрито;
- д) публічно.

15. Закрите засідання проводиться за рішенням більшості конституційного складу Верховної Ради України та:

- а) пропозицією найстаршого за віком народного депутата України;
- б) пропозицією Голови Верховної Ради України;
- в) пропозицією Президента України;
- г) пропозицією коаліції депутатських фракцій;
- д) вимогою Генерального прокурора України.

16. Поняття «депутатський мандат» полягає в наступному:

- а) обрання особи на посаду народного депутата України чи депутата Верховної Ради Автономної Республіки Крим, депутата сільської, селищної, міської, районної у місті, районної, обласної ради;
- б) надання депутату певних повноважень, у т. ч. виступати від імені виборців;

- в) визнання виборчою комісією певного кандидата обраним народним депутатом України;
- г) виражену і зафіксовану у встановленому законодавством порядку волю народу на представництво певною особою його інтересів у парламенті;
- д) депутатський імунітет.

17. Депутатська інвеститура – це:

- а) наділення депутата або групи депутатів владними повноваженнями;
- б) відповідальність депутата за здійснення своїх повноважень;
- в) відмова депутата від посади;
- г) відкликання депутата;
- д) недоторканність депутата.

18. Інтерпеляція – це:

- а) депутатський запит;
- б) винагорода членів парламенту;
- в) пропозиція депутата;
- г) голосування депутатів за прийняття законопроекту;
- д) відповідальність депутата за невиконання покладених на нього повноважень.

19. Рішення про направлення запиту Президенту України повинно бути підтримано:

- а) 1/3 від конституційного складу Верховної Ради України;
- б) 1/2 від конституційного складу Верховної Ради України;
- в) 50% + 1 від конституційного складу Верховної Ради України;
- г) 2/3 від конституційного складу Верховної Ради України;
- д) 3/4 від конституційного складу Верховної Ради України.

20. Виходячи зі змісту Конституції України, поняття «депутатський індемнітет» передбачає:

- а) звільнення депутатів від відповідальності за висловлювання в парламенті, відвідування пленарних засідань, результати голосування;
- б) неможливість притягнення депутатів до кримінальної відповідальності, задержання чи арешту без згоди Верховної Ради України;
- в) неможливість притягнення депутатів до відповідальності за висловлювання в парламенті, результати голосування та будь-які інші дії;

г) звільнення депутатів від відповідальності за результати голосування або висловлювання у парламенті та його органах, за винятком відповідальності за образу чи наклеп;

д) неможливість депутатів мати інший представницький мандат чи бути на державній службі.

21. Один із аспектів депутатського індемнітету в Україні полягає у наступному:

а) народні депутати не несуть відповідальності за результати голосування;

б) народні депутати не несуть відповідальності за висловлювання у Верховній Раді України, навіть у випадку образи чи наклепу;

в) народні депутати України не підлягають адміністративній відповідальності;

г) народні депутати України не підлягають кримінальній відповідальності;

д) народні депутати не можуть бути затримані чи заарештовані без згоди Верховної Ради України.

22. У Верховній Раді України не існує комітету:

а) з питань правової політики;

б) з питань соціальної політики і праці;

в) з питань бюджету;

г) з питань комп'ютерної злочинності;

д) з питань свободи слова та інформації.

23. Парламентська коаліція – це:

а) стійке організоване об'єднання двох або більше депутатських фракцій чи груп з метою вироблення і реалізації ними узгоджених рішень щодо спільної позиції з питань, які розглядаються парламентом;

б) підфракційне формування, метою якого є вироблення і реалізації узгоджених рішень щодо спільної позиції з питань, які розглядаються парламентом;

в) об'єднання деяких політичних партій, метою якого є вироблення і реалізації узгоджених рішень щодо спільної позиції з питань, які розглядаються парламентом;

г) об'єднання прибічників певної загальнонаціональної програми, метою якого є її реалізація;

д) об'єднання депутатів та інших політичних діячів, метою якого є створення опозиційної програми розвитку держави та вироблення стратегічного розвитку країни.

24. Добровільне об'єднання народних депутатів України, сформоване на основі партійної належності депутатів – це:

- а) депутатська група;
- б) депутатська фракція;
- в) депутатська інвеститура;
- г) інтерпеляція;
- д) коаліція.

25. Акти, що приймаються на засіданнях Верховної Ради України за результатами обговорення питань щодо законопроектів – це:

- а) рішення;
- б) рекомендації;
- в) висновки;
- г) постанови;
- д) інструкції.

26. До правових актів Верховної Ради України не належать:

- а) закони;
- б) постанови;
- в) звернення;
- г) укази;
- д) декларації.

27. Право законодавчої ініціативи у Верховній Раді України належить, крім:

- а) Президенту України;
- б) Кабінету Міністрів України;
- в) Національному банку України;
- г) народним депутатам України;
- д) Конституційному Суду України.

28. До обов'язкових реквізитів Закону України, що виданий Верховною Радою України, не належить:

- а) найменування;
- б) преамбула;
- в) ціль видання;
- г) зазначення органу, що видав нормативний акт;
- д) зазначення у преамбулі структури акту.

29. Під час розгляду кандидатури Прем'єр-Міністра України у засіданні Верховної Ради України бере участь:

- а) кандидат у Прем'єр-Міністри України;
- б) Президент України;
- в) постійний Представник Президента у Верховній Раді України;
- г) Омбудсмен;
- д) попередній Прем'єр-Міністр України.

30. До Конституції України можуть бути внесені зміни щодо:

- а) скасування чи обмеження прав і свобод людини;
- б) ліквідації незалежності України;
- в) порушення територіальної цілісності України;
- г) меж та назв територіальних одиниць України;
- д) скасування місцевого самоврядування.

VI. Виконати практичні завдання:

Практичне завдання №1

З метою врегулювання тривалої кризи Верховна Рада України за попереднім погодженням із Президентом України прийняла постанову про призначення позачергових виборів народних депутатів та Президента України. До Конституційного Суду України звернулися 50 народних депутатів із поданням про визнання цієї постанови неконституційною.

Проаналізуйте повноваження парламенту з питань виборчого процесу. Яке рішення має ухвалити суд?

Практичне завдання №2

Верховна Рада України прийняла Закон України «Про систему виконавчої влади». Президент визнав цей акт таким, що не відповідає Конституції України, не підписав його і поставив питання про розпуск парламенту в тому випадку, якщо він самостійно не виправить ситуації та не скасує результатів попереднього голосування по Закону. Верховна Рада України поголилася з вимогами глави держави і прийняла постанову про скасування результатів голосування по схваленню цього Закону в цілому.

Яким чином Верховна Рада України може скасувати прийнятий Закон? Надайте правову оцінку діям парламенту щодо скасування результатів голосування.

Практичне завдання №3

Прокурор району порушив кримінальну справу проти народного депутата України Ш. і викликав його для пред'явлення звинувачення у вчиненні злочину.

Адвокат Ш. звернувся до адміністративного суду зі скаргою на дії прокурора, в якій просить суд скасувати постанову про порушення кримінальної справи проти народного депутата Ш. та визнати дії прокурора незаконними.

Чи є в суду правові підстави для задоволення скарги адвоката?

У чому полягає порядок притягнення народного депутата України до кримінальної відповідальності?

Практичне завдання №4

Розглянувши депутатський запит народного депутата С. з вимогою надати інформацію про стан злочинності й відповідні копії звітів, начальник Головного управління Національної поліції в м. Києві К. відмовився це зробити, обґрунтовуючи свої дії тим, що такі дані становлять інформацію про діяльність органів досудового слідства і не можуть бути надані громадянам на підставі їх запитів.

Чи обґрунтованою є відмова К. у наданні інформації за депутатським запитом народного депутата С?

Практичне завдання №5

Заповніть нижче наведену таблицю щодо порівняння законодавчих органів України, США, Російської Федерації, Великобританії, Франції, Німеччини, Канади, Італії та Іспанії. Завдання виконується письмово.

№ з/п	Країна	Структура	За способом конституційного закріплення повноважень	Кількість парламентарів	Строк повноважень парламентарів
1.	Україна				
2.	США				
3.	Іспанія				
4.	Велика Британія				
5.	Франція				

6.	Німеччина				
7.	Канада				
8.	Італія				
9.	Польща				

VII. Словникова робота:

народне представництво, парламентаризм, парламент, активні парламенти, реактивні парламенти, маргінальні парламенти, мінімальні парламенти, легіслатура, монокамерні парламенти, бікамеральні парламенти, функції парламенту України, повноваження Верховної Ради України, депутатський корпус, народний депутат України, депутатський мандат, імперативний мандат, вільний мандат, депутатське звернення, депутатський запит, система гарантій діяльності народного депутата, депутатська недоторканність, депутатський імунітет, депутатський індемнітет, керуючі органи парламенту, спікер, парламентські комітети, тимчасові комісії, тимчасові спеціальні комісії, депутатські групи, парламентські фракції, парламентська більшість, парламентська опозиція, лобіювання, лобістське бюро, парламентський контроль, омбудсмен (Уповноважений Верховної Ради України з прав людини), акти реагування Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Рахункова палата, парламентські сесії, чергові сесії, позачергові сесії, пленарні засідання, голосування, законодавчий процес, стадії законодавчого процесу, законодавча ініціатива, установча процедура, зовнішньополітична діяльність Верховної Ради України.

Нормативні акти:

- ❖ Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02 червня 2016 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 28. Ст. 532).
- ❖ Про визначення порядку обчислення скликань Верховної Ради України: Закон України від 1 лютого 2000 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 8. Ст. 52.
- ❖ Про комітети Верховної Ради України: Закон України від 4 квітня 1995 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 19. Ст. 134.
- ❖ Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності: Указ Президента від 10 червня 1997 року (зі змінами і допов.). *Урядовий кур'єр*. 1997. № 107-108.

- ❖ Про Рахункову палату: Закон України від 11 липня 1996 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 43. Ст. 212.
- ❖ Про статус народного депутата України: Закон України від 17 листопада 1992 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 3. Ст. 17.
- ❖ Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України від 23 грудня 1997 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 20. Ст. 99.
- ❖ Про Регламент Верховної Ради України: Закон України від 10 лютого 2010 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 14-15, №16-17. Ст. 133.

Спеціалізована література:

1. Александров О. А. Конституційно-правові засади статусу народного депутата України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2010. 20 с.
2. Алексеев В. М. Теоретичні засади взаємовідносин держави та суспільства в Україні: управлінський аспект: автореф. дис. ... д-ра наук. Київ, 2012. 36 с.
3. Ал-Зухайрі А. І. Сучасний парламентаризм як фактор становлення демократичної політичної системи: автореф. дис. ... канд. політ. наук. Чернівці, 2017. 20 с.
4. Анохін О. М. Проблеми підготовчої діяльності комітетів Верховної Ради України. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2001. № 13. С. 60-63.
5. Антонова О. Р. Взаємодія Верховної Ради України з неурядовими організаціями: державно-управлінський аспект: автореф. дис. ... канд. наук. Київ, 2015. 20 с.
6. Бабенко К. Конституційне регулювання участі громадян у процесі реалізації парламентом контрольної функції: питання теорії і практики. *Юридична Україна*. 2009. № 6. С. 40-45.
7. Бабенко К. Конституційні підвалини генезису парламентаризму в Україні в контексті запровадження політичної реформи. *Юридична Україна*. 2007. № 4. С. 38-45.
8. Баликіна Л. І. Парламентаризм – система політичної організації держави. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 2. С. 100-106.
9. Баликіна Л. Парламентаризм – система політичної організації держави. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 2. С. 100-108.
10. Барабаш Ю. Г. Державно-правові конфлікти в теорії та практиці конституційного права: моногр. Харків: Право, 2008. 220 с.
11. Барабаш Ю. Г. Парламентський контроль в Україні: проблеми теорії та практики: дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2004. 205 с.

12. Баргілевич М. І. Шляхи вдосконалення процедури імпічменту Президента в Україні крізь призму досвіду зарубіжних країн. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2016. Вип. 36 (1). С. 37-41.
13. Барчук В. Роль і місце уповноваженого Верховної Ради України з прав людини в юридичному механізмі закріплення прав людини. *Підприємництво, господарство і право.* 2010. № 10. С. 134-137.
14. Баскакова Ю. В. Правовий статус апарату Верховної ради України в умовах забезпечення фракційної стабільності законодавчого органу влади. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова.* 2013. Вип. 12. С. 52-59.
15. Бері В. Регламент Верховної Ради України – процедурно-правова основа реалізація функції парламенту. *Право України.* 2005. № 11. С. 103-107.
16. Берназюк І. М. Реалізація актів стратегічної (програмної) правотворчості парламенту, глави держави та уряду як гарантія прямої демократії: моногр. Ужгород: Гельветика, 2017. 483 с.
17. Бисага Ю. М. Парламентська більшість (коаліція) та парламентська опозиція: теоретико-правове дослідження: моногр. Ужгород: УжНУ, 2013. 187 с.
18. Болдирєв С. В. Проблеми правового регулювання парламентського розслідування в процесі застосування процедури імпічменту Президента України. *Проблеми законності.* 2012. Вип. 118. С. 56-66.
19. Бондарчук О. В. Інститут недоторканності депутата парламенту в Україні та Російській Федерації: порівняльно-правовий аналіз: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2012. 190 с.
20. Букач В. В. Верховна Рада та Президент України у механізмі забезпечення конституційних політичних прав і свобод людини і громадянина в Україні. *Держава і право. Юридичні і політичні науки.* 2008. №. 42. С. 185-190.
21. Венгер В. М. Конституційно-правові засади впливу парламентських фракцій на здійснення представницького мандата: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2013. 20 с.
22. Верцімага І. В. Механізми здійснення парламентського контролю за реалізацією державної екологічної політики в Україні: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Київ, 2017. 20 с.
23. Волощук О. Т. Причини бікамералізму. *Бюлетень Міністерства юстиції України.* 2013. № 3. С. 35-44.
24. Гев'юк У. Ю. Формування інституту парламентських виборів у процесі демократизації політичної системи України: дис. ... канд. політ. наук. Чернівці, 2011. 217 с.
25. Георгіца А. Законодавча влада: поняття, правова природа, місце і роль у системі органів публічної влади. *Право України.* 2009. № 11. С. 100-104.
26. Гербут Н. А. Гендерне представництво в парламентах: українські реалії та зарубіжний досвід: автореф. дис. ... канд. політ. наук. Київ, 2014. 18 с.

27. Гнатенко Н. Депутатська фракція у Верховній Раді України: елемент політичної структуризації парламенту чи інструмент лобізму. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2009. Вип. 2. С. 235-242.
28. Гончаренко В. Бікамералізм у контекст конституційної реформи в Україні. *Вісник Академії правових наук України*. 2012. № 3. С. 67-77.
29. Гончаренко І. Б. Проблемні питання законодавчих пропозицій щодо легалізації приватної детективної діяльності в Україні. *Публічне право*. 2016. № 2. С. 196-203.
30. Григорук Н. Г. Конституційно-правовий статус народного депутата України: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2004. 216 с.
31. Грицай І. О. Загальнотеоретичний аналіз гендерного збалансування в національних парламентах. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2016. № 6. С. 3-7.
32. Гриценко А. П., Абасов Г. Г. Верховна Рада Автономної Республіки Крим: моногр. Сімферополь: ОДЪЖАК, 2008. 267 с.
33. Гусаров С. М. Законотворчість і законодавчий процес в Україні: моногр. / [за заг. ред. О. М. Бандурки]. Харків: Золота миля, 2014. 412 с.
34. Дурдинець М. Ю. Бікамералізм в українському парламентаризмі: філософсько-правове осмислення: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2018. 20 с.
35. Жаровська І. М. Принцип відкритості і прозорості парламентських процедур. *Життя і право*. 2004. № 7. С. 32-35.
36. Журавський В. Двопалатний парламент в Україні: проблеми формування. *Право України*. 2001. № 3. С. 33-34.
37. Звоздецька І. В. Правові ознаки парламентських процедур. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 2. С. 35-38.
38. Зеленов Р. Ю. Законодательные процедуры Европейского Союза. Эволюция полномочий Европейского парламента. *Государство и право*. 2005. № 1. С. 97-103.
39. Зозуля О. І. Поняття та ознаки принципів діяльності комітетів і тимчасових комісій Верховної Ради України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2016. Вип. 38 (1). С. 46-50.
40. Зотова Т. Г. Питання удосконалення структури апарату верховної ради України у контексті світового досвіду. *Інвестиції: практика та досвід*. 2013. № 16. С. 142-144.
41. Зубченко Н. І. Регіональне (не-європейське) співробітництво держав в сфері добробуту тварин та захисту їх від жорстокого поводження. *Правова держава*. 2014. № 17. С. 102-106
42. Ісаєнко А. В. Конституційно-правовий статус державних органів зовнішніх зносин України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2014. 19 с.

43. Кадук Т. Д. Принципи парламентського контролю. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 9. С. 58-66.
44. Койчева О. С. Рахункова палата як суб'єкт фінансового контролю: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2016. 24 с.
45. Кондратюк С. В. Традиція парламентаризму на західноукраїнських землях: історико-правове дослідження: моногр. Львів: Євросоціум, 2016. 623 с.
46. Кравченко Н. В. Становлення інституту вітчизняного омбудсмана з прав інвалідів: імплементація міжнародно-правових принципів. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2013. Вип. 62. С. 153-158.
47. Кульчицька О. В. Дефініція конституційно-правового статусу депутатських фракцій як запорука стабільності, відносної сталості та внутрішньої погодженості парламентської діяльності. *Право і Безпека*. 2009. № 5. С. 20-24.
48. Кунець І. Ю. Конституційне регулювання правового статусу парламентських комітетів та/або комісій на прикладі України та зарубіжних країн. *Юридичний вісник*. 2017. № 2. С. 71-76.
49. Легін Л. М. Законодавчий процес в Україні: теоретико-правове дослідження: моногр. Івано-Франківськ; Дрогобич: Коло, 2015. 132 с.
50. Лемак В. Законодавство і практика люстрації: досвід Чеської Республіки. *Право України*. 2014. № 4. С. 126-133.
51. Лікарчук Д. С. Особливості парламентських конфліктів у сучасній Україні: автореф. дис. ... канд. політ. наук. Київ, 2016. 18 с.
52. Лопушняк Г. Рахункова палата та її роль у здійсненні державного фінансового контролю в Україні. *Вісник Львівського національного аграрного університету. Серія: Економіка АПК*. 2013. № 20 (1). С. 123-131.
53. Любченко А. В. Політико-управлінські засади становлення інституту парламентаризму в сучасній Україні: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Київ, 2014. 20 с.
54. Любченко А. В. Шляхи формування парламентської культури в Україні. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. Серія: Державне управління*. 2016. № 4. С. 31-35.
55. Майданник О. Контрольна функція парламенту: сутність, зміст, призначення. *Право України*. 2013. № 5. С. 280-286.
56. Малкіна Г. Політична відповідальність глави держави. *Політичний менеджмент*. 2008. № 2. С. 42-50.
57. Маляренко В. Створення двопалатного парламенту в Україні – необхідна умова утвердження демократії, гарант законності і правопорядку в державі. *Право України*. 2009. № 6. С. 12-15.
58. Манжул К. В. Місце і значення депутатських фракцій в законодавчому процесі. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2004. № 11. С. 21-32.

59. Марцеляк О. В. Інститут омбудсмана: теорія і практика: моногр. Харків: Нац. ун-т внутр. справ, 2004. 448 с.
60. Матейчук Р. І. Поняття й характерні ознаки методів організаційно-правових форм діяльності народних депутатів України. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 2. С. 14-17.
61. Медведчук В. Актуальні питання бікамералізму (двопалатної структури парламенту) в класичній європейській державно-правовій теорії. *Право України*. 2013. № 3-4. С. 341-347.
62. Медведчук В. Двопалатний парламент: правова ретроспекція формування класичної доктрини і моделі. *Вісник Академії правових наук України*. 2013. № 1. С. 14-23.
63. Медвідь А. Особливості допиту окремих категорій суб'єктів тимчасовими слідчими комісіями Верховної Ради України. *Підприємництво, господарство і право*. 2010. № 12. С. 141-143.
64. Медвідь А. Особливості правопорядку обрання голови та заступника голови тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України. *Підприємництво, господарство і право*. 2011. № 1. С. 131-133.
65. Мельничук О. Інститут омбудсмана в механізмі захисту права людини на освіту. *Підприємництво, господарство і право*. 2012. № 2. С. 7-10.
66. Мироненко В. П. Політико-правові засади формування і діяльності парламентської коаліції: зарубіжний досвід і Україна: автореф. дис. ... канд. політ. наук. Київ, 2016. 22 с.
67. Навора Ю. Роль верхньої палати в законодавчому процесі в двопалатних парламентах. *Юридична Україна*. 2012. № 2. С. 32-36.
68. Наливайко Л. Р. Теоретико-прикладні проблеми тлумачення Конституції та законів України Конституційним Судом. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2015. № 1. С. 68-75.
69. Наливайко О. І. Порівняльно-правовий аналіз реалізації процедури імпічменту. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2011. № 3. С. 61-70.
70. Нестерович В. Лобіювання як конституційно-правовий механізм захисту прав і свобод людини та громадянина. *Вісник Академії правових наук України*. 2010. № 3 (62). С. 83-93.
71. Нестерович В. Ф. Етимологія та феномен поняття «лобіювання»: гносеологічний вимір. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2010. № 1 (99). С. 40-50.
72. Онищук І. Проблеми вдосконалення нормативно-правового регулювання вимог до юридичної техніки. *Юридична Україна*. 2011. № 6 (102). С. 22-27.
73. Опришко В. Актуальні проблеми парламентської реформи. *Право України*. 2001. № 8. С. 21-25.

74. Панчак-Бялоблоцка Н. В. Порівняльний аналіз урядів меншості у європейських парламентських демократіях: автореф. дис. ... д-ра політ. наук. Львів, 2017. 38 с.
75. Пасальський М. Конституційна модель депутатського мандата парламентарія України. *Юридична Україна*. 2015. № 9. С. 26-31.
76. Пацкан В. В. Роль парламентаризму в системі конституційно-правового механізму забезпечення прав і свобод людини: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2014. 19 с.
77. Пеньковська Н. К. Парламентські коаліції у процесі демократизації урядування в Україні: автореф. дис. ... канд. політ. наук. Одеса, 2015. 20 с.
78. Погорєлова А. І. Розвиток культури парламентаризму в Україні в контексті законотворчої діяльності парламенту: автореф. дис. ... д-ра політ. наук. Київ, 2015. 32 с.
79. Погорілко В. Функції українського парламенту. Від номінального до реального. *Віче*. 2002. № 2. С. 17-21.
80. Погребняк Н. Зарубіжний досвід організації та діяльності парламентського апарату. *Підприємництво, господарство і право*. 2012. № 10. С. 64-67.
81. Погребняк Н. С. Конституційно-правовий статус апарату Верховної Ради України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2014. 23 с.
82. Погребняк Н. С. Методи діяльності Апарату Верховної Ради України (класифікація за призначенням). *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2015. Вип. 30. С. 14-27.
83. Погребняк Н. С. Форми діяльності апарату Верховної Ради України. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2015. Вип. 29. С. 43-53.
84. Різник С. Про нез'ясоване питання конституційності актів парламенту, прийнятих в умовах Революції Гідності. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 6. С. 58-66.
85. Селіванов А. Законодавча влада і конституційне правосуддя в Україні. *Право України*. 2009. № 5. С. 23-27.
86. Семко С. О. Правовий статус депутатських фракцій у міських, обласних, районних радах та організаційні форми їх роботи. *Актуальні проблеми державного управління*. 2009. № 2. С. 389-394.
87. Скакун О. Дослідження українського парламентаризму на сучасному етапі. *Право України*. 2001. № 9. С. 125-126.
88. Словська І. Є. Конституційно-правовий статус парламенту – Верховної Ради України: моногр. Київ: Юрінком Інтер, 2013. 336 с.
89. Словська І. Сесія – основна організаційно-правова форма діяльності Верховної Ради України. *Право України*. 2012. № 7. С. 134-140.
90. Снігур І. Вплив парламенту України на визначення територіального устрою. *Підприємництво, господарство і право*. 2013. № 4. С. 3-7.

91. Станкевич О. І. Місце Комісії Європейського Союзу в законодавчому процесі: дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2011. 228 с.
92. Становлення електронного парламенту в контексті євроінтеграції України: моногр. / Корж І. Ф. [та ін.]. Київ: ПанТот, 2015. 171 с.
93. Стопченко М. І. Конституційно-правовий статус голови парламенту в Україні та зарубіжних країнах: порівняльний аналіз: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2015. 20 с.
94. Супрун В. Ф. Деякі питання щодо вдосконалення взаємодії Міністерства юстиції з Верховною Радою України. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2004. № 2-3. С. 134-142.
95. Федосюк А. В. Методологічні основи дослідження українського парламентаризму в умовах глобалізації. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2016. Вип. 71. С. 147-159.
96. Федчишин М. Правові законодавчі ініціативи і правове вето. *Віче*. 1998. № 11. С. 44-54.
97. Христова Ю. В. Національний та зарубіжний досвід захисту прав людини у громаді муніципальним омбудсманом. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 2. С. 103-108.
98. Шаповал В. М. Основи теорії парламентаризму: [моногр.]. Київ: Парламент. вид-во, 2015. 134 с.
99. Шварцева М. І. Парламентська (Консультативна) Асамблея Ради Європи: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2016. 20 с.
100. Шведа О. Юридическая природа и содержание лоббистской деятельности в контексте опыта зарубежных стран. *Leges si Viata*. 2018. № 4, ч. 2. С. 173-177.
101. Шипіка А. В. Організаційно-правові аспекти діяльності комітетів Верховної Ради України. *Європейські перспективи*. 2016. Вип. 2. С. 21-28.
102. Ющенко О. О. Конституційно-правові засади участі громадян у законодавчому процесі України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Ужгород, 2016. 22 с.
103. Яровой Т. С. Парламентаризм в умовах сучасного українського державотворення: питання теорії і практики: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Київ, 2015. 17 с.

ТЕМА 10. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ СТАТУСУ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ

I. Підготувати мультимедійні презентації на запропоновані теми:

- ❖ Становлення інституту президентства в Україні. Проблеми президентської влади на сучасному етапі розвитку.
- ❖ Адміністрація Президента України.
- ❖ Представник Президента України у Верховній Раді України.
- ❖ Представник Президента України в Конституційному Суді України.
- ❖ Представник Президента України в Кабінеті Міністрів України.
- ❖ Представник Президента України в Автономній Республіці Крим.
- ❖ Організація взаємодії Президента України з Кабінетом Міністрів України, з законодавчою владою, судовою владою, органами місцевого самоврядування.

II. Скласти схеми:

- ✓ Структура Адміністрації Президента України.
- ✓ Конституційно-правова регламентація статусу Президента України.
- ✓ Функції та повноваження Президента України.
- ✓ Представник Президента України в Кабінеті Міністрів України.
- ✓ Організація взаємодії Президента України з судовою владою.
- ✓ Особливості урядового контролю за нормотворчою діяльністю Президента України.
- ✓ Актуальні питання співвідношення нормативно-правових указів Президента України та Законів України.

III. Тематика рефератів:

- ◆ «Історія становлення та перспективи розвитку інституту президентства в Україні в контексті конституційної та політичної реформ».
- ◆ «Процедура імпичменту Президента України: теорія та практика».
- ◆ «Конституційно-правовий статус Президента України».
- ◆ «Особливості дії указів Президента України в часі, просторі та за колом осіб».
- ◆ «Верховенство права в діяльності Президента України».
- ◆ «Президент у змішаних республіках: деякі питання конституційно-правової теорії та практики».
- ◆ «Роль глави держави в механізмі здійснення державної влади».
- ◆ «Поняття та ознаки стадій нормотворчого процесу підготовки проектів актів».

Президента України».

- ◆ «Роль Президента України в забезпеченні культурних прав громадян».
- ◆ «Теоретико-правові проблеми інституту президентства в механізмі реалізації державної влади в Україні».
- ◆ «Контроль президента України за діяльністю Міністерства внутрішніх справ України».
- ◆ «Конституційна відповідальність глави держави».
- ◆ «Особливості дії указів Президента України в часі, просторі та за колом осіб»
- ◆ «Рада національної безпеки і оборони України: конституційно-правовий статус».

IV. Творче завдання
(на запропоновані теми зробити підбір літератури
та підготувати анотацію):

- Класифікація інституту глави держави: критерії та види.
- Рада національної безпеки і оборони України: конституційно-правовий статус.
- Правовий статус глави держави.
- Актуальні питання співвідношення нормативно-правових указів Президента України та Законів України.
- Конституційна відповідальність глави держави.

V. Вирішити тестові завдання:

1. З латинської «*president*» означає:

- а) той, хто сидить попереду;
- б) глава держави;
- в) той, хто керує державою;
- г) особа, наділена владними повноваженнями;
- д) виборний глава держави.

2. В Україні посада Президента була утворена:

- а) у 1990 році;
- б) у 1991 році;
- в) у 1992 році;
- г) у 1993 році;
- д) у 1994 році.

3. Першим Президентом незалежної Української держави є:

- а) Леонід Кучма;
- б) Леонід Кравчук;

- в) Леонід Кравець;
- г) Юлія Тимошенко;
- д) Віктор Ющенко.

4. Відповідно до Конституції Президент України є:

- а) главою виконавчої влади України;
- б) главою Української держави;
- в) главою всіх гілок влади України;
- г) главою Української держави та главою виконавчої влади;
- д) главою законодавчої влади України.

5. Президент України є гарантом:

а) державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина;

б) державного суверенітету та суверенітету сусідніх держав, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, законів України, прав і свобод людини і громадянина;

в) державної безпеки, суверенітету, обороноздатності, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина;

г) виконання обов'язків Верховною Радою України, Кабінетом Міністрів України, прокуратурою;

д) державної безпеки, суверенітету, виконання обов'язків Верховною Радою України, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина.

6. Термін, протягом якого за особою зберігається звання Президента України, крім випадку усунення особи в порядку імпичменту:

- а) з моменту обрання та досягнення 65-річного віку;
- б) на час виконання повноважень та 10 років після закінчення повноважень;
- в) довічно;
- г) до моменту обрання нового Президента України;
- д) на час виконання повноважень.

7. Строк, на який обирається Президент України:

- а) 4 роки;
- б) 5 років;
- в) 7 років;
- г) 9 років;
- д) 3 роки.

8. Віковий ценз для обрання на посаду Президента України становить:

- а) 21 рік;
- б) 35 років;
- в) 45 років;
- г) 27 років;
- д) 18 років.

9. Вибори Президента України можуть бути:

- а) чергові, позачергові, повторні;
- б) строкові, дострокові, повторні;
- в) чергові, дострокові, повторні;
- г) чергові, позачергові, дострокові;
- д) строкові, позачергові, повторні.

10. Призначення виборів Президента України здійснюється:

- а) Рішенням Центральної виборчої комісії;
- б) Рішенням Конституційного Суду України;
- в) Постановою Верховної Ради України;
- г) Указом Президента України;
- д) Наказом Кабінету Міністрів України.

11. Чергові вибори Президента України проходять:

- а) в останню неділю березня п'ятого року повноважень;
- б) в останню неділю жовтня останнього року повноважень;
- в) у першу неділю березня останнього року повноважень;
- г) в останню неділю квітня останнього року повноважень;
- д) в останню неділю серпня останнього року повноважень.

12. Підставою проведення позачергових виборів Президента України є:

- а) зняття до дня виборів всіма кандидатами, включеними до виборчого бюлетеня, своїх кандидатур;
- б) включення до виборчого бюлетеня не більше двох кандидатів, жодного з яких не було обрано;
- в) закінчення терміну перебування на посту Президента, обраного на позачергових виборах;
- г) прийняття нової Конституції України;
- д) дострокове припинення повноважень Президента України.

13. Позачергові вибори Президента України проводяться у період:

- а) 15 днів;

- б) 30 днів;
- в) 45 днів;
- г) 60 днів;
- д) 90 днів.

14. Державним органом, що забезпечує організацію і проведення виборів Президента України в цілому по Україні, є:

- а) Верховна Рада України;
- б) Кабінет Міністрів України;
- в) Адміністрація Президента України;
- г) Центральна виборча комісія;
- д) Рада національної безпеки і оборони України.

15. До бюлетеня на виборах Президента України не включається:

- а) прізвище, ім'я, по батькові;
- б) рік народження;
- в) число, місяць та рік народження;
- г) контактний номер телефону;
- д) особистий підпис виборця.

16. Кількість членів дільничної виборчої комісії на виборах Президента України має бути не менше:

- а) 9 осіб;
- б) 10 осіб;
- в) 12 осіб;
- г) 14 осіб;
- д) 15 осіб.

17. Обраним на пост Президента України вважається той кандидат, який одержав на виборах:

- а) більше половини голосів виборців, які взяли участь у голосуванні;
- б) не менше 45% голосів виборців, що брали участь у голосуванні;
- в) 51% голосів виборців;
- г) 2/3 голосів виборців, що брали участь у голосуванні;
- д) максимальну кількість голосів виборців, що брали участь у голосуванні.

18. Після офіційного оголошення результатів виборів, з моменту складення присяги народові на урочистому засіданні новообраний Президент України вступає на пост не пізніше ніж через:

- а) 15 днів;

- б) 30 днів;
- в) 45 днів;
- г) 60 днів;
- д) 90 днів.

19. Згідно чинної Конституції Президент України складає присягу:

- а) народу України;
- б) Верховній Раді України;
- в) Голові Конституційного Суду України;
- г) населенню України;
- д) органам публічної влади.

20. Приведення до присяги Президента України здійснює:

- а) Голова Верховної Ради України;
- б) Голова Конституційного Суду України;
- в) Голова Центральної виборчої комісії України;
- г) попередній Президент;
- д) Прем'єр-Міністр України.

21. Після офіційного оголошення результатів виборів Президент України, обраний на позачергових виборах складає присягу у:

- а) триденний строк;
- б) п'ятиденний строк;
- в) десятиденний строк;
- г) двадцятиденний строк;
- д) тридцятиденний строк.

22. До повноважень Президента України не належить:

- а) забезпечення державної незалежності;
- б) прийняття рішень про визнання іноземних держав;
- в) призначення і звільнення дипломатичних представників України в інших державах;
- г) затвердження Державного бюджету України;
- д) видання указів.

23. Президент України, виходячи зі своїх повноважень, не здійснює:

- а) установчу функцію;
- б) нормотворчу функцію;
- в) правозастосовну функцію;
- г) контрольну функцію;
- д) законодавчу функцію.

24. *Нормативні акти, що видає Президент України:*

- а) укази та розпорядження;
- б) рішення та постанови;
- в) звернення та скарги;
- г) звернення та укази;
- д) укази та постанови.

25. *Постійно діючим допоміжним органом при Президентові України є:*

- а) Секретаріат Президента України;
- б) Апарат Президента України;
- в) Комітет при Президентові України;
- г) Адміністрація Президента України;
- д) Рада Президента України.

26. *До основних завдань Адміністрації Президента України відносяться:*

- а) організаційне, соціальне, консультативне, інформаційне, експертно-аналітичне;
- б) фінансове, правове, консультативне, інформаційне, експертно-аналітичне;
- в) консультативне, інформаційне, експертно-аналітичне;
- г) оборонне, правове, консультативне, інформаційне, експертно-аналітичне;
- д) організаційне, правове, консультативне, інформаційне, експертно-аналітичне.

27. *Глава Адміністрації Президента України в межах своєї компетенції видає:*

- а) розпорядження;
- б) накази;
- в) укази;
- г) постанови;
- д) локальні акти.

28. *Адміністрація Президента України для виконання покладених на неї завдань не має право в установленому порядку:*

- а) одержувати інформацію, документи і матеріали від державних органів та органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій усіх форм власності та їх посадових осіб;
- б) користуватися інформаційними базами даних державних органів, державними, в тому числі урядовими, системами зв'язку і комунікацій, мережами спеціального зв'язку та іншими технічними засобами;

в) залучати до виконання окремих робіт і завдань, до участі у вивченні окремих питань учених і фахівців, у тому числі на договірній основі, працівників центральних та місцевих органів виконавчої влади;

г) порушувати питання щодо притягнення до відповідальності посадових осіб;

д) скликати наради, створювати робочі групи.

29. До складу Ради національної безпеки і оборони України за посадою не входить:

а) Міністр закордонних справ України;

б) Голова Служби безпеки України;

в) Міністр внутрішніх справ України;

г) Прем'єр-міністр України;

д) Генеральний прокурор України

30. У разі дострокового припинення повноважень Президента України, виконання на період до обрання і вступу на пост нового Глави Української держави покладається на:

а) Голову Верховної Ради України;

б) Голову Конституційного Суду України;

в) Прем'єр-Міністра України;

г) Голову Верховного Суду України;

д) Постійного Представника Президента України у Верховній Раді України.

VI. Виконати практичні завдання:

Практичне завдання №1

На прес-конференції Президента України журналіст оприлюднив інформацію, відповідно до якої Голова апеляційного суду однієї з областей М. продовжує обіймати свою посаду незаконно, оскільки вже півроку як досяг пенсійного віку. Глава держави доручив відповідальним працівникам Адміністрації терміново підготувати проект указу про звільнення М. з посади Голови апеляційного суду та з посади судді. Того ж вечора цей указ з'явився на офіційному сайті Президента України.

Які повноваження має Президент України у сфері функціонування судової гілки влади? Який порядок їх реалізації? Наскільки конституційним є вказаний указ Президента України?

Практичне завдання №2

Перед поїздкою на багатосторонню міжнародну зустріч міністрів у сфері енергетики та вугільної промисловості країн – членів світової організації торгівлі від Президента України на ім'я Міністра енергетики та вугільної промисловості України були направлені Директиви з приводу ведення переговорів та підписання багатосторонньої угоди з питань співробітництва у галузі енергетики та вугільної промисловості. Однак Міністр відмовився діяти відповідно до Директив, посилаючись на те, що згідно з Конституцією України він як член Кабінету Міністрів виконуватиме лише акти Президента України, якими відповідно до Основного Закону визнаються укази і розпорядження.

Проаналізуйте повноваження Президента України в зовнішньополітичній сфері.

Наскільки обґрунтованою з конституційно-правової точки зору є відмова Міністра виконувати Директиви?

VII. Словникова робота:

інститут президентства, глава держави, президент, президентська республіка, «колегіальний президент», правовий статус президента, президент-арбітр, інституціалізація президентства, легітимація президентства, Президент України, компетенція Президента України, контрасигнування, повноваження Президента України, функції Президента України, право вето, абсолютне вето, відкладальне вето, промульгація, правотворче контрольне провадження, виконавче контрольне провадження, акти глави держави, Адміністрація Президента України, завдання Адміністрації Президента України, Глава Адміністрації Президента України, Перший заступник Глави Адміністрації Президента України, заступники Глави Адміністрації Президента України, Керівник апарату Адміністрації Президента України, радники Президента України, Прес-секретар Президента України, уповноважені Президента України, Офіс Глави Адміністрації Президента України, головні департаменти, Приймальня Президента України, імпичмент.

Нормативні акти:

- ❖ Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02 червня 2016 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 28. Ст. 532).
- ❖ Питання Адміністрації Президента України: Указ Президента України від 14 липня 2014 року. *Офіційний вісник України*. 2014. № 57. Стор. 10. Ст. 1546.
- ❖ Про вибори Президента України: Закон України від 5 березня 1999 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 14. Ст. 81.

- ❖ Про Державний фонд сприяння місцевому самоврядуванню України: Указ Президента України від 24 червня 2010 року. *Офіційний вісник України*. 2010. № 49.
- ❖ Про забезпечення, обслуговування та охорону Президента України: Постанова Верховної Ради України від 4 січня 1992 року. *Бюлетень законодавства і юридичної практики України*. 1999. № 8. С. 86.
- ❖ Про заснування поста Президента УРСР і внесення змін та доповнень до Конституції (Основного Закону) Української РСР: Закон УРСР від 5 липня 1991 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 33. Ст. 445.
- ❖ Про Збройні Сили України: Закон України від 6 грудня 1991 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 9. Ст. 108.
- ❖ Про оборону України: Закон України від 6 грудня 1991 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 9. Ст. 106.
- ❖ Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 року. *Голос України*. 2018. № 122.
- ❖ Про Положення про Адміністрацію Президента України: Указ Президента України від 2 квітня 2010 року. *Офіційний вісник України*. 2010. № 25 Ст. 978.
- ❖ Про Положення про порядок підготовки та внесення проектів актів Президента України: Указ Президента України від 15 листопада 2006 року (зі змінами і допов.). *Офіційний вісник України*. 2006. № 47.
- ❖ Про Положення про Представника Президента України у Верховній Раді України: Указ Президента України від 15 лютого 2008 року. *Офіційний вісник України*. 2008 № 13. Ст. 323.
- ❖ Про Положення про Раду з питань розвідки: Указ Президента України від 11 березня 1999 року. *Офіційний вісник України*. 1999. № 10. Ст. 379.
- ❖ Про Представництво Президента України в Автономній Республіці Крим: Закон України від 2 березня 2000 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 21. Ст. 158.
- ❖ Про Президента Української РСР: Закон УРСР від 5 липня 1991 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 33. Ст. 446.
- ❖ Про Раду національної безпеки і оборони України: Закон України від 5 березня 1998 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 35. Ст. 237.
- ❖ Про щорічні послання Президента України до Верховної Ради України: Указ Президента України від 9 квітня 1997 року. *Урядовий кур'єр*. 1997. № 69.
- ❖ Про Регламент Верховної Ради України: Закон України від 10 лютого 2010 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 14-15, №16-17. Ст. 133.

Спеціалізована література:

1. Агафонов С. Правовий статус Президента України. *Право України*. 2000. № 9. С. 24-26.
2. Багряк А. С. Конституційні засади права вето Президента України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Ужгород, 2016. 21 с.
3. Байрачна Т. О. Особливості президентського контролю за діяльністю національної гвардії України. *Право і Безпека*. 2016. № 4. С. 29-34.
4. Бак В. І. Конституційно-правові основи взаємовідносин Президента України та Верховної Ради України: проблеми теорії та практики: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2014. 20 с.
5. Барабаш Ю. Президент у змішаних республіках: деякі питання конституційно-правової теорії та практики. *Право України*. 2012. № 8. С. 93-100.
6. Батанов О. В., Стойко О. М., Ходаківський М. Д. Інавгурація. Історія та сучасність; за ред. Ю. С. Шемшученка. Київ: Юридична думка, 2013. 112 с.
7. Батракова И. В. Институт президентства как субъект концептуальной власти в демократических политических системах: дис. ... канд. полит. наук. Севастополь, 2003. 197 с.
8. Белов Д. Роль главы державы в механизме здійснення державної влади. *Юридична Україна*. 2005. № 5. С. 11-16.
9. Берзанюк Я. О. Конституційно-правова природа права вето Президента України та пропозицій до прийнятих Верховною Радою України законів *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 2. С. 43-48.
10. Берназюк О. О. Правовий статус і законодавчі гарантії діяльності Адміністрації Президента України, Апарату Верховної Ради України та Секретаріату Кабінету Міністрів України: моногр. Ужгород: Гельветика, 2016. 215 с.
11. Берназюк Я. О. Конституційні основи правотворчості президента України: моногр. Херсон: Гельветика, 2013. 511 с.
12. Берназюк Я. О. Місце та роль доручень президента України у процесі реалізації його конституційних функцій. *Економіка і право*. 2012. Вип. 20. С. 147-154
13. Берназюк Я. О. Повноваження Президента України в бюджетному процесі. *Публічне право*. 2014. № 1. С. 19-27.
14. Берназюк Я. О. Поняття та ознаки рішення Президента України в формі доручення. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 1. С. 16-22.
15. Берназюк Я. Особливості урядового контролю за нормотворчою діяльністю Президента України. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 7. С. 41-48.
16. Белкіна Ю. Роль Президента України в забезпеченні культурних прав громадян. *Право України*. 2009. № 12. С. 161-167.

17. Василенко Л. П. Повноваження й компетенція центральних органів виконавчої влади з питань екології та природних ресурсів. *Вісник Запорізького національного університету*. 2015. № 1 (2). С. 101-108.
18. Вовк Ю. Розмежування сфери компетенції між Президентом і Прем'єр-міністром в Україні. *Право України*. 2009. № 5. С. 51-55.
19. Волинець В. Функція гарантування національної безпеки в контексті державно-правового розвитку сучасної України. *Юридична Україна*. 2013. № 1. С. 9-16.
20. Георгієвський Ю. В. Баланс повноважень органів виконавчої влади та місцевого самоврядування як найважливіший принцип управління (конституційно-правовий аспект). *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. Вип. 3. С. 83-87.
21. Гетьман Є. А. Нормотворча діяльність органів виконавчої влади: поняття, сутність, основні ознаки. *Європейські перспективи*. 2013. № 6. С. 42-47.
22. Головатенко В. Правові акти Президента України: юридична природа, статус, функції. *Право України*. 2004. № 3. С. 14-21.
23. Греченко В. А., Зозуля О. І. Конституційно-правовий статус Адміністрації Президента України: моногр. Харків: Харків юридичний, 2014. 299 с.
24. Гриневич В. В. Інститут президентства та органи місцевого самоврядування в Україні: досвід і перспективи взаємодії. *Актуальні проблеми державного управління*. 2014. № 1. С. 178-186.
25. Грінь А. А. Дискреція як особливий елемент повноважень органів виконавчої влади. *Часопис Київського університету права*. 2014. № 3. С. 97-100.
26. Даниляк О. О. Конституційно-правові аспекти набуття чинності актів глави держави, що потребують контрасигнації членами уряду: зарубіжний та вітчизняний досвід. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2015. № 5. С. 20-26.
27. Даниляк О. О. Шляхи вдосконалення механізму контрасигнації в межах конституційної модернізації. *Актуальні проблеми державного управління*. 2013. Вип. 4. С. 51-54.
28. Задорожня Г. В. Джерела нормативної регламентації правового статусу глави держави. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2014. № 8. С. 65-73.
29. Задорожня Г. В. Конституційно-правовий статус глави держави в Україні та зарубіжних країнах: порівняльний аналіз: моногр. Київ: Правова єдність; Алерта, 2016. 551 с.
30. Задорожня Г. В. Правосуб'єктність глави держави: конституційно-правовий аспект. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2015. № 7 С. 49-57.
31. Задорожня Г. Нормативна регламентація правового статусу глави держави. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 5. С. 31-37.

32. Заяць Н. Теоретико-правові проблеми інституту президентства в механізмі реалізації державної влади в Україні. *Право України*. 2009. № 6. С. 29-33.
33. Зелінська М. Етапи трансформації інституту президентства в Україні. *Правовий менеджмент*. 2010. № 1. С. 68-75
34. Зозуля О. І. Інститут президентства як об'єкт сучасної конституційної реформи в Україні. *Форум права*. 2010. № 1. С. 126-146.
35. Зозуля О. І. Конституційне регулювання правового статусу президента України як глави держави. *Університетські наукові записки*. 2009. № 1. С. 42-48
36. Зозуля О. І. Конституційно-правовий статус Адміністрації Президента України: моногр. Харків: Харків юридичний, 2014. 300 с.
37. Зозуля О. І. Шляхи вдосконалення організації та діяльності допоміжних органів Президента України. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 2. С. 116-125.
38. Ильин А. Импичмент главы государства и историко-теоретический аспект *Правоведение*. 2004. № 5. С. 61-69.
39. Іванець О. О. Порівняльний аналіз правового статусу президента у французькій республіці та Україні. *Часопис Київського університету права*. 2014. № 1. С. 355-359
40. Касинюк А. Інститут президентства і його сутність та становлення в Україні. *Науковий вісник юридичної академії МВС України*. 2005. № 1. С. 136-142.
41. Клим М. В. Сучасні тенденції розвитку інституту президентства в Україні. *Політологічні записки*. 2013. № 2. С. 179-189.
42. Климюк О. Контроль Президента України за діяльністю Міністерства внутрішніх справ України. *Юридична Україна*. 2012. № 12. С. 35-41.
43. Коваленко Р. О. Передвиборна агітація на виборах президентів України та США: конституційно-порівняльне дослідження: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2017. 21 с.
44. Коваль Н. В. Координаційні, консультативні, дорадчі та інші допоміжні органи і служби при Президентові України: конституційно-правовий аспект: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2016. 20 с.
45. Колисенко А. І. Інститут контрасигнування за сучасних умов конституційного реформування. *Право і суспільство*. 2016. № 4 (2). С. 33-40.
46. Колисенко А. І. Особливості інституту контрасигнування в монархічних державах. *Право і суспільство*. 2015. № 6 (2). С. 10-16.
47. Колюх В. Звуження через розширення: правовий статус Президента України в контексті конституційних змін. *Віче*. 2014. № 23. С. 9-12.
48. Колюх В. Інститут президентства в Україні як об'єкт конституційного процесу. *Віче*. 2012. № 11. С. 5-7.

49. Кохановський В. В. Інститут президентства та строк його повноважень в Україні та інших країнах світу: порівняльно-правовий аналіз. *Юридичний вісник*. 2012. № 2. С. 46-50.
50. Крейденко В. В. Інститут президентства в Україні: порівняльний аналіз 2004 – 2012 рр. *Ефективність державного управління*. 2012. Вип. 30. С. 151-157.
51. Крейденко В. В. Модернізація механізмів інституційної взаємодії між Президентом України і Кабінетом Міністрів України: автореф. дис. ... канд. наук. Київ, 2014. 20 с.
52. Крейденко В. Розподіл управлінських функцій між Президентом України та Кабінетом Міністрів України в контексті адміністративної реформи. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2012. Вип. 1. С. 235-241.
53. Кресіна І. О. Інститут імпічменту: порівняльний політико-правовий аналіз. Київ: Юридична думка, 2004. 173 с.
54. Кузнецова М. Ю. Інформаційно-правовий статус органів виконавчої влади України як колективного суб'єкта інформаційного права. *Приватне та публічне право*. 2017. № 2. С. 72-76.
55. Кухерний Є. Верховенство права в діяльності Президента України *Українське право*. 2006. № 1. С. 295-297.
56. Лазаренко Л. А. Забезпечення Президентом України конституційного права громадян України на звернення. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 3. С. 23-30.
57. Лашко О. Президентська вертикаль: так чи ні. *Розбудова держави*. 1995. № 5-6. С. 46-50.
58. Лесько Н. В. Загальна характеристика правового статусу уповноваженого Президента України *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2015. № 827. С. 74-78.
59. Літвінова О. В. Органи виконавчої влади як суб'єкти державного контролю та нагляду у сфері страхової діяльності. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2014. № 2. С. 147-155.
60. Лялюк О. Ю. Територіальні органи центральних органів виконавчої влади в системі територіальної організації влади в Україні. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2015. Вип. 30. С. 28-39.
61. Мартинюк Р. «Суперпрезидентська республіка»: конституційно-правова оцінка феномену та досвід пострадянських країн. *Право України*. 2013. № 7. С. 252-262.
62. Мартинюк Р. Конституційні повноваження президента змішаної республіки та доктрина «прихованих» президентських повноважень. *Право України*. 2012. № 7. С. 141-150.

63. Мартинюк Р. Проблеми визначення конституційно-правового статусу Президента України в умовах змішаної форми правління. *Право України*. 2009. № 5. С. 44-50.
64. Мартинюк Р. С. Конституційно-правовий статус Президента України та Кабінету Міністрів України: пошук оптимальної моделі компетенційних взаємозв'язків. *Публічне право*. 2016. № 4. С. 66-75.
65. Марченко В. В. Значення органів виконавчої влади в регулюванні суспільних відносин у сучасних умовах. *Науковий вісник Академії муніципального управління*. 2015. Вип. 2. С. 124-130.
66. Матвєєва Л. О. Виконання контрольної функції в умовах президентсько-парламентської республіки: тенденції та ризики для української держави. *Держава та регіони. Серія: Державне управління*. 2013. № 1. С. 29-36.
67. Мельниченко В. Інститут президента в Україні: стан та перспективи розвитку. *Право України*. 2009. № 12. С. 18-29.
68. Мудрицька К. О. Зовнішньополітична стратегія Франції за президентства Ніколя Саркозі: автореф. дис. ... канд. політ. наук. Київ, 2016. 20 с.
69. Нестерович В. Ф. Конституційно-правові засади впливу громадськості на прийняття нормативно-правових актів: зарубіжний та український досвід: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2015. 40 с.
70. Нестерович В. Ф. Конституційно-правові засади здійснення опосередкованого впливу громадськості на нормопроектну діяльність Президента України. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 5. С. 52-58.
71. Павловська Н. Механізм процедури імпичменту (теоретичний та практичний досвід). *Право України*. 2010. № 3. С. 115-119.
72. Паска О. В. Інститут президентства як чинник державного управління суспільними змінами (досвід посткомуністичних країн): автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Львів, 2017. 20 с.
73. Пашенко Ю. А. Технології формування іміджу політичного лідера в Україні (на прикладі президентських кампаній 2004 та 2010 рр.): автореф. дис. ... канд. політ. наук. Харків, 2016. 19 с.
74. Петрів І. М. Рада національної безпеки і оборони України: правові основи становлення та розвитку: моногр. Харків: Право, 2009. 159 с.
75. Плахотнюк Н. Г. Інститут президентства в Україні: становлення та розвиток: моногр. Київ: Максимус, 2004. 223 с.
76. Полякова Ю. О. Громадські ради як консультативно-дорадчі органи при Президенті України. *Вісник Національної академії наук України*. 2016. № 1. С. 136-144.
77. Процюк І. В. Місце і роль президента в президентській республіці. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2012. № 24. С. 379-391.

78. Рудик П. Конституційно-правовий статус Президента України в умовах парламентсько-президентської республіки. *Віче*. 2014. № 20. С. 7-15.
79. Сазонов В. Повноваження Президента України у сфері забезпечення державної безпеки. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2013. № 3. С. 272-278
80. Серьогіна С. Оптимізація статусу президента як ключова ланка конституційної реформи в Україні. *Право України*. 2009. № 6. С. 23-27.
81. Скакун О. Ф. Президентська гілка влади у системі розподілу влад (в контексті сучасного реформування). *Вісник Луганської академії внутрішніх справ МВС*. 2004. Спецвипуск. С. 8-17.
82. Совгіря О. Інститут контрасигнування актів глави держави в Україні: правова природа та проблеми законодавчого регулювання. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2010. Вип. 85. С. 66-70.
83. Сухонос В. В. Інститут глави держави в конституційному праві: моногр. Суми: УАБС НБУ, 2011. 339 с.
84. Ткаченко О. Засади державної політики безпеки Президента України. *Підприємництво, господарство і право*. 2013. № 2. С. 140-142.
85. Толстоног В. Центральні органи виконавчої влади в інституціональному механізмі державного управління захистом прав споживачів. *Теоретичні та прикладні питання державотворення*. 2015. Вип. 16. С. 235-250.
86. Фанін І. С. Військово-технічне співробітництво України в процесі розвитку євроатлантичної інтеграції: безпековий вимір: автореф. дис. ... канд. політ. наук. Київ, 2010. 20 с
87. Француз-Яковець Т. А. Двопалатний парламент і глава держави в зарубіжних практиках. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2011. № 2. С. 5-13.
88. Чиркин В. Е. Глава государства: сравнительно-правовое исследование: моногр. Москва: НОРМА, ИНФРА-М, 2014. 239 с.
89. Чорна О. О. Комунікативний імідж Президента: [моногр.]. Київ: Вид. дім Дмитра Бураго, 2017. 296 с.
90. Шелевер Н. В. Поняття та види імунітету в конституційному праві України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2014. 20 с.

ТЕМА 11. ОРГАНИ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ: КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС

I. Підготувати мультимедійні презентації на запропоновані теми:

- ❖ Виконавча влада як відносно самостійна форма єдиної державної влади. Особливості організації виконавчої влади в Україні. Система органів виконавчої влади.
- ❖ Кабінет Міністрів України – вищий орган в системі органів виконавчої влади:
 - склад;
 - основні функції;
 - повноваження.
- ❖ Місцеві державні адміністрації: завдання, функції та повноваження. Дострокове припинення повноважень.

II. Скласти схеми:

- ✓ Система органів виконавчої влади в Україні.
- ✓ Акти органів виконавчої влади в Україні.
- ✓ Центральні органи виконавчої влади.
- ✓ Місцеві державні адміністрації: завдання, функції та повноваження.
- ✓ Адміністративна реформа в Україні.
- ✓ Співвідношення системи органів виконавчої влади та виконавчих органів місцевого самоврядування.
- ✓ Розмежування функцій органів місцевого самоврядування та органів державної виконавчої влади.

III. Тематика рефератів:

- ◆ «Правові проблеми адміністративної реформи в Україні».
- ◆ «Органи виконавчої влади АРК: конституційно-правовий статус».
- ◆ «Конституційно-правовий статус міністерств України: основні теоретичні питання».
- ◆ «Види та правова природа актів Кабінету Міністрів України».
- ◆ «Конституційно-правові засади державного управління в контексті європейського законодавства».
- ◆ «Закон про Кабінет Міністрів України у світлі Конституції України».
- ◆ «Принцип верховенства права у сфері виконавчої влади: питання теорії та практика реалізації».

- ◆ «Конституційно-правові засади становлення та розвитку державної служби в Україні».
- ◆ «Розмежування сфери компетенції між Президентом і Прем'єр-міністром в Україні».
- ◆ «Конституційні засади проведення адміністративної реформи в Україні та удосконалення системи органів виконавчої влади».
- ◆ «Проблеми реформування виконавчої влади в Україні».
- ◆ «Здійснення принципів правової держави як засіб вдосконалення виконавчої влади».
- ◆ «Дисциплінарна відповідальність та службове розслідування щодо державних службовців».
- ◆ «Організація державного контролю і нагляду за виконанням завдань і захисту суспільної моралі органами виконавчої влади в Україні».

IV. Творче завдання
(на запропоновані теми зробити підбір літератури
та підготувати анотацію):

- Роль правоохоронних органів України у забезпеченні права особи на безпеку.
- Механізм підвищення ефективності системи державної служби в нових умовах розвитку держави.
- Співвідношення та взаємозв'язок виконавчої влади і державного управління.
- Парламентський контроль за функціонуванням виконавчої влади в Україні: питання теорії.
- Компетенція центральних органів виконавчої влади.

V. Вирішити тестові завдання:

1. Склад Кабінету Міністрів України:

- а) Прем'єр-міністр України, Перший віце-прем'єр-міністр та віце-прем'єр-міністри;
- б) Прем'єр-міністр України, Перший віце-прем'єр-міністр, три віце-прем'єр-міністри та шістьнадцять міністрів України;
- в) Прем'єр-міністр України, три віце-прем'єр-міністри та міністри України;
- г) Прем'єр-міністр України, Перший віце-прем'єр-міністр України, віце-прем'єр-міністри та міністри України;
- д) Прем'єр-міністр України, Перший віце-прем'єр-міністр, три віце-прем'єр-міністри та міністри України.

2. Посадовий склад (кількість та перелік посад) новоствореного Кабінету Міністрів України визначається:

- а) Президентом України за поданням Прем'єр-міністра України одночасно з призначенням персонального складу Кабінету Міністрів України;
- б) Президентом України за поданням Прем'єр-міністра України після призначення персонального складу Кабінету Міністрів України;
- в) Президентом України за поданням Верховної Ради України одночасно з призначенням персонального складу Кабінету Міністрів України;
- г) Президентом України за поданням Верховної Ради України не пізніше ніж через 15 днів після призначення персонального складу Кабінету Міністрів України;
- д) Верховною Радою України за поданням Прем'єр-міністра України одночасно з призначенням персонального складу Кабінету Міністрів України.

3. Членами Кабінету Міністрів України можуть бути громадяни України, які:

- а) мають право голосу, вищу освіту;
- б) мають право голосу, вищу освіту та володіють державною мовою;
- в) мають право голосу, вищу освіту та стаж роботи у галузі права не менше п'яти років;
- г) мають право голосу, вищу освіту, стаж роботи у галузі права не менше п'яти років та володіють державною мовою;
- д) мають право голосу, вищу освіту, досягли 25 років та володіють державною мовою.

4. Прем'єр-міністр України призначається на посаду:

- а) Президентом України;
- б) Президентом України за поданням Верховної Ради України;
- в) Кабінетом Міністрів України;
- г) Головою Верховної Ради України за поданням Президента України;
- д) Верховною Радою України за поданням Президента України.

5. Провідною функцією Кабінету Міністрів України є:

- а) представницька функція;
- б) економічна функція;
- в) контрольна-наглядова функція;
- г) виконавча функція;
- д) управлінська функція.

6. До принципів діяльності Кабінету Міністрів України не належить:

- а) принцип рівності;
- б) принцип законності;
- в) принцип солідарної відповідальності;
- г) принцип відкритості та прозорості;
- д) принцип безперервності.

7. Кабінет Міністрів України, який склав повноваження перед новообраною Верховною Радою України або перебуває у відставці продовжує виконувати свої повноваження:

- а) протягом наступних 20 днів;
- б) не довше 30 днів;
- в) до початку роботи новосформованого Кабінету Міністрів України;
- г) до призначення Президентом України нового складу Кабінету Міністрів України;
- д) протягом наступних 60 днів.

8. Кабінет Міністрів України підконтрольний і підзвітний:

- а) народу України;
- б) Конституційному Суду України;
- в) Президенту України;
- г) Верховній Раді України;
- д) Прем'єр-міністру України

9. До основних завдань Кабінету Міністрів України не належить:

- а) вжиття заходів щодо забезпечення прав і свобод людини та громадянина, створення сприятливих умов для вільного і всебічного розвитку особистості;
- б) розроблення і виконання загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального, культурного розвитку, охорони довкілля, а також розроблення, затвердження і виконання інших державних цільових програм;
- в) здійснення заходів щодо забезпечення обороноздатності та національної безпеки України, громадського порядку, боротьби із злочинністю, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій;
- г) спрямування та координація роботи міністерств, інших органів виконавчої влади;
- д) затвердження Державного бюджету України та внесення змін до нього; контроль за виконанням Державного бюджету України, прийняття рішень щодо звіту про його виконання.

10. До основних повноважень Кабінету Міністрів України у сфері зовнішньої політики належить:

- а) здійснення заходів щодо охорони та захисту державного кордону України і території України;
- б) забезпечення соціальних і правових гарантій військовослужбовцям, особам, звільненим з військової служби, та членам їхніх сімей;
- в) визначення пріоритетних напрямів розвитку оборонно-промислового комплексу;
- г) забезпечення відповідно до закону про міжнародні договори вирішення питань щодо укладення та виконання міжнародних договорів України;
- д) здійснення керівництва єдиною системою цивільного захисту України, мобілізаційною підготовкою національної економіки.

11. До основних повноважень Кабінету Міністрів України у сфері національної безпеки та обороноздатності належить:

- а) прийняття рішення щодо забезпечення представництва інтересів Кабінету Міністрів України під час розгляду справ у Конституційному Суді України;
- б) прийняття рішення про придбання за кордоном у власність України нерухомого майна (будівництво, реконструкцію об'єктів) для потреб закордонних дипломатичних установ України;
- в) здійснення керівництва єдиною системою цивільного захисту України, мобілізаційною підготовкою національної економіки та переведенням її на режим роботи в умовах надзвичайного чи воєнного стану;
- г) забезпечення у межах своїх повноважень зовнішньополітичної діяльності України, розроблення та затвердження державних програм в цій сфері;
- д) забезпечення відповідно до закону про міжнародні договори вирішення питань щодо укладення та виконання міжнародних договорів України.

12. Розпорядження Кабінету Міністрів України набирають чинності:

- а) з моменту їх прийняття, якщо цими розпорядженнями не встановлено пізніший термін набрання ними чинності;
- б) з моменту їх офіційного оприлюднення;
- в) з моменту їх реєстрації;
- г) через п'ятнадцять днів після їх офіційного оприлюднення;
- д) через десять днів після їх офіційного оприлюднення.

13. Розпорядження Кабінету Міністрів України набирають чинності:

- а) з моменту їх прийняття, якщо цими розпорядженнями не встановлено пізніший термін набрання ними чинності;
- б) з моменту їх офіційного оприлюднення;
- в) з моменту їх реєстрації;
- г) через п'ятнадцять днів після їх офіційного оприлюднення;
- д) через десять днів після їх офіційного оприлюднення.

14. Міністр закордонних справ України та Міністр оборони України можуть бути звільнені з посади Верховною Радою України за поданням:

- а) Президента України;
- б) Голови Верховної Ради України;
- в) Першого віце-прем'єр-міністра України;
- г) прем'єр-міністра без попередньої згоди з Президентом України;
- д) однієї третини від посадового складу Кабінету Міністрів України.

15. До підстав відставки Кабінету Міністрів України не належить:

- а) прийняття Верховною Радою України резолюції недовіри Кабінету Міністрів України;
- б) відставка Прем'єр-міністра України;
- в) смерть Прем'єр-міністра України;
- г) прийняття Верховним Судом України рішення про відставку Кабінету Міністрів України.
- д) розпуск за власною ініціативою Прем'єр-міністра України.

16. Верховна Рада України може розглянути питання про відповідальність Кабінету Міністрів України та прийняти резолюцію недовіри Кабінету Міністрів України за пропозицією:

- а) не менш як однієї третини народних депутатів України від її конституційного складу та за пропозицією Президента України;
- б) не менш як двох третин народних депутатів України від її конституційного складу та за пропозицією Президента України;
- в) не менш як трьох четвертих народних депутатів України від її конституційного складу та за пропозицією Президента України;
- г) не менш як половини народних депутатів України від її конституційного складу та за пропозицією Президента України;
- д) не менш як однієї четвертої народних депутатів України від її конституційного складу та за пропозицією Президента України.

17. Згідно з Концепцією адміністративної реформи в Україні за допомогою поняття «політичний діяч» визначається:

- а) правовий статус окремих керівних посад у сфері виконавчої влади, який відмежовується від статусу державного службовця, встановленого Законом України «Про державну службу»;
- б) правовий статус народних депутатів України;
- в) правовий статус депутатів місцевих рад;
- г) правовий статус членів політичних партій, рухів, блоків тощо;
- д) голови державних комітетів.

18. Систему центральних органів виконавчої влади складають:

- а) міністерства України;
- б) міністерства України та інші центральні органи виконавчої влади;
- в) Кабінет Міністрів України;
- г) Кабінет Міністрів України та міністерства України;
- д) міністерства України та місцеві державні адміністрації

19. Дія Закону України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року не поширюється на:

- а) Президента України;
- б) Голову Верховної Ради України;
- в) бухгалтера, що працює на державному підприємстві;
- г) суддю Конституційного Суду України;
- д) посадову особу місцевого самоврядування.

20. Національне агентство з питань запобігання корупції є:

- а) центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом;
- б) правоохоронним органом;
- в) структурний підрозділ Генеральної прокуратури України;
- г) структурний підрозділ Міністерства внутрішніх справ;
- д) консультативно-дорадчий орган.

21. Міністерства та інші центральні органи виконавчої влади є:

- а) юридичними особами публічного права;
- б) юридичними особами приватного права;
- в) політичними організаціями;
- г) громадськими організаціями;
- д) громадськими спілками.

22. Функція центральних органів виконавчої влади спрямована на структурні перетворення у системі галузевого або функціонального управління:

- а) виконавчо-розпорядча;
- б) нормотворча;
- в) установча;
- г) контрольна;
- д) наглядова.

23. Функція центральних органів виконавчої влади спрямована на спостереження і перевірку виконання актів законодавства, встановлення правил, стандартів, нормативів:

- а) виконавча;
- б) розпорядча;
- в) установча;
- г) нормотворча;
- д) контрольно-наглядова.

24. Функція центральних органів виконавчої влади спрямована на забезпечення формування і реалізації державної політики на виконання Конституції і законів України, актів Президента та Кабінету Міністрів України в певній галузі чи сфері суспільного життя:

- а) нормотворча;
- б) установча;
- в) виконавчо-розпорядча;
- г) контрольна;
- д) наглядова.

25. Міністерства та інші центральні органи виконавчої влади утворюються, реорганізуються та ліквідуються:

- а) Президентом за поданням Прем'єр-міністра України;
- б) Прем'єр-міністром України;
- в) Головою Верховної Ради України;
- г) Кабінетом Міністрів України за поданням Прем'єр-міністра;
- д) Прем'єр-міністром за поданням Президента України.

26. До завдань міністра як керівника міністерства відноситься:

- а) забезпечувати підготовку пропозицій щодо виконання завдань міністерства та подавати їх на розгляд заступникові міністра;
- б) організувати роботу апарату міністерства;
- в) здійснювати керівництво міністерством;

- г) забезпечувати реалізацію державної політики щодо державної таємниці, контроль за її збереженням у апараті міністерства;
- д) у межах повноважень давати обов'язкові для виконання державними службовцями та працівниками міністерства доручення.

27. Антимонопольний комітет України, Фонд державного майна України, Державний комітет телебачення і радіомовлення України є:

- а) міністерствами;
- б) державними інспекціями;
- в) державними агентствами;
- г) державними службами;
- д) центральними органами виконавчої влади зі спеціальним статусом.

28. До центральних органів виконавчої влади зі спеціальним статусом не відноситься:

- а) Антимонопольний комітет України;
- б) Державне агентство резерву України;
- в) Адміністрація Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України;
- г) Національне агентство України з питань державної служби;
- д) Державний комітет телебачення і радіомовлення України.

29. Дисциплінарне стягнення до державного службовця застосовується:

- а) не пізніше шести місяців з дня вчинення ним дисциплінарного проступку;
- б) не пізніше одного року з дня вчинення ним дисциплінарного проступку;
- в) не пізніше одного року з моменту виявлення дисциплінарного проступку;
- г) не пізніше одного місяця з дня вчинення ним дисциплінарного проступку;
- д) не пізніше одного місяця з моменту виявлення дисциплінарного проступку.

30. Основними обов'язками державних службовців є:

- а) одержувати від державних органів, підприємств, установ і організацій, органів місцевого та регіонального самоврядування необхідну інформацію з питань, що належать до їх компетенції;
- б) безперешкодно ознайомлюватись з матеріалами, що стосуються проходження ним державної служби, в необхідних випадках давати особисті пояснення;
- в) постійно підвищувати рівень своєї професійної компетентності та удосконалювати організацію службової діяльності;
- г) вимагати затвердження керівником чітко визначеного обсягу службових повноважень за посадою службовця;
- д) захищати свої законні права та інтереси у вищестоящих державних органах та у судовому порядку.

VI. Виконати практичні завдання:

Практичне завдання №1

Міністр культури звернувся до Прем'єр-міністра України з проханням надати йому щорічну оплачувану відпустку. Останній відмовив йому, посилаючись на те, що напередодні ним як Прем'єр-міністром видано розпорядження, відповідно до якого у зв'язку з проведенням через три місяці важливого міжнародного саміту в місті Київ уряд переходить на посилений режим роботи, який передбачає відсутність вихідних днів. Крім того, Прем'єр-міністр зазначив, що згідно із чинним законодавством Міністр як член уряду є політичною особою, тобто на нього не поширюється трудове законодавство. А отже, він не має права на щорічну оплачувану відпустку.

*Розкрийте правовий зміст поняття «політична особа».
Дайте правовий аналіз цій ситуації.*

Практичне завдання №2

Міністром закордонних справ України від імені України був укладений міжнародний договір з однією із арабських країн про спільні зусилля в боротьбі з тероризмом. Під впливом міжнародної дипломатії Президент України, посилаючись на свої конституційні повноваження з визначення основних напрямів зовнішньої політики України, визнав неправомірним підписання договору і оголосив про його розірвання. У свою чергу влада цієї арабської країни почала вимагати пояснень, оскільки жодних підстав вважати Міністра закордонних справ на момент укладання договору неуповноваженою особою не було.

- 1. Чи має Міністр закордонних справ повноваження укладати міжнародні договори від імені України?*
- 2. Чи вправі Президент визнавати неправомірними дії Міністра закордонних справ?*
- 3. Чи має значення для вирішення даної справи норма Конституції, яка встановлює, що Президент представляє Україну всередині держави та за кордоном?*

VII. Словникова робота:

виконавча влада, державне управління, виконавчо-розпорядча діяльність, «правозастосовна влада», система виконавчої влади в Україні, функції виконавчої влади, суб'єкти виконавчої влади, виконавчі органи загальної компетенції, виконавчі органи спеціальної компетенції, місцеві органи державної виконавчої влади, уряд, Кабінет Міністрів України, Програма діяльності Кабінету Міністрів, постійні органи Кабінету Міністрів, консультативні органи Кабінету Міністрів, резолюція недовіри Кабінету Міністрів України, відставка уряду, Прем'єр-міністр, Пе-

риший віце-прем'єр-міністр, віце-прем'єр-міністр, міністр, міністерство, державні комітети, центральні органи виконавчої влади зі спеціальним статусом, державна служба, державні службовці, урядові органи державного управління, конституційно-правова відповідальність міністрів, місцеві державні адміністрації, місцеве управління, принцип поєднання централізації і децентралізації у здійсненні державної влади, завдання місцевих державних адміністрацій, об'єкт діяльності місцевих державних адміністрацій, функціональні повноваження місцевих державних адміністрацій, галузеві повноваження місцевих державних адміністрацій, акти органів виконавчої влади, адміністративна реформа.

Нормативні акти:

- ❖ Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02 червня 2016 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 28. Ст. 532).
- ❖ Про державну службу: Закон України від 10 грудня 2015 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 4. Ст. 43.
- ❖ Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27 лютого 2014 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 13. Ст. 222.
- ❖ Про центральні органи виконавчої влади: Закон України від 17 березня 2011 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 38. Ст. 385.
- ❖ Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 9 квітня 1999 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 20-21. Ст. 190.
- ❖ Про військово-цивільні адміністрації: Закон України від 3 лютого 2015 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 13. Ст. 87.
- ❖ Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13 січня 2011 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 32. Ст. 314.
- ❖ Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади: Указ Президента України від 9 грудня 2010 року (зі змінами і допов.). *Офіційний вісник України*. 2010. № 94.
- ❖ Про систему центральних органів виконавчої влади: Указ Президента України від 15 грудня 1999 року (зі змінами і допов.). *Офіційний вісник України*. 1999. № 50.
- ❖ Про склад Кабінету Міністрів України: Указ Президента України від 15 грудня 1999 року (зі змінами і допов.). *Урядовий кур'єр*. 1999. № 237.

Спеціалізована література:

1. Christopher M. Conservatives, the Supreme Court, and the Constitution: Judicial-Government Relations. *Osgoode Hall Law Journal*. 2016. Vol. 12, Issue 7. P. 3-35.
2. Drozd O. The rule of law as a principle of state service in Ukraine. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 5, p. 1. P. 60-65.
3. Glukhov A. The legal nature of relations in the civil service. *Sciences of Europe*. 2017. № 14, p. 3. P. 55-64.
4. Jankurová A. Efektivna verejná správa. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 4, ч. 2. С. 7-12.
5. Țurcan O. Deontologia funcționarului public: de la norme morale spre conduită profesională. *Legea si Viata*. 2016. № 2, p. 1. P. 13-18.
6. Авер'янов В. Б. «Подвійний» центр виконавчої влади: особливості взаємовідносин глави держави і уряду в Україні. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2010. № 4-5. С. 21-32.
7. Авер'янов В. Б. Закон про Кабінет Міністрів України у світлі Конституції України. *Часопис Київського університету права*. 2007. № 2. С. 3-8.
8. Авер'янов В. Б. Права громадян у сфері виконавчої влади: адміністративно-правове забезпечення реалізації та захисту: моногр. Дніпро: Ліра, 2008. 585 с.
9. Авер'янов В. Принцип верховенства права у сфері виконавчої влади: питання теорії та практика реалізації. *Право України*. 2010. № 3. С. 72-75.
10. Алексеєва О. Є. Новітні засади нормативно-правового регулювання державної служби в Україні. *Форум права*. 2016. № 1. С. 10-15.
11. Армаш Н. О. Адміністративно-правовий статус керівників органів виконавчої влади: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2004. 200 с.
12. Артеменко И. Органы местного самоуправления как участники административного судопроизводства в Украине: вопросы сегодняшнего дня. *Legea si Viata*. 2016. № 10, ч. 1. С. 3-7.
13. Артим І. І. Оцінка ефективності управління в органах державної виконавчої влади (на прикладі районних адміністрацій): дис. ... канд. наук з держ. упр. Львів, 2004. 231 с.
14. Безпалюк В. А. Відповідальність виконавчої влади в Україні (на прикладі Кабінету Міністрів України). *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 1, Т. 2. С. 36-39.
15. Белей Є. Н. Правові основи правонаступництва центральних органів виконавчої влади. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки*. 2016. Вип. 6 (2). С. 32-34.
16. Берназюк І. М. Державні цільові програми як стратегічні акти Кабінету Міністрів України. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 2. Т. 2. С. 17-20.

17. Берназюк І. М. Реалізація актів стратегічної (програмної) правотворчості парламенту, глави держави та уряду як гарантія прямої демократії: моногр. Ужгород: Гельветика, 2017. 483 с.
18. Берназюк Я. О. Особливості урядового контролю за нормотворчою діяльністю Президента України. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 7. С. 41-48.
19. Белкін Л. М. Забезпечення законності в діяльності органів виконавчої влади: адміністративно-правовий вимір: моногр. Ужгород: Бреза, 2014. 550 с.
20. Битяк Ю. П. Державна служба в Україні: організаційно-правові засади: моногр. Харків: Право, 2005. 303 с.
21. Бублик Г. Матеріальне та фінансове забезпечення реалізації делегованих повноважень місцевим органам влади відповідно до чинного законодавства України. *Юридична Україна*. 2004. № 11. С. 21-25.
22. Бурбика В. Понятіе и особенности взаимодействия органов местного самоуправления с правоохранительными органами. *Leges si Viata*. 2017. № 1, ч. 2. С. 21-24.
23. Бялоблцький З. Стабільність та ефективність урядів у політичних системах країн Східної Європи: моногр. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2013. 469 с.
24. Вавженчук С. Я. Конституційні основи розвитку виконавчої влади в Україні: моногр. Київ: Атіка, 2011. 216 с.
25. Возний С. О. Механізми взаємодії органів місцевого самоврядування з органами державної виконавчої влади щодо формування дієздатних територіальних громад: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Київ, 2017. 20 с.
26. Гасимов Р. А. огли Електронне урядування як механізм публічного управління та адміністрування: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Київ, 2018. 20 с.
27. Георгієвський Ю. В. Про визначення компетенції органів державної виконавчої влади та органів місцевого самоврядування як правового явища. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2016. Вип. 21. С. 34-36.
28. Гетьман Є. А. Нормотворча діяльність органів виконавчої влади в Україні: правовий зміст і проблемні питання: моногр. Харків: Оберіг, 2014. 307 с.
29. Головка В. В. Громадські експертизи і залучення громадян до проведення експертиз органами виконавчої влади: проблеми адміністративно-правового забезпечення. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки*. 2016. Вип. 6 (2). С. 55-59.
30. Горбунова Л. М. Принцип законності у нормотворчій діяльності органів виконавчої влади: моногр. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 240 с.

31. Гудзь І. Г., Шамрук М. Ю. Особливості адміністративного правового регулювання діяльності органів місцевого самоврядування. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 5. С. 198-200.
32. Даниленко Ю. Теоретико-правовая характеристика оценивания результатов служебной деятельности государственных служащих. *Leges si Viata*. 2017. № 1, ч. 2. С. 48-51.
33. Денисова А. В. Синергетика як сучасний методологічний підхід до дослідження адміністративного нагляду органів виконавчої влади. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 5. С. 62-66.
34. Дерезь В. І. Управлінські відносини в системі органів виконавчої влади та їх правове регулювання: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2006. 190 с.
35. Дзюба І. І. Адміністративно-правові засади діяльності Міністерства внутрішніх справ як центрального органу виконавчої влади України: дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2010. 209 с.
36. Донченко О. Принципи законності в діяльності місцевого самоврядування. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 2, ч. 2. С. 72-75.
37. Железняк Н. Міністерство юстиції України – провідний орган у забезпеченні реалізації державної правової політики. *Право України*. 2000. № 8. С. 38-41.
38. Журавльов Д. В. Теоретико-правові засади оптимізації функціонування центральних органів виконавчої влади України: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2014. 32 с.
39. Завадяк О. П. Структура механізму адміністративно-правового забезпечення законності та дисципліни в органах виконавчої влади. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. № 1, Т. 1. С. 275-279.
40. Загорулько Є. О. Контроль та нагляд за застосуванням заходів адміністративного примусу органами державної виконавчої служби. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 4. С. 77-80.
41. Ільницький М. П. Адміністративно-правове регулювання електронного урядування у сфері публічного управління в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Ужгород, 2017. 15 с.
42. Ісаєнко І. І. Механізм координації у системі органів виконавчої влади: дис. ... канд. наук з держ. упр. Одеса, 2010. 241с.
43. Карабін Т. О. Оптимізація розподілу повноважень місцевих органів публічної адміністрації в контексті здійснення адміністративної реформи. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 4. С. 73-76.
44. Ківалов С. В. Адміністративно-правовий статус державної служби як центрального органу виконавчої влади: моногр. Одеса: Фенікс, 2015. 189 с.
45. Кіріка Д. В. Вплив місцевого самоврядування на демократичну трансформацію державної влади в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 3. С. 32-36.

46. Кірмач А. Дисциплінарна відповідальність та службове розслідування щодо державних службовців. *Підприємництво, господарство і право*. 2010. № 12 (169). С. 37-41.
47. Ковальчук А. Ю. Місце і роль органів виконавчої влади у сфері забезпечення безпеки України. *Право.иа*. 2017. № 3. С. 47-52.
48. Коліушко І. Про запровадження у сферу виконавчої влади посад державних політичних діячів. *Право України*. 2000. № 2. С. 10-13.
49. Колобов Ю. В. Специфіка і визначальні параметри функціонування виконавчої гілки влади. *Інвестиції: практика та досвід*. 2013. № 4. С. 134-137.
50. Коломоєць Т. Методи контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування України при реалізації ними повноважень у сфері публічного управління: пошук оптимального варіанту. *Юридична Україна*. 2012. № 4. С. 20-24.
51. Коломоєць Т. Патріотизм та служіння українському народу – принцип державної служби: деякі теоретико-правові та нормативні аспекти. *Право України*. 2014. № 3. С. 198-205.
52. Кравцова Т. М. Виконавча влада і проблеми регуляторної політики в Україні: моногр. Суми: Мрія, 2007. 194 с.
53. Крупчан О. Д. Органи виконавчої влади: питання компетенції: моногр. Київ: КНЕУ, 2012. 255 с.
54. Кудрявцев О. Ю. Електронне урядування у сучасному політико-адміністративному просторі: моногр. Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2016. 184 с.
55. Кузнецова М. Ю. Органи виконавчої влади України як суб'єкт інформаційних правовідносин: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2015. 23 с.
56. Курусь Т. В. Стан дослідження проблеми нормотворчої діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 3. С. 21-24.
57. Ладиченко В. В., Ємельяненко К. О. Особливості правового регулювання місцевого самоврядування в умовах децентралізації. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 2, Т. 1. С. 32-34.
58. Майданник О. Парламентський контроль за функціонуванням виконавчої влади в Україні: питання теорії. *Право України*. 2010. № 5. С. 102-108.
59. Макаренко А. В. Державний комітет у системі органів виконавчої влади: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2002. 181 с.
60. Макаренко О. Щодо співвідношення понять «орган виконавчої влади» та «орган державного управління». *Право України*. 2000. № 6. С. 23-26.
61. Макарова З. С. Конституційно-правовий статус глави уряду: порівняльно-правовий аспект: моногр. Київ; Чернігів: Лозовий В. М., 2014. 231 с.

62. Мартинюк Р. Компетенційний дуалізм виконавчої влади: державно-правовий досвід П'ятої Французької Республіки та України. *Право України*. 2011. № 1. С. 200-208.
63. Марченко В. В. Електронне урядування в органах виконавчої влади: адміністративно-правові засади: моногр. Харків: Панов, 2016. 443 с.
64. Мельник Ю. В. Правове регулювання діяльності місцевих органів виконавчої влади: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2006. 187 с.
65. Михеєнко Р. Виконавча влада і конституційні статуси Президента України та Кабінету Міністрів України. *Право України*. 2000. № 8. С. 24-28.
66. Мостовой О. А. Адміністративно-правові та організаційні засади проваджень за зверненнями громадян до органів виконавчої влади України: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2011. 201 с.
67. Нижник Н. Р. Виконавча влада в Україні: реформування та перспективи: моногр. Полтава: ПУЕТ, 2012. 143 с.
68. Нітченко А. Г. Органи місцевого самоврядування та виконавчої влади Тимчасового уряду (на матеріалах Чернігівської губернії): дис. ... канд. іст. наук. Чернігів, 2012. 314 с.
69. Новак А. О. Конституційно-правове регулювання здійснення органами місцевого самоврядування делегованих повноважень органів виконавчої влади в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2017. 20 с.
70. Новак А. Принципы делегирования органам местного самоуправления отдельных полномочий органов исполнительной власти в Украине. *Leges et Viata*. 2016. № 8, ч. 2. С. 120-124.
71. Оргієць О. М. Стажування в органах виконавчої влади як інструмент накопичення передового досвіду управлінської діяльності. *Актуальні проблеми державного управління*. 2017. № 1. С. 127-135.
72. Орлов М. М. Формування системи взаємодії регіональних органів виконавчої влади у сфері охорони правопорядку (теоретико-методологічні засади): моногр. Харків: Вид-во ХарРІ НАДУ «Магістр», 2012. 343 с.
73. Остропілець В. Р. Форми взаємодії органів досудового розслідування міністерства внутрішніх справ України з іншими правоохоронними органами. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 3. С. 110-114.
74. Панчак-Бялоблоцка Н. В. Порівняльний аналіз урядів меншості у європейських парламентських демократіях: автореф. дис. ... д-ра політ. наук. Львів, 2017. 38 с.
75. Параниця С. П. Суть нормотворчої діяльності центральних органів виконавчої влади. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2015. № 8. С. 65-71.
76. Перегуда Є. В. Виконавча влада України. Політико-правові аспекти модернізації: моногр. Київ: Логос, 2013. 405 с.

77. Петренко І. Є. Політико-дипломатична діяльність українських національних урядів у Чорноморському регіоні (1917-1920 рр.): автореф. дис. ... канд. іст. наук. Київ, 2016. 17 с.
78. Піонтковська О. О. Проблематика процесу децентралізації державної влади і розвитку місцевого самоврядування в Україні. *Журнал східноєвропейського права*. 2018. № 46. С. 207-216.
79. Побережний В. В. Становлення запобігання і протидії корупції в органах виконавчої влади України: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Київ, 2014. 20 с.
80. Польський О. Ю. Організаційна структура державних органів виконавчої влади (на прикладі Національної поліції України). *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 2. С. 257-266.
81. Потіп М. М. Розмежування компетенції органів державної виконавчої влади та місцевого самоврядування: моногр. Дніпропетровськ: Середняк Т. К., 2015. 186 с.
82. Присяжнюк А. Й. Організаційно-правові засади державного контролю у сфері виконавчої влади: моногр. Харків: Золота миля, 2012. 397 с.
83. Пылаева В. Система принципов деятельности органов исполнительной власти в Украине: проблемы правового закрепления. *Leges si Viata*. 2016. № 1, ч. 2. С. 87-91.
84. Романюк І. Щодо ролі правоохоронних органів України у забезпеченні права особи на безпеку. *Підприємництво, господарство і право*. 2010. № 9. С. 9-11.
85. Салієнко О. О. Запобігання та розв'язання конфліктів у процесі взаємодії законодавчої та виконавчої влади в Україні: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Харків, 2015. 20 с.
86. Сидоренко П. В. Кадрова політика в місцевих органах виконавчої влади України: сутність та тенденції розвитку: дис. ... канд. наук з держ. упр. Київ, 2012. 248 с.
87. Совгиря О. В. Конституційно-правовий статус Кабінету Міністрів України: сучасний стан та тенденції розвитку: моногр. Київ: Юрінком Інтер, 2012. 464 с.
88. Стадник Р. І. Реалізація норм права органами виконавчої влади України як розпорядниками публічної інформації: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2018. 21 с.
89. Стефанчук М. М. Органи виконавчої влади як сторона у справах адміністративної юрисдикції в Україні: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2012. 209 с.

90. Топольницький В. В. Питання реалізації представництва Міністерства Оборони України в судах після зміни до Конституції України (щодо правосуддя). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2016. Вип. 19. С. 57-62.
91. Француз-Яковець Т. А. Окремі аспекти взаємодії законодавчої і виконавчої гілок влади: досвід Французької Республіки. *Правничий вісник Університету «КРОК»*. 2017. Вип. 27. С. 52-58.
92. Халішхов В. М. Державна виконавча служба: генезис організації та методики функціонування. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 5. С. 33-35.
93. Чикурлій С. О. Конституційно-правові аспекти організаційно-правових форм діяльності Кабінету Міністрів України. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2004. № 9. С. 115-125.
94. Чмелюк В. Роль місцевих державних адміністрацій та місцевих рад в системі органів виконавчої влади в Україні. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 10. С. 142-147.
95. Чорнолуцький Р. В. Принципи нормопроектної діяльності органів виконавчої влади України. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2016. № 71. С. 173-190.
96. Шаповал В. Виконавча влада в Україні у контексті форми державного правління. *Право України*. 2016. № 4. С. 72-88.
97. Шклярчук О. В., Шевкунов С. В. Особливості відповідальності державних службовців за вчинення адміністративних корупційних правопорушень. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 5. С. 286-288.
98. Щербань В. Д. Адміністративно-правові засади публічно-сервісної діяльності органів виконавчої влади в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 20 с.

ТЕМА 12. ОРГАНИ СУДОВОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ЇХ РОБОТИ

I. Підготувати мультимедійні презентації на запропоновані теми:

- ❖ Поняття, соціальна функція та значення судової влади. Конституційні принципи правосуддя.
- ❖ Конституційно-правовий статус суддів в Україні. Гарантії незалежності суддів. Порядок призначення та обрання суддів. Підстави, за яких припиняються повноваження суддів. Система судової влади в Україні.

II. Скласти схеми:

- ✓ Конституційно-правова регламентація статусу судової влади в Україні.
- ✓ Система органів судової влади в Україні.
- ✓ Правові засади діяльності органів суддівського самоврядування в Україні.
- ✓ Підстави припинення повноваження суддів.
- ✓ Вища рада правосуддя: склад, основні функції.
- ✓ Співвідношення функцій територіальних громад з функціями державної виконавчої влади.

III. Тематика рефератів:

- ◆ «Виконавча та судова влада: співвідношення та взаємодія».
- ◆ «Судова влада у контексті розбудови правової держави».
- ◆ «Суддівське самоврядування як конституційна гарантія незалежності та недоторканості суддів».
- ◆ «Роль органів юстиції України в організації та забезпеченні правосуддя».

IV. Творче завдання

(на запропоновані теми зробити підбір літератури та підготувати анотацію):

- Колегіальність та одноособовість розгляду справ у судах.
- Функції Верховного Суду.
- Актуальні питання реформування судової влади в Україні.
- Вища рада правосуддя: питання статусу і повноважень.
- Суддівська влада: порівняльний аналіз та шляхи вирішення якісного добору кадрів.

V. Вирішити тестові завдання:

1. Судова влада – це:

- а) публічно-політичні відносини панування і підкорення між суб'єктами, що спираються на державний примус;
- б) влада делегована народом своїм представникам у парламенті, яка має виключне право приймати закони;
- в) незалежна влада, яка охороняє право, виступає арбітром у спорах про право та здійснює правосуддя;
- г) вироблення і запровадження у життя політичних програм усіма суб'єктами політичної системи, а також різними неформальними угрупованнями за допомогою правових і політичних норм;
- д) влада, яка володіє правом безпосереднього управління в державі.

2. В Україні конституційні основи судової влади уперше було започатковано у:

- а) Конституції України від 28 червня 1996 р.;
- б) Декларації про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р.;
- в) Конституції Пилипа Орлика 1710 р.;
- г) Конституції УРСР від 20 квітня 1978 р.;
- д) Конституційному договорі між Верховною Радою України та Президентом України про основні засади організації та функціонування державної влади і місцевого самоврядування в Україні на період до прийняття нової Конституції України від 8 червня 1995 р.

3. Уперше принцип розподілу влади в Україні і виокремлення саме судової влади із числа інших її різновидів отримав унормування в:

- а) Конституції України від 28 червня 1996 р.;
- б) Декларації про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р.;
- в) Акті проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 р.;
- г) Конституції УРСР від 20 квітня 1978 р.;
- д) Конституційному договорі між Верховною Радою України та Президентом України про основні засади організації та функціонування державної влади і місцевого самоврядування в Україні на період до прийняття нової Конституції України від 8 червня 1995 р.

4. Судово-правова реформа в Україні розпочалася у:

- а) 1991 році;
- б) 1992 році;
- в) 1996 році;
- г) 1998 році;
- д) 2000 році.

5. Чинний Закон України «Про судоустрій і статус суддів» було прийнято:

- а) 2 червня 2016 р.;
- б) 2 травня 2016 р.;
- в) 2 липня 2016 р.;
- г) 27 липня 2016 р.;
- д) 27 серпня 2016 р.

6. Згідно Закону України «Про судоустрій і статус суддів» мовою здійснення судочинства в Україні є:

- а) державна мова, але в місцях проживання національних меншин можливе застосування їх мови;
- б) державна мова;
- в) вибір мови судочинства здійснюється судом на підставі мотивованого клопотання обвинуваченого;
- г) державна та/або регіональна мова;
- д) державна та/або одна з офіційних мов Європейського Союзу.

7. Відповідно до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» судові рішення, яким закінчується розгляд справи в суді, ухвалюється:

- а) іменем України;
- б) іменем народу України;
- в) іменем суду;
- г) іменем Президента України;
- д) іменем судді, який проголошує рішення по справі.

8. Право на справедливий суд передбачає, що:

- а) кожному гарантується захист його прав, свобод та інтересів у розумні строки незалежним, безстороннім і справедливим судом, утвореним законом;
- б) ніхто не може бути позбавлений права на розгляд його справи в суді, до юрисдикції якого вона віднесена процесуальним законом;
- в) на розподіл судових справ між суддями не може впливати бажання судді чи будь-яких інших осіб;
- г) суддя розглядає справи, одержані згідно з порядком розподілу судових справ, установленим відповідно до закону;
- д) суд створює такі умови, за яких кожному учаснику судового процесу гарантується рівність у реалізації наданих процесуальних прав та у виконанні процесуальних обов'язків, визначених процесуальним законом.

9. Судові рішення, судові засідання та інформація щодо справ, які розглядаються судом є:

- а) відкритими, крім випадків, установлених законом;
- б) закритими, крім випадків, установлених законом;
- в) відкритими, але тільки за рішенням самого суду у разі необхідності;
- г) завжди закритими;
- д) відкритими/закритими за рішенням осіб, щодо яких розглядалася справа.

10. Суди спеціалізуються на розгляді:

- а) сімейних, господарських, кримінальних, інтелектуальних справ, а також справ про адміністративні правопорушення;
- б) конституційних, сімейних, адміністративних та цивільних справ;
- в) цивільних, кримінальних, господарських, адміністративних справ, а також справ про адміністративні правопорушення;
- г) цивільне, корпоративне та кримінальне судочинство, а також справ про адміністративні правопорушення;
- д) адміністративних, інтелектуальних, антикорупційних, цивільних та господарських справ, а також справ про адміністративні правопорушення.

11. До складу апеляційного суду входять судді, які мають стаж роботи на посаді судді не менше:

- а) двох років;
- б) трьох років;
- в) п'яти років;
- г) семи років;
- д) десяти років.

12. Вищими спеціалізованими судами є:

- а) Вищий суд з питань інтелектуальної власності та Вищий суд з адміністративних та кримінальних справ;
- б) Вищий суд з цивільних та господарських справ;
- в) Вищий суд з питань інтелектуальної власності та Вищий антикорупційний суд;
- г) Вищий суд з сімейних питань та Вищий антикорупційний суд;
- д) Вищий суд з адміністративних та кримінальних справ, Вищий суд з питань інтелектуальної власності, Вищий антикорупційний суд.

13. До повноважень Верховного Суду належить:

- а) здійснення аналізу судової статистики, узагальнення судової практики;
- б) організація ведення та аналізу судової статистики, організація вивчення

та узагальнення судової практики, інформаційно-аналітичне забезпечення суддів з метою підвищення якості судочинства;

в) здійснення правосуддя як суд першої інстанції у справах, визначених процесуальним законом;

г) сприяння виконанню вимог щодо підтримання кваліфікації суддів апеляційного суду та підвищення їхнього професійного рівня;

д) надання місцевим судам методичної допомоги в застосуванні законодавства.

14. Постійно діючий колегіальний орган Верховного Суду, до якого входить двадцять один суддя Верховного Суду – це:

а) Палата Верховного Суду;

б) Касаційний адміністративний, кримінальний, господарський та цивільний суд;

в) Велика Палата Верховного Суду;

г) Пленум Верховного Суду;

д) Судова палата касаційного суду.

15. У складі Верховного Суду не діє:

а) Велика Палата Верховного Суду;

б) Касаційний адміністративний суд;

в) Касаційний військовий суд;

г) Касаційний господарський суд;

д) Касаційний кримінальний суд.

16. У Касаційному адміністративному суді України обов'язково створюються окремі палати для розгляду справ за виключенням питань, пов'язаних з:

а) захистом соціальних прав;

б) захистом політичних прав громадян;

в) виборчим процесом та референдумом;

г) корпоративними спорами, корпоративними правами та цінними паперами;

д) податками, зборами та іншими обов'язковими платежами.

17. У Касаційному господарському суді обов'язково створюються окремі палати для розгляду справ за виключенням питань, пов'язаних з:

а) корпоративними правами та цінними паперами;

б) банкрутством;

в) захистом прав інтелектуальної власності, а також пов'язаних з антимонопольним та конкурентним законодавством;

г) корпоративними спорами;

д) податками, зборами та іншими обов'язковими платежами.

18. Відповідно до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» на посаду судді може бути призначений:

а) громадянин України, не молодший тридцяти та не старший шістдесяти п'яти років, який має вищу юридичну освіту і стаж професійної діяльності у сфері права щонайменше п'ять років, є компетентним, добросовісним та володіє державною мовою;

б) громадянин України, не молодший тридцяти років, який має вищу юридичну освіту і стаж роботи в галузі права не менш як три роки, проживає в Україні не менш як десять років та володіє державною мовою;

в) особа, не молодша двадцяти п'яти років, яка має вищу юридичну освіту і стаж роботи в галузі права не менш як три роки, проживає в Україні не менш як десять років та володіє державною мовою;

г) громадянин України, не молодший тридцяти років, який має вищу юридичну освіту і стаж роботи в галузі права не менш як два роки, проживає в Україні не менш як десять років та володіє державною мовою;

д) громадянин України, не молодший двадцяти п'яти років, який має вищу юридичну освіту і стаж роботи в галузі права не менш як три роки, проживає в Україні не менш як п'ять років та володіє державною мовою.

19. Особа може бути призначена на посаду судді, якщо вона:

а) склала кваліфікаційний іспит, було досліджено її досвід та з нею було проведено співбесіду;

б) пройшла стажування не менш як один рік, пройшла співбесіду та було досліджено її досвід;

в) склала кваліфікаційний іспит на посаду судді та нею було проведено співбесіду;

г) має стаж роботи в галузі права не менше десяти років;

д) склала присягу судді України та отримала свідоцтво про право на зайняття суддівською діяльністю.

20. До адміністративних посад в суді належать посади:

а) голови суду та заступника (заступників) голови суду;

б) помічника судді та секретаря судового засідання;

в) голови суду, заступника голови суду, помічника судді, секретаря судового засідання;

г) голови суду, заступника голови суду, голови судової адміністрації;

д) голови суду, заступника голови суду, секретаря голови суду.

21. *Визначення судді або колегиї суддів для розгляду конкретної справи здійснюється:*

- а) за згодою сторін судової справи;
- б) судовою адміністрацією;
- в) головуючим суддею;
- г) позивачем у справі;
- д) Єдиною судовою інформаційною (автоматизованою) системою.

22. *У судах справи розподіляються без урахування:*

- а) навантаження кожного судді;
- б) спеціалізації суддів;
- в) перебування суддів у відпустці;
- г) професійного стажу судді;
- д) відсутності судді у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю.

23. *До причин звільнення судді з посади органом, що його обрав або призначив, не належить:*

- а) порушення обов'язку підтвердити законність джерел походження майна;
- б) подання заявки про відставку або про звільнення з посади за власним бажанням;
- в) неспроможність виконувати свої повноваження за станом здоров'я;
- г) досягнення суддею шістдесяти років;
- д) порушення суддею вимог щодо несумісності.

24. *Посвідчення судді, голови суду, заступника голови суду та судді у відставці підписує:*

- а) Голова Верховної Ради України;
- б) Президент України;
- в) Голова Верховного Суду;
- г) Прем'єр-міністр України;
- д) Секретар пленуму Верховного Суду.

25. *Найвищим органом суддівського самоврядування в Україні є:*

- а) з'їзд суддів України;
- б) Рада суддів України;
- в) конференція суддів України;
- г) Верховний Суд;
- д) збори суддів України.

26. Повноваження здійснення кваліфікаційного оцінювання суддів належить:

- а) Верховному Суду;
- б) Громадській раді доброчесності;
- в) Національній школі суддів України;
- г) Вищій кваліфікаційній комісії суддів України;
- д) Вищій раді правосуддя України.

27. Вища кваліфікаційна комісія суддів України здійснює наступні повноваження за виключенням:

- а) визначення потреби у державному замовленні на професійну підготовку кандидатів на посаду судді у Національній школі суддів України;
- б) проведення добору кандидатів для призначення на посаду судді, у тому числі організація проведення щодо них спеціальної перевірки відповідно до закону та прийняття кваліфікаційного іспиту;
- в) внесення до Вищої ради правосуддя рекомендації про призначення кандидата на посаду судді;
- г) ведення обліку даних про кількість посад суддів у судах, у тому числі вакантних;
- д) проведення підготовки суддів для підтримання кваліфікації відповідно до необхідності вдосконалення їхніх знань, вмінь і навичок залежно від досвіду роботи суддів, рівня і спеціалізації суду, де вони працюють, а також з урахуванням їхніх індивідуальних потреб.

28. З перелічених суб'єктів не має права обирати (призначати) членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України:

- а) з'їзд адвокатів України;
- б) з'їзд представників юридичних вищих навчальних закладів та наукових установ;
- в) з'їзд суддів України;
- г) з'їзд прокурорів України;
- д) Уповноважений Верховної Ради України з прав людини.

29. Членами Вищої кваліфікаційної комісії суддів України можуть бути:

- а) особи, які перебувають на адміністративних посадах у судах;
- б) особи, які є громадянами України, мають повну вищу юридичну освіту і стаж професійної діяльності у сфері права не менше п'ятнадцяти років;
- в) особи, які були членами Вищої кваліфікаційної комісії суддів України або Вищої ради юстиції до набрання чинності Законом України «Про відновлення довіри до судової влади в Україні»;

г) особи, на яких протягом останнього року накладалося адміністративне стягнення за вчинення правопорушення, пов'язаного з корупцією;

д) особи, які не відповідають вимогам цього Закону щодо несумісності з іншими видами діяльності та які не усунули таку невідповідність протягом розумного строку, але не більш як протягом тридцяти днів із дня виникнення обставин, які призводять до порушення вимог щодо несумісності.

30. Дисциплінарне провадження щодо судді здійснюється:

а) дисциплінарними палатами Вищої ради правосуддя;

б) Головою Верховного Суду;

в) Вищою радою правосуддя України;

г) Президентом України;

д) Головою апеляційного суду України.

VI. Виконати практичні завдання:

Практичне завдання №1

Детективами Національного антикорупційного бюро України за результатами досудового розслідування у кримінальному провадженні за фактом незаконного збагачення було повідомлено про підозру заступнику Міністра юстиції України Коболеву. Під час судового розгляду адвокати Коболева довели, що набуття їхнім підзахисним у власність активів у значному розмірі, законність підстав набуття яких не підтверджено доказами, була здійснена у лютому 2011 року, а Кримінальний кодекс України було доповнено статтею 368-2 «Незаконне збагачення» лише 7 квітня 2011 року.

Користуючись лише нормами Конституції України, як би Чи були на місці судді, яке би прийняли рішення, виходячи з вище наведених фактів та обставин?

Практичне завдання №2

Міністерство освіти та науки України за результатами комплексної перевірки одного з державних університетів м. Харкова, призупинило дію його ліцензії на право здійснення цим вищим навчальним закладом освітньої діяльності до виправлення вказаних в акті його перевірки порушень. У якості таких, котрі й стали підставою призупинення ліцензії, було названо надмірне застосування університетом російської мови у навчальному процесі та номінальне використання у ньому української мови як державної. Керівництво не погодилося з рішенням Міністерства «спіти і науки України та звернулося з відповідним позовом до суду.

Якою мовою згідно чинного законодавства повинно здійснюватися навчання у навчальних закладах України? Спрогнозуйте рішення суду у даній справі?

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО

Практичне завдання №3

Заповніть нижче наведену таблицю щодо вимог, які встановлені для різних категорій судців. Завдання виконується письмово:

№ з/п	Вимоги	Суддя місцевого суду	Суддя апеляційного суду	Суддя Верховного Суду	Суддя Конституційного Суду України
1.	Віковий ценз				
2.	Стаж роботи у галузі права				
3.	Ценз осілості				
4.	Строк здійснення повноважень				
5.	Суб'єкт призначення чи обрання на посаду				
6.	Суб'єкт здійснення дисциплінарного провадження				
7.	Суб'єкт звільнення з посади				

VII. Словникова робота:

правосуддя, судова система, судова система з внутрішньою спеціалізацією, судова система з зовнішньою спеціалізацією, Верховний суд України, Вищі спеціалізовані суди України, апеляційні суди, місцеві суди, обласні суди, районні суди, міські суди, районні суди у містах, судова влада, функції судової влади, конституційні принципи правосуддя, принцип спеціалізації, принцип територіальності, суд, суддя, посада судді, суддівські збори, голова суду, секретар судової палати, пленум, конституційно-правовий статус суддів, професійні судді, присяжні, народні засідателі, гарантії діяльності суддів, недоторканність суддів, система судової влади, суди загальної юрисдикції, суддівське самоврядування, завдання суддівського самоврядування, акти органів судової влади, право на судовий захист, Вища кваліфікаційна комісія суддів України, Вища рада правосуддя, Національна школа суддів України..

Нормативні акти:

- ❖ Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02 червня 2016 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 28. Ст. 532).
- ❖ Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 2 червня 2016 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 31. Ст. 545.
- ❖ Про Вищий антикорупційний суд: Закон України від 7 червня 2018 року. *Голос України*. 2018. Ст. 107.
- ❖ Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 року (зі змінами і допов.). *Урядовий кур'єр*. 2005. № 153-154.
- ❖ Про Вищу раду правосуддя: Закон України від 21 грудня 2016 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 7-8. Ст. 50.
- ❖ Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 5 липня 2012 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 27. Ст. 282.
- ❖ Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів: Закон України від 23 грудня 1993 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 11. Ст. 50.
- ❖ Про прокуратуру: Закон України від 14 жовтня 2014 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 2-3. Ст. 12.

Спеціалізована література:

1. Finnis J. Judicial power: past, present and future. *University of Oxford, Gray's Inn Hall*. 2015 October, 20. P. 2-28.
2. Liakh M. Features of judicial self-government functioning in foreign countries. *Legea si Viata*. 2018. № 2, ч. 2. С. 61-64.
3. Базов В. Актуальні питання забезпечення гласності судового процесу в адміністративному судочинстві України. *Право України*. 2014. № 3. С. 38-46.
4. Баронін Д. Б. Правовий статус суду в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2015. 19 с.
5. Баронін Д. Суд в системі органів державної влади. *Национальный юридический журнал: теория и практика*. 2014. № 4. С. 36-41.
6. Бевзенко В. Адміністративна юрисдикція та Кодекс адміністративного судочинства України у редакції 2017 р.: розв'язання проблеми по-новому чи неподолані виклики минулого? *Право України*. 2018. Вип. 2. ст.11-25.
7. Белова О. Деякі проблемні питання, що виникають в адміністративному судочинстві при визначенні кола фізичних осіб-підприємців, які звільняються від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування. *Право України*. 2014. № 3. С. 118-124.
8. Белявська С. Ю. Організаційно-правові засади впровадження інновацій у судове управління в умовах інформаційного суспільства в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2016. 21 с.
9. Білак М. Подвійні стандарти застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практики Європейського суду з прав людини судами України. *Право України*. 2018. Вип. 2. ст. 170-184.
10. Білова О. В. Проблеми суддівського самоврядування в Україні: моногр. Харків: ІНЖЕК, 2009. 175 с.
11. Блажівська Н. Практичне значення практики Європейського суду з прав людини для вирішення податкових спорів адміністративними судами України. *Право України*. 2014. № 3. С. 110-117.
12. Богословська Ж. Судові органи в системі реалізації конституційного права людини та громадянина на соціальний захист в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2010. № 5. С. 106-110.
13. Боняк В. Конституційно-правові основи взаємодії органів прокуратури України з суб'єктами громадянського суспільства. *Юридична Україна*. 2012. № 12. С. 21-27.
14. Борисенко М. О. Організаційні та правові основи забезпечення єдності правозастосування судами України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2016. 20 с.

15. Бринцев В. Д. Стандарти правової держави: втілення у національну модель організаційного забезпечення судової влади: моногр. Харків: Право, 2010. 462 с.
16. Буайя Ф. Захист прав людини на національному та наднаціональному рівні. *Право України*. 2012. № 11-12. С. 196-199.
17. Булкат М. С. Деякі питання теоретико-правової природи та сутності судової влади. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2016. Вип. 71. С. 97-108.
18. Бучик А. Впровадження принципу процесуальної регламентації в адміністративному судочинстві. *Право України*. 2018. Вип. 2. ст. 39-53.
19. Валанчус В. Навіщо потрібна уніфікована судова практика. *Право України*. 2012. № 11-12. С. 137-143.
20. Верба І. О. Право на доступ до правосуддя та його юридичне забезпечення: загальноправова характеристика: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Запоріжжя, 2016. 20 с.
21. Вільгушинський М. Й. Суди загальної юрисдикції у системі взаємовідносин із суб'єктами владних повноважень та громадськістю: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Одеса, 2013. 32 с.
22. Гаврилюк О. О. Принцип гласності та відкритості в адміністративному судочинстві України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Херсон, 2012. 20 с.
23. Гетманцев Д., Блажівська Н. Судові доктрини, що потребують перегляду з адміністративно-процесуального погляду. *Право України*. 2018. Вип. 2. ст. 84-101.
24. Гладій С. В. Легітимність судової влади: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2015. 20 с.
25. Глущенко С. В. Вищі спеціалізовані суди в системі судової влади України: теоретико-прикладне дослідження: моногр. Чорнобай: Чорнобаївське КПП, 2015. 352 с.
26. Головій В. М. Механізми взаємодії влади та ЗМІ в контексті становлення громадянського суспільства в Україні: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Запоріжжя, 2009. 20 с.
27. Гончар В. П. Організаційно-правові аспекти реалізації конституційної засади гласності судового процесу: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2015. 20 с.
28. Гончаренко О. Вища рада юстиції: питання статусу і повноважень. *Право України*. 2006. № 2. С. 17-21.
29. Гончарова Г. Присяга судді: потрібні чіткі ознаки її порушення для звільнення його з посади. *Право України*. 2016. № 3. С. 244-252.

30. Городовенко А. Конституционная модернизация судебной системы в условиях европейской межгосударственной интеграции: проблемы теории и практики. *Legea si Viata*. 2018. № 4, ч. 2. С. 31-34.
31. Городовенко В. В. Принципи судової влади : моногр. Харків: Право, 2012. 447 с.
32. Городовенко В. В. Проблеми становлення незалежної судової влади в Україні: моногр. Київ: Фенікс, 2007. 224 с.
33. Дунюшкин П. А. Дисциплинарная ответственность судей (история и современность): моногр. Нижний Новгород: НА МВД России, 2013. 312 с.
34. Євграфова Є. Доступність правосуддя: можливості судової реформи. *Право України*. 2012. № 8. С. 279-287.
35. Єльцов В. О. Правове регулювання інформаційного забезпечення діяльності судів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2013. 20 с.
36. Задорожня Г. Принцип рівного виборчого право громадян у рішеннях Конституційного Суду України. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 9. С. 42-49.
37. Запара С. Безпосередня участь народу у здійсненні правосуддя: імітація чи реальність? *Право України*. 2015. № 9. С. 114-119.
38. Захарова О. В. Умови та порядок перегляду справи Верховним Судом України на підставі рішення Європейського суду з прав людини. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 3. С. 13-16.
39. Захарова О. Єдність судової практику скрізь призму завдань цивільного судочинства. *Право України*. 2012. № 11-12. С. 151-156.
40. Іванець О. М. Теоретичні та прикладні засади меж судової влади: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2015. 20 с.
41. Іванищук А. А. Адміністративно-правове регулювання діяльності судової гілки влади: теорія і практика: моногр. Київ: Ун-т «Україна», 2014. 356 с.
42. Іваночко І. Імплементация міжнародно-правових стандартів статусу суддів у конституційному праві України. *Национальный юридический журнал: теория и практика*. 2014. № 4. С. 42-46.
43. Іванченко О. Ю. Адміністративно-правовий аспект надання судових послуг в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Запоріжжя, 2018. 15 с.
44. Кадикало О. Виникнення та становлення конституційного судочинства. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 1. С. 108-112.
45. Калашник О. А. Правовий статус місцевих загальних судів в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2016. 24 с.
46. Кампо В. Система джерел права в актах органу конституційної юстиції: проблеми теорії. *Юридична Україна*. 2013. № 6. С. 11-23.

47. Капустинський В. Взаємозв'язок понять «судова влада», «правосуддя» і «судочинство у контексті сучасного реформування». *Право України*. 2012. № 9. С. 363-368.
48. Ківалов С. Роль Верховних судів держав-учасниць Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у подоланні структурних/системних недоліків національних правових систем. *Право України*. 2012. № 11-12. С. 63-72.
49. Кобзюра М. Судова влада в Україні. *Право України*. 2009. № 12. С. 47-63.
50. Козюбра М. Система судів в Країні та місце в ній Верховного Суду України: стан та перспективи реформування. *Право України*. 2012. № 11-12. С. 15-28.
51. Колпаков В. Адміністративне судочинство: співвідношення з адміністративним процесом і предметом адміністративного права. *Право України*. 2018. Вип. 2. ст. 26-38.
52. Комарова Т. Феномен судового активізму у практиці Суду Справедливості Європейського Союзу. *Право України*. 2018. № 2. С. 217-232.
53. Кравчик М. Б. Реформування судової системи як важлива складова європейської інтеграції України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2015. 20 с.
54. Кравчук В. Адміністративна юстиція в контексті конституційної реформи. *Право України*. 2016. № 2. С. 45-49.
55. Кравчук В. Забезпечення права на доступ до адміністративного суду осіб, які перебувають під вартою або в місцях позбавлення волі. *Право України*. 2014. № 3. С. 57-63.
56. Кулик С. В. Вплив міжнародних стандартів на конституційну реформу у сфері правосуддя в Україні. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2016. № 71. С. 326-337.
57. Культенко О. До проблеми визначення судової юрисдикції Євросоюзу (можливість алгоритмізації). *Право України*. 2016. № 2. С. 97-103.
58. Леськів С. Р. Правовий статус суддівського самоврядування України в контексті забезпечення професійних прав суддів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2016. 20 с.
59. Лук'янець Д. Сміслові колізії у новій редакції Кодексу адміністративного судочинства України. *Право України*. 2018. Вип. 2. ст. 71-83.
60. Марцинкевич А. М. Удосконалення добору кадрів на суддівські посади – один із шляхів реформування судової системи України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2012. 20 с.
61. Меліхова Ю. А. Морально-професійна культура судді: історія і сучасність: моногр. Харків: Право, 2015. 217 с.
62. Мілієнко О. А. Принципи адміністративного судочинства та їх класифікація. *Право і суспільство*. 2016. № 2. С. 132-139.

63. Мірошніченко С. С. Судова влада в Україні: проблеми протидії злочинним посяганням на правосуддя: моногр. Київ: Десна, 2013. 663 с.
64. Мовчан В. В. До проблемних питань проявів судової влади у сферах правотворчої, правозастосовної і правоохоронної діяльності. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 4. С. 16-23.
65. Мовчан В. В. Межі здійснення судової влади: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2015. 20 с.
66. Мозолевська О. М. Правові засади інформаційних відносин у системі місцевих загальних судів України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2013. 20 с.
67. Наливайко Л. Р. Судово-правова реформа в Україні: проблеми теорії та практики. *Влада. Людина. Закон*. 2002. № 2. С. 132-137.
68. Нелін О. Національна конституційна юстиція: тенденції та закономірності розвитку. *Юридична Україна*. 2015. № 7-8. С. 11-16.
69. Овсяннікова О. О. Транспарентність судової влади: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2009. 20 с.
70. Овчаренко О. М. Юридична відповідальність судді: теоретико-прикладне дослідження: моногр. Харків: Право, 2014. 576 с.
71. Огаренко Т. Стан соціально-правових відносин і правового захисту громадян за оцінкою населення. *Підприємництво, господарство і право*. 2013. № 6. С. 9-12.
72. Остафійчук Л. А. Юридична відповідальність за неповагу до суду: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2015. 20 с.
73. Пасенюк О. Розмежування конституційної та адміністративної юрисдикцій. *Право України*. 2016. № 2. С. 38-44.
74. Помазанов А. В. Господарські суди: ліквідувати не можна реформувати. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2015. № 12. С. 46-58.
75. Потапенко В. І. Самостійність судової влади: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2015. 18 с.
76. Прилуцький С. Концептуальні підходи до реформування судової влади України. *Право України*. 2015. № 11. С. 106-112.
77. Ремескова Ю. О. Судова влада в системі поділу влади: моногр. Харків: Право, 2014. 191 с.
78. Рой О. Европейские модели обжалования правовых актов и предложения для Украины. *Leges si Viata*. 2018. № 6, ч. 2. С. 93-97.
79. Саленко О. Міжнародні стандарти у сфері судоустрою та статусу суддів, їх зміст і класифікація. *Національний юридический журнал: теорія і практика*. 2014. № 3. С. 263-269.
80. Скрипнюк О. Правові акти Конституційного суду України як джерела сучасного конституційного права України. *Право України*. 2012. № 3-4. С. 404-410.

81. Смокович М. Вищий адміністративний суд України як суд першої інстанції: проблеми та перспективи. *Юридична Україна*. 2013. № 5. С. 25-31.
82. Смокович М. Обмеження права суддів на судовий захист. *Право України*. 2018. № 2. С. 118-135.
83. Смокович М. Організаційно-правове забезпечення доступності правосуддя у виборчих спорах. *Право України*. 2016. № 4. С. 116-128.
84. Смокович М. Проблеми вирішення у судовому порядку спорів, пов'язаних із всеукраїнським референдумом. *Юридична Україна*. 2013. № 6. С. 32-38.
85. Смокович М. Судовий контроль за виборами народних депутатів України. *Юридична Україна*. 2012. № 7 С. 4-11.
86. Тацій Л. Етика судді та особливості її нормативної регламентації. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2014. № 1 (76). С. 75-85.
87. Тертишник В. Незалежне судочинство – отже, не маніпулятивне. *Віче*. 2006. № 5. С. 54-55.
88. Тимошек О. Принципи реалізації захисту конституційних прав та свобод іноземців в Україні. *Національний юридический журнал: теорія и практика*. 2014. № 4. С. 47-51.
89. Федоренко В. В. Основні конституційні засади судочинства в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2015. 20 с.
90. Федорович В. І. Теоретичне обґрунтування механізму відповідальності судді за недоброчесну поведінку: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2015. 20 с.
91. Хлібороб Н. Запровадження електронного адміністративного судочинства в Україні: інновації та перспективи. *Право України*. 2018. Вип. 2. ст. 102-117.
92. Хотенець П. Захист суддів від неналежного тиску: міжнародно-правові стандарти, досвід правового регулювання у пострадянських країнах. *Право України*. 2016. № 5. С. 143-154.
93. Хотинська-Нор О. Судова реформа: закономірності й особливості реалізації. *Право України*. 2015. № 10. С. 181-188.
94. Целлер Е. Питання структурної незалежності та судового діалогу в системах конфліктуючих норм. *Право України*. 2016. № 2. С. 17-24.
95. Черникова А. О. Правова природа письмового провадження в адміністративному судочинстві України. *Право і суспільство*. 2016. № 2 С. 161-167.
96. Черняк Ю. Сертифікація судового рішення як спосіб його визнання на території держав-членів Європейського Союзу. *Право України*. 2014. № 6. С. 131-138.
97. Шевчук С. Забезпечення єдності судової практики в умовах існування спеціалізованої юрисдикції. *Право України*. 2013. № 9. С. 306-326.

ТЕМА 13. КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

I. Підготувати мультимедійні презентації

на запропоновані теми:

- ❖ Порядок формування Конституційного Суду України, його чисельний склад, структура, вимоги до суддів.
- ❖ Статус суддів Конституційного Суду України та гарантії їх діяльності.
- ❖ Законодавчі засади організації і діяльності Конституційного Суду України: функції та повноваження. Регламент Конституційного Суду України – нормативно-процесуальний акт.
- ❖ Конституційне провадження. Форми звернення до Конституційного Суду України.

II. Скласти схеми:

- ✓ Внутрішня структура Конституційного Суду України.
- ✓ Статус суддів Конституційного Суду України.
- ✓ Конституційно-правова регламентація статусу Конституційного Суду України.
- ✓ Форми звернення до Конституційного Суду України.

III. Тематика рефератів:

- ◆ «Правова природа актів Конституційного Суду України».
- ◆ «Теорія та практика реалізації рішень Конституційного Суду України».
- ◆ «Принцип гласності – один з фундаментальних принципів діяльності Конституційного Суду України».
- ◆ «Правова природа актів Конституційного Суду України».

IV. Творче завдання

(на запропоновані теми зробити підбір літератури та підготувати анотацію):

- Обов'язковість рішень Конституційного Суду України.
- Правова природа, повноваження, рішення та висновки Конституційного Суду України.
- Місце Конституційного Суду України в системі вищих органів державної влади.
- Конституційний Суд України у механізмі гарантій прав і свобод людини.
- Проблеми розвитку конституційної юстиції в Україні.

V. Вирішити тестові завдання:

1. Основними сучасними моделями конституційного правосуддя у світі є:

- а) романо-германська, європейська та традиційна;
- б) американська, австрійська, французька, мусульманська та традиційна;
- в) американська, романо-германська, традиційна та змішана;
- г) американська, британська та мусульманська;
- д) американська, британська та ісламська.

2. Органом конституційної юрисдикції в Україні є:

- а) Верховна Рада України;
- б) Президент України;
- в) Конституційний Суд України;
- г) Кабінет Міністрів України;
- д) Верховний Суд України.

3. Ідея створення Конституційного Суду в Україні вперше була реалізована:

- а) ще у 1990 році, після ідеї розпаду Радянського Союзу;
- б) відразу ж після здобуття незалежності Україною;
- в) у Концепції судово-правової реформи в Україні, схваленої Верховною Радою України у 1992 році;
- г) у Законі України «Про Конституційний Суд України» 1993 року;
- д) у Законі України «Про Конституційний Суд України» 1996 року.

4. Чинний Закон України «Про Конституційний Суд України» був прийнятий:

- а) 27 липня 2015 р.;
- б) 19 грудня 2014 р.;
- в) 13 липня 2017 р.;
- г) 15 вересня 2016 р.;
- д) 27 лютого 2017 р.

5. До складу Конституційного Суду України входять:

- а) 12 суддів;
- б) 16 суддів;
- в) 18 суддів;
- г) 21 суддя;
- д) 25 суддів.

6. Президент України, Верховна Рада України та з'їзд суддів України призначають:

- а) по шість суддів Конституційного Суду України;
- б) по три, шість та дев'ять суддів Конституційного Суду України відповідно;
- в) по чотири судді Конституційного Суду України відповідно;
- г) по дев'ять, три та шість суддів Конституційного Суду України відповідно;
- д) по п'ять суддів Конституційного Суду України.

7. Після припинення повноважень судді Президент України повинен призначити нового суддю Конституційного Суду України протягом:

- а) 1 місяця;
- б) 2 місяців;
- в) 3 місяців;
- г) 10 днів;
- д) 1 року.

8. Суддею Конституційного Суду України може бути:

- а) громадянин України, який володіє державною та англійською мовами;
- б) громадянин України, який володіє державною мовою та однією із офіційних мов Європейського Союзу;
- в) громадянин України, який володіє державною мовою;
- г) будь-яка особа, яка володіє державною мовою України;
- д) громадянин України, який володіє державною мовою та однією із офіційних мов Ради Європи.

9. Однією з вимог до кандидата на посаду судді Конституційного Суду України є:

- а) досягти на день призначення на посаду 25-ти років;
- б) мати представницький мандат;
- в) мати стаж роботи в галузі юриспруденції три роки;
- г) стаж професійної діяльності у сфері права щонайменше п'ятнадцять років;
- д) попередньо займатися адвокатською діяльністю не менш трьох років.

10. Окрім своєї основної діяльності, Суддя Конституційного Суду України також може:

- а) бути представником політичної партії;
- б) бути представником профспілки;
- в) мати представницький мандат;
- г) займатися науковою діяльністю;
- д) обіймати будь-які оплачувані посади.

11. Строк повноважень судді Конституційного Суду України складає:

- а) три роки без повторного прав обрання;
- б) шість років без повторного прав обрання;
- в) дев'ять років без повторного прав обрання;
- г) дванадцять років без повторного прав обрання;
- д) безстроково.

12. Одним із повноважень Конституційного Суду України є:

- а) гарантування безпеки працівників суду;
- б) надання висновків про відповідність Конституції України чинних міжнародних договорів України;
- в) здійснення судового контролю за всіма гілками влади;
- г) у визначених законом випадках перегляд свої правової позиції;
- д) офіційне тлумачення Конституції та законів України.

13. Повноваження судді Конституційного Суду не припиняються у разі:

- а) досягнення ним сімдесяти років;
- б) припинення ним громадянства України;
- в) набуття ним громадянства іншої держави;
- г) досягнення ним шістдесяти років;
- д) набрання законної сили обвинувального вироку щодо нього.

14. У складі Конституційного Суду України діють:

- а) Велика палата та вісім колегій;
- б) Велика палата, два Сенати та шість колегій;
- в) Велика палата, один Сенат та дві колегії;
- г) Велика палата та три Сенати;
- д) Велика палата, три Сенати та сім колегій.

15. Розгляд справ на пленарних засіданнях Великої палати Конституційного Суду, Сенату Конституційного Суду здійснюється:

- а) закрито, за винятком, коли є певне повноваження;
- б) відкрито, за винятком закритої частини цих засідань, коли ухвалюється рішення, надається висновок, постановляється ухвала Суду;
- в) відкрито, в незалежності від справи;
- г) не допускається закрите пленарне засідання, якщо розгляд справи на відкритому пленарному засіданні може призвести до розголошення державної таємниці та (або) іншої інформації, що охороняється законом;
- д) завжди закрито.

16. Формою роботи Конституційного Суду України є:

- а) колегія суддів;
- б) засідання Конституційного Суду України;
- в) комісія Конституційного Суду України;
- г) пленарне засідання Конституційного Суду України;
- д) сесія Конституційного Суду України.

17. Розгляд звернення до Конституційного Суду України здійснюється:

- а) Головою Конституційного Суду України;
- б) Постійною комісією Конституційного Суду України;
- в) Тимчасовою комісією Конституційного Суду України;
- г) у Колегії, до складу якої входить відповідний суддя-доповідач;
- д) Секретаріатом Конституційного Суду України.

18. Конституційне подання – це письмове клопотання щодо:

- а) визнання акта (його окремих положень) неконституційним;
- б) відповідності Конституції України (конституційності) питань, які пропонуються для винесення на всеукраїнський референдум за народною ініціативою;
- в) відповідності Конституції України чинним міжнародним договорам України;
- г) дотриманні конституційної процедури розслідування та розгляду справ про усунення Президента України з посади в порядку імпічменту;
- д) дисциплінарного провадження щодо вищих посадових осіб, які порушують Закони України.

19. Конституційне звернення – це письмове клопотання до Конституційного Суду України щодо:

- а) визнання акта (його окремих положень) неконституційним;
- б) відповідності Конституції України (конституційності) питань, які пропонуються для винесення на всеукраїнський референдум за народною ініціативою;
- в) офіційного тлумачення Конституції України;
- г) порушення встановленої Конституцією України процедури розгляду неконституційності правових актів;
- д) дисциплінарного провадження щодо вищих посадових осіб, які порушують Закони України.

20. Суб'єктами права на конституційне звернення не є:

- а) Президент України;
- б) Верховна Рада України;
- в) громадяни України;

- г) щонайменше сорок п'ять народних депутатів України;
- д) Кабінет Міністрів України.

21. Конституційне подання, конституційне звернення, конституційна скарга подаються до Конституційного Суду України:

- а) державною мовою;
- б) державною або регіональною мовою;
- в) регіональною мовою суб'єкта конституційного подання;
- г) українською та російською мовою;
- д) державною та англійською мовою.

22. До актів Конституційного Суду України належать:

- а) рішення та ухвали;
- б) ухвали, забезпечувальні накази, постанови;
- в) ухвали і постанови;
- г) рішення, висновки, ухвали, забезпечувальні накази, постанови;
- д) рішення, накази та постанови.

23. Забезпечувальний наказ Конституційного Суду України видається:

- а) для вирішення питань, пов'язаних із відкриттям та відмовою у відкритті провадження у справі
- б) при вжитті заходів щодо забезпечення конституційного звернення;
- в) при вжитті заходів щодо забезпечення конституційної скарги;
- г) для вирішення питань, пов'язаних із закриттям провадження у справі
- д) при вжитті заходів щодо забезпечення конституційної подання.

24. Суддя Конституційного Суду України має:

- а) двох наукових консультантів і помічника, посади яких належать до посад патронатної служби;
- б) одного наукового консультанта;
- в) помічника, посада якого належить до посади патронатної служби;
- г) трьох наукових консультантів і двох помічників, посади яких належать до посад патронатної служби;
- д) двох наукових консультантів і двох помічників, посади яких належать до посад патронатної служби.

25. Призначення особи на посаду наукового консультанта, помічника судді здійснює:

- а) Голова Конституційного Суду;
- б) Кабінет Міністрів України;

- в) керівник Секретаріату Суду за поданням судді;
- г) Президент України;
- д) Суддя Конституційного Суду.

26. Офіційним виданням Конституційного Суду України є:

- а) Голос України;
- б) Вісник Конституційного Суду України;
- в) Офіційний вісник України;
- г) Відомості Конституційного Суду України;
- д) Офіційний вісник Конституційного Суду України.

27. Для забезпечення Конституційного Суду України науковою та іншою спеціальною літературою діє:

- а) Архів Конституційного Суду;
- б) Бібліотека Конституційного Суду;
- в) Секретаріат Конституційного Суду
- г) Сенат Конституційного Суду;
- д) Колегія Конституційного Суду

28. Оприлюднення всіх актів суду за результатами конституційного провадження здійснюється на офіційному веб-сайті суду або в окремих випадках за ухвалою суду – в залі засідань суду, але не пізніше:

- а) наступного дня після їх ухвалення;
- б) ніж через два дня після їх ухвалення;
- в) ніж через два робочих дня після їх ухвалення;
- г) наступного робочого дня після їх ухвалення;
- д) наступного робочого тижня після їх ухвалення.

29. Секретаріат Конституційного Суду забезпечує:

- а) офіційне тлумачення Конституції України;
- б) здійснення офіційне спілкування із суб'єктами звернень до суду, учасниками конституційного провадження та особами, залученими до участі у конституційному провадженні;

в) вирішення питань про відповідність Конституції України (конституційність) законів України (їх окремих положень) за конституційною скаргою особи, яка вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні в її справі закон України суперечить Конституції України.

г) скликає засідання, спеціальні пленарні засідання суду, засідання, пленарні засідання Великої палати;

д) вирішує питання щодо відкриття конституційного провадження у справі за конституційним поданням, конституційним зверненням, конституційною скаргою.

30. Судді Конституційного Суду України про підозру у вчиненні кримінального правопорушення повідомляє:

- а) слідчий суддя;
- б) Генеральний прокурор або особа, яка здійснює його повноваження;
- в) Міністр юстиції України;
- г) Міністр внутрішніх справ України;
- д) Президент України.

VI. Виконати практичні завдання:

Практичне завдання №1

Сто шістдесят чотири народних депутатів України подали до Верховної Ради України проект закону України про внесення змін до Конституції України. Проектом насамперед передбачалося розширення прав і свобод людини та громадянина, що підлягають обмеженню, закріплених у ст. 64 Конституції України. Після реєстрації законопроекту в Апараті Верховної Ради України його було направлено до Конституційного Суду України для отримання висновку щодо відповідності даного законопроекту вимогам статей 157 і 158 Конституції України.

Що таке висновок Конституційного Суду України? Який Висновок повинен ухвалили орган конституційної юрисдикції, виходячи з вище викладених фактів та обставин?

Практичне завдання №2

Президент України подав до Верховної Ради України законопроект про внесення змін до статей 86 та 87 Конституції України. Через 30 днів з моменту його реєстрації в Апараті Верховної Ради України, Конституційним Судом України було підготовлено висновок, що даний законопроект відповідає вимогам статей 157 і 158 Конституції України. Згодом під час обговорення його положень на пленарному засіданні Верховної Ради України, народні депутати України внесли до цього законопроекту низку змін.

Як Ви вважаєте, чи потрібний повий висновок Конституційного Суду України щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України статтям 157 і 158 Конституції України? Чи все ж таки варто продовжувати його обговорення з наступним попереднім схваленням?

Практичне завдання №3

Сорок п'ять народних депутатів України звернулися з конституційним поданням до Конституційного Суду України про відповідність Конституції України (конституційність) Закону України «Про очищення влади» від 16 вересня 2014 року. На думку народних депутатів України, заходи з очищення влади (люстрації), які мали та продовжують мати місце в Україні, грубо порушують низку важливих гарантій захисту прав і свобод людини та громадянина, які прямо визначені Конституцією України.

Скажіть будь-ласка, які саме гарантії захисту прав і свобод людини та громадянина мали на увазі народні депутати України? Спрогнозуйте рішення Конституційного Суду України, виходячи з вище викладених фактів та обставин.

Практичне завдання №4

Визначте із наведених нижче органів влади, які не є суб'єктами права на конституційне подання щодо конституційності законів та інших правових актів Верховної Ради України, актів Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим. Завдання виконується письмово:

- а) Генеральна прокуратура України;
- б) Уповноважений ВРУ з прав людини;
- в) не менш як 45 депутатів обласної ради;
- г) Кабінет Міністрів України;
- г) Верховна Рада Автономної Республіки Крим;
- д) Служба безпеки України;
- е) Президент України;
- є) Вища рада правосуддя;
- ж) Верховна Рада України;
- з) Національний банк України;
- и) Верховний Суд;
- і) Центральна виборча комісія.

Практичне завдання №5

Заповніть таблицю щодо порівняння спеціалізованого конституційного контролю у США, Франції, федеративній Республіці Німеччина та Україні. Встановіть, до яких моделей конституційного контролю належать дані держави? Завдання виконується письмо:

№ з/п	Критерії	США	Франція	ФРН	Україна
1.	Органи конституційного контролю (КК)				
2.	Суб'єкти звернення до органів конституційного контролю				
3.	Предмети конституційного контролю				
4.	Повноваження органів конституційного контролю щодо здійснення: а) попереднього КК; б) подальшого КК; в) факультативного КК; г) обов'язкового КК; г) абстрактного КК; д) конкретного КК; е) матеріального КК; є) формального КК				
5.	Ступінь централізованості конституційного контролю				
6.	Порядок формування органів конституційного контролю				
7.	Строк повноважень органів конституційного контролю				
8.	Кваліфікаційні вимоги до посадових осіб органів конституційного контролю				

VII. Словникова робота:

конституційність, конституційна юстиція, конституційна юрисдикція, конституційне правосуддя, Конституційний Суд України, принципи функціонування Конституційного Суду України, суддя Конституційного Суду України, гарантії діяльності Конституційного Суду України, функції Конституційного Суду України, склад Конституційного Суду України, конституційний контроль, офіційне тлумачення конституційно-правових норм, Велика палата, Сенат, Коле-

гія, акти Конституційного Суду України, збори суддів Конституційного Суду, Секретаріат Конституційного Суду України, конституційне подання, конституційне звернення, конституційна скарга, конституційне провадження, предмет конституційного провадження, доктрина політичного питання, межі діяльності Конституційного Суду України.

Нормативні акти:

- ❖ Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02 червня 2016 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 28. Ст. 532).
- ❖ Про Конституційний Суд України: Закон України від 13 липня 2017 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 35. Ст. 376.
- ❖ Регламент Конституційного Суду України від 22 лютого 2018 року. *Вісник Конституційного суду України*. 2018. № 2. Стор. 14.

Спеціалізована література:

1. Railean P. Aportul curții constituționale la asigurarea constituționalității în statul de drept. *Legea si Viata*. 2017. № 6, ч. 1. С. 10-15.
2. Railean P. Rolul și valoarea justiției constituționale în statul de drept. *Верховенство Права*. 2016. № 1 (33). С. 5-12.
3. Spanu I., Lupu C. Esența și menirea justiției constituționale într-un stat de drept. *Legea si Viata*. 2017. № 3, ч. 1. С. 18-23.
4. Авакьян С. А. Нормативное значение решений конституционных судов. *Вестник Московского университета*. 2004. № 46. С. 25-31.
5. Алавердян Л. В. Конституционно-правовой характер решений Конституционного Суда и проблемы их осуществления: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Ереван, 2012. 30 с.
6. Бабак М. А. Індивідуалістичні форми захисту прав та свобод людини Конституційним Судом України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 1. С. 18-21.
7. Багрій О. І. Авторитетність Конституційного Суду України як індикатор рівня конституційної правосвідомості та правової культури й засіб їх підвищення. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 4. С. 52-55.
8. Багрій О. І. Доктрина верховенства Конституції України (за матеріалами практики Конституційного Суду України): автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Ужгород, 2016. 16 с.

9. Бакірова І. О. Офіційне тлумачення Конституції та законів України як одна із форм забезпечення судового захисту прав людини і громадянина Конституційним Судом України. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2010. № 4-5. С. 52-63.
10. Баулін Ю. Принцип верховенства права у рішеннях Конституційного Суду України. *Вісник Конституційного Суду України*. 2017. № 1. С. 18-27.
11. Бачинская О.-М. Применение принципа недискриминации в решениях Конституционного Суда Украины. *Leges si Viata*. 2018. № 5, ч. 2. С. 11-14.
12. Бірмонтієне Т. «Невидимі» поправки до Конституції: роль Конституційного суду. *Вісник Конституційного Суду України*. 2016. № 4-5. С. 223-238.
13. Бірюк Л. Науково-експертний висновок як засіб застосування доктринального тлумачення у рішеннях Конституційного Суду України. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 1. С. 33-39.
14. Богданевич Т. С. Тлумачення положень Європейської конвенції з прав людини та рішень Європейського суду з прав людини в діяльності Конституційного Суду України. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 1. С. 52-54.
15. Бондарчук І. В. Рішення Конституційного Суду України у правовому регулюванні діяльності політичних партій і громадських організацій. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 5. С. 106-113.
16. Бринцев В. Д. Судовий конституціоналізм в Україні: доктрина і практика формування: монографія. Харків: Право, 2013. 392 с.
17. Валькова А. І. Правова природа конституційного контролю та його місце в державно-правовому механізмі. *Право і суспільство*. 2015. № 3, ч. 2. С. 9-12.
18. Василевич М. В. Конституційно-правові гарантії незалежності судової влади: теорія та практика реалізації: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2010. 225 с.
19. Веніславський Ф. В. Інтерпретаційна діяльність Конституційного Суду України в механізмі забезпечення стабільності конституційного ладу. *Вісник Академії правових наук України*. 2010. № 2. С. 61-69.
20. Гецько М. М. Інститут конституційної скарги як засіб захисту основних прав і свобод: порівняльно-правовий аналіз: монографія. Ужгород: Гельветика, 2015. 227 с.
21. Головін А. С. Права людини: інтерпретаційна діяльність Конституційного Суду України: монографія. Київ: Логос, 2012. 368 с.
22. Грабильніков А. В. Конституційна юстиція в Україні: до визначення поняття. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 1. С. 3-7.
23. Гультай М. М. Конституційна скарга у механізмі доступу до конституційного правосуддя: монографія. Харків: Право, 2013. 424 с.

24. Данко В. Й. Про дослідження природи та місця Конституційного Суду України в системі органів державної влади. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 1. С. 60-64.
25. Денькович О. І. Тлумачення кримінально-правових норм у рішеннях Конституційного Суду України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2015. 19 с.
26. Дроздов О. В. Зупинення провадження у справі у зв'язку зі зверненням до Конституційного Суду України. *Право України*. 2001. № 2. С. 132-135.
27. Евсеев А. П. Психологія конституційного судопроизводства: монографія. Харків: Юрайт, 2013. 232 с.
28. Івановська А. М. Правові засади функціонування Конституційного Суду України: монографія. Хмельницький: ХУУП, 2013. 221 с.
29. Кадикало О. І. Офіційне тлумачення норм Конституції і законів конституційними судами (на прикладі України та країн СНД): дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2010. 197 с.
30. Карелова Г. А. Кримінальна відповідальність в правових позиціях Конституційного Суду України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2015. 20 с.
31. Касмінін О. Актуальні питання захисту права на працю та права на соціальний захист громадян Конституційним Судом України. *Вісник Конституційного Суду України*. 2016. № 4-5. С. 123-131.
32. Клименко О. М. Вплив конституційної юрисдикції на розвиток статусу адвоката в Україні. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2015. № 2. С. 62-68.
33. Коваленко В. Конституційний Суд України як ключова інституція в механізмі гарантій прав і свобод людини в Україні. *Вісник Конституційного Суду України*. 2014. № 2. С. 66-73.
34. Кожевников А. Ю. Конституційно-правове регулювання імунітетів в Україні (на прикладі глави держави, народних депутатів та суддів України): дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2009. 219 с.
35. Козюбра М. Теорія юридичної аргументації та її особливості в конституційному судочинстві. *Вісник Конституційного Суду України*. 2016. № 6. С. 167-180.
36. Колюх В. Окрема думка судді Конституційного Суду України як засіб уникнення політичної відповідальності. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 5, ч. 2. С. 62-68.
37. Корейба І. В. Конституційний Суд України в системі органів правової охорони Конституції України: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2011. 236 с.
38. Кравец І. А. О правовой природе конституционной герменевтики. *Право и политика*. 2003. № 1. С. 15-20.

39. Кравчук В. М. Особливості конституційно-правового статусу суддів Конституційного Суду України. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 4. С. 109-112.
40. Кравчук К. Г. Акти Конституційного Суду України та їх правотворчий характер. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 6. С. 51-54.
41. Кузнєцова Ю. Застосування міжнародних стандартів Конституційного Суду України: методологія та цільове призначення. *Юридичний журнал*. 2012. № 7-8 (121-122). С. 103-107.
42. Кузьменко О. В. Про вплив Конституційного Суду України на процес законотворчості в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2010. № 7. С. 132-134.
43. Кузьменко О. В. Про правові позиції Конституційного Суду України. *Підприємництво, господарство і право*. 2010. № 6. С. 112-114.
44. Куракін О. М. Методи контрольного процесу в органах внутрішніх справ України: питання теорії. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 1. С. 86-94.
45. Лемак В. В. Проблеми інституційної незалежності Конституційного Суду України: уроки європейського досвіду. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 4. С. 113-117.
46. Малишев Б. В. Чи є рішення Конституційного Суду України судовими прецедентами? *Часопис Київського університету права*. 2007. № 3. С. 73-78.
47. Марцеляк О. В. Правова природа актів Конституційного Суду України та їх роль у розвитку науки конституційного права. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 4. С. 118-121.
48. Матат А. В. Верховенство Конституції та захист прав людини як пріоритет діяльності Конституційного Суду України. *Форум права*. 2016. № 1. С. 186-194.
49. Мельник М., Різник С. Про межі конституційної юрисдикції та пряму дію норм Конституції України при здійсненні правосуддя. *Вісник Конституційного Суду України*. 2016. № 4-5. С. 149-159.
50. Мироненко О. М. Конституційний Суд України: історія і сучасність, доктрина і практика: монографія. Київ: ІДП ім. В. М. Корецького, 2011. 910 с.
51. Мішина Н. В. Проблеми доктринального супроводження розвитку конституційної юстиції в Україні. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 4. С. 122-126.
52. Моткова О. Право на життя у рішеннях Конституційного Суду України та Європейського суду з прав людини. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 1. С. 49-59.

53. М'яловицька Н. А. Особливості законодавчого регулювання компетенції органів конституційного правосуддя в європейських державах. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 4. С. 127-129.
54. Нелін О. І. Національна конституційна юстиція: тенденції та закономірності розвитку. *Юридична Україна*. 2015. № 7-8. С. 11-16.
55. Нікольська О. В. Захист Конституційним Судом України прав і свобод людини та громадянина. *Підприємництво, господарство і право*. 2013. № 9. С. 79-82.
56. Овчаренко В. Місцеве самоврядування в Україні: сучасний стан і перспективи розвитку в аспекті практики Конституційного Суду України. *Вісник Конституційного Суду України*. 2014. № 2. С. 74-93.
57. Омелян С. Гарантії реалізації принципу незалежності конституційного правосуддя у демократичних державах. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 1, ч. 2. С. 155-160.
58. Орзіх М. П. Міжнародна конференція з проблем конституціоналізму та конституційної юстиції. *Право України*. 2001. № 1. С. 21-28.
59. Остапенко В. В. Право власності у рішеннях Конституційного Суду України. *Форум права*. 2016. № 3. С. 186-193.
60. Пелих Н. А. Конституційний Суд – гарант конституційного ладу в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2005. № 3. С. 25-27.
61. Полховська І. К., Пахомова В. А. Проблемні аспекти виконання рішень Конституційного суду України. *Форум права*. 2016. № 3. С. 213-218.
62. Портнов А. В. Теоретичні основи формування конституційного судочинства в Україні: монографія. Київ: Логос, 2008. 155 с.
63. Приходько Х. Роль правових позицій Конституційного Суду України у становленні та розвитку доктрини конституційного процесу. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 2. С. 43-54.
64. Різник С. В. Значення інституту окремої думки судді Конституційного Суду України для утвердження справедливого конституційного правосуддя. *Вісник Національної академії наук України*. 2015. № 3. С. 59-67.
65. Різник С. Реформа конституційного правосуддя в Україні: сучасний етап. *Evropský politický and law diskurz*. 2016. № 3, ч. 1. С. 159-164.
66. Савчак А. В. Дія закону в часі: теорія та правові позиції Конституційного Суду України. *Підприємництво, господарство і право*. 2011. № 1. С. 64-67.
67. Савчин М. В. Конституційний Суд України і динаміка конституційного порядку. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 4. С. 136-141.
68. Самсін І. Л. Про обрання голів Конституційного Суду України та Верховного Суду України. *Право України*. 2006. № 11. С. 3-4.
69. Селиванов А. А. Вопросы теории конституционного правосудия в Украине: монография. Киев: Логос, 2010. 272 с.

70. Селіванов А. О. Конституційна юрисдикція: поняття, зміст, принцип верховенства права, правові позиції по справах прав людини і конституційних конфліктів у сфері публічної влади: монографія. Київ: Ін Юре, 2008. 120 с.
71. Селіванов А. О. Конституційні проблеми в сучасній теорії права. Доктрина стабільності та охорони Конституції України в контексті її модернізації та ефективного конституційного правосуддя: монографія. Київ: Логос, 2012. 152 с.
72. Селіванов А. О. Питання теорії конституційного правосуддя в Україні. Актуальні питання сучасного розвитку конституційного правосуддя: монографія. Київ: Логос, 2010. 276 с.
73. Селіванов А. О. Ухвали Конституційного Суду України та їх юрисдикційне призначення. *Право України*. 2015. № 4. С. 157-163.
74. Селіванов О. А. Конституційний судовий контроль за актами органів державної влади України: монографія. Київ: Парламентське вид-во, 2018. 182 с.
75. Синицин П. Практика Європейського Суду з прав людини як нормативно-ціннісний орієнтир у діяльності Конституційних Судів. *Evropský politický and law diskurz*. 2017. № 4, ч. 1. С. 54-59.
76. Синицин П. Практика конституційних судів щодо застосування рішень Європейського суду з прав людини: конкуренція правових позицій. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 3. С. 157-162.
77. Сліденко І. Політизація конституційних судів: причини та наслідки. *Вісник Конституційного Суду України*. 2016. № 6. С. 211-213.
78. Стеценко С. Г. Конституційний Суд України як суб'єкт формування державної політики у сфері охорони здоров'я. *Право України*. 2013. № 5. С. 287-293.
79. Терлецький Д. С. Конституційний Суд України – Міністерство юстиції України: конфлікт повноважень у сфері забезпечення дії міжнародних договорів України. *Юридичний вісник*. 2006. № 4. С. 109-115.
80. Тесленко М. В. Взаємозв'язок права і політики в діяльності Конституційного Суду України. *Право України*. 1999. № 10. С. 11-13.
81. Тесленко М. В. Судебний конституційний контроль в Україні: монографія. Київ: ІГП ім. В. М. Корецького НАН України, 2001. 344 с.
82. Тимченко І. А. Механізм конституційної юрисдикції в Україні: становлення і розвиток. *Право України*. 2010. № 6. С. 12-16.
83. Тихий В. П. Правова природа Конституційного Суду України, його повноваження, рішення та висновки. *Право України*. 2012. № 1-2. С. 97-110.
84. Тищук Т. І. Конституційно-правовий аналіз форм реалізації рішень Конституційного Суду України. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 1. С. 132-137.

85. Тищук Т. І. Процедура реалізації рішень Конституційного Суду України. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 5. С. 38-45.
86. Ткаченко Ю. В. Підстави і критерії визнання конституційності нормативно-правових актів. *Право України*. 2000. № 9. С. 26-29.
87. Ткачук А. П. Конституційний суд у механізмі захисту основних прав і свобод людини: модельний підхід: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2012. 20 с.
88. Тодика Ю. М. Тлумачення Конституції і законів України: теорія та практика: монографія. Харків: Факт, 2001. 328 с.
89. Тупицький О. М. Еволюція індивідуального доступу до конституційного правосуддя: український досвід та загальноєвропейські тенденції. *Вісник Конституційного Суду України*. 2017. № 2. С. 91-95.
90. Тупицький О. М. Забезпечення виконання органами державної влади рішень Конституційного Суду України: теоретичний та практичний аспекти. *Вісник Конституційного Суду України*. 2014. № 2. С. 101-110.
91. Тупицький О. М. Конституційний і Верховний суди України та співвідношення їхніх правових позицій в аспекті здійснення інтерпретаційних функцій. *Вісник Конституційного Суду України*. 2016. № 2-3. С. 194-202.
92. Тупицький О. М. Повноваження Конституційного Суду України та ефективність національних засобів індивідуального доступу до конституційного правосуддя. *Вісник Конституційного Суду України*. 2016. № 6. С. 208-210.
93. Туркина И. Е. Место и роль конституционно-судебной ветви власти в демократическом политическом процессе: дис. ... канд. полит. наук. Севастополь, 2004. 221 с.
94. Федик С. Є. Особливості тлумачення юридичних норм щодо прав людини (за матеріалами практики Європейського суду з прав людини та Конституційного Суду України): автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2002. 20 с.
95. Христова Г. О. Юридична природа актів Конституційного Суду України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2004. 20 с.
96. Чебан В. І. Конституційно-правовий статус суддів в Україні та державах Східної Європи (порівняльно-правовий аналіз): дис. ... канд. юрид. наук. Чернівці, 2011. 240 с.
97. Черняк Є. В. Роль органів конституційної юстиції в процесі внесення змін до Основних законів (Конституцій). *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2010. № 4-5. С. 42-51.
98. Чистоколяний Я. В. Європейські стандарти й критерії інституціональної незалежності конституційної юстиції та Конституційний суд України. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. С. 44-47.

99. Чистякова Ю. В. Тлумачення норм права конституційним судом України в контексті досвіду інших правових систем. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 5. С. 26-29.
100. Шаповал В. М. Про генезу конституційного контролю: історико-правовий аспект проблеми. *Вісник Академії правових наук України*. 1999. № 2. С. 104-108.
101. Шаповал В. М. Суд як орган конституційного контролю (із зарубіжного досвіду). *Вісник Конституційного Суду України*. 2005. № 6. С. 20-34.
102. Шаптала Н. К. Викладення резолютивної частини рішення Конституційного Суду України. *Вісник Конституційного Суду України*. 2016. № 4-5. С. 202-213.
103. Шаптала Н. К. Особливості національного конституціоналізму в питаннях захисту Конституційним Судом України прав і свобод громадян. *Вісник Конституційного Суду України*. 2010. № 6. С. 125-131.
104. Швець Ю. Ю. Роль Конституційного суду в захисті права особи на охорону здоров'я. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 5. С. 36-39.
105. Шевчук С. В. Щодо обов'язковості рішень Конституційного Суду України у контексті доктрини судового прецеденту. *Право України*. 2000. № 2. С. 45-48.
106. Шемшученко Ю. С. Доктринальні проблеми забезпечення верховенства права в процесі конституційної й судово-правової реформи в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 1 С. 46-52.
107. Щербанюк О. Удосконалення нормативно-правового забезпечення діяльності Конституційного Суду України як шлях до формування європейської моделі конституційного судочинства. *Вісник Конституційного Суду України*. 2016. № 6. С. 187-197.
108. Яковлев А. А. Конституційний Суд України і його роль у конституційному процесі: досвід доби незалежності. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2016. № 2 (85). С. 47-58.

ТЕМА 14. МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ

I. Підготувати мультимедійні презентації

на запропоновані теми:

- ❖ Сучасні моделі місцевого самоврядування. Конституційне закріплення моделі місцевого самоврядування в Україні.
- ❖ Поняття місцевого самоврядування. Правові основи і система місцевого самоврядування: повноваження місцевого самоврядування; система місцевого самоврядування; матеріальна і фінансова основа місцевого самоврядування; гарантії місцевого самоврядування.
- ❖ Рішення органів місцевого самоврядування: порядок прийняття та юридична сила. Припинення дії та відміна актів органів місцевого самоврядування.

II. Скласти схеми:

- ✓ Сучасні моделі місцевого самоврядування.
- ✓ Конституційно-правові основи місцевого самоврядування в Україні.
- ✓ Гарантії місцевого самоврядування.
- ✓ Рішення органів місцевого самоврядування: порядок прийняття та юридична сила.
- ✓ Функції територіальних громад.

III. Тематика рефератів:

- ◆ «Питання кодифікації законодавства про місцеве самоврядування».
- ◆ «Пріоритетні напрями розвитку місцевого самоврядування в Україні».
- ◆ «Поняття місцевого самоврядування: проблема визначення та трактування».
- ◆ «Акти органів і посадових осіб місцевого самоврядування: сутність та особливості».
- ◆ «Повноваження органів в самоорганізації населення та статус їх керівників».

IV. Творче завдання

(на запропоновані теми зробити підбір літератури та підготувати анотацію):

- Участь населення у вирішенні питань місцевого значення.
- Служба в органах місцевого самоврядування в Україні: концептуальні проблеми теорії та практики.
- Органи самоорганізації населення як форма впровадження місцевої демократії в Україні.
- Функції місцевого самоврядування в умовах розбудови громадянського суспільства.
- Юридична відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування.

V. Вирішити тестові завдання:

1. Вперше в Україні на конституційному рівні місцеве самоврядування закріплене в:

- а) Конституції України 1996 року;
- б) Конституції УРСР 1919 року;
- в) Конституції УРСР 1929 року;
- г) Конституції УРСР 1937 року;
- д) Конституції Пилипа Орлика.

2. Твердження, що не належить до розкриття змісту місцевого самоврядування як категорії сучасного конституціоналізму:

- а) місцеве самоврядування як право територіальної громади самостійно вирішувати питання місцевого значення;
- б) місцеве самоврядування як один з пріоритетних інститутів громадянського суспільства;
- в) місцеве самоврядування як засада конституційного ладу;
- г) місцеве самоврядування як специфічна форма народовладдя;
- д) місцеве самоврядування як один з елементів системи державних органів України.

3. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» прийнято:

- а) 4 лютого 1994 року;
- б) 1 січня 1995 року;
- в) 28 червня 1996 року;
- г) 21 травня 1997 року;
- д) 1 вересня 1998 року.

4. До характерних рис місцевого самоврядування не належить:

- а) демократизм;
- б) децентралізованість;
- в) самостійність;
- г) гарантованість Конституцією України;
- д) підзвітність місцевим органам виконавчої влади.

5. Суттєвою особливістю місцевого самоврядування в Україні є те, що в його системі:

- а) не діє принцип поділу влади;
- б) не діє принцип законності;
- в) діє принцип національної рівноправності;
- г) діє принцип поділу влади;
- д) діє принцип гуманізму.

б. Місцеве самоврядування в Україні – це:

а) право та спроможність органів державної влади в межах закону здійснювати регулювання й управління суттєвою частиною суспільних справ, які належать до їхньої компетенції в інтересах місцевого населення;

б) гарантоване державою право та реальна здатність Українського народу самостійно або під відповідальність органів і посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати важливі питання в межах Конституції і законів України;

в) право та спроможність органів законодавчої влади в межах закону здійснювати регулювання й управління суттєвою частиною суспільних справ, які належать до їхньої компетенції, в інтересах населення всієї країни;

г) гарантоване державою право та реальна здатність органів державної влади самостійно або під відповідальність органів і посадових осіб вирішувати питання національного значення в межах Конституції і законів України;

д) гарантоване державою право та реальна здатність територіальної громади – жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селищ, міст – самостійно або під відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України.

7. Громадівська теорія місцевого самоврядування характеризується наступними ідеями:

а) територіальна громада наполягає на повній самостійності органів самоврядування, діє за принципом «дозволено все, що не заборонено законом», зміщує самоврядні територіальні одиниці з різного роду приватноправовими об'єднаннями (промисловими компаніями, благодійними фондами, тощо);

б) територіальна громада є недержавним за своєю природою утворенням, має власну компетенцію в сфері неполітичних відносин, до яких держава байдужа, а саме – в місцевих громадських і господарських справах;

в) територіальна громада є незалежною від держави органічною корпорацією, що склалася природним шляхом, відповідно й її право на самоврядування виводиться з природи територіальної громади, має такий самий природний та невідчужуваний характер, як права і свободи людини;

г) територіальна громада – це особлива організація державної влади, що ґрунтується на виборних началах, де компенсація органів місцевого самоврядування визначається державою, діє за принципом «дозволено те, що передбачено законом», на відміну від центрального управління місцеве самоврядування здійснюється не державними чиновниками, а за допомогою місцевих спільнот, місцевих жителів, зацікавлених у місцевому самоврядуванні;

д) територіальна громада визнавалася залежною від держави корпорацією, що склалася законним шляхом, відповідно до неї право на самоврядування виводиться з природи держави.

8. *Державна теорія місцевого самоврядування характеризується наступними ідеями:*

а) територіальна громада наполягає на повній самостійності органів самоврядування, діє за принципом «дозволено все, що не заборонено законом», зміщує самоврядні територіальні одиниці з різного роду приватноправовими об'єднаннями (промисловими компаніями, благодійними фондами, тощо);

б) територіальна громада є недержавним за своєю природою утворенням, має власну компетенцію в сфері неполітичних відносин, до яких держава байдужа, а саме – в місцевих громадських і господарських справах;

в) територіальна громада є незалежною від держави органічною корпорацією, що склалася природним шляхом, відповідно й її право на самоврядування виводиться з природи територіальної громади, має такий самий природний та невідчужуваний характер, як права і свободи людини;

г) територіальна громада – це особлива організація державної влади, що ґрунтується на виборних началах, де компенсація органів місцевого самоврядування визначається державою, діє за принципом «дозволено те, що передбачено законом», на відміну від центрального управління місцеве самоврядування здійснюється не державними чиновниками, а за допомогою місцевих спільнот, місцевих жителів, зацікавлених у місцевому самоврядуванні.

д) територіальна громада визнавалася залежною від держави корпорацією, що склалася законним шляхом, відповідно до неї право на самоврядування виводиться з природи держави.

9. *Відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 року первинним суб'єктом місцевого самоврядування в Україні, основним носієм його функцій і повноважень є:*

а) сільська, селищна, міська рада;

б) органи самоорганізації населення;

в) територіальна громада села, селища, міста;

г) виконавчі органи сільської, селищної, міської ради;

д) сільський, селищний, міський голова.

10. *Громадівсько-державна теорія (теорія муніципального дуалізму) місцевого самоврядування характеризується наступними ідеями:*

а) територіальна громада наполягає на повній самостійності органів самоврядування, діє за принципом «дозволено все, що не заборонено законом», зміщує самоврядні територіальні одиниці з різного роду приватноправовими об'єднаннями (промисловими компаніями, благодійними фондами, тощо);

б) інститут місцевого самоврядування є незалежними від держави лише в суто громадських справах; справи, які повинні здійснювати інститут місцевого са-

моврядування, мають також поділятися на «власні» та «делеговані»; у здійсненні власних справ органи місцевого самоврядування мають діяти незалежно та самостійно від державних органів, дотримуючись лише законів, у виконанні ж делегованих повноважень – діють під контролем та адміністративною опікою відповідних державних органів;

в) територіальна громада є незалежною від держави органічною корпорацією, що склалася природним шляхом, відповідно й її право на самоврядування виводиться з природи територіальної громади, має такий самий природний та невідчужуваний характер, як права і свободи людини;

г) територіальна громада – це особлива організація державної влади, що ґрунтується на виборних началах, де компенсація органів місцевого самоврядування визначається державою, діє за принципом «дозволено те, що передбачено законом», на відміну від центрального управління місцеве самоврядування здійснюється не державними чиновниками, а за допомогою місцевих спільнот, місцевих жителів, зацікавлених у місцевому самоврядуванні;

д) територіальна громада визнавалася залежною від держави корпорацією, що склалася законним шляхом, відповідно до неї право на самоврядування виводиться з природи держави.

11. Підхід до вивчення територіальної громади, що описує професійний склад населення та робочі місця, розглядає джерела, розподіл та динаміку доходів, вивчає ресурси, які має територіальна громада:

- а) якісний;
- б) економічний;
- в) етнографічний;
- г) соціологічний;
- д) соціальний.

12. Підхід щодо розуміння територіальної громади, що передбачає вивчення територіальної громади як певної спільноти у природно-географічному просторі:

- а) якісний;
- б) екологічний;
- в) етнографічний;
- г) соціологічний;
- д) соціальний.

13. Підхід щодо розуміння територіальної громади, який передбачає її вивчення як певного способу життя, описує культурні характеристики населення:

- а) якісний;
- б) екологічний;

- в) етнографічний;
- г) соціологічний;
- д) соціальний.

14. Підхід щодо розуміння територіальної громади, який описує її як місце:

- а) якісний
- б) екологічний;
- в) етнографічний;
- г) соціологічний;
- д) соціальний.

15. Підхід до вивчення територіальної громади, який розглядає її як соціальну систему:

- а) якісний;
- б) екологічний;
- в) етнографічний;
- г) соціологічний;
- д) соціальний.

16. Відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 року право комунальної власності на рухоме і не рухоме майно належить:

- а) виконавчим комітетам відповідних рад;
- б) територіальним громадам;
- в) головам відповідних рад;
- г) відділам відповідних рад;
- д) управлінні відповідних рад.

17. Форма вирішення територіальною громадою питань місцевого значення шляхом прямого волевиявлення – це:

- а) місцевий референдум;
- б) місцеві вибори;
- в) місцеві ініціативи;
- г) громадські слухання;
- д) місцеве рішення питань

18. Правовою підставою об'єднання в одну територіальну громаду жителів кількох сіл є:

- а) рішення обласної ради;
- б) рішення сільських голів цих сіл;

- в) таке об'єднання не передбачено законодавством України;
- г) рішення місцевого референдуму;
- д) рішення виконавчих органів сільських рад.

19. Пропозиції членів громади про обов'язковий розгляд на відкритому засіданні ради будь-якого питання віднесеного до відання місцевого самоврядування – це:

- а) місцевий референдум;
- б) місцеві вибори;
- в) місцеві ініціативи;
- г) громадські слухання;
- д) місцеві збори.

20. Є правом і реальною здатністю органів місцевого самоврядування регламентувати значну частину публічних справ і управляти нею, діючи в межах закону, під свою відповідальність і в інтересах місцевого населення - це визначення подане в:

- а) Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 року;
- б) Конституції України;
- в) Європейській хартії місцевого самоврядування;
- г) Законі України «Про службу в органах місцевого самоврядування»;
- д) Указі Президента України «Про День місцевого самоврядування».

21. Відповідно до Закону України «Про місцеві вибори» від 04 вересня 2015 року вибори депутатів сільських, селищних рад проводяться за наступною виборчою системою:

- а) за мажоритарною системою відносної більшості;
- б) за мажоритарною системою кваліфікованої більшості;
- в) за мажоритарною системою абсолютної більшості;
- г) за системою пропорційного представництва політичних партій;
- д) за змішаною системою.

22. Відповідно до Закону України «Про місцеві вибори» від 04 вересня 2015 року вибори депутатів обласних районних, міських, районних у містах рад проводяться за наступною виборчою системою:

- а) за пропорційною виборчою системою;
- б) за мажоритарною системою кваліфікованої більшості;
- в) за мажоритарною системою абсолютної більшості;
- г) за системою пропорційного представництва політичних партій;
- д) за змішаною системою.

23. Спеціальним принципом місцевих виборів є принцип:

- а) народовладдя;
- б) альтернативності;
- в) гласності;
- г) таємного голосування;
- д) загальності.

24. Відповідно до Закону України «Про місцеві вибори» від 04 вересня 2015 року представником місцевої організації партії в територіальній виборчій комісії може бути:

- а) громадянин України, який має право голосу;
- б) особа, яка має правоздатність;
- в) будь-який громадянин України;
- г) особа, якій виповнилось 25 років;
- д) особа, якій виповнилось 18 років.

25. У відповідності зі ст. 100 Закону України «Про місцеві вибори» особи, винні в порушенні законодавства про місцеві вибори, притягуються до:

- а) адміністративної та кримінальної відповідальності;
- б) кримінальної відповідальності;
- в) дисциплінарної, адміністративної та кримінальної відповідальності;
- г) лише адміністративної відповідальності;
- д) дисциплінарної та адміністративної відповідальності.

26. Строк повноважень місцевих рад усіх рівнів становить:

- а) 4 роки;
- б) 2 роки;
- в) 3 роки;
- г) 5 років;
- д) 1 рік.

27. Відповідно до Закону України «Про засади державної мовної політики» від 3 липня 2012 року у межах території, на якій поширена регіональна мова або мова меншини (мови), акти місцевих органів державної влади і органів місцевого самоврядування приймаються:

- а) виключно державною мовою;
- б) виключно регіональною мовою;
- в) мовою національних меншин;
- г) державною мовою або цією регіональною мовою, або мовою меншини (мовами) та офіційно публікуються цими мовами;
- д) державною та регіональною мовою.

28. Відповідно до Закону України «Про засади державної мовної політики» від 3 липня 2012 року найменування органів місцевого самоврядування, написи на їх печатках, штампах, штемпелях, офіційних бланках і табличках виконуються:

- а) регіональною і державною мовами;
- б) державною мовою;
- в) державною мовою та однією із мов Європейського Союзу;
- г) державною та англійською мовами;
- д) державною мовою та мовою національних меншин.

29. Відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», сільський, селищний, міський голова видає:

- а) рішення;
- б) наказ;
- в) розпорядження;
- г) постанову;
- д) ухвалу

30. Основною формою роботи виконавчого комітету сільської, селищної, міської ради є:

- а) збори;
- б) сесія;
- в) наради;
- г) засідання;
- д) конференція.

VI. Виконати практичні завдання:

Практичне завдання №1

На сесії міської ради прийнято рішення «Про дострокове припинення повноважень міського голови». «За» проголосувало 74 із 100 депутатів міської ради. Своє рішення рада мотивувала тим, що міський голова порушує Конституцію України та закони України, права і свободи громадян, а також не забезпечує здійснення наданих йому законом повноважень. Зважаючи на те, що у рішенні не було чіткого посилення на конкретні факти порушення законів України, норм Конституції України та не вказано конкретних фактів незабезпечення здійснення міським головою наданих йому повноважень, міський голова прийняв розпорядження про зупинення дії вказаного рішення міськради.

Дайте правову оцінку рішенню міськради та розпорядженню міського голови.

Якими мають бути подальші дії міськради (інших компетентних органів публічної влади)?

Практичне завдання №2

Депутат міської ради Р. звернувся до місцевого суду з адміністративним позовом проти міської ради. У позові депутат обґрунтовує і доводить незаконність деяких рішень міської ради і просить визнати їх незаконними.

Суд, вирішуючи питання про прийняття позову до розгляду, дійшов висновку, що депутат міської ради є неналежним суб'єктом звернення до суду і не має таких повноважень, як звернення до суду для визнання рішення органу місцевого самоврядування незаконним.

Суд відмовив депутату Р. у порушенні провадження у справі за його позовом і зазначив, що тільки за умови отримання депутатом Р. довіреностей від всіх виборців, що голосували за список партії, за яким його було обрано депутатом, і подання їх до суду можливо порушити провадження за його позовом.

Проаналізуйте повноваження депутатів місцевих рад у сфері захисту прав і законних інтересів виборців.

Чи вірно вчинив суд в цьому випадку?

VII. Словникова робота:

міське самоврядування, англо-американська (англосаксонська) система, континентальна (романо-германська або європейська) система, іберійська система, радянська система (система рад та їх виконавчих комітетів), магдебурзьке право, державницька теорія місцевого самоврядування, громадська теорія місцевого самоврядування, теорія муніципального дуалізму, демократична децентралізація, адміністративна децентралізація, місцевий референдум, місцеві вибори, система місцевого самоврядування, територіальна громада, представницький орган місцевого самоврядування, районні ради, обласні ради, загальний склад ради, правомочний склад ради, виконавчі органи рад, органи самоорганізації населення, посадова особа місцевого самоврядування, служба в органах місцевого самоврядування, делеговані повноваження, право комунальної власності, місцевий бюджет, місцеві податки, місцеві збори.

Нормативні акти:

- ❖ Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02 червня 2016 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 28. Ст. 532).
- ❖ Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 року. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1990. № 31. Ст. 429.
- ❖ Про проголошення незалежності України: Постанова Верховної Ради УРСР від 24 серпня 1991 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 38. Ст. 502.

- ❖ Європейська хартія місцевого самоврядування від 15 жовтня 1985 року. *Офіційний вісник України*. 2013. № 39. Ст. 1418.
- ❖ Європейська хартія регіональних мов або мов меншин від 5 листопада 1992 року. *Офіційний вісник України*. 2006. № 50. Ст. 3381.
- ❖ Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 24. Ст. 170.
- ❖ Про асоціації органів місцевого самоврядування: Закон України від 16 квітня 2009 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2009. № 38. Ст. 534.
- ❖ Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон від 05 лютого 2015 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 13. Ст. 91.
- ❖ Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 9 квітня 1999 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 20-21. Ст. 190.
- ❖ Про військово-цивільні адміністрації: Закон України від 3 лютого 2015 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 13. Ст. 87.
- ❖ Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13 січня 2011 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 32. Ст. 314.
- ❖ Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку: Закон України від 29 листопада 2001 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 10. Ст. 78.
- ❖ Про органи самоорганізації населення: Закон України від 11 липня 2001 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 48. Ст. 254.
- ❖ Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації: Закон України від 23 вересня 1997 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 49. Ст. 299.
- ❖ Про співробітництво територіальних громад: Закон України від 17.06.2014 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 34 ст. 1167.
- ❖ Про службу в органах місцевого самоврядування: Закон України від 7 червня 2001 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 33. Ст. 175.
- ❖ Про статус депутатів місцевих рад: Закон України від 11 липня 2002 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 40. Ст. 290.
- ❖ Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20 жовтня 2014 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 1. Ст. 1.

- ❖ Положення про державну реєстрацію статутів територіальних громад: Постанова Кабінету Міністрів України від 27 липня 1998 року. *Бюлетень законодавства і юридичної практики України*. 2002. № 10: Місцеве самоврядування в Україні. С. 193-195.
- ❖ Про День місцевого самоврядування: Указ Президента України від 25 листопада 2000 року. *Бюлетень законодавства і юридичної практики України*. 2002. № 10: Місцеве самоврядування в Україні. С. 145.
- ❖ Про державну підтримку розвитку місцевого самоврядування в Україні: Указ Президента України від 30 серпня 2001 року (зі змінами і допов.). *Бюлетень законодавства і юридичної практики України*. 2002. № 10: Місцеве самоврядування в Україні. С. 86-87.

Спеціалізована література:

1. Kuzmenko N. Legal effects of unlawful local government acts. *Leges si Viata*. 2017. № 8, ч. 2. С. 81-86.
2. Алексеев В. М. Власність територіальних громад в Україні: шляхи розвитку: монографія. Чернівці: Технодрук, 2007. 335 с.
3. Артеменко А. Г. Місцеве самоврядування в Україні: євроінтеграційний шлях: монографія. Київ: Рідна мова, 2016. 805 с.
4. Артеменко И. Органы местного самоуправления как участники административного судопроизводства в Украине: вопросы сегодняшнего дня. *Leges si Viata*. 2016. № 10, ч. 1. С. 3-7.
5. Артеменко І. А. Види адміністративно-процесуальних відносин за участю органів місцевого самоврядування. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 6. С. 43-47.
6. Атаманчук Н. І. Місцеві податки і збори України: сучасний стан та перспективи реформування. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2015. Вип. 31. С. 102-105.
7. Баймуратов М. О. Європейські стандарти регіонального самоврядування: актуальні питання конституційно-правового забезпечення в Україні: монографія. Одеса: Фенікс, 2013. 215 с.
8. Батанов О. В. Конституційно-правовий статус територіальних громад в Україні: монографія / Заг. ред. В. Ф. Погорілка. Київ: Ін Юре, 2003. 511 с.
9. Батанов О. В. Муніципальна влада в Україні: проблеми теорії та практики: монографія. Київ: Юридична думка, 2010. 653 с.
10. Батанов О. В. Територіальна громада – основа місцевого самоврядування в Україні: монографія. Київ: ІДП ім. В. М. Корецького НАН України, 2001. 260 с.

11. Батанов О. В., Бесчастний В. М., Делія Ю. В. Правові акти місцевого самоврядування: нариси про юридичну природу: монографія. Донецьк: ДЮІ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2010. 234 с.
12. Батанов О. Конституційне забезпечення організації місцевого самоврядування в Україні: проблеми формування та шляхи розвитку. *Право України*. 2016. № 6. С. 60-69.
13. Батечко А. І. Організація управління конфліктами в органах місцевого самоврядування. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 6. С. 30-33.
14. Бедний О. Адміністративно-правове регулювання створення посади та визначення посадових повноважень в органах місцевого самоврядування. *Evropský politický and law diskurz*. 2016. № 3, ч. 5. С. 57-62.
15. Беззубко Л. В., Стойка А. В. Взаємодія органів місцевого самоврядування і громадянськості: монографія. Донецьк: Норд-компьютер, 2006. 204 с.
16. Белец Ж. А. Місцеве самоврядування в умовах децентралізації влади в Україні: монографія. Київ: Рідна мова, 2016. 742 с.
17. Березовська С. В. Правове регулювання фінансової діяльності органів місцевого самоврядування: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2014. 24 с.
18. Бідей О. Колізійність імплементації Європейської хартії місцевого самоврядування в національне законодавство України. *Право України*. 2008. № 11. С.103-108.
19. Бодак Н. Местное управление и местное самоуправление в государствах Восточной Европы. *Leges si Viata*. 2016. № 4, ч. 2. С. 5-9.
20. Борденюк В. Сільський, селищний, міський голова у механізмі здійснення місцевого самоврядування: конституційно-правові аспекти. *Право України*. 2011. № 2. С. 208-215.
21. Бурбика В. О. Адміністративно-правові засади взаємодії органів місцевого самоврядування з правоохоронними органами: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Суми, 2017. 20 с.
22. Васильєв Є. О. Роль органів місцевого самоврядування України у створенні локальної системи зовнішньоекономічної діяльності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2016. 21 с.
23. Віліжінський В. М. Реформування системи місцевого самоврядування в Україні з урахуванням національних традицій врядування: монографія. Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2016. 180 с.
24. Возний С. О. Механізми взаємодії органів місцевого самоврядування з органами державної виконавчої влади щодо формування дієздатних територіальних громад: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Київ, 2017. 20 с.
25. Волошина Я. Нормативно-правовые акты местного самоуправления: понятие и особенности. *Leges si Viata*. 2018. № 4, ч. 2. С. 22-25.

26. Георгиевский Ю. Нормативные способы и модели установления компетенции органов государственной власти и органов местного самоуправления. *Legea si Viata*. 2016. № 8, ч. 2. С. 30-33.
27. Гілін Є. О. Адміністративно-правові основи впровадження інноваційних технологій управління в діяльність органів місцевого самоврядування: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 20 с.
28. Гілін Є. Розвиток управління діяльністю органів місцевого самоврядування та запровадження у нього інноваційних технологій після набуття Україною статусу незалежної держави. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2017. № 1, ч. 1. С. 27-31.
29. Гладій В. І. Місцеве самоврядування як ресурс політики євроінтеграції: досвід Вишеградської групи та перспективи для України: автореф. дис. ... канд. політ. наук. Львів, 2016. 20 с.
30. Горащенко О. М. Роль інституту глави держави у становленні та формуванні місцевого самоврядування в Україні: конституційно-правовий аспект: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2016. 20 с.
31. Гришко Р. Ю. Реформування місцевого самоврядування в Україні у напрямку децентралізації управління: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Запоріжжя, 2017. 20 с.
32. Грищенко І. М. Феномен лідерства в системі місцевого самоврядування: теорія, методологія, практика: монографія. Київ: НАДУ, 2016. 319 с.
33. Гудзь І. Г., Шамрук М. Ю. Особливості адміністративного правового регулювання діяльності органів місцевого самоврядування. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 5. С. 198-200.
34. Гулевська С. Ф. Роль органів місцевого самоврядування у забезпеченні соціальних прав громадян: дис. ... канд. наук з держ. упр. Харків, 2012. 215 с.
35. Гуренко М. А. Інвестиційні договори за участю органів державної влади та органів місцевого самоврядування: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 18 с.
36. Данількевич М. Статут територіальної громади міста – нове явище в праві України. *Право України*. 2002. № 4. С. 27-29.
37. Дацко Ю. С. Участь органів місцевого самоврядування в цивільному процесі для захисту прав, свобод та інтересів інших осіб: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2015. 20 с.
38. Делія Ю. В., Погорілко В. Ф. Конституційно-правові основи місцевого самоврядування в Україні: проблеми теорії та практики: монографія. Донецьк: ДЮІ МВС при ДНУ, 2004. 277 с.
39. Денчук Р. О. Органи місцевого самоуправління як суб'єкти управління комунального власністю. *Юридична Україна*. 2005. № 3. С. 64-68.

40. Довбань І. М. Органи місцевого самоврядування як об'єкт адміністративного права: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Кривий Ріг, 2017. 18 с.
41. Дорохін Д. В. Проблема визначення фінансової основи місцевого самоврядування в Європейській хартії місцевого самоврядування. *Юридична Україна*. 2007. № 1. С. 35-39.
42. Дробуш І. В. Децентралізація та субсидіарність як необхідні умови реалізації соціальних прав територіальних громад на місцевому рівні. *Національний юридический журнал: теорія і практика*. 2014. № 3. С. 50-55.
43. Дробуш І. В. Соціальна функція місцевого самоврядування в Україні та конституційно-правові проблеми її реалізації: монографія. Рівне: Овід, 2015. 536 с.
44. Дубняк М. В. Правове регулювання інформаційної взаємодії у місцевому самоврядуванні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 20 с.
45. Емельяненко К. Сравнительный анализ полномочий органов местного самоуправления нижнего уровня Украины и Республики Казахстан. *Leges si Viata*. 2017. № 6, ч. 2. С. 40-44.
46. Єлісеєва І. О. Конституційний дуалізм місцевого самоврядування в Україні. *Форум права*. 2017. № 2. С. 52-58.
47. Ємельяненко К. О. Трансформація повноважень органів місцевого самоврядування в процесі їх реформування. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2016. № 71. С. 269-283.
48. Журавель Я. В. Класифікація органів місцевого самоврядування. *Підприємництво, господарство і право*. 2007. № 4. С. 61-65.
49. Журавель Я. В. Проблеми призначення виборів до органів місцевого самоврядування. *Підприємництво, господарство і право*. 2007. № 8. С. 100-101.
50. Журавель Я. В. Щодо питання про участь негромадян у здійсненні місцевого самоврядування в Україні. *Право України*. 2006. № 8. С. 75-78.
51. Загуменник В. І. Порівняльний аналіз законодавства про вибори народних депутатів до органів місцевого самоврядування. *Право України*. 2005. № 10. С. 7-11.
52. Записний Д. Ю. Надання адміністративних послуг в умовах реформування місцевого самоврядування в Україні: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Запоріжжя, 2016. 20 с.
53. Іванова А. М. Фіскальна консолідація в умовах децентралізації бюджетних повноважень: автореф. дис. ... канд. екон. наук. Тернопіль, 2018. 20 с.
54. Калиновська Т. О. Вимоги легітимності нормативно-правових актів місцевих рад. *Право України*. 2010. № 12. С. 283-287.
55. Калінкін А. С. Місцеве самоврядування як форма втілення конституційної децентралізації: проблеми визначення та інтерпретації. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2016. № 71. С. 315-325.

56. Камінська Н. В. Європейська система місцевого і регіонального самоврядування (міжнародно-правові засади становлення, функціонування та розвитку): автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2014. 37 с.
57. Келемен М. І. Участь громадськості у проведенні екологічної експертизи. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2016. № 71. С. 326-362.
58. Кіріка Д. В. Вплив місцевого самоврядування на демократичну трансформацію державної влади в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 3. С. 32-36.
59. Коваль В. В. Щодо законодавчого врегулювання статусу сільських селищних міських голів. *Право України*. 2000. № 1. С. 44-46.
60. Ковріга О. Відповідальність органів місцевого самоврядування за неправомірні дії. *Право України*. 2001. № 2. С. 57-59.
61. Колтун В. С. Темпоральна парадигма діяльності органів місцевого самоврядування: автореф. дис. ... д-ра наук з держ. упр. Київ, 2015. 36 с.
62. Комиссаров С. Международно-правовое обеспечение деятельности местной (муниципальной) полиции в Украине. *Legea si Viata*. 2018. № 5, ч. 2. С. 94-98.
63. Кондратинский. Модель формирования гражданских компетентностей территориальных общин. *Legea si Viata*. 2018. № 1, ч. 2. С. 63-66.
64. Кондрацька Н. М. Місцеве самоврядування в Україні: конституційна модель системно-структурної організації: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2017. 20 с.
65. Короєд С. О. Договірне регулювання делегованих повноважень в динаміці правовідносин при здійсненні місцевої публічної влади. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2016. № 71. С. 160-173.
66. Кошіль Н. М. Кодифікація в статутах актів місцевих рад із питання участі населення в здійсненні місцевого самоврядування. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 5. С. 16-19.
67. Кравченко Т. А. Формування системи місцевого самоврядування в сільській місцевості: автореф. дис. ... д-ра наук з держ. упр. Запоріжжя, 2013. 40 с.
68. Кравчук В. М. Громадський контроль у сфері місцевого самоврядування: проблеми ефективності. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 3. С. 16-20.
69. Кравчук М. Ю. Правовий аналіз етапів становлення і розвитку місцевого самоврядування в Україні. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 1. С. 67-69.
70. Крипак А. Правовое обеспечение реализации публичной политики формирования самодостаточных территориальных громад в Украине. *Legea si Viata*. 2018. № 3, ч. 2. С. 76-79.

71. Кузьменко Н. О. Рішення органів місцевого самоврядування в механізмі правового регулювання земельних відносин: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2018. 20 с.
72. Куйбіда В. С. Відповідальність представницьких органів місцевого самоврядування в Україні: реалії та перспективи: монографія. Київ: НАДУ, 2016. 323 с.
73. Куйбіда В. С. Принципи і методи діяльності органів місцевого самоврядування: монографія. Київ: МАУП, 2004. 432 с.
74. Кулі-Іванченко К. К. Конституційно-правова характеристика предмета договору на соціальне замовлення органів місцевого самоврядування в Україні за колом осіб. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 3. С. 57-60.
75. Курусь Т. В. Стан дослідження проблеми нормотворчої діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 3. С. 21-24.
76. Курусь Т. В. Теоретико-правові засади нормотворчої діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування у їх взаємодії: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Запоріжжя, 2017. 20 с.
77. Курчин О. Г. Містобудівна діяльність як сфера муніципально-правового вимірювання. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2016. № 71. С. 230-257.
78. Куц Ю. О. Територіальна громада: управління розвитком: монографія. Харків: Константа, 2013. 540 с.
79. Кушніренко О. Права іноземців на участь у місцевому самоврядуванні. *Віче*. 2003. № 4. С. 78-79.
80. Ладиченко В. В. Особливості правового регулювання місцевого самоврядування в умовах децентралізації. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 2. С. 32-34.
81. Лихачов С. В. Діяльність органів внутрішніх справ та органів місцевого самоврядування щодо забезпечення громадської безпеки: теорія та практика: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Одеса, 2010. 38 с.
82. Літвінова О. Судовий захист прав органів місцевого самоврядування як одна з найважливіших гарантій місцевого самоврядування. *Право України*. 2010. № 12. С. 272-278.
83. Луценко В. І. Податково-бюджетна політика місцевого розвитку за умов децентралізації фінансової системи України: автореф. дис. ... канд. екон. наук. Краматорськ, 2017. 20 с.
84. Любченко П. Засоби масової інформації як структурний елемент громадянського суспільства та їх вплив на місцеве самоврядування. *Вісник Академії правових наук України*. 2010. № 1. С. 68-77.

85. Любченко П. М. Конституційно-правові основи розвитку місцевого самоврядування як інституту громадянського суспільства: монографія. Харків: Одісеї, 2006. 352 с.
86. Марынів А. Коммуна как первичный территориальный коллектив в системе местного самоуправления Французской Республики. *Legea si Viata*. 2018. № 5, ч. 2. С. 125-128.
87. Мельник А. Г. Компетенція органів місцевого самоврядування первинного рівня в сфері регулювання земельних відносин: конституційно-правовий аспект: монографія. Ужгород: Гельветика, 2016. 207 с.
88. Мельник И. В. Державне будівництво та місцеве самоврядування в Україні: монографія. Київ: Вентурі, 2005. 437с.
89. Михайленко О. В. Місце та аналіз місцевих податків і зборів з урахуванням особливостей змін законодавчо-нормативної бази. *Економіка і суспільство. Бухгалтерський облік, аналіз та аудит*. 2017. Вип. 10. С. 781-785.
90. Мокрицька Н. Виникнення трудових правовідносин із депутатом місцевої ради для праці у ній на постійній основі. *Підприємництво, господарство і право*. 2013. № 3. С. 68-72.
91. Молчанова Ю. Институт местного референдума: опыт зарубежных стран, перспективы для Украины. *Legea si Viata*. 2018. № 6, ч. 2. С. 62-65.
92. Мусеев М. С. Управління органами місцевого самоврядування інфраструктурним розвитком міста обласного значення: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Запоріжжя, 2015. 20 с.
93. Мусієнко О. П. Адміністративно-правові заходи запобігання та протидії корупції в органах виконавчої влади і місцевого самоврядування в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 22 с.
94. Наумова К. І. Правові акти органів і посадових осіб місцевого самоврядування в системі джерел муніципального права в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2017. 20 с.
95. Нікулін В. А. Адміністративно-правове забезпечення діяльності органів місцевого самоврядування з питань реклами: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2018. 18 с.
96. Новак А. О. Конституційно-правове регулювання здійснення органами місцевого самоврядування делегованих повноважень органів виконавчої влади в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2017. 20 с.
97. Овчаренко В. А. Місцеве самоврядування в Україні: історичні витоки, становлення та перспективи: монографія. Київ: Логос, 2014. 911 с.
98. Овчаренко В. Місцеве самоврядування в Україні: сучасний стан і перспективи розвитку в аспекті практики Конституційного Суду України. *Вісник Конституційного Суду України*. 2014. № 2. С. 74-93.

99. Орзіх. М. Проект муніципального кодексу України. *Юридический вестник*. 2001. № 2. С. 105-109.
100. Падалко В. Служба в органах місцевого самоврядування в Україні: концептуальні проблеми теорії та практики. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 1. С. 117-122.
101. Панасюк С. А. Принципи Європейської хартії місцевого самоврядування та актуальні проблеми їх імплементації в законодавство України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Маріуполь, 2015. 20 с.
102. Петришин О. О. Правові засади місцевого самоврядування в зарубіжних країнах та Україні: теоретико-правовий та порівняльний аналіз: монографія. Харків: Право, 2014. 189 с.
103. Петрученко К. І. Нормативно-правові акти місцевого самоврядування як джерело права: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2014. 18 с.
104. Піонтковська О. О. Проблематика процесу децентралізації державної влади і розвитку місцевого самоврядування в Україні. *Журнал східноєвропейського права*. 2018. № 46. С. 207-216.
105. Полякова К. Органы местного самоуправления как участники имущественно-хозяйственных отношений. *Leges si Viata*. 2018. № 2, ч. 2. С. 81-84.
106. Полякова Ю. О. Громадські ради як консультативно-дорадчі органи при Президенті України. *Вісник Національної академії наук України*. 2016. № 1. С. 136-144.
107. Потіп М. М. Розмежування компетенції органів державної виконавчої влади та місцевого самоврядування: монографія. Дніпро: Середняк Т. К., 2015. 186 с.
108. Присяжнюк И. Электронное декларирование лицами, уполномоченными на исполнение функций государства или местного самоуправления, и право на приватность: проблемы соотношения. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 3. С. 142-146.
109. Рум'янцев Ю. В. Концептуально-методологічні засади протидії вчиненню корупційних правопорушень службовцями органів місцевого самоврядування: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 20 с.
110. Рушак І. Я. Органи місцевого самоврядування та їх посадові особи як учасники адміністративного судочинства в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2016. 18 с.
111. Сидор М. Я. Адміністративно-правові аспекти взаємодії місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування: монографія. Львів: Ліга Прес, 2016. 191 с.
112. Сидоренко Н. О. Органи місцевого самоврядування України як суб'єкти міжнародного співробітництва в умовах європейської інтеграції: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Дніпро, 2014. 20 с.

113. Сидорчук Л. А. Розуміння сутності охорони громадського порядку органами місцевого самоврядування. *Правові системи*. 2016. № 1-2. С. 16-25.
114. Скрипнюк О. Особливості здійснення місцевого самоврядування та виконавчої влади в місті Києві: питання теорії і практики. *Юридична Україна*. 2012. № 12. С. 14-21.
115. Слободяник Т. Н. Муніципально-правова відповідальність сільського, селищного та міського голови в Україні. *Юридична Україна*. 2015. № 7-8. С. 29-33.
116. Смоляр О. А. Державний та громадський контроль у сфері місцевого самоврядування: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2017. 20 с.
117. Собченко Л. Проблеми функціонування органів самоорганізації населення та їх взаємодії з органами місцевого самоврядування: монографія. Київ: К.І.С., 2014. 173 с.
118. Соляник К. Є. Правова форма діяльності органу публічної влади як джерело муніципального права. *Вісник Національної академії наук України*. 2016. № 1. С. 92-99.
119. Сьох К. Я. Конституційне право громадян на службу в органах місцевого самоврядування: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2015. 20 с.
120. Тодика Ю. М. Проблеми функціонування місцевих рад та їх виконавчих органів: монографія. Харків: Право, 2009. 540 с.
121. Третяк С. М. Створення ефективних і прозорих органів місцевого самоврядування в процесі розбудови українського громадянського суспільства. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 3. С. 24-27.
122. Труфен А. О. Місцеві фінанси в сучасних умовах проведення бюджетної децентралізації в Україні: монографія. Запоріжжя: КПУ, 2016. 328 с.
123. Тулик І. І. Основні повноваження органів державної влади у сфері місцевого самоврядування. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 1. С. 85-87.
124. Тупіцин В. М. Організаційне забезпечення діяльності представницького органу місцевого самоврядування в Україні: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Дніпро, 2015. 20 с.
125. Упоров І. В., Грицай В. В. Полномочия депутата представительного органа муніципального образования: проблемы правового регулирования и реализации: монографія. Москва: Юрлитинформ, 2016. 199 с.
126. Утченко К. Ю. Актуальні зміни до Основного Закону України: в контексті децентралізації влади. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2015. № 8. С. 72-80.
127. Фролов О. О. Принцип державної підтримки та гарантії місцевого самоврядування в Україні: конституційно-правове регулювання і практика реалізації: монографія. Харків: Юрайт, 2014. 188 с.

128. Хоменко В. О. Інструменти діяльності органів місцевого самоврядування в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2016. 18 с.
129. Хохленко О. Адміністративно-правові засади організації місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей. *Підприємництво, господарство і право*. 2015. № 12. С. 30-31.
130. Чапля О. В. Організаційно-правова форма місцевого самоврядування. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2016. № 1. С. 82-85.
131. Чеботарев Г. Н., Иванова К. А. Общественные инициативы как компонент гражданского общества: монография. Тюмень: Вектор Бук, 2015. 123 с.
132. Чернолуцький Р. В. Нормотворчість органів місцевого самоврядування: теологічні домінанти, що базуються на екзистенційних інтересах територіальної громади. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. № 5. С. 46-52.
133. Шаталова О. М. Управління професійною адаптацією посадових осіб місцевого самоврядування України: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Дніпро, 2018. 20 с.
134. Шотурма Н. В. Комунікативна політика органів місцевого самоврядування (на прикладі України та Республіки Польща): автореф. дис. ... канд. політ. наук. Львів, 2016. 20 с.
135. Шпак Ю. А. Нормотворчість органів місцевого самоврядування в Україні: теоретико-правовий вимір: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Івано-Франківськ, 2016. 16 с.
136. Шушулкова В. Д. Організаційно-правове регулювання діяльності адміністративних комісій при виконавчих органах місцевого самоврядування: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2016. 20 с.
137. Ярмистий М. В. Формування адміністративної компетентності державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Дніпро, 2014. 20 с.
138. Яценко М. А. Ефективність діяльності органів місцевого самоврядування: монографія. Одеса: Фенікс, 2013. 102 с.

ТЕМА 15. ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ УСТРІЙ УКРАЇНИ

I. Підготувати мультимедійні презентації на запропоновані теми:

- ❖ Поняття, принципи та система територіального устрою України. Конституційне закріплення форми державного устрою як відносно децентралізованої унітарної держави.
- ❖ Система адміністративно-територіального устрою. Види адміністративно-територіальних одиниць. Автономія: поняття та види: територіальна; екстериторіальна.
- ❖ Основи конституційного статусу Автономної Республіки Крим. Самоврядні повноваження Автономної Республіки Крим. Верховна Рада Автономної Республіки Крим: компетенція та організація роботи. Рада Міністрів Автономної Республіки Крим: склад та повноваження. Представництво Президента України. Взаємодія органів державної влади Автономної Республіки Крим.

II. Скласти схеми:

- ✓ Система адміністративно-територіального устрою України.
- ✓ Конституційно-правове регулювання адміністративно-правового устрою України.
- ✓ Взаємодія органів державної влади Автономної Республіки Крим.
- ✓ Рада Міністрів Автономної Республіки Крим: склад та повноваження.
- ✓ Види адміністративно-територіальних одиниць.
- ✓ Політико-територіальний та адміністративно-територіальний устрій держави: проблема співвідношення понять.

III. Тематика рефератів:

- ◆ «Особливості конституційно-правового статусу міст Києва та Севастополя».
- ◆ «Сучасний стан адміністративно-територіального устрою та шляхи його вдосконалення».
- ◆ «Принципи адміністративно-територіального устрою України».
- ◆ «Перспективи розвитку територіального устрою України».
- ◆ «Район: актуальні питання історії, теорії і практики територіального устрою».
- ◆ «Визначення пріоритетів здійснення адміністративно-територіальної реформи в Україні».
- ◆ «Теоретичні та конституційно-правові засади автономії в Україні».
- ◆ «Реформа територіального устрою як чинник розвитку місцевого самоврядування в країні».

- ◆ «Правові аспекти реформування адміністративно-територіального устрою сільського району в Україні».
- ◆ «Проблеми трансформації територіальної організації влади та місцевого самоврядування в контексті розвитку конституційного процесу в Україні».
- ◆ «Адміністративно-територіальна реформа та проблеми вдосконалення державного управління в Україні».
- ◆ «Проблеми співвідношення національних і територіальних чинників в організації держави».

IV. Творче завдання
(на запропоновані теми зробити підбір літератури
та підготувати анотацію):

- Інноваційна реконструкція адміністративно-територіального устрою України.
- Аналіз зарубіжних моделей економічного й територіального устрою.
- Приоритетні проблеми конституційно-правового регулювання основ конституційного ладу і форм територіального устрою України.
- Правове регулювання адміністративно-територіального устрою та механізми його удосконалення.
- Конституційно-правові основи середніх елементів системи адміністративно-територіального устрою України.

V. Вирішити тестові завдання:

1. Територіальне верховенство – це:

- а) територія не поєднана єдиною політичною, економічною, правовою системами;
- б) централізація державної влади;
- в) територія не є єдиною;
- г) повнота і незалежність влади в межах її території;
- д) територія не поєднана єдиною системою державної влади.

2. Питання про зміну території України відповідно до чинної Конституції України вирішується виключно:

- а) міжнародними угодами;
- б) всеукраїнським референдумом;
- в) Кабінетом Міністрів України;
- г) Президентом України;
- д) Верховною Радою України.

3. Конституція України визначає, що утворення і ліквідація районів, встановлення і зміна меж районів і міст, належить до повноважень:

- а) органів місцевого самоврядування;
- б) народу України;
- в) Кабінету Міністрів України;
- г) Президента України;
- д) Верховної Ради України.

4. Конституційно-правові категорії «територіальний устрій» та «адміністративно-територіальний устрій» співвідносяться між собою як:

- а) конкретне й особливе;
- б) загальне та особливе;
- в) зміст і форма;
- г) категорії є тотожними;
- д) категорії є різними за змістом та не співвідносяться.

5. Адміністративно-територіальний устрій – це:

- а) система представницьких органів на відповідній території, утворених для здійснення державного управління територією та для реалізації спільних інтересів різних населених пунктів;
- б) законодавчо закріплений поділ території держави на певні частини, відповідно до яких будується система місцевих державних органів;
- в) право територіальної громади самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції та законів України;
- г) система, сільських, селищних, міських населених пунктів зі стійким складом жителів, які зайняті сільськогосподарським виробництвом, промисловістю;
- д) це нормативно впорядкована (унормована) система суспільних відносин з організації і діяльності держави та її основних інституцій, детермінованих синтезом історичних умов, закономірностей, традицій, новацій і тенденцій сучасного демократичного розвитку.

6. Відповідно до ст. 133 Конституції України систему адміністративно-територіального устрою України складають:

- а) області і міста;
- б) Автономна Республіка Крим, області, райони та селища і села;
- в) Автономна Республіка Крим, області та місто Київ;
- г) області, міста Київ і Севастополь;
- д) Автономна Республіка Крим, області, райони, міста, райони в містах, селища і села.

7. Адміністративно-територіальна одиниця – це:

- а) державне утворення, адміністративна самостійність якого реалізується з врахуванням економічних, національних і інших особливостей відповідної території;
- б) верхній рівень адміністративно-територіального устрою України;
- в) невеликий регіон з агропромисловим характером економіки, транспортною, інформаційною та іншою соціальною інфраструктурою, спрямованою на забезпечення зв'язку між сільськими та міськими населеними пунктами, які входять до його складу як самостійні адміністративно-територіальні утворення;
- г) частина території держави, яка утворилася для організації управління соціально-економічними процесами, забезпечення життєдіяльності місцевого населення і його зв'язків з суспільством;
- д) населені пункти зі стійким складом жителів, які зайняті переважно сільськогосподарським виробництвом.

8. Україна за формою територіального устрою відноситься до:

- а) унітарної держави з елементами конфедералізму;
- б) децентралізованої унітарної держави;
- в) централізованої унітарної держави;
- г) федеративної держави, у складі якої є автономія;
- д) централізованої федеративної держави.

9. Область – це:

- а) це частина комплексно заселеної території України, яка склалася внаслідок господарської та іншої суспільної діяльності, має сталий склад населення, власну назву та зареєстрована в порядку, передбаченому законом;
- б) це основна складова частина території України, яка історично склалася і характеризується певним організаційним відособленням, цілісністю, економічною та соціальною самодостатністю, місцевими особливостями і традиціями;
- в) це частина території України, невеликий регіон з агропромисловим характером економіки, транспортною, інформаційною та іншою соціальною інфраструктурою, спрямованою на забезпечення зв'язку між сільськими та селищними населеними пунктами, які входять до його складу як самостійні адміністративно-територіальні одиниці;
- г) це населений пункт із сталим складом жителів, які зайняті переважно у сільськогосподарському виробництві;
- д) автономне утворення має свій особливий вид публічної влади – владу автономії та має право самостійно змінювати свій правовий режим.

10. За формою територіального устрою Україна є:

- а) президентсько-парламентською республікою;
- б) парламентсько-президентською республікою;
- в) складною унітарною державою;
- г) простою унітарною державою;
- д) федерацією.

11. Відповідно до чинної Конституції України суб'єктом місцевого самоврядування є:

- а) територіальна громада – жителі села чи добровільне об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міста;
- б) районна державна адміністрація;
- в) обласна державна адміністрація;
- г) голова районної державної адміністрації;
- д) голова обласної державної адміністрації.

12. Територіальна автономія – це:

- а) форма централізації держави;
- б) форма децентралізації в унітарній державі на рівні регіону, який має деякі особливості свого розвитку;
- в) державні утворення, які мають власні органи законодавчої та виконавчої влади, статут та деякі інші ознаки державності;
- г) державне утворення, яке виникає внаслідок акту самовизначення її населення;
- д) державне утворення, яке не порушує унітарної суті держави та має власний суверенітет.

13. За конституційною природою Автономна Республіка Крим є:

- а) регіоном;
- б) суверенною державою;
- в) областю;
- г) формою адміністративно-територіальної автономії;
- д) регіоном.

14. Правовою основою статусу і повноважень Автономної Республіки Крим є:

- а) Конституція України;
- б) Конституція України і закони України;
- в) Конституція Автономної Республіки Крим;
- г) Конституція Автономної Республіки Крим і закони України;
- д) Конституція України і закони України, Конституція Автономної Республіки Крим.

15. Відповідно до чинної Конституції України територія України в межах існуючого кордону:

- а) може бути змінена за рішенням місцевого референдуму;
- б) є цілісною і недоторканною;
- в) може бути змінена указом Президента України;
- г) може бути змінена за рішенням відповідної місцевої ради;
- д) може бути змінена розпорядженням Кабінету Міністрів України.

16. Повнота влади Верховної Ради Автономної Республіки Крим має похідний характер у співвідношенні з:

- а) правами та обов'язками юридичних осіб;
- б) повноваженнями державних органів;
- в) повноваженнями парламентів інших держав;
- г) повновладдям народу;
- д) суверенітетом національних меншин Автономної Республіки Крим.

17. Повноваження та порядок формування і діяльності найвищих органів державної влади Автономної Республіки Крим визначаються:

- а) Розпорядженням Кабінету Міністрів України;
- б) Указами Президента України;
- в) Конституцією і законами України, а також нормативно-правовими актами Верховної Ради Автономної Республіки Крим з питань, віднесених до її компетенції;
- г) Постановами Верховної Ради України та нормативно-правовими актами Ради Міністрів Автономної Республіки Крим;
- д) Законами Верховної Ради Автономної Республіки Крим, які мають найвищу юридичну силу по відношенню до всіх інших нормативно-правових актів.

18. Відповідно до чинної Конституції України в Україні налічують _ областей:

- а) 22;
- б) 23;
- в) 24;
- г) 20;
- д) 25.

19. Спеціальний статус в Україні мають міста :

- а) Київ та Одеса;
- б) Київ та Дніпро;
- в) Київ та Харків;

г) Київ та Севастополь;

д) Київ та Львів.

20. Державний кордон України – це:

а) невеликий регіон з агропромисловим характером економіки, транспортною, інформаційною та іншою соціальною інфраструктурою, спрямованою на забезпечення зв'язку між сільськими та міськими населеними пунктами, які входять до його складу як самостійні адміністративно-територіальні утворення;

б) частина території держави, яка утворилася для організації управління соціально-економічними процесами, забезпечення життєдіяльності місцевого населення і його зв'язків з суспільством;

в) лінія і вертикальна поверхня, що проходить по цій лінії, які визначають межі території України – суші, води, надр, повітряного простору;

г) населені пункти зі стійким складом жителів, які зайняті переважно сільськогосподарським виробництвом;

д) нормативно впорядкована (унормована) система суспільних відносин з організації і діяльності держави та її основних інституцій, детермінованих синтезом історичних умов, закономірностей, традицій, новацій і тенденцій сучасного демократичного розвитку.

21. Місто – це:

а) це основна складова частина території України, яка історично склалася і характеризується певним організаційним відособленням, цілісністю, економічною та соціальною самодостатністю, місцевими особливостями і традиціями;

б) автономне утворення має свій особливий вид публічної влади – владу автономії та має право самостійно змінювати свій правовий режим;

в) населений пункт із сталим складом жителів, які зайняті переважно у сільськогосподарському виробництві;

г) окрема адміністративно-територіальна одиниця у місті;

д) це багатотисячний населений пункт, адміністративний, промисловий, торговельний та культурний центр.

22. Район – це:

а) населений пункт із сталим складом жителів, які зайняті переважно у сільськогосподарському виробництві;

б) частина території України, невеликий регіон з агропромисловим характером економіки, транспортною, інформаційною та іншою соціальною інфраструктурою, спрямованою на забезпечення зв'язку між сільськими та селищними населеними пунктами, які входять до його складу як самостійні адміністративно-територіальні одиниці;

- в) адміністративно територіальна одиниця, яка є частиною області;
- г) автономне утворення має свій особливий вид публічної влади – владу автономії та має право самостійно змінювати свій правовий режим;
- д) основна складова частина території України, яка історично склалася і характеризується певним організаційним відособленням, цілісністю, економічною та соціальною самодостатністю, місцевими особливостями і традиціями.

23. *Чисельність районів на території України складає:*

- а) 450 районів;
- б) 460 районів;
- в) 470 районів;
- г) 480 районів;
- д) 490 районів.

24. *Чисельність міст на території України складає:*

- а) 440 міст;
- б) 445 міста;
- в) 465 міст;
- г) 457 міст;
- д) 442 міста.

25. *Який з перелічених принципів є зайвим у системі принципів територіального устрою:*

- а) принцип єдності та цілісності;
- б) принцип централізації та децентралізації;
- в) принцип збалансованого розвитку регіонів;
- г) принцип урахування історичних, економічних, екологічних, географічних особливостей;
- д) принцип розподілу повноважень міст.

26. *Який з принципів відповідає наступному змісту «вся система територіального устрою пов'язана з єдиною системою законодавчих, виконавчих, судових органів і утворює цілісність держави»:*

- а) принцип централізації та децентралізації;
- б) принцип єдності та цілісності;
- в) принцип урахування історичних, економічних, екологічних, географічних особливостей;
- г) принцип збалансованого розвитку регіонів;
- д) принцип розподілу на більш повноважні та менш повноважні міста.

27. Який з принципів відповідає наступному змісту «держава сприяє самобутності територіальних одиниць»:

- а) принцип централізації та децентралізації;
- б) принцип збалансованого розвитку регіонів;
- в) принцип розподілу на більш повноважні та менш повноважні міста;
- г) принцип урахування історичних, економічних, екологічних, географічних особливостей;
- д) принцип єдності та цілісності.

28. Згідно Закону України «Про столицю України – місто-герой Київ»:

а) межі міста Києва встановлюються Президентом за поданням Київської міської ради, погодженим з відповідними радами, з урахуванням історичних, соціально-економічних та інших особливостей території відповідно до чинного законодавства.

б) межі міста Києва встановлюються Президентом за поданням Верховної Ради України, погодженим з відповідними радами, з урахуванням історичних, соціально-економічних та інших особливостей території відповідно до чинного законодавства;

в) Межі міста Києва встановлюються Кабінетом Міністрів України за поданням Президента, погодженим з відповідними радами, з урахуванням історичних, соціально-економічних та інших особливостей території відповідно до чинного законодавства;

г) межі міста Києва встановлюються Кабінетом Міністрів України за поданням Київської міської ради, погодженим з відповідними радами, з урахуванням історичних, соціально-економічних та інших особливостей території відповідно до чинного законодавства;

д) межі міста Києва встановлюються Верховною Радою України за поданням Київської міської ради, погодженим з відповідними радами, з урахуванням історичних, соціально-економічних та інших особливостей території відповідно до чинного законодавства;

29. Яким нормативно-правовим актом визначаються зміст, опис, порядок використання символіки:

- а) Законом України «Про столицю України – місто-герой Київ»;
- б) Положенням про символіку, яке затверджується відповідно Київською міською радою та районними в місті радами;
- в) Конституцією України;
- г) Наказом Президента України;
- д) Постановою Верховної Ради України.

30. Населений пункт – це:

- а) автономне утворення має свій особливий вид публічної влади – владу автономії;
- б) державні утворення, які мають власні органи законодавчої та виконавчої влади, статут та деякі інші ознаки державності;
- в) система представницьких органів на відповідній території, утворених для здійснення державного управління територією та для реалізації спільних інтересів різних населених пунктів;
- г) частина комплексно заселеної території України, яка склалася внаслідок господарської та іншої суспільної діяльності, має сталий склад населення, власну назву та зареєстрована в порядку, передбаченому законом;
- д) верхній рівень адміністративно-територіального устрою України.

VI. Виконати практичні завдання:

Практичне завдання №1

Веснянська районна у місті К. рада прийняла рішення про проведення референдуму з питання про збереження у складі міста К. Веснянського р-ну та відповідних органів місцевого самоврядування. Мешканці району на референдумі одностайно підтримали це. Через три місяці після проведення заходу міська рада ухвалила рішення про ліквідацію районного поділу в місті та неутворення, після завершення повноважень діючих районних рад, цих представницьких органів місцевого самоврядування. Згадане рішення міської ради було оскаржене депутатами Шевченківської районної ради до окружного адміністративного суду.

Розкрийте особливості таких територіальних одиниць, як райони у містах (порядок їх утворення та ліквідації, систему органів влади тощо). Проаналізуйте рішення районної та міської рад, а також районного референдуму. Наведіть і обґрунтуйте своє бачення того, яким має бути рішення адміністративного суду у цій справі.

Практичне завдання №2

Кабінет Міністрів України звернувся до Верховної Ради України із законопроектом «Про затвердження зміни до Конституції Автономної Республіки Крим» (щодо строку повноважень депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим), яким запропонував збільшити строк повноважень депутатів Автономної Республіки Крим з чотирьох до п'яти років.

Строк повноважень Верховної Ради Автономної Республіки Крим, крім Конституції Автономної Республіки Крим, визначається і Законом України «Про Верховну Раду Автономної Республіки Крим».

Чи можна змінити Закон України «Про Верховну Раду Автономної Республіки Крим», не вносячи змін до Конституції Автономної Республіки Крим (у частині строку повноважень депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим)?

Вкажіть порядок внесення змін до Конституції Автономної Республіки Крим. Чи має право Верховна Рада Автономної Республіки Крим ініціювати внесення змін до Закону України «Про затвердження Конституції Автономної Республіки Крим»?

Який із зазначених актів (Закон України «Про Верховну Раду Автономної Республіки Крим» чи Конституція Автономної Республіки Крим) має вищу юридичну силу? Чи однакова їх юридична сила?

Практичне завдання №3

Упорядкуйте в ієрархічну систему (вищий, середній та нижчий рівні) нижче наведені територіальні одиниці адміністративно-територіального устрою України. Завдання виконується письмово у формі таблиці або схеми:

- а) район у місті;
- б) м. Київ;
- в) місто обласного значення;
- г) район;
- г) м. Севастополь;
- д) село;
- е) місто районного підпорядкування;
- є) Автономна Республіка Крим;
- ж) селище;
- з) область.

VII. Словникова робота:

територіальний устрій України, державний устрій, форма державного устрою України, національно-державний устрій, територіальний устрій України як конституційно-правовий інститут, принципи територіального устрою України, унітарна держава, проста унітарна держава, складна унітарна держава, централізована унітарна держава, децентралізована унітарна держава, відносно децентралізована унітарна держава, територія держави, адміністративно-територіальний устрій, система адміністративно-територіального устрою України, принципи адміністративно-територіального устрою, адміністративно-територіальна одиниця, населені пункти, села, селища, міста районного значення, міста республіканського та обласного значення, міста зі спеціальним статусом, район у містах, регіони, область, район, сільський округ, селищний округ, автономія, персональна автономія, корпоративна автономія, національно-

територіальна (територіальна) автономія, екстериторіальна автономія, політична автономія, адміністративно-національна автономія, автономна республіка, автономна область, автономний округ, Автономна Республіка Крим.

Нормативні акти:

- ❖ Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02 червня 2016 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 28. Ст. 532).
- ❖ Про державний кордон України: Закон України від 4 листопада 1991 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 2. Ст. 15.
- ❖ Про Автономну Республіку Крим: Закон України від 17 березня 1995 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 11. Ст. 69.
- ❖ Про Верховну Раду Автономної Республіки Крим: Закон України від 10 лютого 1998 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 29. Ст. 191.
- ❖ Про затвердження Конституції Автономної Республіки Крим: Закон України від 23 грудня 1998 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 5-6. Ст. 43.
- ❖ Про столицю України місто-герой Київ: Закон України від 15 січня 1999 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 11. Ст. 79.
- ❖ Про місцеві вибори: Закон України від 14 липня 2015 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 37-38. Ст. 366.

Спеціалізована література:

1. Адамович С. В. Спроби реформування адміністративно-територіального устрою в Україні (1990-2012 рр.). *Прикарпатський вісник НТШ. Думка*. 2013. № 3. С. 9-20.
2. Андрейцев В. И. Реализация принципа территориальности в формировании и становлении государственности: правовые проблемы. *Вісник КНУ ім. Т. Шевченка. Серія: Юридичні науки*. 2005. № 65-66. С. 62-67.
3. Ачімовіч Д. Т. Конституційно-правовий статус національних меншин (колективів) у державах-членах ЄС та державах, асоційованих з ЄС: порівняльно-правове дослідження: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Маріуполь, 2014. 20 с.
4. Бакуменко В. Аналіз та оцінювання стану адміністративного реформування в Україні. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2004. № 4. С. 5-19.

5. Балдинюк В. М. Державне регулювання розвитку сільських територій адміністративного району: дис. ... канд. наук з держ. упр. Київ, 2012. 212 с.
6. Батанов О. В. Конституційно-правовий статус територіальних громад в Україні. монографія. Київ: Ін Юре, 2003. 512 с.
7. Батанов О. В. Територіальна громада - основа місцевого самоврядування в Україні: монографія. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2001. 260 с.
8. Батанов О. Конституційно-правові проблеми територіального устрою України: доктринальні та прикладні аспекти. *Право України*. 2014. № 9. С. 11-21.
9. Безсмертний Р. Держава як будівля починається з фундаменту. *Урядовий кур'єр*. 2005. № 75. С. 1-5.
10. Богатир В. В. Сутність форми державного устрою як соціально-правового явища. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2010. № 3 (101). С. 12-18.
11. Бондар М. Територія як конституційна цінність: поєднання публічно-владних та приватно-особистісних засад. *Право України*. 2014. № 9. С. 22-31.
12. Борденюк В. Територіальна автономія як форма децентралізації державної влади: конституційно-правовий аспект. *Юридична Україна*. 2004. № 11. С. 8-20.
13. Бровко О. В. Необхідність трансформації адміністративно-територіального устрою в Україні. *Вісник Національного університету «Юридична академія України ім. Ярослава Мудрого»*. 2015. № 3. С. 283-284.
14. Верещук І. А. Адміністративно-територіальний устрій України як територіальна основа місцевого самоврядування. *Економіка та держава*. 2010. № 8. С. 77-79.
15. Верменич Я. В., Андрощук О. Зміни адміністративно-територіального устрою України ХХ-ХХІ ст.: монографія. Київ: Ін-т історії України НАНУ, 2014. 181 с.
16. Власюк О. С. Стан і проблеми реформування адміністративно-територіального устрою України. *Регіональна економіка*. 2015. № 3. С. 16-23.
17. Вовк Ю. Ідея федералізму в Україні у контексті посилення впливу регіонів. *Право України*. 2004. № 10. С. 19-21.
18. Вовканович С., Цапок С. Територіальний поділ України: чинники інноваційного розвитку та євроінтеграції. *Вісник Національної академії наук України*. 2007. № 3. С. 3-13.
19. Возняк Г. В. Бюджетна політика соціально-економічного розвитку регіонів України в умовах фінансової децентралізації: автореф. дис. ... д-ра екон. наук. Київ, 2018. 40 с.

20. Вюртенбергер Т. Визначення пріоритетів здійснення адміністративно-територіальної реформи в Україні: науково-практичні коментарі. *Законодавство України*. 2006. № 7. С. 66-71.
21. Гетьман А. Б. Конституційно-правові основи адміністративно-територіального устрою України. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2008. № 2. С. 175-180.
22. Голубева Н. Становление территориальной автономии в Украине. *Юридический вестник*. 2002. № 2. С. 113-117.
23. Гончаренко В. Статус Української СРР за першою Конституцією Союзу РСР. *Вісник Академії правових наук України*. 2013. № 1. С. 57-65.
24. Гречко О. Територіальний устрій України як конституційно-правовий інститут: сутність, структура і зміст. *Юридична Україна*. 2015. № 6. С. 17-23.
25. Грицак В. М. Політико-територіальний та адміністративно-територіальний устрій держави: проблема співвідношення понять. *Вісник Одеського інституту внутрішніх справ*. 2004. № 4. С. 47-50.
26. Губань Р. Питання адміністративно-територіального устрою України в рішеннях Конституційного Суду України та судів загальної юрисдикції. *Вісник Конституційного Суду України*. 2013. № 4. С. 80-90.
27. Дармостук И. Пришествие старост. Административно-территориальная реформа полностью разрушит существующую вертикаль власти. *Деловая столица*. 2005. № 25. С. 1-26.
28. Дейч Б. Модель влади в автономії концептуально відрізняється від встановленої в державі. 2006. № 1. С. 49-51.
29. Дністрянський М. Адміністративно-територіальний устрій України: політико-географічні проблеми функціонування та можливості оптимізації. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. Географічні науки. 2013. № 6. С. 138-143.
30. Домашній М., Шевчук Л. Деякі підходи до розв'язання проблем удосконалення адміністративно-територіального устрою України. *Економіка України*. 2006. № 11. С. 4-11.
31. Жук П. В. Актуальні завдання та шляхи реформування адміністративно-територіального устрою в Україні. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2015. Вип. 1. С. 20-25.
32. Журавський В. Щодо реформування адміністративно-територіального устрою України. *Право України*. 2005. № 8. С. 16-18.
33. Заблодська І. В., Гуджан О. В. Особливості адміністративно-територіального устрою України: організаційний аспект. *Економіка та держава*. 2012. № 7. С. 9-12.

34. Задорожна М. Я. Раціоналізація адміністративно-територіального устрою України як необхідна передумова децентралізації та деконцентрації. *Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права*. 2004. № 4. С. 316-321.
35. Заставецька Л. Б. Системи розселення і геопросторові проблеми вдосконалення адміністративно-територіального устрою України: монографія. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2013. 331 с.
36. Заяць Д. Д. Статут територіальної громади: теоретико-правові аспекти: монографія. Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2014. 100 с.
37. Заяць І. Місцеве самоврядування: генеза законодавства та політики. Влада в Україні: шляхи до ефективності. *Право України*. 2010. С.589-600.
38. Заяць І. Область: становлення сучасної регіональної політики в Україні. *Право України*. 1997. № 6. С. 20-24.
39. Ісаєнко А. В. Конституційно-правовий статус державних органів зовнішніх зносин України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2014. 19 с.
40. Іщенко О. П. Конституційно-правові основи адміністративно-територіального устрою України: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2014. 223 с.
41. Іщенко О. Принципи адміністративно-територіального устрою України. *Право України*. 2011. № 4. С. 238-244.
42. Калюжний Р. Наукова праця з проблеми державного устрою. *Право України*. 2000. № 8. С. 133-137.
43. Колісник В. Ідея федералізації в Україні у контексті національно-етнічного чинника: історичний досвід та сучасні виклики. *Право України*. 2014. № 9. С. 53-63.
44. Колісник В. Форми використання національно-етнічного чинника в системі територіальної організації держави. *Вісник Академії правових наук України*. 2002. № 4. С. 34-38.
45. Копиленко О. Готовність чи безпорадність (чи здатне українське законодавство розв'язувати гострі проблеми АР Крим). *Вісник Академії правових наук України*. 2002. № 2. С. 35-46.
46. Копиленко О. До проблеми правового статусу АРК. *Вісник Академії правових наук України*. 1998. № 1. С. 41-45.
47. Корнієнко М. Територіальна організація влади в Україні: якою вона має бути? *Право України*. 2010. № 4. С. 39-44.
48. Коршун В. Ф. Зміст принципів адміністративно-територіального устрою. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2013. Вип. 62. С. 147-153.
49. Кравчук Л. Управління територіями в умовах розбудови демократичної правової держави. *Право України*. 1993. № 5-6. С. 3-8.

50. Красноносова О. М. Передумови розвитку територіального устрою України. *Моделювання регіональної економіки*. 2012. № 1. С. 241-249.
51. Кресіна І. О. Правові засади модернізації адміністративно-територіального устрою України. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса*. 2011. Вип. 6. С. 6-12.
52. Кресіна І. О., Грицяк Д. І., Коваленко А. А. та ін. Правові засади оптимізації адміністративно-територіального устрою: монографія. Київ: Юридична думка, 2013. 327 с.
53. Кресіна І., Стойко О. Еволюція унітаризму в Україні: між консолідацією та консервацією. *Право України*. 2014. № 9. С. 45-52.
54. Крусян А. Р. Адміністративно-територіальний устрій України як основа системи органів публічної влади. *Актуальні проблеми держави і права*. 2005. Вип. 26. С. 64-69.
55. Куйбіда В. С. та ін. Адміністративно-територіальний устрій України. Історія. Сучасність. Перспективи: монографія. Київ: Геопринт, 2009. 615 с.
56. Куйбіда В. С., Заяць І. Я. Адміністративно-територіальний устрій України: конституційно-правове регулювання: монографія. Київ: АМУ. 2008. 336 с.
57. Кучабський О. Проблеми та перспективи реорганізації адміністративно-територіального устрою України на обласному рівні. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2009. Вип. 2. С. 158-165.
58. Лисенков С. Л. Теоретичні та конституційно-правові засади автономії в Україні. Науково-практичні коментарі. *Законодавство України*. 2004. № 12. С. 3-8.
59. Литвин В. М. Адміністративно-територіальний устрій України: ретроспективне бачення і перспективи реформування. *Вісник Національної академії наук України*. 2015. № 8. С. 58-70.
60. Лоза Р. Р. Зарубіжний досвід організації адміністративно-територіального устрою: уроки для України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2011. № 11. С. 74-78.
61. Любченко П. Реформа територіального устрою як чинник розвитку місцевого самоврядування в країні. *Вісник Академії правових наук України*. 2005. № 4 (43). С. 187-198.
62. Магновський І. Й. Конституційно-правові основи середніх елементів системи адміністративно-територіального устрою України. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2010. № 11. С. 37-43.
63. Магновський І. Й. Територіальний устрій України: монографія. Івано-Франківськ: Тіповіт, 2011. 474 с.

64. Магновський І. Й. Удосконалення територіального устрою України: питання сучасності. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2010. Вип. 23. С. 86-94
65. Магновський І. Особливості конституційно-правового статусу Автономної Республіки Крим. *Юридична Україна*. 2009. № 5. С. 21-24.
66. Мануїлова К. В. Традиція децентралізації публічної влади України: від розпізнавання до конструювання: монографія. Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2018. 331 с.
67. Мартиненко П. Децентралізація державної влади як конституційний принцип в Україні. *Вісник Конституційного Суду України*. 2000. № 6. С. 38-56.
68. Матвиенко А. В Криму порядок указами Президента не наведешь, здесь особая территория. *Бизнес*. 2005. № 32. С. 31-33.
69. Матвієнко А. С. Політико-правові засади територіальної організації держави: світовий досвід і Україна: монографія. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2015. 376 с.
70. Мяловицька Н. А. Сучасні тенденції видозмін державного устрою як структурного елемента форми держави. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 4. С. 59-64.
71. Нагорна Л. Федеративна ідея в Україні: традиції, сучасне бачення, перспективи. *Історичний журнал*. 2006. № 5. С. 3-11.
72. Неделько О. О. Основні напрямки взаємовідносин органів влади АР Крим з органами місцевого самоврядування. *Вісник Одеського інституту внутрішніх справ*. 2004. № 4. С. 125-130.
73. Новик В. П. Адміністративно-територіальний устрій: організаційно-правовий аспект: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2008. 232 с.
74. Нудельман В. Як нам реформувати адміністративно-територіальний устрій. *Право України*. 2014. № 9. С. 107-115.
75. Овдієнко Я. Система органів влади Автономної Республіки Крим. *Право України*. 2009. № 6. С. 106-109.
76. Олексюк Б. Федералізація чи все ж децентралізація? *Самостійна Україна*. 2004. № 50-51. С. 7-11.
77. Олуйко В. Центром адміністративно-територіальної реформи має бути людина. *Голос України*. 2005. 23 квітня (№ 75). С. 8-13.
78. Орзіх М. Государственное устройство Украины в условиях государственно-правовой реформы. *Юридический вестник*. 1999. № 2. С. 92-95.
79. Орзіх М. Інноваційна реконструкція адміністративно-територіального устрою України. *Право України*. 2005. № 7. С. 11-15.
80. Павлович-Сенета Я. П. Адміністративно-правове регулювання територіального устрою в Україні: дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2010. 241 с.

81. Павлович-Сенета Я. П. Місто у системі територіального устрою України: теоретико-правовий аспект. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2013. Вип. 2. С. 205-216.
82. Павлюк Н. В. Організаційно-правовий механізм розвитку публічного управління у контексті децентралізації влади в Україні: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Львів, 2018. 20 с.
83. Панов А. В. Територіальний устрій Франції та Італії – уроки для України: [монографія]. Ужгород: АУТДОР-ШАРК, 2015. 126 с.
84. Приполова Л. І. Територіальний устрій України та європейських унітарних держав: порівняльно-правовий аналіз: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2011. 218 с.
85. Приходько А. Актуальні проблеми державного устрою в Україні. *Право України*. 2014. № 9. С. 64-73.
86. Пухтинський М. Концептуальні, конституційні, політико-правові засади територіальної організації публічної влади. *Право України*. 2014. № 9. С. 88-93.
87. Пухтинський М. Проблеми трансформації територіальної організації влади та місцевого самоврядування в контексті розвитку конституційного процесу в Україні. *Право України*. 2012. № 8. С. 68-77.
88. Пушкіна О. Пріоритетні проблеми конституційно-правового регулювання основ конституційного ладу і форм територіального устрою України. *Юридична Україна*. 2012. № 3. С. 31-36.
89. Римаренко Ю., Волошин Ю. Конституційно-правові засади національно-культурної автономії національних меншин в Україні: проблеми теорії та практики. *Вісник Академії правових наук України*. 2001. № 2. С. 42-47.
90. Римаренко Ю., Волошин Ю. Концептуальні засади законопроекту «Про національно-культурну автономію в Україні». *Вісник Академії правових наук України*. 2001. № 3. С. 47-55.
91. Рисич Й. Л. Конституція Автономної Республіки Крим: Політико-правовий аспект інституту територіального устрою України. *Вісник університету внутрішніх справ*. 1999. Вип. 7 (1). С. 123-125.
92. Скрипнюк О. Адміністративно-територіальна реформа та проблеми вдосконалення державного управління в Україні. *Юридична Україна*. 2009. № 11-12. С. 136-141.
93. Снігур І. Вплив парламенту України на визначення територіального устрою. *Підприємництво, господарство і право*. 2013. № 4. С. 3-7.
94. Старостенко Д. М. Правове регулювання земельно-межових відносин щодо визначення та оформлення меж адміністративно-територіальних утворень. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2007. № 5. С. 184-191.

95. Стеченко Д. М., Григорович А. В. До питання про адміністративно-територіальний устрій України та його кадрове забезпечення. *Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права*. 2003. № 3-4. С. 348-353.
96. Тварковська Л. До питання про концептуальні підходи у реформуванні системи адміністративно-територіального устрою в Україні. *Віче*. 2011. № 8. С. 27-29.
97. Телешун С. О. Державний устрій України: проблеми політики теорії і практики: монографія. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2000. 344 с.
98. Тесленко М. В. Проблеми співвідношення національних і територіальних чинників в організації держави. *Вісник Одеського інституту внутрішніх справ*. 2004. № 1. С. 138-142.
99. Ткачук П. М. Адміністративно-територіальний устрій сільського району: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 1999. 204 с.
100. Ткачук П. Район: актуальні питання історії, теорії і практики територіального устрою. *Право України*. 1998. № 9. С. 49-55.
101. Федоренко В. Система адміністративно-територіального устрою України: проблеми конституційної теорії та практики. *Право України*. 2014. № 9. С. 94-106.
102. Чернюк О. В. Вдосконалення системи адміністративно-територіального устрою в Україні: автореф. дис. ... канд. екон. наук. Київ, 2007. 20 с.
103. Чубаров Р. Крымская автономия. Истоки и первые годы становления на новом этапе. *Віче*. 2001. № 1. С. 146-156.
104. Шатіло В. Питання форми державного устрою в програмних документах перших українських політичних партій. *Право України*. 2000. № 3. С. 118-122.
105. Явір В. А. Етнополітичні виклики адміністративно-територіального устрою України. *Правова держава*. 2013. Вип. 24. С. 412-419.
106. Яцюк В. А. та ін. Адміністративно-територіальний устрій України: історія та сучасність: монографія. Київ, 2002. 269 с.

**ТЕМА 16. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ
НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ УКРАЇНИ**

**I. Підготувати мультимедійні презентації
на запропоновані теми:**

❖ Теоретичні основи національної безпеки України: поняття та сутність національної безпеки; принципи національної безпеки України; об'єкти національної безпеки; суб'єкти національної безпеки.

❖ Система забезпечення національної безпеки України: поняття системи забезпечення національної безпеки та її елементи; основні функції системи забезпечення національної безпеки; повноваження основних суб'єктів системи забезпечення національної безпеки; засоби забезпечення національної безпеки України.

❖ Система національної безпеки України:

- політична безпека України;
- економічна безпека України;
- воєнна безпека України:
 - поняття, основи та організація оборони України;
 - воєнна політика та воєнне будівництво України;
 - теоретичні аспекти воєнної доктрини України;
 - конституційно-правовий статус Збройних Сил України;
- екологічна безпека України;
- інформаційна безпека України;
- демографічна безпека України;
- міжнародна безпека України:
 - міжнародні конфлікти і засоби розв'язання;
 - сучасна європейська політична ситуація і місце України в геополітичному просторі Європи;
 - міжнародні відносини України в контексті національної безпеки;
- правова безпека України.

II. Скласти схеми:

- ✓ Система національної безпеки України.
- ✓ Система забезпечення національної безпеки.
- ✓ Поняття, основи та організація оборони України.
- ✓ Гарантування прав, свобод та обов'язків громадян України при забезпеченні національної безпеки.
- ✓ Міжнародні відносини України в контексті національної безпеки.

III. Тематика рефератів:

- ◆ «Міжнародні відносини України в контексті національної безпеки».
- ◆ «Практичне забезпечення економічної безпеки України».
- ◆ «Права людини як головний об'єкт національної безпеки України».
- ◆ «Стратегія національної безпеки України та військова реформа».
- ◆ «Система і структура органів національної безпеки Франції».
- ◆ «Права людини як головний об'єкт національної безпеки України».
- ◆ «Проблеми законодавчого регулювання у сфері державної безпеки в Україні».
- ◆ «Поняття та зміст доктрини інформаційної безпеки».
- ◆ «Функція гарантування національної безпеки в контексті державно-правового розвитку сучасної України».
- ◆ «Стратегія національної безпеки України та військова реформа».
- ◆ «Забезпечення державної безпеки як функція сучасної держави».
- ◆ «Політична корупція та правова безпека України».

IV. Творче завдання

(на запропоновані теми зробити підбір літератури та підготувати анотацію):

- Сучасні проблеми економічної безпеки України.
- Забезпечення державної безпеки як функція сучасної держави.
- Місце і роль воєнної безпеки в системі національної безпеки.
- Конституційно-правовий статус Ради національної безпеки і оборони України.
- Воєнна безпека як складова національної безпеки України.

V. Вирішити тестові завдання:

1. Захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз – це:

- а) державна безпека;
- б) громадська безпека і порядок;
- в) воєнна безпека;
- г) суспільно-політична безпека;
- д) національна безпека.

2. До суб'єктів забезпечення національної безпеки в Україні відносяться, крім:

- а) Президента України;
- б) Верховної Ради України;

- в) міністерств та інших центральних органів виконавчої влади;
- г) Національного банку України;
- д) військових формувань іноземних держав.

3. До суб'єктів здійснення контролю за реалізацією заходів у сфері національної безпеки не належить:

- а) Президент України;
- б) Верховна Рада України;
- в) Кабінет Міністрів України;
- г) Рада національної безпеки і оборони України;
- д) Конституційний Суд України.

4. В сфері забезпечення національної безпеки відсутній принцип:

- а) пріоритету прав і свобод людини і громадянина;
- б) своєчасності і адекватності заходів захисту національних інтересів реальним і потенційним загрозам;
- в) чіткого розмежування повноважень та взаємодії органів державної влади у забезпеченні національної безпеки;
- г) гласності;
- д) верховенства права.

5. Захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності і демократичного конституційного ладу та інших життєво важливих національних інтересів від реальних і потенційних загроз невоєнного характеру – це:

- а) державна безпека;
- б) громадська безпека і порядок;
- в) воєнна безпека;
- г) суспільно-політична безпека;
- д) національна безпека.

6. Згідно з Конституцією України зовнішньополітична діяльність України спрямована на забезпечення її національних інтересів і безпеки шляхом:

- а) офіційними зустрічами президентів держав;
- б) укладанням міжнародних договорів економічного характеру;
- в) підтримання мирного і взаємовигідного співробітництва за загальновищезначаними принципами і нормами міжнародного права;
- г) ратифікацією, денонсацією та приєднанням України до міжнародних актів;
- д) підписанням міжнародних угод про ненапад.

7. Згідно з Конституцією України забезпечення державної безпеки і захисту державного кордону України покладається на:

- а) Верховну Раду України;
- б) Президента України;
- в) військові формування та правоохоронні органи України;
- г) громадян України;
- д) систему судових органів України.

8. Захищеність життєво важливих для суспільства та особи інтересів, прав і свобод людини і громадянина, забезпечення яких є пріоритетним завданням діяльності сил безпеки, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб та громадськості, які здійснюють узгоджені заходи щодо реалізації і захисту національних інтересів від впливу загроз – це:

- а) державна безпека;
- б) громадська безпека і порядок;
- в) воєнна безпека;
- г) суспільно-політична безпека;
- д) національна безпека.

9. Захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності і демократичного конституційного ладу та інших життєво важливих національних інтересів від воєнних загроз – це:

- а) державна безпека;
- б) громадська безпека і порядок;
- в) воєнна безпека;
- г) суспільно-політична безпека;
- д) національна безпека.

10. Відповідно до Закону України «Про національну безпеку» від 21 червня 2018 р. система органів державної влади, Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, правоохоронних та розвідувальних органів, державних органів спеціального призначення з правоохоронними функціями, сил цивільного захисту, оборонно-промислового комплексу України, а також громадяни та громадські об'єднання, які добровільно беруть участь у забезпеченні національної безпеки України – це:

- а) воєнна доктрина;
- б) воєнна організація держави;
- в) сили безпеки;
- г) сектор безпеки і оборони;
- д) сили оборони.

11. Військове формування, на яке відповідно до Конституції України покладються оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності – це:

- а) Збройні Сили України;
- б) Рада національної безпеки і оборони України;
- в) Служба безпеки України;
- г) Міністерство оборони України;
- д) Міністерство внутрішніх справ України.

12. Загальна структура Збройних Сил України затверджується:

- а) Міністром юстиції України;
- б) Кабінетом Міністрів України;
- в) Верховною Радою України за поданням Президента України;
- г) Президентом за поданням Прем'єр-Міністра України;
- д) Головою Верховної Ради України.

13. Збройними Силами України, які завжди знаходяться в стані бойової готовності? є:

- а) авіація;
- б) сухопутні війська;
- в) морський флот;
- г) ракетні війська;
- д) протиповітряна оборона.

14. Верховним Головнокомандувачем Збройних Сил України за посадою є:

- а) Міністр оборони України;
- б) Президент України;
- в) Голова Служби безпеки України;
- г) Прем'єр-міністр України;
- д) Міністр внутрішніх справ України.

15. Державна інституція, що може створюватися в особливий період як вищий колегіальний орган воєнного керівництва обороною держави:

- а) Міністерство оборони України;
- б) Ставка Верховного Головнокомандувача;
- в) Рада Національної безпеки і оборони України;
- г) Військовий комісаріат;
- д) Комітет державної безпеки.

16. Головним військовим органом з планування оборони держави, управління застосуванням Збройних Сил України, координації та контролю за виконанням завдань у сфері оборони іншими утвореними відповідно до законів України військовими формуваннями, органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, правоохоронними органами є:

- а) Кабінет Міністрів України;
- б) Міністерство оборони України;
- в) Служба Безпеки України;
- г) Президент України;
- д) Генеральний штаб Збройних Сил України.

17. Безпосереднє керівництво територіальною обороною держави здійснює начальник Генерального штабу:

- а) Головнокомандувач Збройних Сил України;
- б) Голова Ради національної безпеки і оборони України;
- в) Прем'єр-Міністр України;
- г) Заступник Міністра оборони України;
- д) Міністр оборони України.

18. Президент України як Верховний Головнокомандувач з питань оборони видає:

- а) накази і постанови;
- б) накази і директиви;
- в) постанови і директиви;
- г) укази і розпорядження;
- д) закони і накази.

19. З питань національної безпеки і оборони Президент України видає такі нормативно-правові акти, що є обов'язковими до виконання на території України, як:

- а) накази і постанови;
- б) накази і директиви;
- в) постанови і директиви;
- г) укази і розпорядження;
- д) закони і накази.

20. Рішення про загальну або часткову мобілізацію, введення воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях, застосування Збройних Сил України, інших військових формувань, утворених відповідно до законів України приймається:

- а) у разі екологічної небезпеки;

- б) у разі введення надзвичайного стану;
- в) при укладанні міжнародної угоди;
- г) під час призову до армії;
- д) у разі збройної агресії.

21. Збройні Сили України перебувають у підпорядкуванні:

- а) Міністерства оборони України;
- б) Президента України;
- в) Міністерства юстиції України;
- г) Міністерства внутрішніх справ України;
- д) Служби безпеки України.

22. Центральний орган виконавчої влади, що забезпечує приведення в життя державної політики у сфері оборони, функціонування, бойову та мобілізаційну готовність, боєздатність і підготовку Збройних Сил України до здійснення покладених на них функцій і завдань – це:

- а) Міністерство оборони України;
- б) Президент України;
- в) Рада Національної безпеки і оборони України;
- г) Кабінет Міністрів України;
- д) Служба безпеки України.

23. Гранична чисельність працівників центрального апарату Міністерства оборони України затверджується:

- а) Верховною Радою України;
- б) Міністром оборони України;
- в) Президентом України;
- г) Кабінетом Міністрів України;
- д) Головнокомандувачем Збройних Сил України.

24. Рішення з питань введення надзвичайного і воєнного стану, мобілізації, визначення загальної структури, чисельності, функцій Збройних Сил України та інших військових формувань, створених відповідно до законів України, схвалює:

- а) органи місцевого самоврядування;
- б) Верховна Рада України;
- в) Генеральний штаб Збройних Сил України;
- г) Президент України;
- д) Міністр оборони.

25. *Визначає засади внутрішньої та зовнішньої політики, основи національної безпеки, формує законодавчу базу в цій сфері, схвалює рішення з питань введення надзвичайного і воєнного стану, мобілізації, визначення загальної структури, чисельності, функцій Збройних Сил України та інших військових формувань, створених відповідно до законів України:*

- а) Верховна Рада України;
- б) Кабінет Міністрів України;
- в) Президент України;
- г) народні депутати України;
- д) Конституційний Суд України.

26. *Рішення з питань введення надзвичайного і воєнного стану, мобілізації, визначення загальної структури, чисельності, функцій Збройних Сил України та інших військових формувань, створених відповідно до законів України, приймає:*

- а) органи місцевого самоврядування;
- б) Верховна Рада України;
- в) Генеральний штаб Збройних Сил України;
- г) Президент України;
- д) Міністр оборони

27. *Головою Ради національної безпеки і оборони України є:*

- а) Секретар Ради національної безпеки і оборони України;
- б) Міністр оборони;
- в) Президент України;
- г) Міністр юстиції України;
- д) Прем'єр-Міністр України.

28. *Рішення, які прийняті Радою національної безпеки і оборони України, вводяться в дію Президентом України у формі:*

- а) указу;
- б) постанови;
- в) розпорядження;
- г) наказу;
- д) рішення.

29. *Персональний склад Ради національної безпеки і оборони України формує:*

- а) парламент України;
- б) Президент України;
- в) Кабінет Міністрів України;

- г) Секретар Ради національної безпеки і оборони України;
- д) Міністр юстиції України.

30. Відповідно до Закону України «Про Раду національної безпеки і оборони України» від 5 березня 1998 р. до функцій Ради національної безпеки і оборони України належить:

- а) координація та здійснення контролю за діяльністю органів виконавчої влади у сфері національної безпеки і оборони у мирний час;
- б) забезпечення розвитку військової науки;
- в) забезпечення охорони державного кордону України;
- г) захист інформаційного простору України;
- д) підготовка молоді до служби в Збройних Силах України.

VI. Виконати практичні завдання:

Практичне завдання №1

До суб'єктів безпеки відносять:

- суспільство, його матеріальні та духовні цінності;
- території, навколишнього природного середовища
- державу, її конституційний устрій, суверенітет і територіальну цілісність;
- особистість, її права та свободи.

Розташуйте ці суб'єкти за першочерговістю, виходячи з принципу соціальної держави.

Який з перерахованих суб'єктів є основним і чому?

Практичне завдання №2

Верховна Рада України прийняла постанову «Про здійснення Верховною Радою емісійно-кредитної політики в інтересах національної безпеки України». Національний Банк України звернувся до Конституційного Суду України, в результаті чого Конституційний Суд визнав дану постанову такою, що не відповідає чинному законодавству, в першу чергу – Концепції національної безпеки України.

Проаналізуйте дії Верховної Ради України та Конституційного Суду України з точки зору їх правомірності.

Практичне завдання №3

Під час збройної агресії проти України Президент України прийняв Указ про введення воєнного стану в Україні. У зв'язку з тим, що Президент України не встигає виконати всі функції, пов'язані з відсіччю агресії, Рада національної безпеки і оборони України приймає рішення про утворення Ставки Верховного Головнокомандувача, що очолюється Секретарем Ради. Ставка звернулася до Кабінету Міністрів України для організації Кабінетом Міністрів України підготовки населення і території держави до оборони. Кабінет Міністрів в особі Прем'єр-міністра відмовив в цьому у зв'язку з двома причинами:

- 1) в Україні не було введено воєнного стану, оскільки рішення про введення воєнного стану має приймати Президент України одноособово;
- 2) Ставка Головнокомандувача була сформована у не встановленому законом порядку.

Проаналізуйте дії кожного з органів з точки зору їх правомірності. Обґрунтувати відповідь.

Практичне завдання №4

Президент України погодивши з керівництвом Організації Північноатлантичного договору (НАТО) засади вступу України до даної міжнародної організації, подав до Верховної Ради України відповідні законопроекти. На критику опозиційних депутатських фракцій – вступ України до НАТО є актом зміни конституційного ладу, що належить виключно народові та реалізується у формі проведення всеукраїнського референдуму, Глава держави навів власні аргументи. Зокрема, НАТО є міжурядовою, а не міжнародною організацією, право визначати членство у якій належить уряду як представнику народу, а не самому народові; Конституція України не містить положень, що наша держава є позаблоковою державою. Тому для вступу до НАТО достатньо прийняти лише відповідні закони як це було зроблено при вступі України до Світової організації торгівлі.

Як Ви вважаєте, чи є вступ до Організації Північноатлантичного договору актом зміни конституційного ладу України? Наскільки переконливою є позиція Президента України з цього питання?

VII. Словникова робота:

теорія національної безпеки, національна безпека України як конституційно-правовий інститут, національні інтереси, принципи національної безпеки, об'єкти національної безпеки, суб'єкти національної безпеки, функції національної безпеки, концепція національної безпеки України, система забезпечення національної безпеки України, засоби забезпечення національної безпеки України, суб'єкти системи забезпечення національної безпеки України, гарантії за-

безпечення національної безпеки України, система національної безпеки України, політична безпека України, міжнаціональні (міжетнічні) конфлікти, політичні конфлікти, воєнний елемент, економічна безпека України, продовольча безпека, ресурсна безпека, цінова безпека, фінансово-грошова безпека, кримінальна безпека, воєнна безпека України, оборона України, територіальна оборона, воєнна доктрина, стан війни, воєнний час, воєнний стан, мобілізація, армія, Збройні Сили України, військовий обов'язок, військова служба, юридична відповідальність військовослужбовців, екологічна безпека України, інформаційна безпека України, демографічна безпека України, міжнародна безпека України, міжнародне право, міжнародні конфлікти, геополітичне становище держави, правова безпека України.

Нормативні акти:

- ❖ Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02 червня 2016 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 28. Ст. 532).
- ❖ Конвенція про кіберзлочинність 23 листопада 2001 року. *Офіційний вісник України*. 2007. № 65. Стор. 107. Ст. 2535.
- ❖ Про альтернативну (невійськову) службу: Закон України від 12 грудня 1991 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 15. Ст. 188.
- ❖ Про оборону України: Закон України від 6 грудня 1991 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 9. Ст. 106.
- ❖ Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 року. *Голос України*. 2018. № 122.
- ❖ Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 28. Ст. 250.
- ❖ Про правовий режим надзвичайного стану: Закон України від 16 березня 2000 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 23. Ст. 176.
- ❖ Про Раду національної безпеки і оборони України: Закон України від 5 березня 1998 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 35. Ст. 237.
- ❖ Про основні засади забезпечення кібербезпеки України: Закон України від 05 жовтня 2017 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 45. Ст. 403.
- ❖ Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 вересня 2015 року «Про нову редакцію Воєнної доктрини України»: Указ Президента України від 24 вересня 2015 року. *Урядовий кур'єр*. 2015. № 178.

Спеціалізована література:

1. Аванесова Н. Е. Економічна безпека підприємств оборонно-промислового комплексу України в системі національної безпеки держави: автореф. дис. ... д-ра екон. наук. Харків, 2017. 38 с.
2. Андрусишин Б. Юридичні та фактичні підстави незалежності української держави. *Вісник Академії правових наук України*. 2012. № 4. С. 114-122.
3. Антонов В. О. Конституційно-правові засади національної безпеки України: монографія. Київ: Талком, 2017. 575 с.
4. Антонов В. О. Суспільство як об'єкт національної безпеки Української держави. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2013. Вип. 60. С. 79-84.
5. Антонов В. Політика національної безпеки України в сучасних умовах: проблеми та реалії. *Право України*. 2014. № 5. С. 106-114.
6. Антонов В. Політика національної безпеки України в сучасних умовах: проблеми та реалії. *Право України*. 2014. № 5. С. 106-114.
7. Балюк Г. Правові аспекти понять ядерної та радіаційної (радіоекологічної) безпеки. *Право України*. 1999. № 12. С. 62-66.
8. Барабаш Ю. Конституційний вимір української демократії (історико-теоретичні нотатки) *Право України*. 2014. № 7. С. 137-145.
9. Баранов О. П. Механізм управління Державною спеціальною службою транспорту в системі забезпечення національної безпеки України: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Київ, 2017. 20 с.
10. Барчук В. Права людини як головний об'єкт національної безпеки України. *Підприємництво, господарство і право*. 2002. № 4. С. 81-84.
11. Беззубов Д. О. До поняття юридичної безпеки фізичних осіб як суб'єктів права України (адміністративно-правовий аспект). *Міністерства юстиції України*. 2014. № 8. С. 99-106.
12. Белєвцева В. Проблеми законодавчого регулювання у сфері державної безпеки в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2008. № 2. С. 60-64.
13. Богма О. С. Державне регулювання інституціональних змін в сфері забезпечення бюджетної складової економічної безпеки національної економіки: автореф. дис. ... д-ра екон. наук. Київ, 2017. 40 с.
14. Ведерніков Ю. А., Кучук А.М. Теорія національної держави: атавізм чи потреба сьогодення. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 3. С. 3-8.
15. Виговська О., Белоусова Н. Інформаційна складова національної безпеки України: кол. монографія. Київ: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2017. 166 с.
16. Вовк О. О. Поняття та зміст зовнішньої безпеки: теоретико-правовий аналіз. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 8. С. 11-18.

17. Волинець В. Правові аспекти реалізації оборонної функції сучасної держави. *Юридична Україна*. 2013. № 5. С. 4-10.
18. Волинець В. Роль правоохоронної функції держави у державотворчому і правотворчому процесах в Україні. *Юридична Україна*. 2012. № 7. С. 4-11.
19. Волинець В. Функція гарантування національної безпеки в контексті державно-правового розвитку сучасної України. *Юридична Україна*. 2013. № 1. С. 9-16.
20. Гараджаев Д. Я. Гарантии защиты конституционных прав и свобод человека и гражданина при обеспечении национальной безопасности государства. *Юридический вестник*. 2006. № 34. С. 115-119.
21. Гараджаев Д. Я. Национальная безопасность и пределы ограничения прав человека. *Юридический вестник*. 2006. № 2. С. 78-82.
22. Гладенко О. М. Міжнародно-правове співробітництво України з Європейським Союзом у сфері спільної зовнішньої політики та політики безпеки: дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2010. 233 с.
23. Гребенюк М. Державно-правове регулювання забезпечення продовольчої безпеки. *Право України*. 2009. № 5. С. 92-96.
24. Денисов А. І. Господарсько-правове забезпечення технологічної безпеки держави: монографія. Харків: Юрайт, 2017. 202 с.
25. Дзьобань О. П. Національна безпека в умовах соціальних трансформацій: методологія дослідження та забезпечення: монографія. Харків: Константа, 2006. 440 с.
26. Долинний А. В. Адміністративно-правове забезпечення Національною поліцією України публічної безпеки і порядку під час проведення масових заходів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Суми, 2017. 23 с.
27. Євенко Д. В. Конституційно-правове забезпечення оборонної функції України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Маріуполь, 2014. 20 с.
28. Єзеров А. А. Конституційна безпека як складник національної безпеки України. *Український часопис конституційного права*. 2017. № 2. С. 60-67.
29. Єфименко Т. І. Фіскальна та монетарна безпека національної економіки: [монографія]. Київ: ДННУ «Акад. фінанс. упр.», 2016. 444 с.
30. Забарський В. В. адміністративно-правові межі використання військово службовцями Збройних Сил України права на об'єднання. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 2. С. 109-115.
31. Завидняк І. І. Поняття та структура національної безпеки України. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2010. Вип. 48. С. 183-189.
32. Задорожня Г. В. Правовий механізм введення в Україні надзвичайного стану: проблеми теорії і практики. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 2. С. 31-37.

33. Заржицький О. Екологічна безпека та безпека праці у системі правового механізму національної безпеки. *Право України*. 1999. № 9. С. 66-68.
34. Ключова Є. Правові засади функціонування міжнародних транспортних коридорів. *Підприємництво, господарство і право*. 2014. № 11. С. 18-20.
35. Коваленко В. В. Модернізація конституційних засад національної безпеки і оборони України - пріоритет діяльності Конституційної Асамблеї. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 10. С. 39-46.
36. Коваль А. Менеджмент как целостная система управления в кадровых аспектах безопасности государства. *Leges si Viata*. 2018. № 1, ч. 2. С. 53-58.
37. Ковальський В. Формування інформаційного права як комплексної галузі та перспективи кодифікації інформаційного законодавства. *Юридична Україна*. 2012. № 5. С. 102-104.
38. Корж І. Політична корупція та правова безпека України. *Право України*. 2009. № 6. С. 55-59.
39. Косецов В. О., Бінько І. Ф. Національна безпека України: проблеми та шляхи реалізації пріоритетних національних інтересів: монографія. Київ: Нац. ін-т стратегічних досліджень, 1996. 61 с.
40. Костенко О. Правова культура та економічна безпека. *Право України*. 1999. № 3. С. 85-86.
41. Костицький В. Конституційне регулювання охорони довкілля: український та світовий досвід. *Право України*. 2003. № 10. С. 49-55.
42. Коцюба Р. О. Конституційно-правові гарантії ядерної безпеки: міжнародний та національний аспекти: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2017. 40 с.
43. Кравець Є. Національна безпека України: механізм дії права в умовах надзвичайних ситуацій. *Право України*. 1998. № 8. С. 67-74.
44. Краснова М., Позняк Е. Правове забезпечення екологічної безпеки: роль науково-правового фактора. *Право України*. 2000. № 5. С. 49-51.
45. Кременовська І. В. Правові та організаційні засади діяльності суб'єктів виконавчої влади у сфері забезпечення національної безпеки України: дис. ... канд. юрид. наук. Ірпінь, 2010. 210 с.
46. Кремень В. Т., Бінько І. Ф., Головащенко С. І. Політична безпека України: концептуальні засади та система забезпечення: монографія. Київ: МАУП, 1998. 92 с.
47. Кулінська А. В. Державне управління фінансовою складовою економічної безпеки національної економіки України: автореф. дис. ... д-ра екон. наук. Одеса, 2017. 42 с.
48. Левицька М. Б. Теоретико-правові аспекти забезпечення національної безпеки органами внутрішніх справ України: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2002. 206 с.

49. Лекарь С. І. Економічна безпека держави та суб'єкти її забезпечення. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 2. С. 75-82.
50. Лисенко Ю. Г. Модернізація системи управління економічною безпекою національної економіки: методологія, індикатори та інструменти: монографія. Полтава: [б. в.], 2018. 260 с.
51. Лисицин Е. М. Воєнна політика як складова частина політики національної безпеки України. *Наука і оборона*. 1999. № 2. С. 23-29.
52. Литвиненко О. Інформаційна еліта пострадянської країни та національна безпека. *Нова політика*. 1999. № 5. С. 22-27.
53. Лихачов С. Національна безпека України як об'єкт державного управління. *Право України*. 2009. № 10. С. 182-189.
54. Ліпкан В. Правовий статус Ради національної безпеки і оборони України у сфері національної безпеки України. *Підприємництво, господарство і право*. 2009. № 12. С. 4-8.
55. Ліпкан В., Максименко Ю. Націобезпекознавство: проблеми формування категорійно-понятійного апарату. *Підприємництво, господарство і право*. 2011. № 8. С. 7-11.
56. Максименко Ю. Інформаційне правопорушення: поняття й ознаки. *Підприємництво, господарство і право*. 2014. № 11. С. 63-65.
57. Манжул І. Визначення змісту поняття «безпека ядерного-енергетичного комплексу» *Підприємництво, господарство і право*. 2014. № 10. С. 68-71.
58. Маркіна І. Управління безпекою туризму в умовах глобалізації. *Підприємництво, господарство і право*. 2014. № 10. С. 61-65.
59. Марченко Ю. В. Антитерористична діяльність як складова національної безпеки (політологічний аналіз): автореф. дис. ... канд. політ. наук. Київ, 2005. 20 с.
60. Мунтіян В. І. Механізм забезпечення воєнної безпеки України. *Наука і оборона*. 2000. № 1. С. 12-15.
61. Муравых А. И. Национальная безопасность и устойчивое развитие. монография. Москва: Макс Пресс, 2014. 134 с.
62. Мурза В. В. Історико-правова характеристика становлення та розвитку наглядової функції держави. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 2. С. 83-89.
63. Наливайко Л. Р. Інформаційна безпека та інформаційна політика в Україні: конституційно-правовий аспект. *Вісник Запорізького державного університету*. 2003. № 1. С. 60-65.
64. Настюк В. Я. Адміністративно-правові режими у сфері національної безпеки та протидії тероризму: монографія. Київ: НКЦ «Ін-т операт. діяльн. та держ. безпеки», 2008. 245 с.

65. Нікітін Ю. В. Теоретико-правовий підхід до визначення загроз як детермінуючих чинників впливу на національну безпеку України. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2008. Вип. 41. С. 502-508.
66. Олійник О. Інформаційний простір як основа соціально-економічного, політичного і культурного забезпечення інформаційної безпеки України. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 4. С. 98-104.
67. Омельчук В. А. Теоретико-правові аспекти систематизації прав і свобод людини в історичному контексті забезпечення безпеки суспільства й держави. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 2. С. 3-9.
68. Осауленко О. Г. Офіційна статистика в системі національної інформаційної безпеки: монографія. Київ: Август Трейд, 2017. 367 с.
69. Панова О. Принципы административно-правового обеспечения публичной безопасности. *Leges et Viata*. 2018. № 3, ч. 2. С. 118-121.
70. Папаяні С. В. Конституційно-правовий механізм реалізації зовнішньої політики України в умовах європейської міждержавної інтеграції: проблеми теорії та практики: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Маріуполь, 2014. 20 с.
71. Пашинский В. Гражданское общество как субъект обеспечения обороны государства: современный опыт украины. *Leges et Viata*. 2018. № 6, ч. 2. С. 71-75.
72. Пелих А. О. Военно-політичні моделі держав в управлінні національною безпекою євроатлантичних і пострадянських країн: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Київ, 2017. 20 с.
73. Петрів І. М. Конституційно-правові засади організації та діяльності Ради національної безпеки і оборони України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2004. 19 с.
74. Пилипчук В. Г., Дзьобань О. П., Настюк В. Я. Система і компетенція державних органів зі спеціальним статусом у сфері національної безпеки України: монографія. Харків: Право, 2009. 200 с.
75. Поляков С. Місце Збройних Сил України в системі органів державної влади. *Право України*. 2013. № 1-2. С. 310-316.
76. Поляков С. Перспективні напрями реформування законодавства України щодо забезпечення законності та правопорядку у збройних силах України. *Підприємництво, господарство і право*. 2013. № 2. С. 131-134.
77. Пономаренко Г. О. Управління у сфері забезпечення внутрішньої безпеки держави: адміністративно-правові засади: монографія. Харків: Вапнярчук Н. М., 2007. 448 с.
78. Потапенко Є. Методи і способи міждержавної правової інтеграції. *Право України*. 2014. № 6. С. 120-130.

79. Романюк І. Щодо ролі правоохоронних органів України у забезпеченні права особи на безпеку. *Підприємництво, господарство і право*. 2010. № 9. С. 9-11.
80. Ситник Г. П. Державне управління у сфері забезпечення національної безпеки України: теорія і практика: дис. ... д-ра наук з держ. упр. Київ, 2004. 429 с.
81. Сітарський С. М. Інституціоналізація діяльності органів державної влади щодо врегулювання політичних конфліктів у контексті національної безпеки України: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Київ, 2018. 20 с.
82. Сіцінська М. В. Державне управління у сфері демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони України: автореф. дис. ... д-ра наук з держ. упр. Київ, 2014. 36 с.
83. Скорик Я. Забезпечення екологічної безпеки в природо-ресурсних право-відносинах. *Підприємництво, господарство і право*. 2010. № 12 (169). С. 108-111.
84. Смирнова К. Екстериторіальна дія права Європейського Союзу: досвід для України. *Право України*. 2014. № 4. С. 153-159.
85. Сопілко І. Роль стратегії національної безпеки України в правовому регулюванні державної інформаційної політики України. *Юридична Україна*. 2014. № 6. С. 8-14.
86. Співак В. М. Національна безпека України в контексті стратегії глобалізаційного розвитку. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2009. Вип. 45. С. 604-612.
87. Строяновський В. В. Інституціоналізація стратегічного аналізу в процесі державного управління у сфері національної безпеки: монографія. Київ: НАДУ, 2018. 691 с.
88. Сьомін С. Релігійна безпека України: неокульти як складова релігійного життя. *Людина і політика*. 2000. № 6. С. 22-30.
89. Тимошенко О. В. Регуляторні засади забезпечення економічної безпеки національної економіки: автореф. дис. ... д-ра екон. наук. Київ, 2016. 40 с.
90. Ткаченко О. Співвідношення функцій охорони та безпеки в діяльності управління державної охорони України. *Підприємництво, господарство і право*. 2013. № 1. С. 92-95.
91. Ткачук Т. Політика інформаційної безпеки НАТО. *Leges si Viata*. 2018. № 5, ч. 2. С. 187-190.
92. Федоренко В. Л. Конституційно-правовий статус Ради національної безпеки і оборони України. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2010. № 12. С. 32-39.

93. Філіппов А. В. Адміністративно-правове забезпечення безпеки цивільної авіації в Україні: дис. ... канд. юрид. наук. Ірпінь, 2010. 246 с.
94. Фомін В. О., Рось А. О. Сутність і співвідношення понять «інформаційна безпека», «інформаційна війна» та «інформаційна боротьба». *Наука і оборона*. 1999. № 4. С. 29-32.
95. Фурашев В. М., Джердж С. Ф. Національна безпека України: шляхи забезпечення, роль і місце суспільства. Євроатлантичний курс: монографія. Київ: Синопис, 2009. 176 с.
96. Хилько О. Л. Теоретичні засади визначення загроз національній безпеці України та шляхів її забезпечення: дис. ... канд. політ. наук. Київ, 2004. 202 с.
97. Цевельов О. Є. Державне реагування на загрози національній безпеці у сфері безпеки державного кордону України: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Хмельницький, 2017. 20 с.
98. Чекаленко Л. Д. Зовнішньополітичні механізми забезпечення національної безпеки України: дис. ... д-ра політ. наук. Київ, 2007. 437 с.
99. Чубукова О. Правова основа інформатизації суспільства. *Право України*. 2000. № 4. С. 96-99.
100. Чуйко З. Д. Конституційні основи національної безпеки України: дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2007. 209 с.
101. Шахов В., Мадіссон В. Національний інтерес і національна безпека в геостратегії України. *Вісник Національної академії державного управління при Президентіві України*. 2013. № 2. С. 44-56
102. Шестаков В. Захист іноземних інвестицій в Україні: теорія та практика. *Підприємництво, господарство і право*. 2014. № 11. С. 21-25.
103. Шкідченко В. П., Кохно В. Д. Воєнна безпека як категорія воєнної науки та складова національної безпеки України. *Наука і оборона*. 2000. № 2. С. 3-7.

САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ

Підготовка до семінарських занять допомагає глибше вивчити основні теми дисципліни «Конституційне право», оволодіти вмінням самостійно працювати з Конституцією України, законами, іншими нормативно-правовими актами та спеціалізованою літературою.

Самостійна робота здійснюється у таких формах:

- виконання домашніх завдань;
- складання схем, таблиць з тем курсу «Конституційне право»;
- підготовка наукових доповідей та рефератів з тем, зазначених в програмі курсу;
- складання процесуальних документів;
- робота як з нормативними актами внутрішнього законодавства, так і з міжнародними актами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, та іншими міжнародними актами, а також тлумачення їх відповідно до конкретних обставин;
- доопрацювання матеріалів лекції шляхом пошуку додаткової спеціалізованої літератури та опрацювання нормативно-правових актів;
- робота в інформаційних мережах;
- опрацювання додаткової спеціалізованої літератури;
- складання конспектів тем, що виносяться на самостійне вивчення.

Підготовка до семінарських занять передбачає вирішення ситуаційних задач з відповідної теми. Вирішення ситуаційних задач передбачає ретельне вивчення всіх питань семінарського заняття, ознайомлення з рекомендованою літературою, опрацювання та детальний аналіз нормативних джерел з відповідної теми.

Розглядаючи конкретне завдання, необхідно дослідити всі обставини казусу і чітко відповісти на поставлені після завдання питання. Відповіді мають носити розширений та обгрунтований характер, обов'язково із посиланням на норми того чи іншого нормативного акту, а також на монографічне або навчально-методичне джерело, яке використовувалося.

Складаючи схеми чи таблиці, необхідно ознайомитися зі всіма матеріалами відповідної теми, опрацювати нормативно-правові акти та іншу спеціалізовану літературу. Виклад матеріалу в схемах та таблицях повинен бути стислим, максимально інформованим. Текстову інформацію, що подано в схемах та таблицях, потрібно ретельно перевірити на відсутність орфографічних, граматичних чи стилістичних помилок. Схеми, таблиці мають бути подані на електронному носії та у роздрукованому вигляді. Усі схеми повинні бути підписані і обов'язково сформовані в окрему папку.

ІНДИВІДУАЛЬНА РОБОТА СТУДЕНТІВ

Однією з форм організації навчального процесу в умовах кредитно-модульної системи є індивідуальна робота студентів.

Індивідуальна робота студентів з дисципліни «Конституційне право» може включати:

- написання наукових статей та тез наукових доповідей;
- участь у студентських конференціях, конкурсах, олімпіадах, наукових засіданнях, науково-практичних семінарах, колоквиумах тощо;
- участь у роботі студентського наукового гуртка з конституційного права України;
- анотацію прочитаної додаткової літератури з навчальної дисципліни, бібліографічний опис літератури;
- зібрання постатейного матеріалу та письмовий аналіз конституційного законодавства України;
- розробка мультимедійних презентацій у вигляді спеціально підготовленого слайд-шоу, де матеріал подається у вигляді схем, діаграм, статистичних даних тощо;
- написання наукових доповідей, рефератів та їх презентація на семінарських заняттях.

Вибір видів індивідуальної роботи здійснюється студентом за власними інтересами та попереднім узгодженням з викладачем. Тематику та форму індивідуальної роботи студент отримує на початку навчального року і здає роботу у визначені строки. Організацію, контроль та оцінювання якості виконання індивідуальної роботи студентів здійснює науковий керівник. Індивідуальна робота подається на кафедру для перевірки до початку екзаменаційної сесії.

ПОРЯДОК ПРОВЕДЕННЯ МОДУЛЬНОГО ТА ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ

Принципи і види контролю знань студентів з дисципліни «КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО»

Контроль знань є складовою багатогранного навчального процесу в Дніпропетровському державному університеті внутрішніх справ і являє собою організацію зворотного зв'язку як засобу управління навчально-виховним процесом.

Показники контролю знань студентів – основа для судження про результаті навчання та для вирішення таких питань, як ступінь опанування навчальної програми, переведення на наступний курс.

Результати контролю знань слугують основним показником, за яким оцінюється робота окремого студента, академічної групи, курсу, факультету в цілому, а також робота викладача.

За умови вірної організації контроль знань слугує і навчальним, виховним, організаційним, розвиваючим, методичним та іншим цілям.

Контроль знань ґрунтується на таких основних **принципах**:

- перевірка й оцінка знань студентів мають відображати рівень засвоєння знань та стимулювати студентів до досягнення нових успіхів;
- перевірка й оцінювання знань мають проводитися систематично, планово, у нерозривному зв'язку з усім процесом навчання; послідовно з поступовим ускладненням завдань, змісту й методики;
- перевірка й оцінювання знань здійснюються з урахуванням індивідуальних особливостей і особистих успіхів кожного окремого студента;
- диференціація оцінок має здійснюватися за заздалегідь визначеними об'єктивними критеріями;
- оцінка знань студента повинна відповідати істинній якості та кількості засвоєних знань, умінь і навичок.

Контроль знань з дисципліни «**Конституційне право**», що викладається на кафедрі загальноправових дисциплін складається з двох блоків планових заходів:

- 1) модульний контроль знань студентів;
- 2) підсумковий контроль знань студентів.

Оцінювання модульного контролю студента

Модульний контроль знань студента є невід'ємною частиною всього навчального процесу й засобом виявлення ступеня засвоєння студентом програмного матеріалу. Модульний контроль роботи студента впродовж семестру має:

- допомагати студентові в організації його роботи;
- привчати студента до систематичного опрацювання матеріалу й підготовки до сприйняття наступних тем із програми дисципліни;
- виявити ступінь відповідальності студента та його ставлення до роботи, причини, що перешкоджають виконувати навчальну програму;
- стимулювати активність та інтерес студента у вивченні дисципліни;
- виявити обсяг, глибину та якість сприйняття студентом матеріалу, який вивчається;
- визначити прогалини в знаннях та способи їх усунення;
- виявити рівень опанування навичками самостійної роботи.

Оцінювання модульного контролю студента в семестрі проводиться за двома основними **напрямами (об'єктами контролю)**:

- 1) систематичність та активність роботи на семінарських заняттях;
- 2) виконання завдань для самостійного опрацювання.

Підсумковий контроль знань студентів

Підсумковий контроль знань студентів охоплює результати оцінювання модульного контролю та екзамен. **Метою підсумкового контролю** знань є визначення дійсного рівня та змісту знань студентів з конкретної дисципліни за обсягом, якістю, глибиною та вмінням застосовувати одержані знання у практичній діяльності відповідно до моделі конкретного освітньо-кваліфікаційного рівня.

Підсумковий контроль знань з цієї дисципліни проводиться у формі екзамену. Питання до екзамену є вузловими, узагальненими, комплексними, потребують творчого підходу під час побудови відповіді та вміння синтезувати отримані знання.

Питання до екзамену відбираються в межах програмних питань, що становлять зміст навчальної дисципліни. Програмні питання доводяться до студентів на початку навчального семестру.

Передумовою для успішного складання екзамену з дисципліни є поточна робота протягом семестру.

РЕЙТИНГОВА СИСТЕМА ОЦІНЮВАННЯ УСПІШНОСТІ НАВЧАННЯ З ДИСЦИПЛІНИ «КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО»

1. Загальні положення

1.1. Положення про рейтингову систему оцінювання успішності навчання (далі – РСО), які встановлюють особливості рейтингу з кредитних модулів, методику його розрахунку та принципи використання, розробляється, обговорюється й ухвалюється до початку семестру, в якому вивчається дисципліна «Конституційне право», на початку навчального року доводиться до студентів і протягом навчального року залишаються незмінними.

1.2. В основу РСО покладено поопераційний контроль і накопичення рейтингових балів за різнобічну навчально-пізнавальну діяльність студентів у процесі навчання.

Метою рейтингової системи оцінювання є:

- інтенсифікація навчального процесу та підвищення якості підготовки фахівців;
- підвищення мотивації студентів до активного, свідомого навчання, систематичної самостійної роботи протягом семестру та відповідальності за результати навчальної діяльності;
- встановлення постійного зворотного зв'язку з кожним студентом та своєчасне коригування його навчальної діяльності;
- забезпечення змагальності та здорової конкуренції в навчанні;
- підвищення об'єктивності оцінювання рівня підготовки студентів;
- зменшення психологічних, емоційних і фізичних перевантажень у період екзаменаційних сесій.

1.3. Положення про РСО є додатком до робочої навчальної програми дисципліни «Конституційне право».

1.4. Основою для розробки РСО є розподіл аудиторного часу на певні види навчальних занять, які заплановані в робочих навчальних планах, модульні контролі, індивідуальні завдання тощо.

2. Система оцінювання

2.1. У Дніпропетровському державному університеті внутрішніх справ встановлюється єдина максимальна сума балів – **100 балів**. Тобто, це максимально можлива сума балів за всі види робіт з даного модуля: семінарські, практичні та інші заняття; контрольні роботи; самостійне вивчення першоджерел, тем і розділів; робота за індивідуальним планом; колоквиуми, написання тез тощо.

2.2. Оцінка всіх модульних завдань визначається на основі розроблених кафедрою загальноправових дисциплін критеріїв. Складова модульного контролю має бути не більше 40 балів.

2.3. Встановлюються максимальні суми балів за виконання: завдань, виконаних у рамках аудиторних занять, – 30 балів, самостійної роботи, виконання індивідуальних завдань – 30 балів, завдань, винесених на модульний контроль, – 40 балів.

2.4. Студентам, які повністю виконали навчальний план, позитивно атестовані з дисципліни «Конституційне право» за результатами модульних контролів

(отримали 60 балів і вище) на останньому тижні теоретичного навчання за їх згодою в заліково-екзаменаційній відомості проставляється рейтинговий бал і відповідна оцінка за 4-х бальною шкалою.

2.5. За бажанням студент може скласти підсумковий екзамен з метою підвищення оцінки, отриманої за результатами модульних контролів. Складова екзаменаційного контролю має бути не більше 40 балів.

2.6. Викладач зобов'язаний розробити конкретний перелік робіт, які зобов'язаний виконати студент, та критерії їх оцінки (чіткі критерії оцінювання модулів, самостійної роботи, індивідуального завдання, контрольної роботи і т.п.) та довести їх до відома студентів на початку вивчення дисципліни «Конституційне право».

2.7. Під час контролю систематичності та активності роботи студентів оцінці можуть підлягати: відвідування семінарських і практичних занять, активність та рівень знань при обговоренні питань семінарів, результати виконання лабораторних робіт, проведення розрахунків, завдання для самостійного вивчення, підготовка рефератів та їх презентація, участь у студентських конференціях, гуртках, наукових конкурсах та олімпіадах, інші форми робіт.

2.8. Кафедра загальноправових дисциплін і викладачі можуть встановлювати заохочувальні бали за активну участь в обговоренні навчального матеріалу, творче виконання завдань, за додаткову індивідуальну роботу, яка сприяє поглибленому вивченню курсу «Конституційне право» (написання і захист реферату, огляд літератури, участь у науковій роботі, публікації статей, олімпіадах, конференціях, виставках, заявках на винаходи тощо), а також вилучати бали за пропуски занять, несвоєчасне виконання завдань тощо. Слід однак мати на увазі, що під час додаткового нарахування балів їх загальна сума не повинна перевищувати максимально допустиме значення.

3. Переведення значення рейтингових оцінок з кредитного модуля в ECTS та традиційні оцінки

3.1. Встановлюється порядок перерахунку рейтингових показників 100-бальної університетської шкали оцінювання в традиційну бальну шкалу та європейську шкалу ECTS:

За шкалою ECTS	За національною шкалою	За шкалою навчального закладу
A	відмінно	90–100
BC	добре	75–89
DE	задовільно	60–74
FX	незадовільно з можливістю повторного складання	35–59
F	незадовільно з обов'язковим повторним курсом	1–34

FX означає: «незадовільно» – необхідно виконати певну додаткову роботу для успішного складання;

F означає: «незадовільно» – необхідна значна подальша робота.

**ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ (ЕКЗАМЕНУ)
З КУРСУ «КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО»**

Екзамен є остаточною формою контролю з навчальної дисципліни «Конституційне право», засобом виявлення і оцінки результатів навчального процесу.

Мета екзамену полягає у завершенні курсу вивчення «Конституційне право», оцінити рівень отриманих студентами знань.

Критерії оцінювання:

«Відмінно» – якщо студент глибоко у повному обсязі засвоїв програмний матеріал; вичерпно та послідовно, грамотно й логічно його висловлює; вільно володіє понятійним апаратом з навчальної дисципліни; виявляє вміння самостійно узагальнювати та висловлювати матеріал, не допускаючи помилок.

«Добре» – якщо студент твердо знає програмний матеріал, грамотно і по суті висловлює його, не допускає важливих неточностей у відповіді на запитання; має незначні зауваження під час надання відповідей.

«Задовільно» – якщо студент засвоїв основний матеріал, але не знає окремих подробиць, допускає неточності, недостатньо правильні формулювання, порушує послідовність у викладенні програмного матеріалу та вагається при виконанні завдань, не вміє обґрунтовувати власні судження та наводить власні приклади.

«Незадовільно» – якщо студент не знає більшої частини програмного матеріалу, допускає суттєві помилки, з великими труднощами відповідає на питання, не володіє понятійним апаратом з курсу.

1. Поняття конституційного права. Місце конституційного права в системі національного права України.
2. Предмет, метод конституційного права України як галузі права та їх специфіка.
3. Система конституційного права України: поняття, елементи та їх характеристика.
4. Конституційно-правові норми: поняття, структура, класифікація.
5. Конституційно-правові інститути: поняття, специфіка, види.
6. Принципи конституційного права: поняття та види.
7. Конституційно-правові відносини: поняття, ознаки та види. Умови виникнення, зміни та припинення конституційно-правових відносин.
8. Конституційно-правові норми та конституційно-правові відносини: їх співвідношення.
9. Форми конституційного права України: поняття та види.
10. Предмет, методологія, завдання та джерела науки конституційного права України. Зв'язок науки конституційного права з іншими суспільними та галузевими юридичними науками.

11. Конституційне право як навчальна дисципліна: поняття, система, функції.
12. Основні етапи розвитку конституційного процесу в Україні.
13. Конституція Пилипа Орлика 1710 року та Конституція України 1996 року: порівняльно-правовий аналіз.
14. Загальна характеристика радянського періоду конституційного процесу в Україні.
15. Зміст сучасної конституційної реформи в Україні: концептуальні засади.
16. Конституційно-правове забезпечення політичної реформи в Україні. Удосконалення конституційно-правового статусу суб'єктів політичної системи України.
17. Поняття, ознаки та сутність Конституції України.
18. Конституція та держава: їх співвідношення.
19. Функції Конституції України та її характеристика.
20. Класифікація конституцій: мета та критерії класифікації.
21. Об'єкти конституційного регулювання. Дія Конституції України.
22. Форма та структура Конституції України.
23. Чинники ефективності дії Конституції України. Спеціально-юридичні чинники.
24. Порядок внесення змін до Конституції України (Розділ XIII Конституції України). Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України щодо офіційного тлумачення положень частини другої статті 158 та статті 159 Конституції України.
25. Поняття, структура, особливості, ознаки конституційного ладу України.
26. Демократична, правова, світська держава – конституційно-правова характеристика.
27. Політичний плюралізм та ідеологічне розмаїття: порівняльний аналіз.
28. Система гарантій конституційного ладу України: поняття та види гарантій.
29. Поняття, принципи, ознаки державного ладу України.
30. Система органів державної влади в Україні.
31. Поняття, ознаки, принципи суспільного ладу України.
32. Структура суспільного ладу України: поняття та загальна характеристика.
33. Політична система України: поняття та характеристика елементів.
34. Економічна система та соціальна система України: конституційно-правові засади.
35. Духовно-культурна система України: конституційно-правові засади.
36. Місце прокуратури в системі органів державної влади.
37. Система та структура прокуратури.
38. Функції та повноваження прокуратури.
39. Акти органів прокуратури: види, зміст.
40. Поняття та конституційні принципи правового статусу людини та громадянина в Україні та європейських державах.
41. Система гарантій конституційних прав, свобод та обов'язків людини і грома-

- дянина в Україні.
42. Конституційно-правові засади статусу іноземних громадян, осіб без громадянства та біженців в Україні.
 43. Роль міжнародних актів в регулюванні конституційних прав, свобод та обов'язків в Україні.
 44. Громадянство України: законодавство, міжнародні акти, зміст права на громадянство, документи, які підтверджують громадянство України. Принципи набуття громадянства України. Територія держави. Умови прийняття до громадянства України (порядок розгляду заяв громадян з питань громадянства України). Втрата громадянства України. Зміна громадянства України.
 45. Необмеженість конституційних прав і свобод людини і громадянина.
 46. Право приватної власності: конституційно-правовий аспект.
 47. Статус мови в Україні.
 48. Право громадян на звернення (Закон України «Про звернення громадян»).
 49. Право на правову допомогу (Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»).
 50. Право на звернення до міжнародних установ (Закон України «Про ратифікацію конвенції про захист прав і основних свобод людини 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції»).
 51. Право на повагу до гідності, невтручання в особисте і сімейне життя, таємницю листування, недоторканість життя (ст.ст. 162, 163 КК України, ст. 126 КК України, ст. 27 КПК України, ст.ст. 289, 297, 301, 306, 311 ЦК України).
 52. Поняття конституційно-правової відповідальності: характеристика підходів. Співвідношення конституційно-правової відповідальності з конституційною, державно-правовою відповідальністю. Місце конституційно-правової відповідальності в системі соціальної відповідальності.
 53. Ознаки конституційно-правової відповідальності (2 групи): їх характеристика.
 54. Функції конституційно-правової відповідальності: поняття та види.
 55. Конституційно-правова відповідальність та конституційний контроль, їх співвідношення.
 56. Класифікація конституційно-правової відповідальності: критерії класифікації та види.
 57. Конституційне правопорушення (делікт): поняття, склад (характеристика елементів), класифікація.
 58. Поняття, ознаки та принципи виборів в Україні.
 59. Класифікація виборів в Україні.
 60. Виборча система в Україні.
 61. Виборчий процес в Україні: конституційно-правова характеристика.
 62. Референдуми в Україні: поняття, принципи, види. Передумови виникнення референдумів.
 63. Референдний процес. Предмет всеукраїнського референдуму, учасники та їх

- конституційно-правовий статус. Відповідальність за порушення порядку проведення референдуму. Місцеві референдуми в Україні: поняття, види, основні засади організації та проведення.
64. Ідея парламентаризму та її реалізація в Україні.
 65. Основні напрями парламентської реформи в контексті внесення змін до Конституції України.
 66. Поняття та ознаки Верховної Ради України як органу законодавчої влади.
 67. Функції Верховної Ради України: поняття, види, зміст.
 68. Статус народного депутата України: конституційно-правові засади.
 69. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини: конституційно-правовий статус.
 70. Рахункова палата: поняття, завдання, функції повноваження, структура.
 71. Депутатські фракції, комітети, спеціальні тимчасові комісії Верховної Ради України: конституційно-правовий статус.
 72. Повноваження Верховної Ради України.
 73. Засідання Верховної Ради України: ведення пленарних засідань; прийняття рішень; порядок надання слова; організація розгляду питань; протокол; стенографічний бюлетень; стенографічний звіт; розробка проектів законів; розгляд законодавчих пропозицій, законопроектів, поправок; розгляд законопроектів у першому читанні; розгляд законопроектів у другому читанні; розгляд законопроектів у третьому читанні.
 74. Застосування процедури імпичменту: конституційно-правові засади та практика застосування.
 75. Апарат Верховної Ради України: конституційно-правовий статус та структура.
 76. Зовнішньополітична діяльність Верховної Ради України і міжпарламентські зв'язки. Засади зовнішньої політики України. Законодавство з питань зовнішньої політики України.
 77. Ратифікація та денонсація міжнародних договорів, приєднання до міжнародних договорів.
 78. Співробітництво України з Організацією Об'єднаних Націй.
 79. Європейське регіональне співробітництво.
 80. Співробітництво Верховної Ради України з парламентами інших країн.
 81. Становлення інституту президентства в Україні.
 82. Проблеми президентської влади на сучасному етапі розвитку України.
 83. Функції Президента України: поняття, види, зміст.
 84. Повноваження Президента України.
 85. Адміністрація Президента України: конституційно-правова регламентація, структура, функції та основні завдання.
 86. Консультативні та дорадчі органи Президента України: конституційно-правові засади.
 87. Конституційно-правовий статус Ради національної безпеки та оборони при

- Президентів України.
88. Організація взаємодії Президента України з Кабінетом Міністрів України, з законодавчою владою, судовою владою, органами місцевого самоврядування.
 89. Органи виконавчої влади та інші державні органи, підпорядковані Президентів України.
 90. Виконавча влада як відносна самостійна форма єдиної державної влади. Особливості організації виконавчої влади в Україні. Система органів виконавчої влади.
 91. Кабінет Міністрів України – вищий орган в системі органів виконавчої влади: склад, основні функції, повноваження.
 92. Центральні органи виконавчої влади: міністерства; державні комітети (державні служби); центральні органи виконавчої влади зі спеціальним статусом;
 93. Місцеві державні адміністрації: завдання, функції та повноваження. Деструктивне припинення повноважень.
 94. Акти органів виконавчої влади: поняття, види, зміст.
 95. Взаємодія органів виконавчої влади з іншими державними органами.
 96. Адміністративна реформа в Україні: концептуальні засади.
 97. Міжнародно-правова регламентація питань організації місцевого самоврядування. Європейська Хартія місцевого самоврядування.
 98. Сучасні моделі місцевого самоврядування. Конституційне закріплення моделі місцевого самоврядування в Україні.
 99. Поняття та суть місцевого самоврядування. Правові основи та система місцевого самоврядування.
 100. Повноваження місцевого самоврядування.
 101. Матеріальна та фінансова основа місцевого самоврядування.
 102. Гарантії місцевого самоврядування.
 103. Рішення органів місцевого самоврядування: порядок прийняття та юридична сила. Припинення дії та відміна актів органів місцевого самоврядування.
 104. Судовий захист прав місцевого самоврядування. Перспективи розвитку місцевого самоврядування в рамках проведення адміністративної реформи.
 105. Поняття, соціальна функція та значення судової влади.
 106. Конституційні принципи правосуддя.
 107. Законодавство про статус суддів. Гарантії незалежності суддів.
 108. Порядок призначення та обрання суддів. Підстави, за яких припиняються повноваження суддів.
 109. Система судової влади в Україні.
 110. Правові засади діяльності органів суддівського самоврядування в Україні.
 111. Вища рада правосуддя України: порядок формування, склад, основні функції, повноваження.
 112. Порядок формування Конституційного Суду України, його чисельний склад, структура, вимоги до суддів.
 113. Статус суддів Конституційного Суду України та гарантії їх діяльності.

114. Законодавчі засади організації та діяльності Конституційного Суду України: функції та повноваження. Регламент Конституційного Суду України – нормативно-процесуальний акт.
115. Конституційне провадження. Форми звернення до Конституційного Суду України.
116. Акти Конституційного Суду України: характерні риси та проблеми реалізації.
117. Поняття, принципи та система територіального устрою України.
118. Конституційне закріплення форми державного устрою України як відносно децентралізованої унітарної держави.
119. Система адміністративно-територіального устрою. Види адміністративно-територіальних одиниць.
120. Автономія: поняття та види: територіальна; екстериторіальна. Автономна Республіка Крим – територіальна автономія у складі України.
121. Основи конституційного статусу Автономної Республіки Крим. Самоврядні повноваження Автономної Республіки Крим. Верховна Рада Автономної Республіки Крим: компетенція та організація роботи. Рада міністрів Автономної Республіки Крим: склад та повноваження. Представництво Президента України в Автономній Республіці Крим. Взаємодія органів державної влади Автономної Республіки Крим.
122. Національна безпека України: поняття та сутність.
123. Принципи національної безпеки України.
124. Об'єкти національної безпеки: поняття та види.
125. Суб'єкти національної безпеки: поняття та види.
126. Система забезпечення національної безпеки України.
127. Гарантування прав, свобод та обов'язків громадян України при забезпеченні національної безпеки.
128. Система національної безпеки України: поняття та характеристика елементів.
129. Політична безпека України: поняття, нормативно-правова регламентація, зміст.
130. Економічна безпека України: поняття, сутність та нормативно-правова регламентація.
131. Воєнна безпека України. Організація оборони України. Воєнна політика. Теоретичні аспекти воєнної доктрини України.
132. Конституційно-правовий статус Збройних Сил України.
133. Екологічна безпека України як складова національної безпеки України.
134. Інформаційна безпека України: конституційно-правові засади.
135. Демографічна безпека України: поняття, юридичний зміст та нормативно-правова регламентація.
136. Міжнародна безпека України. Міжнародні відносини України в контексті національної безпеки. Місце України в геополітичному просторі Європи.
137. Правова безпека України: конституційний аспект.

ВІДПОВІДІ ДО ТЕСТОВИХ ЗАВДАНЬ

Тема 1. Конституційне право України – провідна галузь національного права, складова юридичної науки, навчальна дисципліна

1) г; 2) в; 3) б; 4) б; 5) а; 6) б; 7) г; 8) в; 9) д; 10) б; 11) б; 12) в; 13) г; 14) б; 15) б; 16) г; 17) д; 18) г; 19) г; 20) а; 21) б; 22) д; 23) б; 24) г; 25) а; 26) а; 27) а; 28) д; 29) д; 30) г.

Тема 2. Конституційний процес в Україні

1) в; 2) в; 3) д; 4) д; 5) д; 6) в; 7) а; 8) в; 9) в; 10) г; 11) г; 12) в; 13) б; 14) б; 15) б; 16) а; 17) б; 18) а; 19) б; 20) д; 21) д; 22) г; 23) в; 24) в; 25) д; 26) б; 27) б; 28) а; 29) д; 30) д.

Тема 3. Конституційна-правова відповідальність в системі юридичної відповідальності

1) д; 2) в; 3) б; 4) в; 5) б; 6) а; 7) б; 8) а; 9) г; 10) а; 11) б; 12) а; 13) г; 14) б; 15) в; 16) в; 17) д; 18) б; 19) а; 20) в; 21) г; 22) д; 23) б; 24) д; 25) д; 26) д; 27) в; 28) в; 29) д; 30) г.

Тема 4. Теорія Конституції України

1) а; 2) в; 3) а; 4) а; 5) б; 6) в; 7) а; 8) б; 9) в; 10) г; 11) а; 12) а; 13) б; 14) в; 15) д; 16) а; 17) в; 18) д; 19) б; 20) а; 21) а; 22) б; 23) а; 24) а; 25) б; 26) б; 27) в; 28) а; 29) б; 30) д.

Тема 5. Конституційно-правовий статус людини та громадянина в Україні

1) г; 2) б; 3) а; 4) г; 5) в; 6) д; 7) в; 8) г; 9) а; 10) б; 11) б; 12) г; 13) б; 14) г; 15) б; 16) а; 17) б; 18) д; 19) а; 20) д; 21) г; 22) д; 23) а; 24) д; 25) г; 26) а; 27) б; 28) г; 29) г; 30) а.

Тема 6. Організація і здійснення державної влади в Україні

1) а; 2) в; 3) в; 4) а; 5) а; 6) г; 7) д; 8) в; 9) б; 10) б; 11) д; 12) б; 13) а; 14) б; 15) б; 16) в; 17) а; 18) а; 19) д; 20) а; 21) г; 22) д; 23) а; 24) г; 25) б; 26) в; 27) в; 28) в; 29) а; 30) в.

Тема 7. Виборче право та виборчий процес

1) а; 2) д; 3) г; 4) д; 5) в; 6) д; 7) б; 8) д; 9) а; 10) в; 11) д; 12) г; 13) в; 14) д; 15) б; 16) а; 17) а; 18) д; 19) г; 20) г; 21) д; 22) б; 23) а; 24) б; 25) г; 26) д; 27) д; 28) в; 29) а; 30) а.

Тема 8. Конституційно-правові засади конституційного ладу України

1) д; 2) в; 3) д; 4) б; 5) в; 6) в; 7) б; 8) в; 9) в; 10) а; 11) в; 12) г; 13) б; 14) б; 15) а; 16) а; 17) в; 18) г; 19) г; 20) б; 21) в; 22) в; 23) г; 24) д; 25) а; 26) б; 27) а; 28) д; 29) а; 30) г.

Тема 9. Конституційно-правовий статус Верховної Ради України та організація її роботи

1) б; 2) б; 3) б; 4) б; 5) в; 6) а; 7) в; 8) д; 9) в; 10) б; 11) а; 12) в; 13) г; 14) в; 15) г; 16) а; 17) а; 18) г; 19) а; 20) в; 21) в; 22) д; 23) в; 24) а; 25) д; 26) в; 27) г; 28) б; 29) г; 30) г.

Тема 10. Конституційно-правові засади статусу Президента України

1) а; 2) б; 3) б; 4) б; 5) а; 6) г; 7) в; 8) б; 9) б; 10) б; 11) в; 12) а; 13) д; 14) в; 15) б; 16) а; 17) д; 18) д; 19) а; 20) д; 21) д; 22) г; 23) д; 24) б; 25) д; 26) г; 27) д; 28) в; 29) г; 30) в.

Тема 11. Органи виконавчої влади в Україні: конституційно-правовий статус

1) г; 2) д; 3) а; 4) б; 5) а; 6) д; 7) в; 8) в; 9) б; 10) г; 11) г; 12) г; 13) в; 14) а; 15) в; 16) г; 17) г; 18) в; 19) д; 20) а; 21) б; 22) д; 23) г; 24) в; 25) г; 26) в; 27) в; 28) д; 29) а; 30) а.

Тема 12. Органи судової влади в Україні та організація їх роботи

1) в; 2) в; 3) б; 4) б; 5) г; 6) а; 7) б; 8) а; 9) а; 10) в; 11) б; 12) в; 13) в; 14) а; 15) б; 16) б; 17) в; 18) в; 19) а; 20) в; 21) д; 22) г; 23) в; 24) в; 25) г; 26) б; 27) в; 28) б; 29) в; 30) г.

Тема 13. Конституційний Суд України

1) в; 2) в; 3) в; 4) г; 5) д; 6) в; 7) в; 8) а; 9) в; 10) г; 11) г; 12) в; 13) в; 14) в; 15) г; 16) г; 17) б; 18) а; 19) в; 20) б; 21) г; 22) в; 23) б; 24) г; 25) г; 26) в; 27) в; 28) а; 29) б; 30) а.

Тема 14. Місцеве самоврядування в Україні

1) д; 2) д; 3) д; 4) г; 5) д; 6) в; 7) д; 8) а; 9) а; 10) в; 11) а; 12) в; 13) д; 14) а; 15) г; 16) б; 17) в; 18) б; 19) б; 20) в; 21) а; 22) д; 23) б; 24) а; 25) д; 26) б; 27) б; 28) д; 29) а; 30) а.

Тема 15. Територіальний устрій України.

1) б; 2) г; 3) б; 4) д; 5) б; 6) б; 7) д; 8) г; 9) а; 10) г; 11) в; 12) б; 13) а; 14) б; 15) б; 16) в; 17) г; 18) г; 19) в; 20) а; 21) б; 22) б; 23) а; 24) а; 25) б; 26) г; 27) в; 28) б; 29) в; 30) в.

Тема 16. Конституційно-правові засади національної безпеки та оборони України

1) д; 2) д; 3) д; 4) г; 5) а; 6) в; 7) в; 8) б; 9) в; 10) г; 11) а; 12) в; 13) д; 14) б; 15) б; 16) д; 17) а; 18) б; 19) г; 20) д; 21) а; 22) а; 23) г; 24) б; 25) а; 26) г; 27) в; 28) а; 29) б; 30) а.

Навчальне видання

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО

**Методичні рекомендації
для самостійної та індивідуальної роботи**

**(для студентів 2 курсу денної форми навчання
юридичного факультету)**

*За загальною редакцією
доктора юридичних наук, професора
Л.Р. Наливайко*

Відповідальний за випуск

Л.Р. Наливайко

Коректор

О.С. Чепік-Трегубенко

Підп. до друку 21.08.2018. Формат 60x84/16. Друк – RISO.
Гарнітура – Times. Ум.-друк. арк. 20,25. Обл.-вид. арк. 20,50. Тираж – 50 прим.

Надруковано у Дніпропетровському державному університеті внутрішніх справ
49005, м. Дніпро, просп. Гагаріна, 26, т. (056) 370-96-59
Свідоцтво про внесення до державного реєстру ДК № 6054 від 28.02.2018